

Vārdnīcu izstrāde Latvijā

1991 - 2010

pētījums [pe:ti:jums]
DICTIONNAIRE
dictionary
ordbok
vortarodicionario
ordbog
辞書
vuordineica
slovník
словарь
sõnaraamat
Wörterbuch
Λεξικό
dictionary

Vārdnīcu izstrāde Latvijā

1991 – 2010

Pētījums *Dr. philol. Jura Baldunčika* vadībā

Rīga
2012

UDK 82.09+811.174
Va 664

Vārdnīcu izstrāde Latvijā: 1991–2010 [tiešsaiste]. Pētījums. J. Baldunčika vad.
Atb. red. A. Lauzis. Rīga : IVA, 2012. 248 lpp.
Pieejams: http://www.valoda.lv/Petijumi/Petijumi/mid_509
ISBN 978–9984–815–59–6

Pētījums pievēršas aktuāliem latviešu leksikogrāfijas jautājumiem, atsedz būtiskas tendences, detalizēti norāda uz līdzšinējo vārdnīcu trūkumiem, sniedz ieteikumus, kā arī atspoguļo sabiedrības aktīvākās daļas pārstāvju (vidusskolēnu, studentu, tulkošanas un terminoloģijas speciālistu) zināšanas par vārdnīcām, konkrētu vārdnīcu izmantošanu, to trūkumiem, kā arī visvairāk nepieciešamajām vārdnīcām, kuras būtu jāizdod tuvākajā nākotnē.

Pētījums būs noderīgs vārdnīcu sastādītājiem un izdevējiem, filoloģijas un tulkošanas studiju programmu studentiem un mācībspēkiem, bibliotēku darbiniekiem, kā arī visiem interesentiem, kuri šobrīd vēl neplāno ķerties pie vārdnīcu izstrādes, bet vēlas paplašināt savas zināšanas par Latvijā izdotajām vārdnīcām.

Autori

Dr. philol. Juris Baldunčiks, *Dr. philol.* Ineta Balode, *Dr. philol.* Laura Karpinska,
Dr. habil. philol. Andrejs Veisbergs, Astra Šmite

Recenzenti

Rūta Augstkalne, *Dr. philol.* Dzintra Lele-Rozentāle

Redaktors

Aldis Lauzis

Projekta vadītāja

Dr. philol. Inīta Vitola

© Latviešu valodas aģentūra, 2012

© Autori, 2012

© Dizains, R KVADRĀTĀ

Saturs

Priekšvārds. *J. Baldunčiks*

6

Vācu-latviešu un latviešu-vācu leksikogrāfija
(1991–2010). *I. Balode*

16

Angļu-latviešu vārdnīcas: strukturālās iezīmes.
L. Karpinska

62

Lielās latviešu-angļu vārdnīcas:
praktiski vērojumi un jautājumi. *A. Veisbergs*

92

Pārskats par nozīmīgākajām vienvalodas vārdnīcām:
skaidrojošās vārdnīcas, svešvārdu vārdnīcas,
etimoloģijas vārdnīca, slenga vārdnīca. *J. Baldunčiks*

110

Latvijā izdotās vārdnīcas (1991–2010).
Bibliogrāfisks saraksts. *A. Šmite*

194

Priekšvārds

Juris Baldunčiks

Vārds *vārdnīca* ir visiem pazīstams, taču nozīme, kuru tajā ietveram, dažādiem cilvēkiem ir samērā atšķirīga. Tā var būt atkarīga no profesijas, interesēm, mājas bibliotēkas un citiem faktoriem, piem., cilvēka vecuma. *Latviešu literārās valodas vārdnīca* (LLVV) sniedz šādu vārda *vārdnīca* definīciju: vārdu (arī vārdu savienojumu, retāk morfēmu) sakopojums noteiktā veidā, kārtībā (parasti alfabēta secībā) ar informāciju par to nozīmi, lietojumu, izcelsmi, gramatiskajām formām, tulkojumu citās valodās u. tml.; attiecīgā grāmata. Līdzīga satura skaidrojumi atrodami arī daudzās citās vārdnīcās un enciklopēdijās, bet daži pētījumi, piem., A. Bežuēna grāmata „Mūsdienu leksikogrāfija” [Béjoint 2000: 8–9], sniedz arī plaši pazīstamu leksikogrāfijas speciālistu piedāvātās definīcijas. Funkcionālajā aspektā filoloģiskā vārdnīca ir didaktiska rakstura darbs, ko lietotājs izmanto, lai pārbaudītu vai paplašinātu savas zināšanas par valodu. Šeit var piebilst, ka vārdnīcām ir garīgās kultūras funkcija (tās atspoguļo konkrētas sabiedrības zināšanas par pasauli), komunikatīvā funkcija (sniedz nepieciešamos dzimtās valodas vai svešvalodas vārdus), normatīvā funkcija (reģistrē vārdu nozīmi, formu, lietojuma īpatnības, sekmē valodas kā saziņas līdzekļa unifikāciju un pilnveidi) un vairākas citas funkcijas.

Runājot par vārdnīcu veidiem, par pamattipu uzskatāmas vienvalodas skaidrojošās vārdnīcas. Lielu skaidrojošo vārdnīcu sabiedrisko nozīmi raksturo tas, ka daudzas no tām izstrādātas zinātniskās biedrībās, piem., zinātņu akadēmijās. Bez šīm vārdnīcām ir vēl daudz citu vārdnīcas paveidu. Piem., enciklopēdijas skaidro nevis pašus vārdus, bet gan ar tiem apzīmētos priekšmetus un parādības vai ar tiem izteiktos abstraktos jēdzienus. Pēc leksikas atlases kritērija izšķiram vispārīgās vārdnīcas (to vidū tā sauktās pilna tipa vārdnīcas) un speciālās vārdnīcas, piem., terminoloģijas, izlokšņu, slenga u. c. Speciālās vārdnīcas

vēl var dalīt: a) pēc leksikas apraksta veida, piem., etimoloģiskās, sinonīmu; b) pēc leksikas vienības, piem., morfēmu, vārdkopu; c) pēc vārdu lietojuma hronoloģijas (perioda), piem., vēsturiskās; d) pēc materiāla izvietojuma, piem., analogiskās, apgrieztās; e) pēc uzdevuma vai adresāta, piem., mācību vārdnīcas, valodas grūtību un kļūdu vārdnīcas. Vispārīgās un speciālās vārdnīcas var būt ne tikai vienvalodas, bet arī divvalodu vai daudzvalodu. Katrā valodā ir izveidojusies īpaša vārdnīcas vienību apraksta valoda — metavaloda (īpašas valodiskas formulas, saīsinājumi un grafiskas zīmes, dažādu veidu burti). Atgriežoties pie *vārdnīcas* definīcijas no LLVV, jāpiebilst, ka tagad vārdnīca jau ir ne tikai uz papīra iespiesta grāmata, bet arī vairāk vai mazāk komplicēta elektroniska datubāze.

Vārds *vārdnīca* ir ļoti svarīgs, it īpaši valstīs, kur ir ilgas vārdnīcu izmantošanas tradīcijas izglītībā, literatūrā un citās jomās, arī cilvēka izaugsmes un pilnveidošanās procesā. Izglītotu cilvēku vairākumam vārdnīcas simbolizē autoritatīvu un koncentrētu informācijas avotu. Taču attieksme pret vārdnīcām, piem., pret to izstrādi vai lietošanu, dažādās valstīs var būt atšķirīga. 1988. gadā krievu valodnieks I. Malahovskis [Малаховский 1988: 126] konstatēja, ka, neskatoties uz panākumiem leksikogrāfijas teorijā, padomju praktiskā leksikogrāfija, it īpaši skaidrojošo vārdnīcu izstrāde, ļoti atpaliek no angļiski runājošo valstu vārdnīcu nozares. No 1946. līdz 1980. gadam Padomju Savienībā iznāca tikai četras krievu valodas skaidrojošās vārdnīcas ar kopējo metienu mazāk nekā trīs miljoni eksemplāru. Amerikas Savienotajās Valstīs viena gada vārdnīcu tirāža (dažādas skaidrojošās vārdnīcas tajā veido absolūto vairākumu) bija vairāk nekā 10 miljoni eksemplāru. Pat ja krievu vārdnīcām mēs pievienotu citu savienoto republiku skaidrojošās vārdnīcas, kopējais metiens tikai nedaudz pārsniegtu trīs miljonus. Malahovskis tālāk informē, ka Lielbritānijā 96 procentiem humanitāro un tehnisko specialitāšu studentu bija skaidrojošās vārdnīcas un viņi tās regulāri izmantoja. Savukārt no krievu filoloģijas studentiem šādas vārdnīcas bija tikai 3 procentiem, bet 20 procenti par tādām nemaz nebija dzirdējuši. Šo rindu autors 90. gadu otrajā pusē vairākkārt veica LU Svešvalodu pedagoģijas nodaļas pēdējā kursa studentu aptauju, un neviens students nevarēja atbildēt uz jautājumu „Nosauciet lielākās latviešu valodas vārdnīcas”. Uz šo jautājumu nespēj atbildēt arī liela daļa Ventspils Augstskolas Tulkošanas studiju fakultātes studentu. Tiesa gan, pasaules timekla

ērā cilvēki orientējas uz elektroniskajiem uzziņu avotiem, tomēr interneta formāts neļauj iegūt kopiespaidu par leksikogrāfisko izstrādājumu.

Šie un citi novērojumi liecina, ka mūsu sabiedrībā vārdnīcas vēl nav kļuvušas par neatņemamu izglītības un pilnveidošanās procesa sastāvdaļu, zināšanas par latviešu leksikogrāfiju un leksikogrāfiem ārpus speciālistu loka ir niecīgas. Taču latviešu vārdnīcu vēsture ir diezgan ievērojama, par ko liecina arī pēdējos gados atzīmētās gadskārtas latviešu leksikogrāfijā. **2008. gadā:** pirms 370 gadiem (1638. gadā) iznāca pirmā latviešu vārdnīca — G. Manceļa *Letus* un *Phraseologia Lettica*; pirms 325 gadiem (1683. gadā) tika publicēta pirmā trīsvalodu vārdnīca — G. Elgera *Dictionarium polono-latino-lottavicum*, bet pirms 320 gadiem (1688. gadā) — pirmā četrvalodu vārdnīca *Vocabularium in vier Sprachen: teutsch, lateinisch, polnisch und lettisch* (autors G. Drese-lis); pirms pusotra gadsimta (1858. gadā) iznāca J. Kurmina poļu-latīņu-latviešu vārdnīca, kas bija pirmā iespīestā vārdnīca latgaliešu rakstu valodā; 1878. gadā F. Mekons publicēja vārdnīcu *Svešu vārdu grāmata priekš grāmatniekiem un laikrakstu lasītājiem* (svešvārdu vārdnīcas ir viens no populārākajiem latviešu vārdnīcu paveidiem, jo 132 gadu laikā izdoti vairāki desmiti lielu un mazu vārdnīcu). **2009. gadā:** pirms 220 gadiem (1789. gadā) iznāca G. F. Stendera latviešu-vācu un vācu-latviešu vārdnīca, kuru lietoja aptuveni 80 gadus. **2010. gadā:** pirms 130 gadiem (1880. gadā) iznāca G. Bražes sakārtotā *Vācu-latviešu vārdnīca*, kas iezīmēja cittautiešu sastādīto vārdnīcu laikmeta beigas; pirms 100 gadiem (1910. gadā) iznāca pirmā mūsdienu laika prasībām atbilstošā divvalodu vārdnīca — J. Dravnieka *Vācu-latviešu vārdnīca*.

2008. gadā 150 gadu atceri atzīmējām ievērojamākajam latviešu vārdnīcu un enciklopēdiju autoram un izdevējam Jēkabam Dravniekam. Diemžēl viņa vārds nav pat minēts jaunās *Latvijas Enciklopēdijas* šķirklī „Leksikogrāfija” (4. sēj., 89. lpp.); arī kopumā šis šķirklis liecina par autoru kompetences trūkumu un provinciālismu. Kā to izskaidrot? Iespējams, ka viens no cēloņiem ir 20. gadsimta latviešu leksikogrāfijas vēstures trūkums. Bez šāda pētījuma ir apgrūtināta mūsdienu latviešu vārdnīcu uzbūves, satura, izstrādes procesa un arī nepilnību izpratne. Kāpēc mēs neesam izpētījuši un izvērtējuši mūsu vārdnīcas un enciklopēdijas? Kāpēc mums pēdējos 20 gados ir tik maz kompetentu un principiālu leksikogrāfisko darbu recenziju? Kāpēc mēs ar lepnumu runājam tikai par Milēnbaha un Endzelīna vārdnīcu? Jautājumu ir vairāk nekā atbilžu.

Pēdējos 15–20 gados pasaulē vārdnīcu pētniecībā vērojama liela aktivitāte. Šās pētnieciskās darbības apzīmēšanai izmanto dažādus nosaukumus, piem., leksikogrāfijas teorija, vārdnīcu pētniecība (*dictionary research*, *Wörterbuchforschung*), metaleksikogrāfija u. c. Līdz šim leksikogrāfiju tradicionāli skaidroja kā lietišķās valodniecības nozari, kas saistīta ar vārdnīcu izstrādes praksi un teoriju, bet R. Hartmans [Hartmann 2001: 30] uzskata, ka jau tuvākajā nākotnē šī nozare tiks iekļauta plašākā blokā — uzziņu zinātnē (*reference science*), kurā bez vārdnīcām un enciklopēdijām ietilps arī citi uzziņu avoti (atlanti, katalogi, dažādi rādītāji un citi daudzfunkcionāli un multimedijāli produkti). Līdz ar to gūs izplatību arī tādi jēdzieni kā ‘uzziņu darbs’, ‘uzziņu bibliotēka’, ‘uzziņu vajadzības’, ‘uzziņu prasmes’ u. tml. Netieši šī doma izteikta jau T. Makartura fundamentālajā darbā „Uzziņu pasaules” [McArthur 1986].

Mūsdienu izpratnē vārdnīcu pētniecība aptver vairākas jomas: vārdnīcu vēsturi, vārdnīcu kritiku, vārdnīcu struktūru, vārdnīcu tipoloģiju, vārdnīcu lietošanu u. c. Lai ikviena problēma gūtu savu risinājumu, H. Vīgands [Wiegand 1998: 79–80] ļoti detalizēti noteicis šīs daudzpusīgās nozares sektorus: 1) jaunu vārdnīcu plānošana un izstrāde; 2) publicēto vārdnīcu izmantošana; 3) vārdnīcu kritiska izvērtēšana; 4) vārdnīcu lietotāju vajadzību un prasmju noteikšana; 5) datoru izmantošana vārdnīcu izstrādē un pētniecībā; 6) vārdnīcu izstrādes un pētniecības vēstures apzināšana; 7) vārdnīcu kultūrvēsturiskās nozīmes izpēte; 8) vārdnīcu struktūras un formāta detalizēšana; 10) vārdnīcu klasifikācija; 11) vārdnīcu izmantošanas prasmju mācīšana; 12) sistematiska vārdnīcu un metaleksikogrāfiskās literatūras dokumentēšana; 13) leksikogrāfijas vispārīgās teorijas attīstīšana. Protams, arī šis saraksts vēl nevar noderēt par labi strukturētas sistēmas paraugu, tāpēc vārdnīcu pētniecībai un leksikogrāfijas mācīšanai optimāli noderīga kārtojuma meklēšana turpinās.

Runājot par vārdnīcu kritiku, N. Oseltens [Osselton 1989: 229] uzsver, ka akadēmiskā kritika gandrīz nemaz nav skārusi lielāko vārdnīcu vispārīgos principus, tā ir koncentrējusies uz dažādiem sīkākajiem jautājumiem (arī latviešu leksikogrāfijā ir vērojama līdzīga aina, piem., Mīlenbaha un Endzelīna vārdnīcai samērā drīz svinēsīm simtgadi, bet par šī lielā darba saturu un formu vēl nav neviena analītiska apcerējuma). Pakāpeniski vārdnīcu kritika pilnveidojas, tomēr līdz starptautisku standartu izveidošanai vēl tālu. Ikviens, kas lasa vai raksta vārdnīcu recenzijas, ir pamanījis, ka vispārpiemērojamu, stabilu kvalitātes kritēriju

tikpat kā nav. Piem., Dānijā veiktā 200 recenziju analizē [Bergenholtz, Mogensen 1994: 8–35] konstatēts daudz nepilnību un izteikti priekšlikumi, kā recenzijas uzlabot, lai tās kļūtu noderīgākas dažādām mērķauditorijām (lietotājiem, skolotājiem, leksikogrāfiem, izdevējiem). Latvijā vēl nav veikti apkopojoši pētījumi par vārdnīcu recenzijām un plašākiem vārdnīcu teorijas darbiem. Arī vārdnīcu recenzijas ir ļoti reta parādība, bet bez kritikas vārdnīcu kvalitātes novērtēšana un uzlabošana nav iedomājama. Šādā gaisotnē pozitīvi vārdnīcu vērtējumi lielākoties ir bez pamatojuma, sal.: „Nobeigumam tuvojas astoņsējumu Latviešu literārās valodas vārdnīcas sagatavošana. Ir iznākusi Latviešu valodas vārdnīca, t. i., skaidrojošā vārdnīca vienā sējumā. Kaut arī neviena no minētajām vārdnīcām pagaidām nav tikusi nopietni zinātniski analizēta un vērtēta kā specifisks lingvistisko izdevumu žanrs, tomēr šķiet, ka var uzdrošināties apgalvot, ka abas vārdnīcas ir nozīmīgs devums ne tikai valodniecībā, bet mūsu kultūrā vispār.” [Stengrevica: 1990, 87]

Lai arī pēdējos 20 gados iznācis daudz vārdnīcu (dažas no tām pieejamas arī tīmeklī), izstrādātas terminoloģijas datubāzes un citi elektroniskie resursi [Skadiņa, Vasiljevs 2010], sniegti pārskati par latviešu leksikogrāfiju [Schmid 1991; Veisbergs 2009], kā arī publicēta virkne rakstu par vārdnīcām vai īpašām vārdu grupām vārdnīcās, tomēr kopumā stāvoklis leksikogrāfijā neliecina par pozitīvām pārmaiņām nākotnē. Interesantākie darbi, piem., *Latviešu etimoloģijas vārdnīca* un *Latviešu valodas slenga vārdnīca*, tika iecerēti un lielākā vai mazākā mērā izstrādāti jau līdz 1991. gadam (etimoloģijas vārdnīca tad jau bija izstrādāta, bet slenga vārdnīcai bija izveidots pamats slenga kategorizācijai un savākta liela daļa materiālu). Pārdošanā ir daudz iepriekš publicētu vārdnīcu atkārtotu iespaidumu, dažreiz tām ir tikai minimāls kosmētiskais atsvaidzinājums. Pamazām palielinās citās zemēs izdotu vārdnīcu un enciklopēdiju lokalizējumu skaits. Nedaudzās kvalitatīvi sastādītās terminu vārdnīcas tapušas ar sponsoru atbalstu, aktualizējoties pieprasījumam. Līdz šim lielākus darbus kavēja līdzekļu trūkums, jau tuvā nākotnē par nopietnu šķērslī kļūs arī kompetentu leksikogrāfu nelielais skaits. Nav pat vajadzīgi īpaši pētījumi, lai konstatētu acīm redzamās negatīvas iezīmes: leksikogrāfijas sadrumstalotību un valsts atbalsta mērķprogrammas trūkumu, kā arī augstākās izglītības neelastību skaitliski nelielu un augsti kvalificētu speciālistu grupu gatavošanā. Zinot, ka gandrīz visi lielākie darbi latviešu leksikogrāfijā ir īstenoti par valsts līdzekļiem

(piem., Mīlenbaha un Endzelina vārdnīca, *Latviešu literārās valodas vārdnīca*), atbalsta trūkums aktualizē jautājumu par vārdnīcu nozares nākotni: iepriekšējo desmitgažu izstrādes būtībā jau ir pilnīgi utilizētas gan iespēstajās vārdnīcās, gan internetā, un kas tālāk? Visi uzsāktie jaunie projekti „buksē” līdzekļu trūkuma dēļ, jaunās ieceres var īstenot tikai uz entuziasma pamata.

Leksikogrāfijas nozarē nepieciešama koordinējoša institūcija, mērķtiecīga pētniecība (20. gadsimta mantojuma rūpīga izpēte, mūsdienu procesu izvērtēšana, plašāki pētījumi ar vārdnīcām saistītajās jomās, piem., stilistikā, semasioloģijā, pareizrakstībā), intensīvāka korpusleksikogrāfijas attīstība, kā arī sabiedrības izglītošana un pat iesaistīšana vārdnīcu veidošanā (atcerēsimies, cik aktīvi cilvēki iesaistījās materiālus Mīlenbaha un Endzelina vārdnīcai). Arī pirmkārt nepieciešamo vārdnīcu veidi mums jau sen ir zināmi [Jansone 1997: 47–48].

Latviešu leksikogrāfijas jautājumi apspriesti divās J. Endzelina konferencēs (1997, 2010), mūsdienu latviešu leksikogrāfijas stāvoklis ir piesaistījis gan Valsts valodas komisijas, gan Latviešu valodas aģentūras uzmanību. Ļoti apsveicama ir LVA ierosme veikt pētījumus par mūsdienu latviešu leksikogrāfiju, piem., šis kolektīvais pētījums ir 2007. gada projekta *Situācijas apzināšana vārdnīcu izstrādes un publicēšanas jomā Latvijā* turpinājums. 2007. gada projekta *īstenošana notika* trijās pamatplūsmās:

- 1) mūsdienu vārdnīcu leksikogrāfiskā analīze, ko veica leksikogrāfijas speciālisti Andrejs Veisbergs, Laura Karpinska, Ineta Balode un Juris Baldunčiks;
- 2) vārdnīcu lietotāju (vidusskolēnu, studentu, speciālistu) aptaujāšana, ko veica leksikogrāfijas speciālisti ar mācību iestāžu un tulkošanas struktūrvienību personāla atbalstu;
- 3) bibliotēku aptauja un bibliogrāfijas sastādīšana, ko veica Latvijas Nacionālās bibliotēkas galvenā bibliogrāfe Astra Šmite.

Aptaujās tika iesaistītas vairākas vārdnīcu lietotāju grupas: vidusskolēni, studenti un speciālisti (galvenokārt tulkotāji Latvijā un Luksemburgā, kā arī tulkošanas studiju programmu docētāji).

Minētā projekta turpinājumā 2011. gadā analītiskāk izvērtēti galvenie vārdnīcu paveidi un ar pēdējo gadu izdevumiem papildināta vārdnīcu bibliogrāfija.

Lai arī **latviešu-angļu** un **angļu-latviešu vārdnīcas** reālajā šodienas valodas situācijā ir vissvarīgākās, Andrejs Veisbergs savā pētījumā konstatē,

ka to izveide (arī elektroniskā formā) ir palikusi veco metožu līmenī. Pamatgrūtības nerada angļiskās daļas veidošana vai ekvivalences meklēšana, lai gan tā ir darbietilpīga. Galvenās problēmas slēpjas latviskajā daļā *per se* un paralēlismu jūrās. Attīstībai visvairāk traucē tas, ka trūkst latviešu valodas korpusa un tāpēc leksikogrāfiem objektīvi veidot latvisko daļu nav iespējams: nav skaidrības pat par paplašinātu vārdu sarakstu, vārdu un vārdkopu lietojamību, biežumu, nozīmēm. Tas savukārt palielina interferences iespējamību (ne velti latviešu-angļu vārdnīcu latviskā daļa ir mazliet „angliska”, bet, piem., latviešu-vācu vārdnīcu latviskā daļa mazliet „vāciska”). Korpusa vai vismaz gara un moderna latviešu vārdu saraksta trūkuma dēļ, papildinot vārdnīcas, nereti arī atklājas seni leksiskie caurumi, aizmirsti, „izsprukuši” vārdi. Plaša un sabalansēta mūsdienu latviešu leksikas korpusa trūkums ir nopietns attīstības kavēklis visām divvalodu vārdnīcām ar latviešu valodu kā avotvalodu. Diskutējams ir jautājums par angļu izrunu lielās vārdnīcās: domājams, nelielās vārdnīcās tā ir vēlama, lielās vārdnīcās tā aizņem daudz vietas un varētu nebūt racionāla (to lietotāju valodas zināšanu līmenis varētu būt pietiekams, turklāt šādā līmenī varētu vēlēties jau vairāku izrunas variantu uzrādīšanu).

Laura Karpinska pētījumā par angļu-latviešu vārdnīcām īpašu vērību pievērš to strukturālajām iezīmēm. Pēc īsa ieskata angļu-latviešu leksikogrāfijas vēsturē (1924–1991) tuvāk tiek aplūkotas kopš neatkarības atgūšanas izdotās lielākās vispārīgās angļu-latviešu vārdnīcas, izceļot tipiskas šo vārdnīcu strukturālās iezīmes, apzinot problēmas un ieskicējot iespējamus risinājumus angļu-latviešu vārdnīcu uzlabošanai. Struktūrāli, funkcionāli un no lietderības viedokļa šīs vārdnīcas aplūkotas trijos līmeņos: 1) komponenti, kas atrodas ārpus vārdnīcas pamatdaļas (megastruktūra); 2) šķirkļavārdu atlases kritēriji un avoti, šķirkļavārda statusa piešķiršana dažādām leksikas vienībām, homonīmu atspoguļojums u. tml. (makrostruktūra); 3) šķirkļa uzbūve, fonētiskā transkripcija, avotvalodas vārdu ekvivalenti mērķvalodā un ilustratīvie piemēri (mikrostruktūra). Pētījuma autore secina, ka pastāv iesakņojusies angļu-latviešu leksikogrāfiskā tradīcija, kuru varētu uzlabot un pilnveidot, ņemot vērā pasaules leksikogrāfijas vispārīgās tendences. Piem., megastruktūras līmenī lielāku vērību vajadzētu pievērst priekšvārdam, tajā precīzi norādot vārdnīcas mērķauditoriju un funkcijas, daļu no vārdnīcveida pielikumiem varētu iestrādāt vārdnīcas pamatdaļā un vajadzētu izvai-

rities no funkcionāli neskaidriem pielikumiem. Makrostruktūras līmenī vairāk uzmanības vajadzētu veltīt šķirkļavārdu atlases kritērijiem, un būtu vēlams vārdnīcā precīzāk aprakstīt, kā skaitītas tulkotās leksikas vienības. Mikrostruktūras līmenī lielāka uzmanība būtu jāpievērš izrunas reģionālajiem variantiem, nozīmju secībai polisemantiskos šķirkļos, ilustratīvo piemēru klāstu būtu vēlams papildināt un piemērus tipogrāfiski nošķirt no frazeologismiem. Angļu-latviešu vārdnīcās sastopamo makrostruktūras un mikrostruktūras nepilnību novēršanu varētu sekmēt apjomīgs valodas korpus.

Ineta Balode pievērsusies **vācu-latviešu un latviešu-vācu vārdnīcām**, ko aplūko kopsakarā ar jaunākajām attīstības tendencēm, kas vērojamas divvalodu leksikogrāfijā ar vācu valodu. Lai gan latviešu un vācu valoda tikušas leksikogrāfiski sastatītas jau vairākus gadsimtus, šķirkļu skaits šādās vārdnīcās joprojām nepārsniedz 75 000. Mūsu dienās šāds apjoms un ar to saistītais valodas materiāla piedāvājums lietotājus vairs neapmierina, jo viņi vārdnīcas arvien biežāk izmanto profesionāliem mērķiem un padziļinātām valodas studijām. Tāpēc ir nepieciešamas plašāka apjoma vārdnīcas, kurās šķirkļavārdu izvēle atbilstu mūsdienu prasībām. Balstoties uz vairāku vārdnīcu priekšvārdu analīzi un aptaujas rezultātiem, autore iesaka mērķtiecīgāk, plašāk un radošāk izmantot dažādus vārdnīcu veidošanas elementus makrostruktūras un mikrostruktūras līmenī, kā arī domāt par latviešu leksikogrāfu iesaisti starptautiskajā aprītē, piem., vārdnīcas paredzot vai piemērojot arī vāciski runājošo interesēm.

Juris Baldunčiks pievēršas nozīmīgākajām **latviešu vienvalodas vārdnīcām**. Aplūkojot latviešu skaidrojošās vārdnīcas, viņš secina, ka deklarētie vārdu atlases principi bieži vien nesaskan ar vārdnīcas materiālu. Gan skaidrojošo, gan svešvārdu vārdnīcu sastādīšanā vērojamas nepilnības tematisko mikrosistēmu atspoguļojumā, samērā liels darbs vēl jāveic vārdu skaidrojumu standartizācijā. Autors norāda, ka jāvēršas pret kompilāciju, jāveicina lielu leksikas korpusu veidošana, lai vārdnīcas sniegtu objektīvāku lingvistisko informāciju. Nepieciešama daudz apjomīgāka latviešu etimoloģijas vārdnīca, tai jābalstās uz plašāku vēsturisko materiālu, jāizmanto visas pieejamās zinātniskās publikācijas par etimoloģijas jautājumiem. Latviešu slenga vārdnīcas nākamajam izdevumam savukārt jāpiesaista lielāks informantu un konsultantu loks.

Bibliogrāfiskajā sarakstā *Latvijā izdotās vārdnīcas 1991–2010*, kuru sastādījusi Astra Šmite, izmantots dalījums vienvalodas, divvalodu un daudzvalodu vārdnīcās. Tam pakārtots sistemātiskais dalījums: vispārlietojamās leksikas vārdnīcas un speciālās vārdnīcas. Tās savukārt iedalītas pēc veida: etimoloģijas, frazeoloģijas, izlokšņu, pareizrakstības, saīsinājumu, simbolu, sinonīmu, slenga, svešvārdu, terminu, vietvārdu utt. vārdnīcas. Vairākvalodu grupās katra veida vārdnīcas vēl iedalītas pēc valodām. Visbeidzot, katrā apakšsadaļā vārdnīcas kārtotas hronoloģiski (virzienā no jaunākiem uz vecākiem izdevumiem), bet gada robežās — alfabētiski.

Lai arī paveiktais kolektīvais darbs nesniedz izsmeļošas atbildes uz visiem latviešu leksikogrāfijas jautājumiem, tas tomēr atsedz būtiskas tendences, vairāk vai mazāk detalizēti un objektīvi norāda uz vārdnīcu trūkumiem un pat ētiskām problēmām, sniedz ieteikumus, kā arī atspoguļo sabiedrības aktivākās daļas pārstāvju (vidusskolēnu, studentu, tulkošanas un terminoloģijas speciālistu) zināšanas par vārdnīcām, konkrētu vārdnīcu izmantošanu, to trūkumiem, kā arī visvairāk nepieciešamajām vārdnīcām, kuras būtu jāizdod tuvākajā nākotnē.

Pētījums *Vārdnīcu izstrāde Latvijā: 1991–2010* (mūsdienu latviešu leksikogrāfisko izdevumu problēmu apskats un bibliogrāfiskais saraksts) būs noderīgs vārdnīcu sastādītājiem un izdevējiem, filoloģijas un tulkošanas studiju programmu studentiem un mācībspēkiem, bibliotēku darbiniekiem, kā arī visiem interesentiem, kuri šobrīd vēl neplāno ķerties pie vārdnīcu izstrādes, bet vēlas paplašināt savas zināšanas par Latvijā izdotajām vārdnīcām.

Bibliogrāfiskās norādes

Béjoint, H. *Modern Lexicography. An Introduction*. Oxford University Press, 2000.

Bergenholtz, H., Mogensen, J. E. Wörterbuchkritik in Dänemark. In: *Lexicographica International*, Annual 9. 1994, pp. 8–35.

Hartmann, R. R. K. *Teaching and Researching Lexicography*. Pearson Education Limited, 2001.

Jansone, I. Vārds leksikogrāfijā. No: *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 1. Liepāja, 1997, 45.–52. lpp.

McArthur, T. *Worlds of Reference*. Cambridge : Cambridge University Press, 1986.

Osselton, N. E. The history of academic dictionary criticism. In: *Wörterbücher/ Dictionaries/Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie. An International Encyclopedia of Lexicography. Encyclopédie de lexicographie. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft*. 5.1. Eds. J. Hausmann et al. Berlin : Walter de Gruyter, 1989, pp. 225–230.

Schmid, G. P. Die Lexikographie der baltischen Sprachen II: Lettisch. In: *Wörterbücher/Dictionaries/Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie. An International Encyclopedia of Lexicography. Encyclopédie de lexicographie. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft*. 5.3. Eds. J. Hausmann et al. Berlin; New York : Walter de Gruyter, 1991, S. 2354–2361.

Skadiņa, I. A., Vasiljevs, A. (eds.). Language Resources and Technology for Humanities in Latvia (2004–2010). I. Skadiņa, I. Auziņa, N. Grūzītis, K. Levāne-Petrova, K. Nešpore, R. Skadiņš, A. Vasiljevs. In: *Human Language Technologies. The Baltic Perspective. Proceedings of the Fourth International Conference Baltic HLT 2010*. Netherlands : IOS Press, 2010, pp. 3–11.

Stengrevica, M. Leksikogrāfijas aktuālās problēmas Padomju Savienībā. No: *Valodas aktualitātes 1989*. Rīga : Zinātne, 1990. 85.–96. lpp.

Veisbergs, A. Translation Language: The Major Force in Shaping Modern Latvian. In: *Vertimo Studijos (Translation Studies). Mokslo darbai 2*. Vilniaus Universiteto Leidykla, 2009, pp. 54–70.

Wiegand, H. E. *Wörterbuchforschung. Untersuchungen zur Wörterbuchbenutzung, zur Theorie, Geschichte, Kritik und Automatisierung der Lexikographie*. Berlin : Walter de Gruyter, 1998.

Малаховский, Л. В. Новое в англо-американской лексикографии. *Вопросы языкознания*, N 6, 1988, с. 126–134.

Ventspils Augstskolas Tulkošanas studiju fakultāte.

Skaidrojošās elektroniskās vārdnīcas latviešu valodā : [tiešsaiste]. 2007. [Skatīts 2012. g. 23. janv.] Piekļuve: <http://tulki.venta.lv/saites>

Vācu-latviešu un latviešu-vācu leksikogrāfija (1991–2010)

Ineta Balode

1. Pētījuma sadaļas mērķis, aktualitāte un metodes
2. Jaunākās attīstības tendences divvalodu leksikogrāfijā (ar vācu valodu)
3. Pārskats par 1991.–2010. gadā izdotajām vārdnīcām
4. Leksikogrāfiskās aptaujas rezultāti un to vērtējums
5. Vācu-latviešu un latviešu-vācu vārdnīcas starptautiskajā kontekstā: makrostruktūras¹ aspektu analīze
6. Attīstības iespējas un uzdevumi
7. Bibliogrāfiskās norādes un vārdnīcu saraksts

¹ Pēdējā desmitgadē ir ieviests trīsdalīgs vārdnīcu struktūras dalījums: megastuktūra, makrostruktūra un mikrostruktūra. Ar to ierobežots termina *makrostruktūra* tradicionālais traktējums, kas sākotnēji aptvēra vārdnīcas kopējo uzbūvi un šķirklā vārdu izkārtojumu. Trīsdalīgajā struktūranalizē vārdnīcas kopējo uzbūvi (ievads, lietošanas pamācības, skaidrojošās tabulas, pielikumi u. c.) aplūko kā megastuktūru, bet terminu *makrostruktūra* attiecina tikai uz šķirklā vārdu izkārtojumu un organizāciju [Geeb, Spree 2004: 481ff.]. Šajā sadaļā vēl saglabāts tradicionālais divdaļīgais vārdnīcu struktūras dalījums.

1. Pētījuma mērķis, aktualitāte un metodes

Latvijas leksikogrāfijas vēsturē vācu un latviešu valodas savstarpējais sastatījums ir vissenākais un visnozīmīgākais. Ar to ir saistīts pats leksikogrāfisko tradīciju aizsākums latviešu kultūras vēsturē 17. gadsimta pirmajā pusē.

Pēc īpatsvara visu Latvijā iznākušo vārdnīcu skaitā vācu un latviešu valoda ir sastatītas visbiežāk. Atšķirībā no daudzām citām Eiropas valodām, kuru leksikogrāfiskais atspoguļojums skaidrojošajās vārdnīcās pirmsākumā bija saistīts ar latīņu valodu (tajā semantiski raksturoja leksikas vienības un demonstrēja lietojumu; tiešajam latīniskajam ekvivalentam nereti bija sekundāra nozīme), latviešu leksikogrāfijā sākotnējās metavalodas lomā bija vācu valoda. Vēl pirmās Latvijas brīvvalsts laikā iznākusi Kārļa Milēnbaha *Latviešu valodas vārdnīca* Jāņa Endzelīna redakcijā (1923–1932, ar papildinājumiem 1934–1946), formāli vērtējot, ir divvalodu vārdnīca (tas parādās arī vārdnīcas vāciskajā nosaukumā), kurā par metavalodu izmantota vācu valoda.

Taču, lai gan ir šāds vēsturiskais mantojums un ir iznācis tik daudz vārdnīcu un lai gan sakari ar vācisko kultūras un ekonomikas vidi arī mūsdienās ir intensīvi, divvalodu vārdnīcu apjoma ziņā šīs valodu pāris ar īpaši plašu leksikogrāfisko dokumentētību neizceļas. Pēc starptautiskajiem vārdnīcu kvalitātes standartiem vācu-latviešu/latviešu-vācu vārdnīcas līdz šim kopumā nav vērtētas, taču šķirķļu skaits šajās vārdnīcās nepārsniedz 75 000 (sk. 3. nodaļu). Arī no vārdnīcu lietotāju pusēs (sk. aptaujas rezultātus 4. nodaļā) nereti izskan kritiskas piezīmes. Šī situācija jo īpaši pretrunā šķiet tādēļ, ka Latvijā vācu valoda ir viena no visizplatītākajām svešvalodām, ka ģermānistikas studijām ne vien Latvijas Universitātē, bet arī vairākās citās Latvijas augstskolās ir senas un labas tradīcijas un ka abpusējie starpvalstu kontakti pēc Latvijas neatkarības atgūšanas ir kļuvuši ciešāki nekā jebkad agrāk.

Minēto pretrunu cēloņus izsmeloši izskaidrot šā pētījuma ietvaros nav iespējams, un nav arī atbildams, kāpēc senā un tradīcijām bagātā vācu-latviešu/latviešu-vācu leksikogrāfija nav sasniegusi līmeni, kāds

vērojams mūsdienu apjomīgajās vācu-citvalodu vārdnīcās. Ieskicētā situācija norāda vien uz faktiem, kurus izsmelošāk atspoguļo pārskats par aplūkotojā laika posmā iznākušajām vārdnīcām. Atbilde uz jautājumu, kā leksikogrāfijas situāciju Latvijā vērtē vārdnīcu lietotājs, ir iegūstama, izvērtējot aptaujas rezultātus. Aptaujā nebija paredzēts vērtēt konkrētas vārdnīcas, tomēr mērķtiecīgi izraudzītā respondentu grupa — ģermānistikas studenti un vācu valodas kursu apmeklētāji Gētes institūtā — devusi iespēju kopumā novērtēt leksikogrāfisko situāciju vācu un latviešu valodas pāri. Iespējams, ka tieši šo atbilžu apkopojums sniegs jaunas ierosmes vācu-latviešu un latviešu-vācu vārdnīcu veidotājiem. Atsevišķas nodaļas veltītas teorētiskajiem divvalodu leksikogrāfijas jautājumiem, kā arī teorētisko atziņu praktiskajam atspoguļojumam jaunākajās divvalodu vārdnīcās ar vācu valodu.

2. Jaunākās attīstības tendences divvalodu leksikogrāfijā (ar vācu valodu)

Kā liecina starptautisko pētījumu atziņas par divvalodu leksikogrāfijas jautājumiem, 20. gadsimta otrajā pusē liela ietekme bijusi krievu leksikogrāfa Ļeva Ščerbas (1880–1944) ieviestajam divvalodu vārdnīcu dalījumam pēc vārdnīcas lietotāju pamatgrupas un vārdnīcas pamatfunkcijas. Par to raksta, piem., Joahims Mugdans [Mugdan 1992: 26ff.] un Fjodors Sorokoļetovs [Сороколетов 1998: 340 и далее]. Ščerba uzskatīja, ka ikviens valodu pāris būtu jāatspoguļo vismaz četrās vārdnīcās. Par piemēru ņemot krievu un franču valodu, viņaprāt, jārunā vismaz par šādām vārdnīcām: lietotājiem, kam dzimtā valoda ir franču valoda,

būtu nepieciešama tāda krievu-franču vārdnīca, kuru varētu izmantot, no krievu valodas tulkojot dzimtajā franču valodā, un tāda franču-krievu vārdnīca, kas būtu izmantojama, sacerot, tulkojot utt. krievu valodā; divas vārdnīcas, tikai pretējām vajadzībām, nepieciešamas arī tiem, kam dzimtā valoda ir krievu valoda. Tātad viena un otra veida krievu-franču un franču-krievu vārdnīcai atbilstoši lietotāju grupai un vārdnīcas funkcijai jāsniedz visai atšķirīga informācija.

Leksikogrāfijas prakse liecina, ka šāds ideāls, pēc valodu vienlīdzības principa veidots apjomīgs četru vārdnīcu komplekts vienas izdevniecības darbībā līdz šim nav realizēts. Visbiežāk vērojamā tendence ir veidot vārdnīcas, kas no svešvalodas tulko dzimtajā valodā, piem., zviedru-vācu vārdnīca ir domāta vāciešiem, bet vācu-zviedru vārdnīca — galvenokārt zviedriem. Nereti abus virzienus apvieno vienā vārdnīcas sējumā. Arī šajā gadījumā vārdnīcas galvenā funkcija ir receptīvā funkcija, proti, gan viena, gan otra vārdnīcas daļa ir palīgs svešvalodas teksta saprašanā un tā tulkošanā uz dzimto valodu.

No iemesliem, kāpēc leksikogrāfiskā prakse aprobežojas tikai ar vienas vārdnīcu funkcijas realizēšanu vai vienas lietotāju grupas prasību apmierināšanu, pirmais visdrīzāk ir finansiāli praktisks. Kā zināms, jaunas vārdnīcas izveidošana ir laikietilpīgs, darbietilpīgs un arī dārgs pasākums. Otrais iemesls ir meklējams gan attiecīgās valsts, gan starptautiskajā izdevniecību, vārdnīcu redakciju un citu ar valodas jautājumiem saistītu institūciju sadarbībā. Taču tās ir cita liemeņa problēmas, ko šajā pētījuma rakstā nav iespējams tuvāk aplūkot. Runājot par Latvijā iznākušajām vārdnīcām ar vācu un latviešu valodas sastatījumu, pirmām kārtām šādām lielāka apjoma vārdnīcām, jāatzīst, ka tās galvenokārt ir domātas latviešu valodas lietotājam. Arī Vācijā tikai 2008. gadā klajā nākusi vidēja apjoma vārdnīca, kas domāta vāciešiem, — latviešu-vācu/vācu-latviešu vārdnīca, kurā ir 43 000 šķirkļu.¹ Galvenā kvalitatīvā atšķirība ir informācijā, kāda atrodama vārdnīcas „kreisajā pusē” (= šķirkļavārda pozīcijā) un „labajā pusē” (= ekvivalenta pozīcijā).

Pēdējos gados abiem aspektiem — vārdnīcu funkcijai un vārdnīcu mērķauditorijai — pievērs aizvien lielāku vērību. Tas atspoguļojas ne tikai teorētiskajos pētījumos, bet arī vārdnīcu praksē. Ņemot vērā tir-

gus nosacījumus, meklē jaunas iespējas, kā izveidot tādas divvalodu vārdnīcas, kuras, no vienas puses, būtu funkcionāli paplašinātas (tā, lai nodarētu ne vien receptīviem mērķiem, bet arī aktīvai svešvalodas teksta producēšanai) un, no otras puses, vairāk vai mazāk atbilstu abu iesaistīto valodu lietotāju interesēm. Ideālā gadījumā būtu jārunā, piem., par tādu vācu-latviešu vārdnīcu, kuru noteiktiem mērķiem vienlīdz labi var izmantot gan vācieši, gan latvieši vai šo valodu lietotāji. Šāds princips daļēji ir izmantots arī Latvijas izdevniecības „Norden AB” izdotajā zviedru-latviešu/latviešu-zviedru vārdnīcā (2004). Piem., šķirkļavārdu ekvivalentiem zviedru-latviešu daļā ir pievienoti īsi skaidrojumi un sinonīmi zviedru valodā. Šādi skaidrojumi zviedru valodas lietotājam dod iespēju latvisko ekvivalentu pareizi izvēlēties tad, ja šķirkļavārds ir polisemantisks vai arī ja valodas vienību sastatījumā vērojama tā sauktā diverģence (leksēmas vienai nozīmei dažādos kontekstos vai situācijā atbilst dažādi ekvivalenti) vai tai pretējā parādība konverģence. Kā atzinuši vārdnīcu veidotāji, šī koncepcija, kas paredz abu valodu lietotājiem būtiskas informācijas sniegšanu vienā vārdnīcā, optimāli ir izmantojama, veidojot maza un vidēja apjoma vārdnīcas, kurām valodas materiāls ir selektīvi atlasīts, šķirkļa struktūra samērā vienkārša un tipogrāfiskie jautājumi atrisināmi vieglāk.

Krājumā „Divvalodu leksikogrāfija un vācu valoda kā svešvaloda” Anas Dimovas, Vidas Jesenšekas un Pāvela Petkova redakcijā [Dimova u. c. 2006] — vienā no jaunākajiem šādas tematikas izdevumiem — aktuālie vārdnīcu izveides jautājumi aplūkoti, galvenokārt balstoties uz piemēriem no vācu-bulgāru/bulgāru-vācu leksikogrāfijas. Pirmām kārtām te gan ir aplūkota vārdnīcu loma svešvalodu apguvē, taču ar to saistītais leksikogrāfisko problēmu loks — kultūrai specifisko leksēmu (reāliju nosaukumu) atlase, vārdnīcu adresāts, divvalodu vārdnīcu kvalitātes nosacījumi un rādītāji u. c. — divvalodu leksikogrāfiju tver daudz plašākā funkcionālajā un starpkultūru kontekstā un tātad ir attiecināms arī uz latviešu valodas leksikogrāfisko sastatījumu ar svešvalodām.

Galvenās vispārīgās atziņas un ieteikumi ir šādi.

1. Divvalodu vārdnīcās saduras ne tikai divas valodas, bet arī divas kultūras. Arvien biežāk vārdnīcās atrodamas arī uzziņas par specifiskiem kultūras jautājumiem. Tādas, piem., ir arī apjomīgajā vienvaļodas vārdnīcā *Langenscheidts Großwörterbuch. Deutsch als Fremdsprache* (1998). Lingvistisko vārdnīcu galvenais uzdevums gan nav izklāstīt

¹Berthold, Forssman. *Wörterbuch Lettisch-Deutsch/Deutsch-Lettisch*. Hempen Verlag, 2008.

enciklopēdisku informāciju, taču, pēc tulkošanas teorijas atziņām, valodu prast nozīmē ne vien mācēt to gramatiski un semantiski pareizi lietot, bet arī pārzināt valodas kultūras un komunikatīvā procesa specifiku, proti, orientēties valodas lietošanas pragmatiskajos aspektos. Kā parāda Ludmila Ivanova, pat šķietami vienkāršs ekvivalentu pāris dažkārt izteic ļoti atšķirīgus priekšstatus par objektu, ko abi ekvivalenti apzīmē [Ivanova 2006: 75]. Dažādu valodu vārdiem, kas apzīmē vienu un to pašu, ir iespējama ļoti atšķirīga simboliskā nozīme (piem., vārdam *melns* dažādās valodās). Lai varētu pareizi lietot uzrunas formas, jāzina saziņas paradumi, piem., uzrunas „*Frau/Herr* + uzvārds” vai „*Fräulein* + uzvārds” konotācija vācu valodā. Tā kā kultūras aspekta iestrādāšanai divvalodu vārdnīcu šķirkļos ir kvantitatīvi un kvalitatīvi ierobežojumi, jāmeklē citādi praktiskie risinājumi. Par tādiem uzskatāmi papildu skaidrojumi, informatīvi teksti atsevišķos teksta lodziņos, vārdnīcu pielikumi, kā arī valodiskās informācijas papildināšana ar attēliem, zīmējumiem un simboliem [Ivanova 2006: 79].

2. Veidojot divvalodu vārdnīcas, jāņem vērā lietotāja intereses, mērķi un iespējas. Īpaša vērība tam jāpievērš t. s. skolu vārdnīcās, kas, no vienas puses, ir funkcionāli ierobežotas, proti, kalpo valodas apguvei, un, no otras puses, aptver mērķauditoriju ar ļoti dažādu svešvalodas prasmes līmeni. Līdzšinējā pieredze rāda, ka aktīvajā mācību procesā vārdnīcas tiek izmantotas reti. Tās galvenokārt lieto skolotāji, lai sagatavotos nodarbībām. Kā uzskata Staņislava Drumeva, tiešajā mācību procesā darbs ar vārdnīcu ir pārāk laikietilpīgs [Drumeva 2006: 88]. Ņemot vērā vārdnīcu izdošanas praktisko pusi, būtu ieteicams veidot tādas skolēniem paredzētas vārdnīcas, kurās apvienota informācija gan iesācējiem, gan turpinātājiem. Šim nolūkam Drumeva iesaka izmantot tipogrāfiskus līdzekļus, piem., krāsu (zilu-zaļu), kas vizuāli diferencē nepieciešamo informāciju, un simboliskas norādes. Galvenā vērība jāpievērš vārdnīcas saturam, tajā jāatspoguļo jauniešus interesējošas tēmas (skolēnu ikdiena un jauniešu pasaule), informācijas izklāstu arī stilistiski piemērojot šim vajadzībām (piem., izmantojot asprātības, jokus). Skolēniem domātajās vārdnīcās būtu ietverama arī plaša un uzmanību piesaistoša pielikumu sadaļa (krāsainas kartes, pulksteņa laiki, īsi gramatikas kopsavilkumi), atsakoties no vienmuļām locīšanas tabulām. Šķirkļu skaitu, pēc autores domām, nevajadzētu pārspīlēt, jo skaits ne vienmēr ir kvalitātes mēraukla. Šķirkļavārdu skaits varētu svārstīties no 2000 līdz 3000,

taču šķirkli ietvertajai informācijai, viņasprāt, vajadzētu atspoguļot gan pareizrakstību, zilbju dalīšanu, izrunu un vārda gramatiskās īpašības, gan arī vārda izmantojamību pragmatiskajā aspektā. Ierobežotais šķirkļu skaits dod arī iespēju šķirkļavārdu sakārtojumā alfabētisko principu kombinēt ar onomasioloģisko.

3. Divvalodu vārdnīcās neatkarīgi no tā, kura valoda veido šķirkļavārdu sarakstu, jāievēro valodu paritātes princips, proti, pēc iespējas pilnīgāk (ar visām raksturīgajām formām un nozīmēm) jāatspoguļo abu valodu vienību sasaiste. Kā parāda Pāvels Petkovs, praksē divvalodu vārdnīcas ļoti bieži ir orientētas vienā virzienā: kādai valodai A, kas vārdnīcā pārstāv makrostruktūru, par ekvivalentiem tiek piesaistīti citas valodas B vārdi un vārdkopas, kas savukārt veido mikrostruktūru [Petkovs 2006: 37]. Tādējādi valoda B (mērķvaloda) tiek atspoguļota nepilnīgi, jo tiek pakārtota valodas A (avotvalodas) prasībām. Galvenais iemesls šādi praksei ir vienvalodas vārdnīcu pārveidošana par divvalodu vārdnīcām, jo ekvivalenti būtībā aizstāj nozīmes definīcijas, kas atrodamas vienvalodas skaidrojošajās vārdnīcās. Līdz ar to divvalodu vārdnīcās A–B šķirkļavārdi nepārstāv daudzas leksiskās nozīmes, ko ar vienu vārdu izteic valodā B, jo īpaši tās, ko valodā A izteic ar vārdkopu. Piem., angļu verbam *misdate* atbilst vācu *falsch datieren*; arī bulgāru verba *подлъчвам* nozīmi ‘virtot ar sīpoliem’ citās valodās izteic ar verbālu vārdkopu. Tādējādi, piem., piekļuve angļiskajam ekvivalentam *misdate* vācu-angļu vārdnīcā ir ierobežota vai pat neiespējama, jo vārdkopa *falsch datieren* neparādās kā makrostruktūras vienība.

Gan intensīvā svešvalodu apguve, gan vārdnīcu lietotāju, kā arī izdevniecību vēlmes liecina, ka galvenā prasība mūsdienu vārdnīcām ir polifunkcionalitāte un pēc iespējas plašāks vārdnīcu lietotāju loks. Veidojot vārdnīcas, būtu jādomā, kā maksimāli piesaistīt abu valodu lietotājus. Šim nolūkam varētu noderēt arī tāda prakse, ka lemmas jeb šķirkļavārda statuss tiek piešķirts arī specifiskām vārdkopām, ja tās sekmē izpratni par valodām kontrastīvā skatījumā [Petkovs 2006: 43]. Praktiskie risinājumi varētu būt vairāki, piem.: šādas vienības alfabētiski iekļaut vārdnīcas makrostruktūrā; īpašā mikrostruktūras nodalījumā šādas vienības aplūkot kopsakarā ar pamatvārdu — tāpat kā frazeoloģismus šķirkļa beigās; ja šādas vienības aplūkotas tikai mikrostruktūras līmenī, vārdnīcas beigās veidot šo vienību reģistru; dot dažādas simboliskas norādes pēc autoru un izdevēju ieskatiem.

Šādi un līdzīgi jautājumi ir rosinoši, arī domājot, kā pilnveidot latviešu-vācu un vācu-latviešu vārdnīcas un kā praksē ieviest konceptuāli jaunus risinājumus, piem., veidot vārdnīcas skolu jaunatnei vai paplašināt vārdnīcu funkcionālo izmantojamību, ņemot vērā abu valodu (vācu un latviešu) lietotāju intereses.

3. Pārskats par 1991.–2010. gadā izdotajām vārdnīcām

Laika posms, kas sācies ar 1991. gadu, Latvijai ir nozīmīgs ne tikai politiskajā un ekonomiskajā ziņā. Valsts attīstība brīvības apstākļos un atgūtais skats uz Rietumiem saistīti arī ar norisēm kultūras dzīvē, kur valoda un tās lietošana ir būtiski indikatori. Visai zīmīgas ir paralēles, kas latviešu valodas leksikogrāfiskajā kodifikācijā, jo īpaši divvalodu vārdnīcu izdošanā (gan iznākušo vārdnīcu skaita, gan pārstāvēto valodu pāru dažādības ziņā), pirmajai neatkarības divdesmitgadei saskatāmas ar tagadējo.

Četros sarakstos sakopotas statistikas ziņas par laiku no 1991. līdz 2010. gadam Latvijā iznākušajām vārdnīcām, kurās sastatītas vācu un latviešu valoda. Vārdnīcu iedalījumā ir ņemti vērā vairāki aspekti: vārdnīcas funkcionālā loma (atbalstīt akadēmisku valodas apguvi un profesionālu darbību vai arī palīdzēt ikdienas saziņā, piedāvājot tematiski ierobežotu leksisko vienību un frāžu klāstu), vārdnīcas apjoms, valodas sociālie slāņi (vispārīgais vai terminoloģiskais lietojums) un realizācijas vide (grāmata vai virtuāli elektroniska forma). Dalījums atspoguļots šādās grupās:

1. Vispārīgās un skolu vārdnīcas
2. Sarunu, bilžu un līlputformāta vārdnīcas
3. Datorvārdnīcas
4. Terminoloģijas vārdnīcas

Dalījuma nosacītība parādās vairākkārt (kaut vai nepietiekamā funkcionālā nošķīrumā starp datorvārdnīcu un grāmatas formāta vārdnīcu kā palīglīdzekli valodas apguvē), taču tas pamatojams ar dalījumu pēc realizācijas vides, kuram, kā liecina aptaujas rezultāti, mūsdienu vārdnīcas lietotājs piešķir lielu nozīmi. Savukārt apvienojums vispārīgajās un skolu vārdnīcās, kaut arī, lietotāju aspektā vērtējot, tās būtu atsevišķi skatāmas, ir pamatojams ar to, ka daudzām vispārīgajām vārdnīcām šķirkļavārdu skaits ir ierobežots un abu veidu vārdnīcām ir kopīgs mērķis sekmēt svešvalodas, proti, vācu valodas, apguvi.

Arī vārdnīcu statistika nav uzskatāma par pilnīgi izsmeļošu. Iespējamās nepilnības galvenokārt ir saistītas ar neliela apjoma terminoloģijas vārdnīcām, kas plašā tirdzniecībā nav parādījušās un, iespējams, ir pieejamas vien ierobežotam lietotāju pulkam. Otru tikai daļēji apsekoto grupu veido internetā atrodamie divvalodu vai daudzvalodu vārdu saraksti, glosāriji u. tml. Nereti šī informācija ir atrodamā, tikai nejauši izmantojot atslēgas vārdus, kurus uzminēt ir grūti. Lai veiktu pilnīgu datorvārdnīcu uzskaiti, nepieciešami arī papildu kritēriji, kas ļautu izvērtēt, vai vārdnīca uzskatāma par autorizētu oriģinālizdevumu vai tikai par kādas vārdnīcas elektronisku versiju, vai arī par vairāku vārdnīcu kompilāciju. Pēdējos gados vācu un latviešu valodas sastatījums tiek piedāvāts daudzos portālos, taču kvalitātes izvērtējums līdz šim nav veikts. Tāpēc tā saukto datorvārdnīcu uzskaitījumā minētas tikai divas vārdnīcas, kas bija plašāk pazīstamas jau 2007. gadā, kad tika uzsākts pētījums. Arī aptaujāto personu vidū *Tildes Datorvārdnīca* tika minēta visai bieži.

Apkopotie rezultāti rāda, ka minētajā laika posmā ir iznākušas, kā arī internetā pieejamas vismaz 52 vācu-latviešu/latviešu-vācu vārdnīcas. Tas nozīmē, ka vidēji gadā klajā nākušas vismaz divas (precīzāk — 2,6) jaunas vārdnīcas. Tas ir tikai vidējais rādītājs, jo izdošanas tendences dažādu grupu vārdnīcām ir atšķirīgas. Tikai vispārīgās un skolu vārdnīcas ir regulāri izdotas aplūkojamā laika posmā, turpretim sarunu vārdnīcas un līlputformāta vārdnīcas gandrīz ikgadēji ir izdotas, sākot ar 1998. gadu. Četras no pavisam astoņām šajā grupā ir latviešu-vācu vārdnīcas. Šis fakts, iespējams, ir vērtējams kā reakcija uz sociālajām norisēm 90. gadu beigās, proti, uz Latvijas iedzīvotāju brīvākām ceļošanas iespējām. Pirmā datorvārdnīca internetā parādījās tikai 2001. gadā.

Skaitliski lielākās grupas veido vispārīgās un skolu vārdnīcas (18) un nozaru terminoloģijas vārdnīcas (20). Dati liecina, ka tautsaimniecības

un citu darbības jomu divvalodu un daudzvalodu vārdnīcas visai regulāri laistas klajā laika posmā no 1993. līdz 2006. gadam, vislielākajā skaitā — 1998., 2003. un 2004. gadā (pa trim vai četrām jaunām vārdnīcām). Tomēr aptaujas rezultāti (sk. 4. nodaļu) par nozaru terminoloģijas atspoguļojumu vārdnīcās liecina, ka lietotāju attieksme ir kritiska. Ļoti iespējams, ka pa atsevišķām jomām dalītās terminoloģijas vārdnīcas līdz šim ir zināmas vien šauram speciālistu lokam, tās nav nopērkamas grāmatnīcās, nav pietiekami popularizētas u. tml.

Sarunu, bilžu un liliputformāta vārdnīcas aplūkotojā periodā līdz 2010. gadam ir izdotas ar lielākiem starplaikiem: 1992.–1993. gadā iznākušas 3 vārdnīcas, 1998. un 1999. gadā pa vienai, tad laikā no 2002. līdz 2006. gadam tās izdotas katru gadu. Sevišķi liels piedāvājums bijis 2003. gadā: četras jaunas vārdnīcas. (Starp citu, arī 2011. gadā ir izdotas vismaz trīs šā tipa vārdnīcas.)

Internetā 2007. gadā bija atrodamas divas datorvārdnīcas.

Kopumā vārdnīcu izdošanas intensitāte palielinājās pagājušā gadsimta 90. gadu beigās. Jau iepriekš minēts, ka šis fakts skaidrojams kā reakcija uz sociālajām norisēm, proti, uz to, ka Latvijas iedzīvotājiem palielinājās ceļošanas iespējas un paplašinājās starptautiskie kontakti. Sākot ar 2008. gadu, vācu-latviešu un latviešu-vācu vārdnīcu izdošanā vērojams atslābums. 2010. gadā nav izdota neviena tāda vārdnīca. Pēc LEĒTA apkopotajām ziņām, 2010. gads Latvijas grāmatniecībā vispār bijis vistrucīgākais, jaunu grāmatu klāsts visniecīgākais pēdējos 14 gados, kaut arī izdoto vārdnīcu kopējais skaits šķiet iespaidīgs.¹ 2011. gada pirmajā pusē pozitīvā tendence šā valodu pāra leksikogrāfijā atkal turpinās: iznākušas trīs latviešu-vācu sarunvārdnīcas.

Lielākā daļa no uzskaitītajām vārdnīcām ir latviešu-vācu vārdnīcas (16). Šādam ekvivalences virzienam lielākais īpatsvars ir sarunu, bilžu un mazformāta vārdnīcu vidū (5 no 14); tā veidotas arī trīs jau 2011. gadā izdotās sarunvārdnīcas. Otru lielāko grupu veido vācu-latviešu vārdnīcas (14), bet tām seko daudzvalodu vārdnīcas (13), kas do-

minē terminoloģiju atspoguļojošās nozaru vārdnīcās. Deviņas vārdnīcas (galvenokārt vispārīgās un skolu vajadzībām piemērotās) ir divdaļīgas un pārstāv abus ekvivalences virzienus valodu pāri.

Apjoma ziņā visas uzskaitītās vārdnīcas ir vērtējamas kā mazas un vidējas. Šķirkļavārdu skaits vispārīgajās divvalodu vārdnīcās parasti (izņēmums: 1996. un 2004. gada vārdnīca un *Tildes Datorvārdnīca*) nepārsniedz 50 000. Vienīgi vācu-latviešu vārdnīca (2004) ar aptuveni 75 000 šķirkļavārdu tuvojas apjomam, ko starptautiskajā leksikogrāfijas praksē piedēvē lielapjoma vārdnīcai (vismaz 80 000). Pasaulē arvien biežāk iznāk divvalodu vārdnīcas, kurām šķirkļavārdu skaits ir vismaz 120 000. Skaitliskais šķirkļavārdu ierobežojums Latvijā iznākušajās vārdnīcās un līdz ar to attiecīgi vienkāršotā šķirkļa uzbūve liecina, ka galvenais vārdnīcu uzdevums ir sekmēt valodas apguvi, kā arī apmierināt to lietotāju intereses, kuri svešvalodu, proti, vācu valodu, izmanto jomās, kas nav tieši saistītas ar profesionālo darbību (piem., ceļojot).

Vispārīgās un skolu vārdnīcas

1993

Karpova, Ksenija. *Vācu-latviešu/latviešu-vācu vārdnīca*. Red. Inese Miesniece. Zvaigzne. 222 lpp. — 3. izdevums.

1994

Bisenieks, Valdis, Granta, Katrīna u. c. *Latviešu/vācu vārdnīca*. Harro von Hirschheydt (Aizpute). 890 lpp. — Ap 33 000 šķirkļavārdu. 2. izdevums, pārstrādāts (= Avots, 1980, 2., pārstr. 1963. g. izd.).

1996

Granta, Katrīna, Pampe, Eleonora. *Vācu-latviešu vārdnīca. Deutsch-lettisches Wörterbuch*. Avots. 752 lpp. — 3. izdevums, pārstrādāts un papildināts. Ap 52 000 šķirkļavārdu.

1998

Karpova, Ksenija. *Wörterbuch. Deutsch-Lettisch/Lettisch-Deutsch. Vācu-latviešu/latviešu-vācu vārdnīca*. Zvaigzne ABC. 224 lpp. — Brošēts izdevums. Vācu-latviešu daļā ap 4300 šķirkļavārdu, latviešu-vācu daļā — ap 2200. Pielikumā: ģeogrāfiskie nosaukumi.

1999

Kühn, Peter. *Mein Schulwörterbuch. Vācu-latviešu skaidrojošā vārdnīca skolēniem*. Zvaigzne ABC. 446 lpp. — Vācu valodas apguvei skolēniem; jaunā pareizrakstība; gramatika un vārdu lietošana.

¹ „No pagājušajā gadā izdotajiem darbiem 1752 grāmatas un brošūras bijušas latviešu valodā, bet to tirāža bija 3,1 miljons eksemplāru, savukārt citās valodās izdotas 270 grāmatas un brošūras. Pagājušajā gadā klajā laistas arī 13 vārdnīcas” (Diena/LEĒTA 26.06.2011, <http://www.diena.lv/sabiedriba/zinas/pagajusaja-gada-izdoto-gramatu-skaitis-bijis-mazakais-pedejo-14-gadu-laika-13889642>).

2000

Smiltēna, Mudīte, Veinerte, Biruta. *Latviešu-vācu vārdnīca. Lettisch-deutsches Wörterbuch*. Jumava. 640 lpp. — Ap 18 000 pamatvārdus.

2001

Burve, Daina, Kļaviņa, Ilze; Saliņa, Ineta; Šteinberga, Aija. *Latviešu-vācu vārdnīca. Lettisch-deutsches Wörterbuch*. Avots. 1013 lpp. — Ap 50 000 vārdus. Vācu valodas apguvei; skolotājiem, tulkotājiem.

Vjaterē, Larisa. *Latviešu-vācu vārdnīca. Wörterbuch. Lettisch-Deutsch*. Avots. 735 lpp. — 11 000 šķirkļavārdus. Skolēniem, studentiem, ceļotājiem. Visbiežāk lietotie vācu literārās valodas vārdi. Pielikumā: ģeogrāfiskie nosaukumi (arī Austrijā un Šveicē).

2002

Vjaterē, Larisa. *Latviešu-vācu/vācu-latviešu vārdnīca*. Avots. 575 lpp. — Katrā daļā ap 12 500 šķirkļavārdus. Jaunākā leksika, bieži lietoti frazeoloģismi. Pielikumā: vācu-latviešu ģeogrāfiskie nosaukumi, skaitļa vārdi, valūta, vācu saīsinājumi, vācu nekārtno darbības vārdus locīšanas tabula.

Vjaterē, Larisa. *Vācu-latviešu vārdnīca. Deutsch-lettisches Wörterbuch*. Avots. 1110 lpp. — Ap 42 000 šķirkļavārdus. Mūsdienu vācu literārā valoda un frazeoloģismi. Pielikumā tabulas: vācu nekārtnie darbības vārdi, jaunā pareizrakstība un starptautisko organizāciju saraksts.

2004

Andersone, Indra, Vjaterē, Larisa. *Vācu-latviešu vārdnīca. Deutsch-lettisches Wörterbuch*. Avots. 888 lpp. — 75 000 šķirkļavārdus. Vācu valodas apguvei, tiem, kas vāciski lasa literatūru un presi. Mūsdienu vācu literārā valoda un sarunvaloda. Pielikumā tabulas: starptautiskās organizācijas, jaunā pareizrakstība, nekārtno darbības vārdus locīšana u. c.

Vahere, Valija. *Vācu-latviešu/latviešu-vācu mācību vārdnīca*. Zvaigzne ABC. 304 lpp. — Vācu-latviešu daļā 7500 leksiskas vienības, latviešu-vācu daļā — 4500. Skolēniem, studentiem.

Vjaterē, Larisa. *Vācu-latviešu vārdnīca. Wörterbuch: Deutsch-Lettisch*. Avots. 694 lpp. — Ap 11 000 šķirkļavārdus. Skolēniem, studentiem, ceļotājiem. Visbiežāk lietotie vācu literārās valodas vārdi. Pielikumā: ģeogrāfiskie nosaukumi, vācu nekārtno darbības vārdus locīšana.

2005

Vjaterē, Larisa. *Vācu-latviešu/latviešu-vācu vārdnīca*. Avots. 656 lpp. — Ap 22 000 vārdus. Skolēniem, studentiem, tūristiem, vācu valodas apguvei. Bieži lietoti frazeoloģismi.

2006

Vjaterē, Larisa. *Vācu-latviešu vārdnīca*. Avots. 959 lpp. — 32 000 vārdus. Vācu valodas apguvei, tiem, kas vāciski lasa literatūru un presi. Jaunākā vācu literārās valodas un sarunvalodas leksika. Pielikumā: jaunā pareizrakstība, nekārtno darbības vārdus locīšanas tabula.

2007

Bisenieks, Valdis, *Latviešu-vācu vārdnīca*. Atēna. 1368 lpp. — Ap 50 000 šķirkļavārdus. Latviešu valodas pratējiem, kas tulko vāciski. Arī plaši lietota terminoloģija.

Vjaterē, Larisa, Andersone, Indra. *Vācu-latviešu/latviešu-vācu vārdnīca*. Avots. 1456 lpp. — 92 000 šķirkļavārdus. Vācu valodas apguvei, skolotājiem un tulkotājiem. Ģeogrāfiskie nosaukumi un bieži sastopamie anglicismi.

2008

Vjaterē, Larisa. *Latviešu-vācu vārdnīca*. Avots. 640 lpp. — 10 000 latviešu valodas pamatvārdus; iekļauta arī frazeoloģija. Tiem, kuri vēlas apgūt vācu valodu, arī ceļotājiem.

Sarunu, bilžu un liliputformāta vārdnīcas**1992**

Brigzna, Ilga, Veinerte, Biruta. *Latviešu-vācu sarunvārdnīca. Sprachführer: lettisch-deutsch*. Avots. 288 lpp.

Jansons, T., Jansone, M., Mukāne, I. *Latviešu-vācu mazā saziņas vārdnīca*. Bauska : Polinoms. 48 lpp.

1993

Šteinberga, Aija, Varapoga, Vera. *Wanderstab. Vācu-latviešu sarunvārdnīca*. Zvaigzne. 176 lpp. — Mācību līdzeklis.

1998

Šterna, Santa; Lehmen, Angelika. *Vācu-latviešu sarunvārdnīca. Deutsch-lettischer Sprachführer*. SIA Ekonomisko attiecību institūts. 63 lpp. — Pielikumā 2 kasetes.

1999

Šteinberga, Aija, Varapoga, Vera. *Mazā latviešu-vācu sarunvārdnīca*. Zvaigzne ABC. 192 lpp. — Tiem, kas ceļo uz valstīm, kurās runā vāciski.

2002

Bušmane, Mirdza. *Deutsch-Lettisch. Reiseführer*. Jumava. 125 lpp. — Vāciski runājošiem, kas apceļo Latviju. Latviešu valodas izruna un gramatikas pamati.

2003

Andersone, Indra. *Vācu-latviešu vārdnīca*. Avots. 512 lpp. — 6000 vārdus. Skolēniem, studentiem, ceļotājiem. „Ērti noslēpjas sauja”; 4 × 5 cm.

Andersone, Indra. *Latviešu-vācu vārdnīca*. Avots. 512 lpp. — 6000 vārdu.

Kalniņa, Dzintra. *Vārdnīca septiņās valodās (A–LV–LT–V–F–IT–SP)*. Avots. 96 lpp. — Ceļotājiem, ikdienas komunikācijai atpūtas braucienos un darba komandējumos.

Vjaterē, Larisa. *Latviešu-vācu sarunvārdnīca*. Avots. 192 lpp. — Tiem, kas ceļo uz valstīm, kurās runā vāciski; vācu literārā (sarun)valoda. Izmantojama ikdienas sarunu situācijās.

2004

Burve, Daina, Šteinberga, Aija. *Mazā latviešu-vācu sarunvārdnīca*. Zvaigzne ABC. 240 lpp. — 34 temat. nodaļas. Bieži lietojami vārdi un frāzes. Informācija un padomi ceļotājiem. Noder arī par mācību palīgīdzekli.

2005

Veinerte, Biruta. *Latviešu-vācu sarunvārdnīca. Sprachführer. Lettisch-deutsch*. Jumava. 244 lpp. — Ceļojot uz vāciski runājošām valstīm, kā arī Latvijā uzsūkot viesus. Sarunvalodas pamati.

2006

Taube, Marika (tulk.). *Vācu-latviešu vārdnīca bildēs*. Zvaigzne ABC. 360 lpp. — Tematiski kārtota (māja, veselība u. c.), ar sarunvalodas elementiem un attēliem. Visiem interesentiem. Vārdu saraksts ar izrunu.

2009

Ritenberga, Inese. *Latviešu-vācu sarunvārdnīca*. Avots. 176 lpp. — Ikdienas sarunas literārā vācu un latviešu sarunvalodā.

Datorvārdnīcas

2001

Alnis, Andris, Līcītis, Roberts, Visendorfs, Mikus, Vītols, Gatis. *Vācu-latviešu-vācu datorvārdnīca*. https://www.mykoob.lv/?index/liis_macibu_materiali_documents/category/49/material/374/documentsshow/1#topic_374. — 25 000 latviešu vārdu, vairāk nekā 27 000 vācu vārdu.

2002

Tīdes Datorvārdnīca. *Vācu-latviešu-vācu. Zweisprachiges deutsch-llettisches/lettisch-deutsches Wörterbuch*. — 70 015 vācu valodas vārdi un teicieni, 55 247 latviešu valodas vārdi un teicieni. Vārdnīcas pamatā ir A. Šteinbergas, D. Burves, I. Saliņas, I. Kļaviņas 2001. gadā izdotā latviešu-vācu vārdnīca.

Terminoloģijas vārdnīcas

1993

Liniņa, Silvija, Mauliņa, Anna. *Bibliotēku fondi un katalogi. Latviešu-angļu-vācu-krievu terminoloģiska vārdnīca*. Latvijas Nacionālā bibliotēka. 312 lpp. — 821 termins.

1995 (1995–1997)

Kadiķis, Hermanis, Grēviņa, Ruta; Vaidere, Inese, Kalniņš, Jānis, Kvašīte, Regīna, Skujiņa, Valentīna (vad.). *Ekonomikas, lietvedības un darba organizācijas termini (LV–K–A–V)*. Rīga : SIA „SEPA”. 912 lpp. — Ap 11 000 terminu.

1997

Grīne, Ineta, Zelčs, Vitālijs. *Latviešu-angļu-vācu-krievu ilustrētā ģeomorfoloģijas terminu vārdnīca*. Rīga : P&K. 204 lpp. — Ap 1000 terminu.

Krišāns, Zigurds, Skujiņa, Valentīna, Staltmanis, Ilgvars, Timmermanis, Kārlis. *Elektroenerģētikas pamatterminu skaidrojošā vārdnīca (LV–A–K–V)*. 1. *Elektroenerģijas ražošanas, pārvade un sadale*. Jumava. 343 lpp. — 734 termini ar skaidrojumiem latviešu valodā un latviešu terminu ekvivalentiem angļu, krievu un vācu valodā.

1998

Cupejs, Jirgens, Kangro, Ilze, Lecl, Valters, Ludziša, Anita, Rūtiņa, Gita. *Vides politika un vides tiesības: Vācu-latviešu vārdnīca*. Red. Ilze Kangro, Dzintra Auziņa. Rīga : Mācību grāmata. 279 lpp.

Dolacis, Jānis. *Mežsaimniecības, mežsaimniecības un kokrūpniecības terminu vārdnīca (LV–A–V–F–K)*. Rīga : Antēra. 672 lpp. — 8100 terminu.

Sipoviča, Raissa. *Vācu-latviešu vārdnīca vides un ainavu aizsardzībā. Deutsch-lettisches Wörterbuch Landschaftsplege/Umweltschutz*. Zin. red. A. Živerts. Jelgava : Latvijas Lauksaimniecības universitāte. 146 lpp. — Ap 6000 vārdu.

1999

Briedis, Jānis. *Politehniskā vārdnīca (A–LV–K–V)*. Senders R. 2316 lpp. — 2 sējumi. Ap 50 000 terminu.

Daugulis, Arnis, Skujiņa, Valentīna, Staltmanis Ilgvars, Timmermanis, Kārlis, Ziedris, Andrejs. *Elektroenerģētikas pamatterminu skaidrojošā vārdnīca (LV–A–K–V)*. 2. *Elektrolīnijas, transformatori, mērmaīni, komutācijas aparāti, elektromašīnas, elektroenerģijas tarifi*. Jumava. 463 lpp. — 1513 terminu ar skaidrojumiem latviešu valodā un latviešu terminu ekvivalentiem angļu, krievu un vācu valodā.

2000

Beļickis, Inārs, Blūma, Dainuvīte, Koķe, Tatjana, Markus, Dace, Skujiņa, Valentīna (vad.), Šalme, Arvils. *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca (LV–A–V–K)*. Zvaigzne ABC. 248 lpp. — Ap 1500 terminu. Skolotājiem, tulkotājiem, izglītības un kultūras darbiniekiem, zinātniekiem, studentiem un skolēniem.

2001

Lagzdīņš, Aivars, Tāmužs, Vitauts (aut. kol. vad.), Teteris, Gundaris, Vība, Jānis. *Mehānikas pamatterminu skaidrojošā vārdnīca (LV–A–V–K)*. Rīga : Latvijas Nacionālā mehānikas komiteja. 264 lpp. — Skaidrojumi latviešu valodā, alfabētisks terminu rādītājs.

Schaffert, Ingrid, Niedra, Laila. *Latviešu-vācu juridiskā vārdnīca*. Rīga. 286 lpp.

2003

Schaffert, Ingrid, Niedra, Laila. *Vācu-latviešu/latviešu-vācu juridiskā vārdnīca* = Rechtswörterbuch: Deutsch-Lettisch/Lettisch-Deutsch. Latvijas Universitāte. 521 lpp. — 2., pārstrādātais un papildinātais izdevums.

Timmermanis, Kārlis, Zviedris, Andrejs, Staltmanis, Ilgvars, Saveljevs, Pēteris, Skujiņa, Valentīna. *Latviešu-vācu enerģētikas un elektrotehnikas vārdnīca*. Rīga : Latvenergo. 251 lpp. — Ap 19 700 terminu.

Timmermanis, Kārlis, Zviedris, Andrejs, Staltmanis, Ilgvars, Saveljevs, Pēteris, Skujiņa, Valentīna. *Vācu-latviešu enerģētikas un elektrotehnikas vārdnīca*. Rīga : Latvenergo. 250 lpp. — Ap 19 600 terminu.

2004

Aizpurietis, Agris, Bunga, Guntis, Cīrule, Ksenija u. c. *Mašīnbūves terminu vārdnīca* (LV–A–V–K). Zinātne. 331 lpp. — 4100 šķirkļavārdu, tematisks kārtojums alfabēta secībā. EuroTermBank termini.

Ankalniņš, Māris. *Eiropas Savienības muitas terminoloģija* (A–F–V–K–LV). LZA Ekonomikas institūts. 376 lpp. — 23 000 muitas terminu.

Ozola, Lilita, Sipoviča, Raisa. *Vācu-latviešu būvniecības terminu vārdnīca*. Deutsch-Lettisch Wörterbuch für Bauwesen. Jelgava : Latvijas Lauksaimniecības universitāte. 230 lpp. — Ap 18 000 terminu.

Timmermanis, Kārlis, Zviedris, Andrejs, Jermuts, Sandis, Staltmanis, Ilgvars, Skujiņa, Valentīna. *Elektroenerģētikas pamatterminu skaidrojošā vārdnīca* (LV–A–K–V). 3. Relejaizsardzība, automātiskā vadība, tālvadība, ēku elektroinstalācija, elektriskās ķēdes un ierīces, magnētiskās ķēdes un ierīces, elektriskie mērījumi un mēraparāti, elektromagnētiskā saderība, ķīmiskie elektroenerģijas avoti. Jumava. 803 lpp. — 1923 termini ar skaidrojumiem latviešu valodā un latviešu terminu ekvivalentiem angļu, krievu un vācu valodā. Alfabētisks terminu rādītājs.

2006

Grinšteins, Māris, Sakss, Oļģerts. *Jūrniece terminu vārdnīca* (LV–A–V–K). Avots. 248 lpp. — Terminoloģija aptver kuģa uzbūvi, iekārtas, aprīkojumu, kuģa teoriju u. c.

Timmermanis, Kārlis, Zviedris, Andrejs, Jermuts, Sandis, Skujiņa, Valentīna. *Elektroenerģētikas pamatterminu skaidrojošā vārdnīca* (LV–A–K–V). 4. Zemēšana, spriegumaktīvie darbi un aizsardzība pret elektrotriecieniem, sprādzienaizsargātas elektroiekārtas, atjaunīgās enerģijas avoti, energoelektronika, elektrotermija, pārspriegumaizsardzība, elektrovilce, elektroapgāisms. Jumava. 794 lpp. — 2065 termini ar skaidrojumiem latviešu valodā un latviešu terminu ekvivalentiem angļu, krievu un vācu valodā. Alfabētisks terminu rādītājs.

4. Leksikogrāfiskās aptaujas rezultāti un to vērtējums

Lai gūtu priekšstatu par to, kā vārdnīcas vērtē lietotāji, 2007. gada septembrī un oktobrī tika aptaujātas 128 personas. Aptaujātie bija LU Moderno valodu fakultātes (tagad LU Humanitāro zinātņu fakultātes) studenti (galvenokārt Ģermānistikas nodaļā studējošie), kā arī personas, kas vācu valodu vidējā un augstākajā līmenī apgūst Gētes institūtā. Aptaujāto vairākums norādīja arī savu vecumu, un tas ļauj respondentus nosacīti iedalīt piecās grupās:

I — līdz 17 g., skolēni, 8 jeb 7,8 %;

II — 18–23 g., studenti, 56 jeb 55 %;

III — 24–29 g., profesionālās karjeras sākums, 16 jeb 15,7 %;

IV — 30–40 g., aktīva profesionālā karjera, 14 jeb 13,7 %;

V — 41+ profesionālais briedums, 8 jeb 7,8 %.

Vecumu nenorādīja 26 jeb 20 % aptaujāto.

Tātad lielākā daļa aptaujāto personu ir jauni cilvēki, kas studē un/vai uzsākuši patstāvīgas darba gaitas.

Projekta ietvaros paredzētie jautājumi bija formulēti vispārīgi. Aptaujas dalībnieki atbildēja uz trim jautājumiem:

1. Kādas vārdnīcas Jūs visbiežāk izmantojat darbā/studijās?

2. Kādas ir šo vārdnīcu nepilnības?

3. Kādas vārdnīcas būtu steidzami (tuvākajos gados) jāizveido?

Sniegtās atbildes ne vienmēr skar tikai un vienīgi vācu-latviešu/latviešu-vācu vārdnīcas. Respondenti pauduši arī individuālas vēlmes, kas ar vārdnīcu izveidi tieši nav saistītas. Tās liek pievērst uzmanību jautājumam par leksikogrāfisko darbu izplatību, proti, pieejamību tirdzniecībā, bibliotēkās un darbavietās, kā arī vārdnīcu izmantošanas tehniskajām iespējām u. tml. Tātad ne vienmēr respondentu atbildes ir saistāmas ar vārdnīcu kvalitāti vai leksikogrāfijas attīstību Latvijā (piem., ja pausta vēlme, ka Latvijā būtu jāveido vācu valodas skaidrojošā vārdnīca vai angļu valodas pareizrakstības vārdnīca). Tomēr arī šāda tipa atbildes

norāda uz leksikogrāfiska rakstura aktualitātēm Latvijā, kā arī uz vienu no galvenajiem leksikogrāfiskās darbības koncepcijas elementiem, proti, vārdnīcu izplatīšanu un popularizēšanu.

Turpinājumā apkopotas aptaujāto personu atbildes, īpašu uzmanību pievēršot vācu-latviešu/latviešu-vācu vārdnīcām.

4.1. Pirmais jautājums: “Kādas vārdnīcas Jūs visbiežāk izmantojat darbā/studijās?”

Uz šo jautājumu atbildējuši visi 128 respondenti (100 %). Aptaujas rezultāti liecina, ka visvairāk tiek izmantotas interneta vārdnīcas (sauktas arī par elektroniskajām vārdnīcām, datorvārdnīcām). Tās lieto 74 jeb 58 %. No tām savukārt visbiežāk ir minēta „Tildes” vārdnīca (40). Minētas (ne vienmēr precīzi) arī citas vārdnīcas resp. interneta vietnes, piem.: *lingvo.yandex.ru* (6), *www.multitran.ru* (4), *letonika.lv* (4), *www.translate.ru* (2), LEO (2), kā arī *rambler.ru>lingva*, *PROMT>Tulux*, *translator.ru>Vobix*, *dict.ru>merrian*, *www.delfi.lv>ABBY-Lingvo*. Šobrīd tulkošanas pakalpojumus piedāvā daudzi portāli, taču leksikogrāfiskie avoti ne vienmēr ir noteicami.

Dažkārt ziņas par interneta vārdnīcām sniegtas, tikai nosaucot valodu vai valodu pāri (8): vācu-krievu; vācu-latviešu; krievu-vācu; angļu-zviedru; angļu-vācu; japāņu; angļu. Tāpat uzrādītas interneta vārdnīcas, kuru izdevēji resp. redakciju zīmoli nav Latvijai piederīgi, — Krievijas vietnes, ko jau minējām, kā arī vācu *Duden* un *Langenscheidt* (3).

Atsevišķos gadījumos ir nosaukts iemesls, kāpēc priekšroka dota interneta vārdnīcām: laika trūkums, tas, ka tulkojumi apmierina vai arī grāmatas formāta vārdnīcas ir grūti pārnēsāt. Savukārt kā apstākļi, kas interneta vārdnīcu izmantošanu sarežģī, minēts tas, ka internets pieejams ierobežoti (2) un gadās situācijas, kur mājaslapas ir slēgtas „rekonstrukcijai”.

Otrā visvairāk izmantoto vārdnīcu grupa ir vārdnīcas ar raksturojumu „divvalodu”. Ne leksikas īpatnības, ne vārdnīcu funkcijas, ne cits kas specificējošs nav minēts. Tāpēc šajā gadījumā runa varētu būt par tulkojošajām vārdnīcām vispārīgai lietošanai (dažkārt sauktām par „parastajām” vārdnīcām). Visbiežāk ir nosaukti šādi valodu pāri:

vācu-latviešu	41	krievu-vācu	14	krievu-angļu	4
latviešu-vācu	35	latviešu-angļu	14	latviešu-zviedru	4
angļu-latviešu	23	latviešu-krievu	11	spāņu-latviešu	3
vācu-krievu	22	krievu-latviešu	9		
angļu-krievu	14	zviedru-latviešu	4		

Atsevišķos gadījumos:

franču-latviešu; latviešu-franču; vācu-angļu; franču-krievu;
latviešu-spāņu; itāļu-krievu; krievu-itāļu; latīņu-angļu; angļu-latīņu;
krievu-čehu; čehu-krievu; angļu-vācu; latīņu-latviešu; angļu-igauņu.

Aptaujāto personu izglītības profila dēļ visbiežāk minēts latviešu un vācu valodas pāris. Tomēr ir redzams, ka vārdnīcu lietotāji ļoti bieži pievēršas vairākām svešvalodām, kas liecina, ka svešvalodu apguve šajā mērķauditorijā vispār ir aktuāla. Tas ļauj secināt, ka divvalodu leksikogrāfijas attīstībai Latvijā arī turpmāk jāpievērš īpaša uzmanība.

Kā alternatīvu respondenti bieži izmanto vienvalodas vārdnīcas (citās valstīs izdotas). Galvenokārt tās ir nozīmi skaidrojošas vārdnīcas vācu valodā (26), angļu valodā (19), arī krievu valodā, taču minētas arī specializētas vienvalodas vārdnīcas — kā vācu sinonīmu vārdnīca (3), vācu pareizrakstības vārdnīca (1). Tiek izmantota arī *Latviešu literārās valodas vārdnīca* (2). Šīs atbildes savukārt liek domāt par līdzšinējo divvalodu vārdnīcu kvalitāti. Daudzi respondenti (vismaz 51 no 128) latvisko vai krievisko ekvivalentu secina patstāvīgi, izmantojot vārda nozīmes definīciju vienvalodas vārdnīcā.

Trešā visvairāk izmantoto vārdnīcu grupa — arī visai bieži minēta — ir „citvalstu vārdnīcas”, kas uz mūsu pētījumu attiecas mazāk. Ceturtā grupa ir nozaru terminoloģijas vārdnīcas. Tās dēvētas arī par tehniskajām vai specializētajām vārdnīcām. Taču ne vienmēr norādīts, vai domātas vienvalodas vai divvalodu vārdnīcas. Terminoloģijas vārdnīcas, piem., juridisko un ekonomisko terminu vārdnīcas un tehniskās vārdnīcas (to vidū divvalodu — latviešu-krievu, latviešu-angļu, krievu-latviešu, vācu-latviešu, latviešu-vācu — un arī daudzvalodu — latviešu-krievu-vācu-angļu), savās atbildēs minējuši 11 respondenti.

Atbildes arī šajā gadījumā mēdz būt neprecīzas un vispārīgas: izmantotas tiek vācu valodas (5), angļu valodas (6), spāņu valodas (1), latviešu valodas (1) u. c. vārdnīcas. Šie gadījumi ļauj vien secināt, ka angļu un vācu valoda Latvijā ir dominējošās svešvalodas. Kaut gan ziņas par lietotajām vārdnīcām ir ļoti vispārīgas, tās norāda uz meklēto leksikas

līmenī un uz svarīgākajām vārdnīcu funkcijām: skaidrojošās (17), svešvārdu (11), sinonīmu (7), frazeoloģijas (4), tulkojošās vārdnīcas (3). Atsevišķos gadījumos minētas sarunvārdnīcas, saīsinājumu un pareizrakstības vārdnīcas, bilžu un etimoloģijas vārdnīcas.

Tikai retos gadījumos respondenti pieminējuši vārdnīcu autorus (E. Ivanovas un K. Sokolovas krievu-vācu, T. Sirotinas vācu-krievu, E. Ozoliņa vācu-latviešu, Grantas u. c. vācu-latviešu, Müller angļu-krievu vārdnīca), mazliet biežāk minēts vārdnīcas izdošanas gads (1997. gada latviešu-angļu vārdnīca, 2004. gada zviedru-latviešu/latviešu-zviedru vārdnīca, 1999. gada vācu-latviešu vārdnīca). Tātad ar autoru un izdošanas gadu vārdnīca tomēr tiek saistīta sporādiski. Ja vispār tā ar kaut ko asociējas, tad krietni biežāk gan ar izdevniecību vai redakciju — kā „Avots” (18), „Zvaigzne ABC” (3). Izdevniecības nosaukums tādējādi top par vārdnīcas zīmolu. Šī tendence jo spilgti parādās tad, kad pieminētas tiek ārzemēs izdotās vārdnīcas. Šādos gadījumos dominē *Duden* (25), *Oxford* (11), *Langenscheidt* (6), *Longman* (3) u. c. Šajā sakarā Latvijas izdevniecībām vairāk būtu jādome par to, kā apliecināt savu izdevēja profilu leksikogrāfijā. Būtu vēlama apzināt savu vārdnīcu lietotāju grupu un mērķtiecīgi sekmēt izdoto vārdnīcu kvalitāti un izplatību — tā, lai potenciālais lietotājs vārdnīcu iegādātos ar drošu pārliecību, ka tā atbilst viņa vajadzībām.

4.2. Otrais jautājums: „Kādas ir šo vārdnīcu nepilnības?”

Uz otro jautājumu atbildējuši 110 respondenti no 128 (86 %). Apkopojot rezultātus, tika nodalītas divas atbilžu grupas: pirmā grupa attiecināma uz datorvārdnīcām, otrā uz tipogrāfiskajām vārdnīcām — vārdnīcām tradicionālās grāmatas formā.

Tikai neliela aptaujāto daļa (10) leksikogrāfijas situāciju Latvijā vērtē pozitīvi, atzīstot, ka mazajās vārdnīcās visu iekļaut nevar. Dažus vārdnīcas pilnīgi apmierina, jo tās atbilst viņu vajadzībām.

Tipogrāfiskās vārdnīcas

Kā galvenie ir norādīti šādi trūkumi:

- 1) Nepietiekams šķirklavārdu skaits (42), kas nereti tiek attiecināts arī uz neliela apjoma vārdnīcām.

Komentāri: „mazs apjoms”, „nevar atrast meklēto vārdu”, trūkst „modernu vārdu, piem., saistībā ar ES”, „jaunvārdu”, „tehnisku”, „specifisku” vārdu, „ekonomisko terminu”.

- 2) Nepietiekams nozīmju atspoguļojums un skaidrojums, ekvivalences nepilnības (34).

Komentāri: skaidrojumi ir „sarežģīti”, „nepilnīgi”, jo neļauj secināt ekvivalenci kādā noteiktā situācijā; nav atrodamī ekvivalenti, kas būtu piemēroti tulkotajam kontekstam, ne visas šķirklavārda nozīmes (arī „modernās”) ir atveidotas ar ekvivalentu; ekvivalenti ir „neprecīzi”, ekvivalenti ir svešvārdi, trūkst sinonīmu; nav atspoguļota vārda pārnēsā nozīme. Kritika attiecas arī uz pielikumiem: ģeogrāfiskie nosaukumi ir „neprecīzi” atveidoti.

- 3) Trūkst gramatisko norāžu (13).

Komentāri: šķirklī netiek dotas vārdu locījumu formas, tāpēc, nezinot nenoteiksmes formu, vārdu nevar atrast; atsevišķos gadījumos norādes tiek vērtētas kā kļūdainas; lietvārdiem trūkst dzimtes norādes un locījuma/daudzskaitļa formas. Aptaujātie iesaka vārdnīcas sākumā ievietot pārskatāmas gramatiskās tabulas u. c. norādes, kā piemēru minot *Duden* vārdnīcas.

- 4) Trūkst valodas vienību lietojuma piemēru (10).

Komentāri: „konteksta” trūkums, nav „frazeoloģismu” un „izteicienu”, šķirklavārds neparādās konstrukcijās.

- 5) Iebildumi pret informācijas izkārtojumu u. tml. (8).

Komentāri: pāiet daudz laika, meklējot vajadzīgo; šķirklis nav pārskatāms; „drukā kļūdas”, sarežģīta saīsinājumu sistēma, saīsinājumi nav paskaidroti.

- 6) Formāli trūkumi (12).

Komentāri: nekvalitatīvs papīrs, vārdnīcas ir lielas, smagas, neparocīgas, neērtas līdzī nēsāšanai. Arī pretējs viedoklis: lai arī pārāk mazs formāts. Lietotāji iesaka vārdnīcas izdot mikstos vākos, sīkāka drukā, nesamazināt apjomu uz formāta rēķina. Vienreiz minēts, ka vārdnīcas ir dārgas.

Datorvārdnīcas

Kritika vērsta arī pret datorvārdnīcām (32). Tā kā viena no visbiežāk lietotajām datorvārdnīcām Latvijā ir „Tildes” vārdnīca, kritika pirmām

kārtām skārusi tieši šo vārdnīcu. Kritikas iemesli ir aptuveni tādi paši, kā runājot par tipogrāfiskajām vārdnīcām:

- 1) Mazs vārdu krājums, piem., runājot par tehnisko terminoloģiju, moderno leksiku (11).
- 2) Ne vienmēr atspoguļotas visas vārda nozīmes vai papildus paskaidrots, kā tās nošķiramas (8).
- 3) Maz lietojuma piemēru, to vidū izteicienu, idiomu (5).
- 4) Ekvivalenti ir neprecīzi vai to nemaz nav: trūkst tādu ekvivalentu, kas dotu iespēju piekļūt meklētajam šķirkļavārdam svešvalodā; trūkst ticamības, ka ekvivalents ir pareizs (5).
- 5) Trūkst gramatisko norāžu, piem., artikulu vācu valodā (2).

Atsevišķos gadījumos norādīts, kādas problēmas rodas, lietojot datoru: latviskā tastatūrā nav burtu ä, ü, ß u. c., kas apgrūtina piekļuvi vācu šķirkļavārdam vācu-latviešu vārdnīcā.

4.3. Trešais jautājums: „Kādas vārdnīcas būtu steidzami (tuvākajos gados) jāizveido?”

Uz šo jautājumu ir atbildējuši 93 respondenti no 128 (73 %). Par neatbildētu jautājums tika uzskatīts arī tad, ja bija ieraksts „nezinu”. Apkopotās atbildes var iedalīt trijās grupās. Pirmo grupu situācija apmierina, otrā grupa izsaka vēlmi pēc pilnveidojumiem līdzšinējās vārdnīcās, bet trešā iesaka veidot jaunas vārdnīcas.

1. grupa

Šī ir skaitliski vismazākā atbilžu grupa. 11 respondenti uzskata, ka:

- izdotās vārdnīcas ir labas: ar plašu vārdu klāstu, piem., angļu valodā, elektroniskās vārdnīcas (5);
- ir liela vārdnīcu izvēle (6).

2. grupa

Ieteikumi pilnveidot līdzšinējās vārdnīcas (21) sasaucas ar atbildēm uz otro jautājumu, jo uzsver tādus pilnveidojumus, kas novērstu otrajā jautājumā minētos trūkumus:

- paplašināt vārdu krājumu (6): „ar reti izmantotiem vārdiem”, ar mūsdienīgu leksiku, ar tehnisko terminoloģiju;

- papildināt gramatiskās norādes (2), atspoguļot pārmaiņas rakstībā;
- precizēt nozīmju skaidrojumus, lietot šādus skaidrojumus biežāk (2);
- plašāk atspoguļot valodas vienību lietojumu (2).

Datorvārdnīcas ieteicams pilnveidot (4), palielinot vārdu krājumu vai paplašinot sastatīto valodu skaitu (tāpat kā lingvo.ru, tikai veidojot latvisku variantu). Priekšlikumi ir attiecināti uz vārdnīcām ar dažādiem valodu pāriem, piem., angļu-latviešu (1), kā arī uz speciālām vienvārdnīcām — uz žargona vārdnīcu (1).

3. grupa

Šajā atbilžu grupā atspoguļojas vēlme pēc jaunām vārdnīcām. Daļa atbilžu sasaucas ar otrās grupas atbildēm, jo tas, kādu iemeslu dēļ jāveido jaunas vārdnīcas un kādām tām jābūt, abās grupās izpaužas ļoti līdzīgi:

- vairāk gramatisko norāžu (5);
- lielāku vārdu krājumu (2), ietverot mūsdienās aktuālo leksiku;
- vairāk atspoguļot valodas vienību lietojumu (1).

Jaunas vārdnīcas būtu nepieciešamas dažādu nozaru speciālistiem un valodas apguvējiem dažādos līmeņos. Šī prasība atspoguļota šādi:

- terminoloģijas vārdnīcas (24) ar „kultūras terminiem”, ar „tehnoloģijas jaunumiem”, politehniskas, lietišķo terminu, grāmatvedības, būvniecības, komunikācijas un datorzinību, ķīmijas terminu, filoloģijas terminu, ekonomiskās terminoloģijas, divvalodu: latviešu-krievu/krievu-latviešu; ar angļu un vācu valodu;
- vārdnīcas noteiktām lietotāju grupām, ņemot vērā apmācības programmu (3): skolēniem (ar ērti atrodamu informāciju un gramatikas pielikumiem), studentiem (iekļaujot studiju priekšmetu leksiku, piem., literatūrzinātnes un lingvistikas terminus).

Divvalodu un daudzvalodu vārdnīcu grupā skarti specifiski lietojuma aspekti:

- divvalodu vārdnīcas ar konkrētiem valodu pāriem (9), piem., latviešu-latīņu/latīņu-latviešu; latviešu-krievu/krievu-latviešu; itāļu-latviešu, japāņu-latviešu; latviešu-igauņu; latviešu-lietuviešu;

- tulkojošās vārdnīcas (6), kurās ietvertas bieži sastopamas konstrukcijas un nozīmi skaidrojoši elementi attiecīgajā svešvalodā (piem., pēc vācu valodas vārdnīcas *Duden* parauga), kā arī ņemts vērā vārdu lietošanas biežums;
- sarunvalodas vārdnīcas (4), jo ikdienā lietotie izteicieni atšķiras no rakstu valodas;
- daudzvalodu vārdnīcas (4);
- vācu-latviešu frazeoloģijas vārdnīca (2).

Visai bieži izskan vēlme ieraudzīt arī jaunas latviešu valodas vārdnīcas (11): svešvārdu (3), etimoloģijas (2), kā arī vecvārdu, dialektu, latviešu terminoloģijas, frazeoloģismu un konstrukciju, pareizrakstības un sinonīmu vārdnīcu (esošā nav „perfekta”).

4.4. Aptaujas datu kopsavilkums

Respondentu vidū visai plaši tiek izmantotas dažādas terminoloģijas vārdnīcas, taču vēl lielāks ir pieprasījums pēc tām. Līdzšinējās, pa atsevišķām nozarēm dalītās terminoloģijas vārdnīcas šo pieprasījumu vēl nav apmierinājušas. Kā pieredze rāda, internetā ir nejausi atrodamu divu vai vairāku valodu glosāriji, skaidrojošas terminoloģijas vārdnīcas u. c. leksikogrāfiska rakstura darbi, kas līdz šim nav apzināti.

Latviešu valodas (skaidrojošās) vārdnīcas tiek izmantotas reti, taču ir vērojama interese par dažādu valodas slāņu un aspektu atspoguļojumu tādās (sk. 3. jautājumu). Citās valstīs, piem., Vācijā un Zviedrijā, dzimtās valodas vārdnīcām ir daudz augstāks statuss nekā Latvijā. Zviedrijā šādu popularitāti tautā ir iekarojusi *SAOL* jeb *Svenska Akademiens ordlista* (Zviedrijas Akadēmijas vārdu saraksts). Šī vārdnīca aptver ļoti plašu ikdienā (rakstos un runā) lietotu vārdu krājumu. Pareizrakstību un vārdu darināšanu tā sevī apvieno ar izrunu un nozīmi skaidrojošiem elementiem. Jau vairāk nekā 100 gadus reizi desmitgadē iznāk šīs vārdnīcas atjaunināts un aktualizēts izdevums. Mēdz teikt, ka kāds no *SAOL* izdevumiem ir vai katras ģimenes bibliotēkā. Vācijā līderes pozīcijas ieņem *Duden* skaidrojošā vārdnīca. Sabiedriskajās debatēs nereti tiek kritizēts, ka šī vārdnīca it kā patvarīgi piesavinājusies valodas normētāja lomu. Taču nekādai kritikai *Duden* pozīcijas nav izdevies satricināt un *Duden* vārdnīcas joprojām ir galvenais padomdevējs jautājumos par korektu formu, nozīmēm un ortogrāfiju.

Daļa atbilžu parāda, ka pat tajā sabiedrības daļā, kas aktīvi lieto vārdnīcas, tomēr ir nepilnīgs priekšstats par Latvijā līdz šim izdotajām vārdnīcām. Vēlme ieraudzīt, piem., latviešu etimoloģijas vārdnīcu (tādu veidojis Konstantīns Karulis) vai vecvārdu vārdnīcu (te noderētu Milēbaha vārdnīca) liecina, ka plašākā lokā ziņas par šādu kultūrvēsturiski nozīmīgu leksikogrāfisko darbu esamību ir skopas.

Kritiskās piezīmes, kas izteiktas par iznākušajām divvalodu, galvenokārt vācu-latviešu/latviešu-vācu vārdnīcām, sasaucas ar vēlmēm pēc jaunām vārdnīcām. Atbildes ļauj secināt, ka respondentus neapmierina vārdnīcu apjoms, leksikogrāfiskie skaidrojumi, ekvivalences atspoguļojums, vārdkopu un frazeoloģismu piedāvājums. Šāds vērtējums nebūt nav pārsteidzošs, jo vārdnīcu apjoms ir ierobežots. Kā rāda citu valstu leksikogrāfiskā prakse, divvalodu vārdnīcas piedāvā vidēji apmēram 120 000 šķirklavārdu. Šāda apjoma vārdnīcās mikrostruktūras līmenī tiek ieguldīts daudz pamatīgāks darbs. Vārdnīcās, kuru apjoms ir 50 000 šķirklavārdu, mikrostruktūra ir daudz vienkāršāka, un principā tā piedāvā ekvivalentu rindu ar isām norādēm, īpaši neilustrējot svešās leksēmas kontekstuālo lietojumu un latvisko ekvivalentu, jo leksikogrāfijas princips taču skan šādi: vārdnīcas mikrostruktūrā netiek iekļauti tādi vārdi, kas makrostruktūras līmenī nav atrodamā. Vienīgais reālais risinājums ir rodams, veidojot modernas, mūsdienu divvalodu leksikogrāfijas principos un valodas lietojumā balstītas apjomīgas vācu-latviešu/latviešu-vācu vārdnīcas.

Daļa respondentu pievērsušies arī tādiem vārdnīcu aspektiem, kas ar leksikogrāfisko darbu ir saistīti netieši (7): pieprasa lētākas vārdnīcas; svarā vieglas, taču apjomīgas; mazas, kompaktas, bet ar lielu vārdu krājumu; parocīgas lietošanai, plānos vākos.

5. Vācu-latviešu un latviešu-vācu vārdnīcas starptautiskajā kontekstā: makrostruktūras aspektu analīze

Aptaujas rezultāti parāda, ka vārdnīcu lietotājiem ir konkrētas prasības, kuras pašreizējā leksikogrāfijas attīstības posmā Latvijā nav pilnīgi apmierinātas. Vārdnīcu lietotāji tiecas pēc visaptverošas, universālas vārdnīcas, kas atbilstu viņu vēlmēm iegūt ziņas par valodu ekvivalenci attiecībā uz atsevišķām leksiskām vienībām, gramatiskām konstrukcijām, terminoloģiju un idiomātiku, saņemt leksikogrāfiskas norādes utt. Domājot par piedāvātajām vārdnīcām, rodas jautājums, kāpēc šis skaitliski bagātais izdevumu klāsts minētās prasības nav apmierinājis.

Apkopojot un analizējot norādītos vārdnīcu trūkumus, jāsecina, ka viens no kritikas iemesliem ir tas, ka trūkst komunikācijas starp vārdnīcu autoriem/izdevējiem un potenciālajiem lietotājiem. Principā vārdnīcu lietotājs nav apmierināts, ja vārdnīcā meklēto neatrod. Taču rodas jautājums, vai lietotājs ir izvēlējis saviem mērķiem vislabāk atbilstošo vārdnīcu? Šādi iespējami pārpratumi vismaz daļēji būtu novēršami, vidēja un maza apjoma vārdnīcās adekvāti norādot izmantojamības ierobežojumus un uzsverot, ka tās izmantot profesionālos nolūkos ne vienmēr ir mērķtiecīgi. Vārdnīcu lietotājam domātajos norādījumos būtu īsi jāizskaidro un lingvistiski jāpamato, kādas ekvivalences problēmas rodas, ja sastata izolētas leksiskas vienības vienā un otrā valodā. Vidēja vai neliela apjoma vārdnīcā vēlams būtu ne tikai pierastā veidā uzskaitīt, kas tajā ir iekļauts un kas nav, bet arī dot piemērus, kas atspoguļo objektīvos ekvivalences ierobežojumus.

Universāla vārdnīca ir tikai ideāls, pēc kura var tiekties. Kā lietotāju vēlmes pēc visaptverošas un izsmeļošas divvalodu vārdnīcas tiek respektētas citu valstu leksikogrāfiskajā praksē, parādīts trijos dažādos piemēros. Ieskatam tuvāk analizēti šo vārdnīcu priekšvārdi jeb ievaddaļas, kas ir būtiska makrostruktūras sastāvdaļa. Salīdzināšanai aplūkota vairāku vācu-latviešu/latviešu-vācu vārdnīcu makrostruktūra, īsi ieskicējot arī mikrostruktūras elementus.

5.1. Langenscheidt. Handwörterbuch Französisch : Teil I : Französisch-Deutsch; Teil II : Deutsch-Französisch. Völlige Neubearbeitung. Berlin; München; Wien; Zürich; New York, 2006.

Vārdnīcas pirmā daļa aptver apmēram 120 000, bet otrā apmēram 135 000 šķirkļavārdu. (Sk. 1. attēlu.) Abas daļas ievada plašs pēc vieniem principiem veidots priekšvārds divās valodās. Vārdnīcu gatavojot, svarīgi ir nodrošināt, lai lietotājam būtu izskaidrota leksikogrāfiskā darba uzbūve un vārdnīcas piedāvātās iespējas. Tāpēc īsas, sistematiskas norādes ar šķirkļa paraugiem ir atrodamas jau grāmatas iekšējā atvērumā. Priekšvārdu veido vairākas sadaļas.

1. Vispārīga uzruna, kurā izcelti šādi aspekti:

- īsi par vārdnīcu: jauns, pilnīgi pārstrādāts iepriekšējās vārdnīcas izdevums;
- par aktualitāti: mūsdienīga valoda, papildināta ar jaunvārdiem; jaunāko leksikogrāfijas principu iestrāde;
- par satura paplašināšanu: palielināts gan šķirkļu, gan ekvivalentu skaits, darbā iesaistot profesionālus dzimtās valodas lietotājus;
- par leksikas daudzpusību: pastiprināta uzmanība pievērsta nozaru leksikai;
- par priekšrocībām lietotājam: vārdnīcā plaši izmantotas tādas metavalodiskas norādes, lai tā būtu „aktīvi” izmantojama gan frančiem, gan vāciešiem;
- par profesionālo noderīgumu: izmantojama tulkošanai (gan studijās, gan profesionālajā darbībā).

'absichern <(ēre, sēp, -ge-, h) vīt 1. Raum, Haus proteģer; Tresor etc mettre en sécurité; Baustelle etc protéger l'accès de: **etw. j-n gegen etw.** - proteģer qd, qn contre qd; 2. fig Argument etc soutenir; consolider; **e-e Methode wissenschaftlich** ~ baser une méthode sur des données scientifiques; **etw. rechtlich** ~ assurer légalement qd; 3. vīrēf sich (gegen etw) ~ s'assurer (contre qd)
'Absicherung f 3 (das Sichermachen) protection f; sécurité f; 2 fig (Versicherung) assurance f; (Garantie) garantie f
'Absicht f <(ē-, -en) intention f; dessein m; **betrügerische** ~ intention frauduleuse; **die feste ~ haben, zu (+inf)** avoir la ferme intention de (+inf); **gute, böse ~en haben** avoir de bonnes, de mauvaises intentions; **F (auf/-m) ernste ~en haben** avoir des vues sur qn; **in welcher ~?** dans quelle intention?; à quelle fin?; **in der besten ~** avec les meilleures intentions; **in der ~, zu (+inf)** déterminé, décidé à (+inf); **mit (vol-ler)** ~, exprès; à dessein; **ich hatte nicht die ~ wegzugehen** je n'avais pas l'intention de partir; **das lag nicht in meiner ~**, ce n'était pas mon intention; **entschuldigen Sie, es war keine ~**, excusez-moi, je ne l'ai fait pas exprès; **damit verfolge ich eine ganz bestimmte ~** en faisant cela je poursuis un but précis
absichtlich l'ap'zietliĥ, -ziet- f 1 adj intentionnel, -elle; voulu 2 adv exprès; in-

tionnellement; **das hast du ~ getan** tu l'as fait exprès
'Absichtserklärung f déclaration d'intention; **šlos** adj u adv sans intention
absichern vīt <(ēre, sēp, -ge-, sein) s'infiltrer
absingen vīt <(ir, sēp, -ge-, h) chanter; **bes pēj unter 2 (+-gen)** en chantant ...
absinken vīt <(ir, sēp, -ge-, sein) 1 Schiff etc couler; 2 fig Niveau, Leistung, Unfallsziffer, Fieber, Interesse etc baisser; 3 **man-lisch** etc tomber bas
'Absinken n baisse f
'Absinth l'ap'zint m <(ē-, -e) absinthe f
'absitzen <(ir, sēp, -ge-) 1 F vīt <h> 2 (hin-ter sich bringen) F se farcir; 3 Strafe F tirer (zwei Jahre [im] Gefängnis deux ans de prison) 4 vīt <sein> vom Pferd descendre (de cheval)
absolut l'apzolut 1 adj absolu; **~es Ge-hör** oreille absolue; **die ~e Mehrheit** la majorité absolue; **F mit ~er Sicherheit** avec une entière certitude; **F ~er Unsinn** non-sens complet; **mitros das 2e l'absolu m**
2 adv absolument
absolutheit f <-> manière absolue; caract-ère absolu
'Absolution l'apzolutsi'ocn f <(ē-, -en) CATH absolution f; **j-m die ~ erteilen** donner l'absolution à qn; absoudre qn
'Absolutismus m <-> absolutisme m;
2 tistisch adj absolutiste
'Absolut l'apzolut m <-> (f) <-> (sin-

nen) personne f qui a fait, terminé ses études (à l'université, etc); ancien, -ienne élève <-> étudiant(e)
absolvieren l'apzöl'vian vīt <(pas de ge-, h) 1 Lehrzū, Studium faire; Kurs a suivre; (beenden) terminer; Prüfung passer
2 **Pensum** etc faire 3 CATH absoudre
ab'sonderlich adj singulier, -ière; étrange; bizarre; **škoft** f <-> (en) singularité f
'absondern <(ēre, sēp, -ge-, h) 1 vīt 1. Tiere, Menschen separer; (isolieren) isoler 2 physiol. bot sécréter; **Schweiß, Harn** etc éliminer; excréter 3 vīrēf sich ~ (sich isolieren) s'isoler (**von j-m** de qn); se retirer
'Absonderung f <-> (en) 1 séparation f; (Isolierung) isolement m; 2 physiol. bot sécrétion f; **äußerlich** a excrétion f
Absorber l'ap'zabər m <-> (en) KALITECHNIK absorbeur m
absorbieren vīt <(pas de ge-, h) a fig absorber
'Absorption l'apzoprtsi'ocn f <-> absorp-tion f
'Absorptionsfähigkeit f pouvoir absor-bant; faculté f d'absorption; absorptivité f; **~flüssigkeit** f liquide absorbant; **~mittel** n absorbant m; **~spektrum** n phys spectre m d'absorption; **~vermögen** n absorptivité f; pouvoir absorbant
absorptiv adj phys absorptif, -ive
'abspalten <(ir ou rēgular, sēp, -ge-, h) 1 vīt 2 mit dem Beil etc détacher; enlever 2

5.2. Bulgarisch-deutsches Wörterbuch. Sofia : Atlantis, 2001

Aiz nosaukuma bulgāru valodā ir norāde, ka šajā vārdnīcā izmantota vācu valodas jaunā pareizrakstība. Arī šo vārdnīcu ievada apjomīgs priekšvārds abās valodās — divās slejās kārtots paralēls teksts. Ievadu veido divas apjomīgas sadaļas, no kurām pirmā (1. punkts) ir vispārīga uzruna esesjas veidā, bet otrā (2.–10. punkts) — izvērsti norādījumi lietotājam.

Vispārīga uzruna.

Tajā autori īsi informē par vārdnīcas projekta vēsturi, kas aizsākusies jau 1984. gadā. Projekta mērķis bijis radīt studijām paredzētu vārdnīcu, ko varētu „aktīvi” izmantot abas lietotāju grupas — gan bulgāri, gan vācieši: pirmā grupa — apgūstot vācu valodu Bulgārijā, otrā — slāvistikas studijās apgūstot bulgāru valodu, lai labāk saprastu bulgāru tekstus. Uzrunā tiek sniegtas ziņas par vārdnīcas autoriem, uzsverot viņu augsto profesionalitāti. Tad sniegtas vispārīgas ziņas par vārdnīcu: tā aptver 130 000 vārdu un teicienu un 350 000 nozīmju variantu. (Sk. 2. attēlu.) Vārdnīca ietver gan vecvārdus, kas sastopami bulgāru literatūrā, gan leksiku, kas atspoguļo pārmaiņas Austrumeiropā pēc 1989. gada, gan dialektismus (ja tie ir sarunvalodas elementi). Īpaša uzmanība pievērsta nozīmju nodalījumam un vārda lietojumam, arī frazeoloģismiem. Metavalodiskās norādes bulgāru valodā sniedz papildu informāciju vācu lietotājam.

Norādījumi lietotājam.

Īsi apraksti informē, kur un kādas norādes vārdnīcā ir atrodamas. Galvenā uzmanība pievērsta šādām norādēm šķirkli:

- ortogrāfija un fonētika: svešvārdu izruna vācu valodā, uzsvari bulgāru, daļēji vācu valodā;
- valodas slāņi un funkcionālie stili: nozaru, reģionālā, sarunvalodas leksika u. tml.;
- vārda semantika: polisēmija, homonīmija; frazeoloģija;
- gramatika: vārdšķiras un morfoloģija, it sevišķi bulgāru valodas elementiem, taču arī vācu ekvivalentiem;
- transkripcija: bulgāru šķirkļavārdiem.

1. attēls. Šķirkļu piemēri no vārdnīcas *Langenscheidt. Handwörterbuch Französisch. : Teil II : Deutsch-Französisch* (2006)

2. Satura rādītājs.

3. Izvērsti norādījumi vārdnīcas lietotājam.

Šajā sadaļā sakopoti pilnīgi visi norādījumi, to skaidrošanā izmantojot šķirkļu paraugus. Norādījumi attiecas uz tipogrāfiskajiem izcēlumiem, leksikogrāfiskajām zīmēm un simboliem, makrostruktūras izkārtojumu, vārdkopu veidošanas atspoguļojumu un lietojuma paraugu struktūru (piem., šķirkļa vārds + adjektīvs, prievārds + šķirkļavārds u. c.), šķirkļa dalījumu un šķirkļa sastāvdaļām (šķirkļavārds, izruna, gramatiskās norādes, norādes par valodas slāņiem, ekvivalents utt.).

4. Pielikums.

Arī pielikums abās daļās ir strukturāli līdzīgs, taču norādes ir vienā valodā: franču valodas izruna skaidrota vāciski, savukārt vācu valodas izruna franciski. Bez skaņu-burtu atbilstmēm skaidrota arī burtu kopu un biežāk sastopamo izskaņu izruna.

5. Saīsinājumu saraksts.

Šiem izvērstajiem skaidrojumiem seko gramatikas pārskati un darbības vārdu locīšanas tabulas abās valodās, kas ievaddaļā aizņem vairāk nekā 10 lappuses. Vācu darbības vārda locīšana atspoguļota ar 73 konjugēšanas paraugiem. Vārdnīcas šķirķļos pie darbības vārda attiecīgi ir norādes 1–73, kas atbilst locīšanas paraugiem (šāda prakse ir sastopama arī vācu vienvalodas vārdnīcās, piem., WAHRIG vārdnīcās).

Ievaddaļas beigās ir saīsinājumi un skaidrojumi, kā arī leksikogrāfisko zīmju un simbolu atšifrējumi.

5.3. Prisma Handwörterbuch. Deutsch-Schwedisch. Langenscheidt. 3. Ausgabe. Berlin. München. Wien Zürich. New York. 1998. (3. izdevums) Prisma Handwörterbuch. Schwedisch-Deutsch. Langenscheidt. 2. Ausgabe. Berlin. München. Wien Zürich. New York. 1998. (2. izdevums)

Vācu-zviedru vārdnīcā ir apmēram 68 000 šķirkļavārdi, bet zviedru-vācu vārdnīcā 85 000 šķirkļavārdi. (Sk. 3. attēlu.) Vācu-zviedru vārdnīcas ievaddaļa, kas aizņem 10 lappuses, ir rakstīta vācu valodā, izņemot zviedru saīsinājumu sarakstu, kas atšifrēts abās valodās. (Šajā vārdnīcā saīsinājumi ir zviedru valodā.) Ievaddaļa sākas ar vispārīgu uzrunu lietotājam, tad dots satura rādītājs, norādījumi par vārdnīcas lietošanu, vācu valodas izrunas apraksts un jau minētie saīsinājumu atšifrējumi.

Uzruna lietotājam.

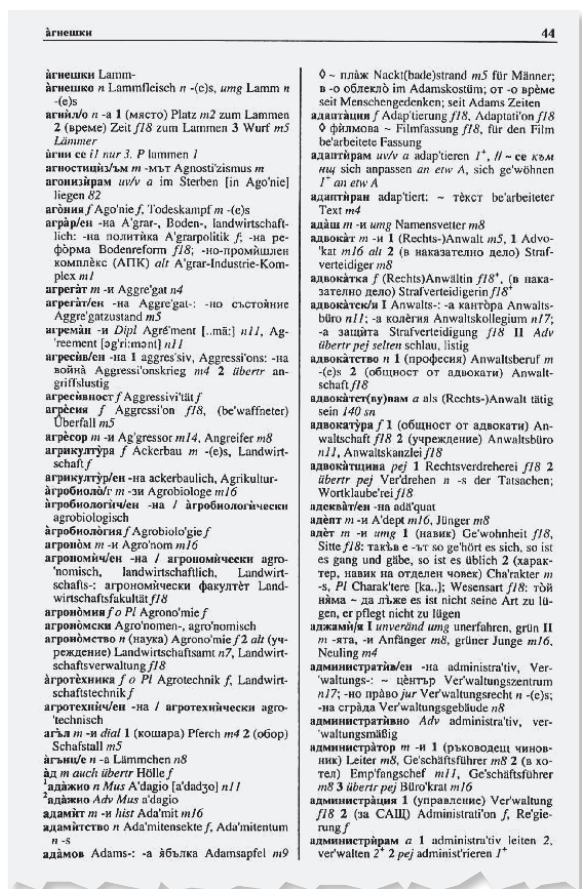
Vārdnīcas galvenais mērķis ir atspoguļot mūsdienās runāto un rakstīto valodu, aptverot arī reģionālos un stilistiski marķētos variantus. Līdzās sarunvalodas elementiem vārdnīcā respektēta arī novecojusi un arhaiska leksika, tādējādi palīdzot tiem, kas lasa arī senāku literatūru. Plašo valodas spektru papildina nozaru leksika. Tātad uzsvars likts uz vārdu krājuma vispusīgu atspoguļošanu, vienlaikus uzsverot, ka valodas mainības dēļ visu atspoguļot nav iespējams.

Otrs akcents likts uz skaidrojumu vienkāršību un saprotamību, pēc iespējas biežāk atsakoties no lingvistiski specifiskas terminoloģijas. Īpaša uzmanība pievērsta izmantotajiem avotiem: vienalodas un divvalodu vārdnīcām, enciklopēdiski izdevumiem un preses izdevumiem, piem., nedēļas žurnālam „Der Spiegel”.

Norādījumi par vārdnīcas lietošanu.

Vācu valodas izruna.

Šajā sadaļā aplūkotas skaņu un burtu atbilstības, norādot uz izmantotajām skaņu transkripcijas zīmēm un atsevišķi nodalot angļu izrunu svešvārdos. Tāpat aplūkotas arī fonētiskās transkripcijas papildzīmes.

2. attēls. Šķirklu piemēri no vārdnīcas *Bulgarisch-deutsches Wörterbuch* (2001)

Ievaddaļa zviedru-vācu vārdnīcā atšķiras ar to, ka te plašāk izmantota zviedru valoda: satura rādītājs daļēji ir vācu, daļēji zviedru valodā; saturiski atšķirīgie norādījumi lietotājam ir vispirms vācu valodā, tad zviedru valodā. Vāciski rakstītie norādījumi ietver tādus aspektus kā leksikogrāfiskās zīmes un simboli, zviedru lietvārdu, īpašības vārdu un darbības vārdu locīšana (ar paradigmas atspoguļojumu, piem., s1–s9, a1–a5, v1–v4) un zviedru valodas izruna (akcenta īpatnības, patskaņu un līdzskaņu kvalitāte, transkripcijas papildzīmes un zviedru valodas alfabēts). Zviedriski rakstītajos skaidrojumos galvenais uzsvars likts uz leksikogrāfiskajām zīmēm un simboliem, bet pārējie norādījumi meklējami vāciski rakstītajā priekšvārdā.

Zviedrisko saīsinājumu atšifrējums ir abās valodās.

Šai daļai ir pievienots arī zviedru nekārtno darbības vārdu formu saraksts, kā arī zviedru pamata un kārtas skaitļa vārdu tabula.

absichern 1 *die Unfallstelle* ~ vidta sākerhets-
åtgärder kring olycksplatsen 2 *rfl* gardera
sig **Absicht** -en f avsikt, mening, syfte; *gute*
~ välmening; *die* ~ *haben*, *zu* ha för avsikt
att; *mit* ~ med flit, avsiktligt; *ohne* ~ utan
avsikt, oavsiktligt; *sich mit der* ~ *tragen*, *etw.*
zu tun ha för avsikt att göra ngt; [*ernste*] ~ *en*
auf e-n *haben* vilja gifta sig med ngn **absicht-**
lich avsiktlig, uppsattlig, överlagd; med flit
absichtslos oavsiktlig **absichtsvoll** avsiktlig
absieben sikta (sälla) ifrån **absingen** st av-
sjunga, sjunga (till slut) **absinken** st s sjunka
[ner] **absitzen** st 1 sitta (tjāna) av (*straff*) 2
sitta sōnder 3 *zu weit vom Tisch* ~ sitta för
långt ifrån bordet 4 *s*, [*vom Pferd*] ~ sitta av
[hāsten]

absolut absolut; renodlad; ~ *er Herrscher* en-
vāldshārskāre; ~ *es Vertrauen* oinskrānkt fōr-
trōende; ~ *er Unsinn* rent (komplett) nonsens
Absolution -en f absolution **Absolutismus**
0 m absolutism

Absolvent [-v] -en -en m, *er ist* ~ *der Techni-*
schen Hochschule han ār utexaminērad frān
(hargātt pā) Tekniskā Hōgskolan **absolvieren**
absolvera; *e-e Prüfung* ~ avlāgēga en examen;
e-e Schule ~ gā igenom en skola

ab'sonderlich besynnerlig, egendomlig **Ab-**
sonderlichkeit -en f besynnerlighet, egen-
domlighet **absondern** 1 frān-, avskilja, isola-
lera, separera; av-, ut[sōndra] 2 *rfl* isolera sig,
dra sig undan **Absonderung** -en f 1 isolering
2 av-, ut[sōndring, sekret **absorbieren** absor-
bera **Absorption** -en f absorptiōn, absorbe-
ring

abspalten 1 spalta (spjālka) [av], klyva, av-
skilja (*genom klyvning*) 2 *rfl* avskiljas, bryta
sig ut (*ur parti*) **abspannen** 1 spānna frān
(*hāst e.d.*); slappna av; *ifr* *abgespannt* 2 staga
med spānda linor **Abspannung** -en f 1 frān-
spānnande 2 trōttētt 3 stagning **absparen**
sich (dat.) *etw.* *vom Munde* ~ fā ihop pengār
till ngt genom stōrsta sparsamhet (*genom att*
snāla in pā maten) **abspesen** avspisa, avfār-
da **abspeustig** e-m e-n ~ *machen* fōrmā
ngn att lāmna ngn, locka bort ngn frān ngn
absperren spārta av, avstānga; isolera; *stry.*,
österr. lāsa (*dōrr*) **Absperrhahn** -et m av-
stāngningskran **Absperrung** -en f avspār-
ning, avstāngning; isolering **abspiegeln** 1 av-,
āter[spegla] 2 *rfl* āterspegla, avspegla sig **ab-**
spielen 1 spela (*vom Blatt* frān bladet); *e-e*
Platte ~ spela en skiva, spela ut (sōnder) en
skiva, spela en skiva till slut 2 *rfl* tilldra sig,
hānda, utspelas; *hier spielt sich nichts ab!*
(*vard.*) det kommer inte i frāga!, jag gār inte
med pā det! **absplittern** 1 splittāra 2 *rfl* lōs-
gōra sig, bryta sig ut (*ur parti*) 3 s lōssna
(falla av) [i flisor] **Absprache** -n f avtal, över-
enskommelse **absprechen** st 1 avtala, komma
ōverens om 2 e-m *etw.* ~ frānkānna (frān-
dōma) ngn ngt; *se:n Talent kann man ihm*
nicht ~ man kan inte neka till att han ār be-
gāvad **absprechend** kritiserande, nedsāt-
tande **absprecherisch** klandrande, nedsāt-
tande **absprengen** 1 sprānga bort (loss) 2
avskāra (*trupper e.d.*) **abspringen** st s 1
hoppa av (*āv. bildl.*); *mit dem Fallschirm* ~
honna futl med fallskārm; *nan etw.* ~ dra sig

5.4. Bisenieks, Valdis. *Latviešu-vācu vārdnīca*. Rīga : Atēna, 2007

Satura rādītājam un ievaddaļai vārdnīcā ir atvēlētas 20 lappuses. Priekšvārdā norādīts, ka vārdnīcas adresāts ir latviešu valodas pratējs, un norādīta arī vārdnīcas galvenā funkcija: tā izmantojama tulkošanai no latviešu valodas vācu valodā. Vēl pieminēts, ka vārdnīca ir „sastādīta pēc jauniem leksikogrāfijas principiem” [Bisenieks 2007: 5], tieši gan nenosaucot, kādi tie ir. Norādītais šķirkļavārdu skaits (50 000) šo vārdnīcu ļauj pieskaitīt pie vidēja apjoma vārdnīcām, kam atbilst arī norādes par šķirkļavārdu izvēli: tā „atspoguļo dažādus latviešu valodas leksikas slāņus un dažādu nozaru plašāk lietojamu terminoloģiju” [Bisenieks 2007: 7]. Priekšvārda turpinājumā ir minēti leksikas ierobežojumi, proti, leksisko vienību grupas (11), kas vārdnīcā nav iekļautas: reti sastopami vārdi, ļoti speciāli termini, lietvārdu pamazināmās formas, regulāri veidojami atvasinājumi u. c. Priekšvārdu noslēdz leksikogrāfisko avotu saraksts, no kura var secināt, ka izmantoti ir mūsdienīgi avoti, lielākoties vārdnīcas, kas izdotas, sākot ar 1990. gadu. Līdzšinējos vācu-latviešu/latviešu-vācu leksikogrāfiskos izdevumus pārstāv I. Andersones un L. Vjateres *Vācu-latviešu vārdnīca* (Avots, 2004), kā arī D. Burves, I. Kļaviņas, I. Saliņas, A. Šteinbergas *Latviešu-vācu vārdnīca* (Avots, 2001).

Apjomīgākā vārdnīcas ievaddaļā ir sadaļa „Norādījumi vārdnīcas lietotājiem”, kurā sīki, bet kompakti izklāstīta vārdnīcas uzbūve un paskaidroti saīsinājumi. Aplūkotie aspekti visā visumā līdzinās tiem, kas parādās citās divvalodu vārdnīcās ar vācu valodu (sal. 5.1–5.3). Tie ir šādi:

- 1) Šķirkļavārdu sakārtojums.
- 2) Šķirkļavārdu un ekvivalentu saīsināšana un leksikogrāfiskie simboli.
- 3) Nozīmes dalījums un ekvivalentu secība (piem., paskaidrots, ka nozīmes dalījums atbilst vāciskā ekvivalenta, nevis latviskā šķirkļavārda semantiskajai struktūrai).
- 4) Nozaru apzīmējumi.
- 5) Stilistiskie apzīmējumi.
- 6) Fonētiskās un gramatiskās norādes.
- 7) Valodas materiāla izkārtojums vārdnīcā, jo īpaši šķirklī.

3. attēls. Šķirklū piemēri no vārdnīcas *Prisma Handwörterbuch*.
Deutsch-Schwedisch. Langenscheidt (1998, 3. izdevums)

Kā apjomīgi šķirkļa paraugi tiek piedāvāti verbu šķirkļi „iet”, „nākt” un „likt”, kas vēlreiz, pārskatāmākā formā, atkārtojas vārdnīcas pamattekstā. Šo paraugu ievietošana priekšvārdā nav visai pamatota, jo tie nedz ar vizuālu marķējumu, nedz citādi neizskaidro komplicēta šķirkļa uzbūvi.

Saīsinājumu saraksts ir latviešu valodā, kas vēlreiz atspoguļo to, ka mērķauditorija ir personas, kuras prot latviešu valodu. Vārdnīcas beigās ir atrodams jau tradicionālais, taču lietotājam jebkurā gadījumā nepieciešamais nekārtīgi lokāmo vācu valodas darbības vārdus saraksts.

Nejauši izvēlēts šķirkļavārdu saraksta fragments rāda, kā aktuālo šķirkļavārdu saraksts Valda Bisenieka 2007. gada vārdnīcā izmainījies salīdzinājumā ar līdz šim plaši izmantoto atbilstošā apjoma vārdnīcu, kas iznākusi teju pirms pusgadsimta.

<i>Latviešu-vācu vārdnīca. V. Bisenieka un I. Niseloviča redakcijā. Rīga, 1963</i>	<i>Bisenieks, Valdis. Latviešu-vācu vārdnīca. Rīga : Atēna, 2007</i>
mīlīgs	mīlīgs
mīlīgums	mīlīgums
	mililitrs
milimetrs	milimetrs
	mīlināmais vārds
mīlināties	mīlināties
	mīlīt!
milītārisms	milītārisms
milītāristisks	milītāristisks
milītārists	milītārists
militarizācija	militarizācija
militarizēt	militarizēt
milītārpersona	milītārpersona
	milītārpolitisks
milītārs	milītārs
	mīlītis

	miljarddaļa
miljardieris	miljardieris
miljards	miljards
miljonārs	miljonārs
	miljondaļa
miljons	miljons
	milennijs
milna	milna
	mīlnieki
	milords
miltains	miltains
	miltēdiens
miltenes	miltenes
milti	milti

Salīdzinājums liecina, ka šķirkļavārdu skaits šajā segmentā ir palielinājies. Ļoti pozitīvs jauninājums, kas atbilst teorētiskajām atziņām, ir šķirkļavārda statusā izmantot arī vārdkopas („mīlināmais vārds”). Tikpat atzinīgi vērtējams tas, ka šķirkļavārdu sarakstā iekļauti arī izplatīti sarunvalodas elementi („mīlīt!”) (sk. 4. attēlu), jo līdzšinējā orientācija uz literārās valodas atspoguļošanu ne vienmēr ir sasniegusi mērķi — vārdnīcā atlasīt visbiežāk lietotās leksiskās vienības. Turpretim jāsaubās, vai „milennijs” pieder pie tiem latviešu valodas vārdiem, kam lietotājs varētu meklēt vācisko atbilsmi. Šeit, šķiet, izšķirošā bijusi vācu leksēma, kas gan, starp citu, vienlīdz būtu atspoguļojama kā ekvivalents latviskajai vienībai „tūkstošgade”, resp., „tūkstošgades mija”. Tomēr tas, ka ekvivalences (mikrostruktūras) līmenī ir šādi diskutējami jautājumi, nemazina makrostruktūras līmenī secināto vārdnīcas atbilstību starptautiskajiem standartiem. Atliek vien cerēt, ka, uz šo vārdnīcu kā bāzi balstoties, nākotnē tiks izveidota vismaz divtik apjomīga latviešu-vācu vārdnīca, kas atvieglēs profesionālo tulkotāju darbību un, ja iespējams, būs adresēta plašākam lokam — potenciāli arī vācu valodas lietotājiem.

mīlīg/s lieblich, weich; süß; m. bērns — ein l-es (s-es) Kind; m. laiks — freundliches Wetter; m. smaids — ein l-es (s-es) Lächeln; -ā balsī — mit w-cr (s-cr) Stimme
mīlīgums Lieblichkeit f
mīlītārs Millitäre n(-)
milimētr/s Millimeter n (-); -u papīrs — M-papier n
mīlīnāmais vārds Kosewort n (-wörter), (uzrunā) -name m (-ne; -n)
mīlīnāties 1. lieben, zärtlich tun*; schmusen sar.; 2. (āksmināties) mit etw. liebäugeln nedat.
mīlīt! [ojel'mine]!
militārisms Militarismus m
militāristisks militaristisch
militārists Militarist m v
militārizācija Militarisierung f (-en)
militārizēt militarisieren
militārpersona Militär m (-s), M-person f (-en)
militārpolitisks wehr-, militärpolitisch
militār/s Militär-, militärisch; Rüstungs-; m. bloks — M-block m (-s); m. gods — m-c Ehren pl; m. zvērests — Fahnenzid m; -ais atašējs — M-attaché [.je:] m (-s); -ais budžets — R-haushalt m; -ā diktatura, policija — M-diktatur f (-en), -polizei f; -ā rūpniecība — R-industrie f; -ās mūzikas orķestris — Musikorps [-kɔr] n (-[-kɔrs])
mīlītis Liebling m (-e)
miljarddaļa der milliardste Teil, Milliardstel n (-)
miljardieris Milliardär m (-e)
miljard/s Milliarde f (-n)
miljonārs Millionär m (-s)
miljondaļa der millionste Teil, Millionstel n (-)
miljon/s 1. Million f (-en); -u pilsēta — M-enstadt f (-städte [-jtɛ:tɔ]); 2. m.! — Klasse!
milēnijs Millennium n (-ien)

mīlta Keale f (-n)
mīlnieki die Liebenden
milords Mylord [m'lɔ:d] m
miltains mehlig
miltēdiens Mehlspeise f (-n)
miltenes bot. Mehlbeeren
milti Mehl n (-e); -u biezputra — M-brei m (-e); Papp m (-ei sar); -u izstrādājumi — Teigwaren; -u kods, melnais, tārpis ent. — M-motte f (-n), -kūfer m (-), -wurm m (-würmer); es vīgu -os samalsu — ich werde ihn zu Brei schlagen* sar.
miltāsa Mehltau m
miltums/s vīnā nav ne -a šķīdis — er hat keinen Happen gegessen
mīlule, mīlulis Liebling m (-e)
mīlulītis Herzenskind n (-er)
mīlzens Riese, Gigant m v, Koloss m (-e)
mīltīgi riesig; ungeheuer; enorm sar.; m. augsts, liels — u. hoch, groß; m. sarežģīts uzdevums — eine u. schwierige Aufgabe; tas mani m. interesē — das interessiert mich t. (u., e.) sar.; es par to m. priecāšos — darauf freue ich mich t. (u., [ganz] e.) sar.
mīltīg/s riesig; Riesen-, riesig groß, riesenhaft; ungeheuer; gewaltig; enorm; kolossal; immens; Mammut-, Bomben- sar.; m. atāums — eine u-e (e-e) Entleerung; m. atvieglājums — eine u-e Erleichterung; m. augstums — eine u-e (e-e) Höhe; m. augums — R-, Hühnengestalt f (-en); m. aukstums — eine r-e (g-e, u-e, e-e) Kälte; m. darbs — R-, Heidenarbeit f (-en) sar.; m. ētikas — B-effekt m (-e); m. izsalkums — R-hunger m sar.; m. karstums — eine r-e (g-e, u-e, e-e) Hitze; m. miksums — eine u-e Wut; m. prieks — eine u-e (sar e-e, diebische) Freude; R-freude f sar.; m. progress — g-er Fortschritt; R-fortschritt m sar.; m. skaits — eine r-e (u-e) Anzahl; m. skandals — R-skandal, -krach m sar.; m. spēks — eine r-e

4. attēls. Šķirklis *mīlīt* Valda Bisenieka vārdnīcā *Latviešu-vācu vārdnīca* (2007)

5.5. Smiltēna, Mudīte, Veinerte, Biruta. *Latviešu-vācu vārdnīca*. Jumava, 2000

Šai vārdnīcai ir samērā neliels apjoms: 18 000 pamatvārdu. Kā priekšvārdā minēts, tā galvenokārt paredzēta tiem, kas apgūst vācu valodu. Šķirkļavārdu saraksts atspoguļo latviešu literārajā valodā biežāk lietoto leksiku. Vāciskie ekvivalenti ir jaunajā rakstībā.

Vārdnīcas lietotājam domātās ziņas par vārdnīcas uzbūvi un fonētisko transkripciju ir sniegtas īsā formā. Tām seko saīsinājumu saraksts. Valodas apguvējiem gan būtu nepieciešams, lai mērķvaloda būtu aplūkota izvērstāk, jo īpaši norādot piedāvātās informācijas izmantošanas iespējas, taču šo trūkumu daļēji kompensē mācību mērķiem atbilstošs pielikums vārdnīcas beigās. Tajā parādās visai apjomīgs teritoriju nosaukumu saraksts, kurā doti arī atvasinājumi (iedzīvotāja nosaukums un attiecīgais īpašības vārds), pilsētu saraksts, kā arī ūdenskrātuvju un kalnu nosaukumi. Piedāvāta skaitļu tabula un nekārtno darbības vārdu locīšanas tabula. Vārdnīcas beigās aiz pielikuma ir leksikogrāfisko avotu saraksts.

Aplūkotajam V. Bisenieka vārdnīcas 30 šķirkļavārdu sarakstam šajā vārdnīcā atbilst 14 šķirkļavārdi (*mīlīgs, milimētrs, militārisms, militāristisks, militārists, militarizācija, militārpersona, militārs, miljardieris, miljards, miljoinārs, miljons, miltains, milti*). (Sk. 5. attēlu.)

mīlākā

mīlīg/s lieblich, süß; -ā seja — ein liebliches Gesicht; m. bērns — ein süßes Kind
milimētr/s der, arī das Millimeter (-s; -); -u papīrs — das Millimeterpapier (-s)
militārisms der Militarismus (-)
militāristisks militaristisch
militārists der Militarist (-en; -en)
militārizācija die Militarisierung (-)
militārizēt militarisieren
militārpersona die Militärperson (-; -en)
militārs militärisch
miljardieris der Milliardär (-s; -e)
miljards die Milliarde (-; -n)
miljonārs der Millionär (-s; -e)
miljons die Million (-; -en)
miltains mehlig
milti das Mehl (-[e]s); rupja maluma m. — grobes Mehl; smalka maluma m. — feines Mehl; -u izstrādājumi — die Teigwaren *ds*
miltāsa der Mehltau (-[e]s)
mīlule, mīlulis der Liebling

5. attēls. Šķirkļu piemēri no M. Smiltēnas un B. Veinertes *Latviešu-vācu vārdnīcas* (2000)

5.6. Andersone, Indra, Vjaterē, Larisa. *Vācu-latviešu vārdnīca*. Avots, 2004

Šī ir visapjomīgākā no divdesmit gados iznākušajām vārdnīcām, kurās sastatītas vācu un latviešu valoda. Šķirkļavārdu aptuvenais skaits ir 75 000, un apjoma ziņā vārdnīca tuvojas tādām, ko nosacīti dēvē par lielapjoma vārdnīcām. (Sk. 6. attēlu.)

Lai gan vārdnīcai ir tik iespaidīgs apjoms, autori un izdevēji to galvenokārt iecerējuši kā palīgīdzekli valodas apguvei vai vispārīzglītojošiem nolūkiem, norādot, ka šī vārdnīca „domāta visiem, kuri mācās vācu valodu, lasa literatūru, publicistiku un periodiku vācu valodā”.

Nemot vērā leksikogrāfiskajā koncepcijā paredzēto mērķauditoriju, nav saprotams, kāpēc vārdnīcas veidotāji pilnīgi ignorējuši mācībām domātajās vārdnīcās pierasto praksi, ka plašākā izklāstā tiek sniegtas elementāras ziņas par avotvalodas gramatisko struktūru, vārdu darināšanas principiem (tādas ziņas ir ļoti svarīgas, jo nereti dod iespēju identificēt atvasinājumus un salikteņus, kuri nav šķirkļavārdi), kā arī raksturota avotvalodas fonētiskā sistēma. Netiek arī norādīts, kāda rakstura valodas materiāls vārdnīcā ir aptverts.

Vārdnīcas priekšvārdā ir piecas rindiņas, pēc tam seko sadaļa „Vārdnīcas sastādīšanā izmantotā literatūra”. Neviena no agrāk iznākušajām vācu-latviešu vārdnīcām šajā sarakstā nav minēta. Norādījumos lietotājam ir īsa informācija par vārdnīcas uzbūvi (6.–7. lpp.), ļoti nepilnīgs fonētiskās transkripcijas saraksts (8. lpp.) un vārdnīcā lietotie leksikogrāfisko norāžu saīsinājumi (9.–10. lpp.). Netop skaidrs, kāpēc ir norādītas tikai atsevišķas transkripcijas zīmes un kādos gadījumos tās vispār ir aktuālas. Raksturojot skaņu kvalitāti, izmantota vēl tikai apgūstamā svešvaloda, piem.: „[ø:] garš slēgts ø, kā vārdā *Öl*” un „... īss vaļējs ø, kā vārdā *völlig*” (turklāt šā patskaņa apzīmēšanā ierastā [œ] vietā izmantota netradicionāla zīme).

Tiesa gan, vārdnīcas beigās ir atrodamī vairāki pielikumi, kas valodas apguvējam vienmēr ir ļoti noderīgi, to vidū pielikums ar jaunās vācu rakstības piemēriem un vācu valodā izplatītiem saīsinājumiem, kā arī nekārtīgi lokāmo darbības vārdu saraksts. Tomēr vairāki saraksti neatbilst vārdnīcas profilam, jo tajos ietvertais materiāls, piem., ģeogrāfiskie nosaukumi, vāciski runājošo valstu ģeopolitisks iedalījums, valstis un tautas u. c., bez komentāriem parādās (arī) latviešu-vācu valodas

sastatījumā vārdnīcas pamatdaļā. Ar šiem pielikumiem, gluži tāpat kā ar visu vārdnīcu, nenoliedzami ir domāts sekmēt vācu valodas apguvi, izglītot vārdnīcas lietotāju utt. Tomēr tas, ka makrostrukturā līmenī nav izmantotas visas iespējas, kā arī tas, ka trūkst adekvāta priekšvārda un lietotāja interesēm atbilstošu skaidrojumu, — ierobežo vārdnīcas izmantojamību un, protams, neveicina tās izplatību.

Vārdnīcas veidotāju leksikogrāfiskais ieguldījums — kaut vai apjomīgā šķirkļu un šķirkļavārdu apstrāde un vārdnīcas pielikumu dažādība, — nenoliedzami ir liels, taču makrostrukturālo aspektu ignorēšana ir pelnījusi kritiskas piezīmes. Tā norāda uz pētījuma rakstā iepriekš minēto komunikācijas trūkumu starp vārdnīcas veidotājiem un potenciālajiem vārdnīcas lietotājiem. Jautājumu par priekšvārdā atspoguļotās vārdnīcu koncepcijas atbilstību mērķiem ir pat lieki aplūkot, jo visas vārdnīcu ievadošās norādes gandrīz burtiski sakrīt ar attiecīgajām norādēm izdevniecībā „Avots” 1990. gadā iznākušajā vācu-latviešu vārdnīcā — trešajā, papildinātajā K. Grantas un E. Pampes vārdnīcas izdevumā, kuram ir 52 000 šķirkļavārdu. Iespējams, ka vārdnīcas veidotāji galvenokārt koncentrējušies uz iepriekšējo izdevumu leksiskā materiāla aktualizēšanu, bet priekšvārdu un vārdnīcas lietošanas norādījumus pievienojuši tikai formāli, izmantojot visai novecojušos, mūsdienu leksikogrāfijas praksei neatbilstošus skaidrojumus.

1990. un 2004. gada vārdnīcā ir daudz sakritību gan šķirkļavārdu izvēlē, gan pašos šķirkļos. Atkārtojas arī leksikogrāfiski kuriozi, kļūdas un leksikogrāfiskas nekonsekvences. Piem., abās vārdnīcās vārds vārdā sakrīt vairāki bakalejas izstrādājumu nosaukumi šķirkļi ar šādiem trūkumiem (sk. 1. tabulu). Vārdnīcas jaunā izdevumā un it īpaši jaunā, oriģinālā vārdnīcā, kurā izmanto iepriekšējo vārdnīcu leksikogrāfisko materiālu, šādas nepilnības būtu jānovērš.

Granta, K., Pampe, E. <i>Vācu-latviešu vārdnīca</i> . Avots, 1990	Andersone, I, Vjaterē, L. <i>Vācu-latviešu vārdnīca</i> . Avots, 2004
Bienenstich , der 1. bites dzēliens; 2. bišu dūriens (<i>kūka</i>) (123. lpp.)	Bienenstich , der 1. bites dzēliens; 2. bišu dūriens (<i>kūka</i>) (138. lpp.)*
Schrippe , die (–; –n) <i>dial.</i> (<i>iegarena</i>) maizīte (523. lpp.)	Schrippe , die (–; –n) <i>dial.</i> (<i>iegarena</i>) maizīte (594. lpp.)**

Semmel , die (–; –n) veģis; [balt]maizīte; die Ware geht ab wie ~n — preci raušus izrauj (537. lpp.)	Semmel , die (–; –n) veģis; [balt]maizīte; die Ware geht ab wie ~n — preci raušus izrauj (611. lpp.)**
Weck , der (–[e]s; –e), Wecken , der (–s; –) veģis, [balt]maizīte (674. lpp.)	Weck , der (–[e]s; –e), Wecken , der (–s; –) veģis, [balt]maizīte (765. lpp.)**

* Vārdkopa *bišu dūriens* ir burtisks, latvietim nesaprotams bakalejas izstrādājuma apzīmējuma ekvivalents.
 ** Vārdiem *Wecken* un *Semmel*, tāpat kā *Schrippe*, ir reģionāli ierobežots lietojums.

1. tabula

A'bsicht, die (–; –en) nodoms, nolūks; es liegt nicht in unserer A. – tas nav mūsu nolūks (mērķis) absichtlich I <i>adv</i> apzināts, tīšs; nodomāts; II <i>adv</i> tīšām, tīši, ar nodomu, ar nolūku absichtslos <i>adv</i> netīšām, bez nodoma A'bsichts[s]satz, der – nolūka apstākļa palīgteikums absickern vi [s] (<i>lēmām</i>) nosūkties; nopīlēt absieben vt nosijāt, atsiņāt absieden* vt novārt absingen* vt nodziedāt [pēc notīm] absinken* vi [s] 1. slīdēt lejup; 2. nogrimt; iegrimt; 3. nokrist[ies] A'bsinkung, die (–; –en) <i>geol.</i> nosēšanās, nosēde Absinth, der (–[e]s; –e) absints absitzen* I vt <i>sar.</i> nosēdēt (<i>lidz beigām</i>); er hat seine Strafe abgesessen <i>sar.</i> – viņš savu sodu laiku ir nosēdējis (<i>cietumā</i>); II vi [s] nokāpt no zirga absolden vt <i>mil.</i> [iz]maksāt algu (<i>karavīriem</i>) absolut I <i>adv</i> absolūts; pilnīgs; II <i>adv</i> absolūti; pilnīgi; visādā ziņā Absolutiōn, die (–; –en) <i>rel.</i> absolūcija, grēku atlaide Absolutismus, der (–) <i>pol.</i> absolūtisms absolutistisch <i>adv</i> patvaldniecisks; absolūtisma–; neierobežots Absolvēt, [...], der (–en; –en) absolvents, beidzējs absolvieren [...], vt 1. absolvēt, beigt (<i>mācību iestādē</i>); 2. <i>rel.</i> atlaist grēkus absōnderlich I <i>adv</i> savāds, divains; īpatnējs; savdabīgs; II <i>adv</i> sevišķi, īpaši Absōnderlichkeit, die (–; –en) savādība, divainība; īpatnība; savdabīgums absōndern I vt 1. nošķirt, atšķirt; izolēt; 2. <i>fiziol.</i> izdalīt, atdalīt; II <i>sich</i> a. nošķirties, atšķirties; atrauties (<i>piem., no sabiedrības</i>) A'bsonderung, die 1. nošķiršana, atšķiršana; izolešana; nošķiršanās; atšķiršanās; atrašanās; 2. <i>fiziol.</i> izdalīšanās; sekrēcija; 3. <i>fiziol.</i> izdalījumi A'bsonderungs[drüse], die <i>fiziol.</i> sekrēcijas dziedzeris; –störung, die <i>fiziol.</i> sekrēcijas funkciju traucējums Absōrber, der (–s; –) <i>ķīm.</i> absorbētājs, uzsūcējs absorbieren vt <i>ķīm.</i> absorbēt, uzsūkt absorgen, <i>sich</i> (<i>um</i>) norūpēties Absorptiōn, die (–; –en) absorbcija, uzsūkšana absorptiv <i>adv</i> uzsūcošs; absorbējošs abspalten I vt nošķelt; atšķelt; noskaldīt; atskaldīt; II <i>sich</i> a. nošķēties; atšķēties	ietaupīt; <i>sich</i> (<i>dat.</i>) einen Bissen vom Munde a. – atraut sev kumosu no mutes abspecken vt <i>sar.</i> nodzīt svaru, notievēt abspeichern vt saglabāt datorā ierakstīto abspeisen I vt pāudināt, pabarot; ◇ j–n mit leeren Redensarten a. – atbrīvoties (atkratīties) no kāda ar tukšu izrunāšanos; II vi beigt ēst abspenstig <i>adv</i>: j–n a. machen – atsvešināt kādu (<i>no kāda, no kā</i>); atvēlēt kādu (<i>no kādas</i>); atņemt kādu (<i>kādam</i>); a. werden – novērsties absperren I vt aizsprostot, slēgt; einen Hafen a. – slēgt ostu (<i>saitkšmē</i>); Telefon a. – atslēgt telefonu; II <i>sich</i> a. noslēgties, nošķirties abspiegeln I vt atspoguļot; II <i>sich</i> a. atspoguļoties A'bspieg[e]llung, die – atspoguļošana; atspoguļošāns; atspoguļojums A'bspiel, das <i>sp.</i> piespēle abspielen I vt 1. nospēlēt; noliekt, modelēt (<i>spēlējot</i>); 2. <i>sp.</i> piespēlēt, izdarīt piespēli; II <i>sich</i> a. norisināties A'bspiel[gerät], das 1. skaņuplašu atskaņotājs; 2. magnetofons abspinnen* vt novērtēt, savērt absplitzen vt noasināt, nodzīt, nosmailināt absplittern I vt atšķēlt; II vi [s] <i>un sich</i> a. atšķēties; atlūpt A'bsprache, die (–; –n) noruna, vienošanās; A. nehmen – norunāt, vienoties absprechen* vt 1. noliegt, apstrīdēt; j–m Talent a. – noliegt (apstrīdēt) kāda talantu; 2. norunāt absprechend <i>adv</i> negatīvs, nelabvēlīgs abspringen* vi [s] 1. nolēkt; mit dem Fallschirm a. – nolēkt ar izpletni; von der Straßenbahn a. – izlēkt no tramvaja; 2. (<i>piem., par krāsojumu, emalju</i>) atlūpt; allobities; 3. (<i>spēji</i>) atrasties; notrūkt; 4. vom Thema a. – pārlēkt uz citu tēmu, novirzīties no tēmas; von einem Plan a. – atteikties no plāna; von einer Richtung a. – atkrist no kāda virziena A'bsprung, der 1. nolēkšana; nolēcians; 2. atdalīšanās; atkrišana abspulen vt nospēlēt abspülen vt 1. noskalot; 2. aizskalo A'bspülicht, das (–[e]s) samazgas, saskalas A'bstamm, der (–[e]s) pēcnācēji; pēcteči abstammen vi [s] [iz]celties; rasties; er stammt von einer guten Familie ab – viņš cēlies no labas
--	---

6. attēls. Šķirkļu piemēri no I. Andersones un L. Vjateres *Vācu-latviešu vārdnīcas* (2004)

6. Attīstības iespējas un uzdevumi

Ieskats nozares literatūrā par jaunākajām tendencēm divvalodu leksikogrāfijā, vārdnīcu statistika, aptaujas rezultāti un, visbeidzot, atsevišķu vārdnīcu analīze, galvenokārt makrostruktūras līmenī, dod iespēju vispārīgi iezīmēt Latvijas divvalodu leksikogrāfijas galvenos uzdevumus, kā arī ieteikumu veidā rosināt uz inovatīviem, programmatiskiem meklējumiem, kas ne vien veicinātu pilnīgāku latviešu valodas leksikogrāfisko kodifikāciju, bet arī palielinātu divvalodu vārdnīcu efektivitāti starpkultūru saskarsmē.

Pirmām kārtām jāsecina, ka Latvijas vācu-latviešu/latviešu-vācu vārdnīcu tirgū joprojām dominē latviešu valodas lietotājam paredzētas vārdnīcas ar ierobežotu šķirkļavārdu skaitu. Tātad arī vārdnīcu lietošanas iespējas ir ierobežotas. Profesionāliem nolūkiem, piem., tulku un tulkotāju darbam, šīs vārdnīcas nav piemērotas. Profesionāļu intereses, kas saistītas ne tikai ar nozares leksiku, bet arī ar leksikas slāni, kurš atspoguļo vides nosacīto sabiedrības dzīvi, vidējā apjoma vārdnīcas neatbalsta. Var jau daļēji oponēt aptaujā izteiktajai kritikai, ka vārdnīcas ir nepilnīgas u. tml., jo jāsecina, ka ne vienmēr lietotāji ir izvēlējušies saviem mērķiem atbilstošu vārdnīcu, tomēr ir arī jāatzīst, ka izvēles iespējas bijušas visai niecīgas. Neadekvāta vārdnīcas funkciju novērtēšana daļēji varētu būt saistīta ar nepietiekamām vai pat maldinošām norādēm vārdnīcu priekšvārdā. Piem., veidojot neliela apjoma vārdnīcas profilu, nebūtu mērķtiecīgi norādīt, ka vārdnīca ir domāta tulkošanai.

Kā pozitīvs piemērs tomēr ir minama V. Bisenieka veidotā latviešu-vācu vārdnīca, kas šeit aplūkotajā makrostruktūras līmenī iekļaujas starptautiskajā divvalodu leksikogrāfijas kontekstā. Arī šķirkļu atlasē Bisenieka vārdnīca atbilst vairākām iepriekš teorētiskajā apskatā minētajām prasībām, piem., tam, ka šķirkļavārdu sarakstā vajadzētu iekļaut arī vārdkopas. Bisenieks vārdnīcā apzināti atspoguļojis arī runai raksturīgas parādības (ņemot vērā, ka vidēja apjoma vārdnīca atspoguļo visbiežāk lietotās leksiskās vienības). Tomēr arī šajā vārdnīcā kopumā saglabājas Latvijā izdoto vārdnīcu tendence galvenokārt uzrunāt tikai vienu auditoriju, proti, latviešu valodas lietotājus.

Šās sadaļas 5. nodaļā aplūkoti vārdnīcu priekšvārdi dod iespēju secināt, ka leksikogrāfijas praksē arvien vairāk nostiprinās pārliecība, ka nepieciešams veidot divvirzienu un daudzfunkciju vārdnīcas. Pilnībā gan šāds princips praksē netiek realizēts. Joprojām vārdnīcas konceptuāli ir paredzētas kādai galvenajai lietotāju grupai, proti, vienas vai otras valodas pārstāvjiem, un vienai galvenajai funkcijai — tulkošanai. Tomēr aizvien lielāka uzmanība tiek pievērsta arī otras valodas lietotāju grupai. Spilgts piemērs ir minētās vācu-zviedru un zviedru-vācu vārdnīcas, kas galvenokārt domātas vācu lietotājam. Zviedru valodas saīsinājumi, vācu valodas izrunas atspoguļojums utt. tomēr liecina, ka paredzēts piesaistīt arī zviedriski runājošo lietotāju. Līdzīgi bulgāru-vācu vārdnīca galvenokārt paredzēta bulgāru valodas runātājiem, taču, vārdnīcā mērķtiecīgi iekļaujot arī bulgāru valodas vecvārdus un dialektismus, jau makrostruktūras (vārdu atlases) līmenī tiek uzrunāta arī sekundārā auditorija — vācieši, kas apgūst bulgāru valodu (lasa bulgāru tekstus).

Šīs atziņas būtu vērā ņemamas, pilnveidojot līdzšinējās maza un vidēja apjoma vācu-latviešu/latviešu-vācu vārdnīcas. Mērķtiecīgas norādes un papildinājumi dotu iespēju šīm samērā pārskatāmajām un leksikogrāfiski vienkāršajām vārdnīcām piesaistīt arī vācu valodas lietotājus, kuri interesējas par Latviju un latviešu valodu. Jau minētā B. Forsmaņa vārdnīca (2008) liecina, ka šāda interese pastāv.

Attīstot valodas apguvei domāto vārdnīcu tirgu, vairāk būtu jādomā, kā šādu leksikogrāfisko materiālu atraktīvi piedāvāt — to kombinējot ar latviešu leksikogrāfijā līdz šim neizmantotām melnbaltā attēla/zīmējuma iespējām, tabulas pārvēršot uzmanību piesaistošos grafiskos attēlojumos u. tml. Šajā ziņā lielāku ieguldījumu varētu sniegt izdevniecības. Tomēr šķiet, ka visnozīmīgākais solis, uzlabojot vārdnīcu kvalitāti, pirmām kārtām ir saistīts ar lielapjoma vācu-latviešu un latviešu-vācu vārdnīcu veidošanu. Mērķtiecīgā leksikogrāfiskajā darbā jāorientējas uz tādu auditoriju, kas vārdnīcu izmanto profesionālos nolūkos, galvenokārt tulkošanā. Lielapjoma vārdnīcas var noderēt par bāzi jebkādu maza un vidēja apjoma vārdnīcu veidošanai.

Plašas iespējas leksikogrāfijā paver internets — vide, kas Latvijā vēl ir maz izmantota. Kā teorētisku piemēru varētu minēt iespējamu leksikogrāfiska satura vietni (mājaslapu), kas būtu vienojošs forums — plaši pulcētu nozares speciālistus, kuri katrs ar savu pieredzi kopīgi veidotu apjomīgu, internetā pieejamu leksikogrāfisku uzzināšanas materiālu. Šādā

vietnē, piem., būtu iespējams dažādu nozaru terminoloģiju apvienot vienā virtuālā vārdnīcā.

Tāpēc nopietnāk būtu jādomā par informācijas izplatīšanu, jāveido anotēta un ilustrēta bibliogrāfija, kas līdzās iespieddarba formai būtu pieejama interneta lapas formā, ļaujot informāciju aktualizēt un efektīvi pilnveidot.

Šāda vietne varētu būt arī labs forums, kurā vārdnīcu lietotāji izteiktu savu vērtējumu, iesniegtu priekšlikumus u. tml. Tās izveidē un uzturēšanā būtu vēlams iesaistīt arī valodu speciālistus, kas vārdnīcu lietotājiem sniegtu konsultācijas un padomus, kā arī palīdzētu risināt dažādas valodu lietojuma un tulkošanas problēmas. Tāda prakse pastāv citās valstīs, piem., Zviedrijā, kur ikviens, kam ir jautājumi, pēc palīdzības var vērsties Zviedrijas Akadēmijas vārdnīcas vietnē. Arī Vācijā jau vairākus gadus ir līdzīga vietne, ko izveidojis valodnieks Bastians Siks (*Bastian Sick*), vairāku valodas kultūras jautājumiem veltītu grāmatu autors, kura „Der Dativ ist dem Akkusativ sein Tod” (I–III) jau vairākus gadus ir visvairāk pirkto grāmatu skaitā.

Piedāvātie leksikogrāfijas darba uzlabošanas risinājumi pašlaik vēl ir nākotnes vīzija, taču ilgākā laikā to realizēšana nav neiespējama. Jau tagad Latvijas virtuālajā vidē valodas un kultūras jautājumiem tiek pievērsta plaša uzmanība (piemērs — Latviešu valodas aģentūras vietne).

7. Bibliogrāfiskās norādes un vārdnīcu saraksts

7.1. Bibliogrāfiskās norādes

Dimova, A., Jesenšek, V., Petkov, P. (Hrsg.). *Zweisprachige Lexikographie und Deutsch als Fremdsprache*. Hildesheim; Zürich; New York : Georg Olms Verlag, XII, 2006, S. 206.

Drumeva, S. Zweisprachige Schulwörterbücher — Ja oder Nein? In: *Zweisprachige Lexikographie und Deutsch als Fremdsprache*. A. Dimova, V. Jesenšek, P. Petkov (Hrsg.). Hildesheim; Zürich; New York : Georg Olms Verlag, 2006, S. 85–100.

Geeb, F., Spree, U. Wörterbücher, Enzyklopädien. In: *Grundlagen der praktischen Information und Dokumentation. Bd. 1. Handbuch zur Einführung in die Informationswissenschaft und Praxis*. R. Kuhlen, Th. Seeger, D. Strauch (Hrsg.). München : Saur, 2004, S. 481–493.

Ivanova, L. Kulturhintergrund im zweisprachigen Wörterbuch. Am Beispiel der Sprachenpaars Deutsch und Bulgarisch. In: *Zweisprachige Lexikographie und Deutsch als Fremdsprache*. A. Dimova, V. Jesenšek, P. Petkov (Hrsg.). Hildesheim; Zürich; New York : Georg Olms Verlag, 2006, S. 73–83.

Mugdan, J. Zur Typologie zweisprachiger Wörterbücher. In: *Worte, Wörter, Wörterbücher. Lexikographische Beiträge zum Essener Linguistischen Kolloquium* (= Lexicographica Series Maior 42). A. Meder, A. Dörner (Hrsg.). Tübingen : Niemeyer, 1992, S. 25–46.

Petkov, P. Zur mikrostrukturellen Erweiterung der Makrostruktur zweisprachiger Wörterbücher. In: *Zweisprachige Lexikographie und Deutsch als Fremdsprache*. A. Dimova, V. Jesenšek, P. Petkov (Hrsg.). Hildesheim; Zürich; New York : Georg Olms Verlag, 2006, S. 37–47.

Сороколетов, Ф. П. (отв. ред.). *История русской лексикографии*. Российская академия наук. Санкт-Петербург : Наука, 1998.

7.2. Vārdnīcu saraksts

Andersone, I., Vjaterē, L. *Vācu-latviešu vārdnīca*. Rīga : Avots, 2004.

Bisenieks, V. *Latviešu-vācu vārdnīca*. Rīga : Atēna, 2007.

Bulgarisch-deutsches Wörterbuch. Sofia : Atlantis, 2001.

Langenscheidt. Handwörterbuch Französisch : Teil I : Französisch-Deutsch; Teil II : Deutsch-Französisch. Völlige Neubearbeitung. Berlin; München; Wien; Zürich; New York, 2006.

Prisma Handwörterbuch, Deutsch-Schwedisch. Langenscheidt. 3. Ausgabe. Berlin; München; Wien; Zürich; New York. 1998.

Prisma Handwörterbuch, Schwedisch-Deutsch. Langenscheidt. 2. Ausgabe. Berlin; München; Wien; Zürich; New York, 1998.

Smiltēna, M., Veinerte, B. *Latviešu-vācu vārdnīca*. Rīga : Jumava, 2000.

Angļu-latviešu vārdnīcas: strukturālās iezīmes

Laura Karpinska

1. Īss ieskats vispārīgo angļu-latviešu vārdnīcu vēsturē līdz 1991. gadam
2. Angļu-latviešu leksikogrāfija 1991.–2010. gadā
3. Angļu-latviešu vārdnīcu megastruktūra
4. Angļu-latviešu vārdnīcu makrostruktūra
5. Angļu-latviešu vārdnīcu mikrostruktūra
6. Secinājumi un ieteikumi
7. Bibliogrāfiskās norādes un vārdnīcu saraksts

Šajā pētījuma daļā aplūkotas no 1991. līdz 2010. gadam izdotās vispārīgās angļu-latviešu vārdnīcas. Tuvāk analizētas lielākās vārdnīcas, kas vislabāk raksturo angļu-latviešu leksikogrāfijas strukturālās iezīmes šajā laika periodā.

1. Īss ieskats vispārīgo angļu-latviešu vārdnīcu vēsturē līdz 1991. gadam

Angļu-latviešu leksikogrāfiskā tradīcija aizsākās 1924. gadā, kad izdota pirmā J. Dravnieka sastādītā angļu-latviešu vārdnīca. Pirmās Latvijas brīvvalsts laikā sastādītas vēl septiņas angļu-latviešu vārdnīcas, tomēr jāatzīmē, ka vairums no tām pēc apjoma ir mazas un ļoti mazas (piem., E. Godiņš (1929), K. Roze un K. Roze (1931), J. Curiks un I. Bangerska (1937), L. Akuraters (1940)). Lielākās un nozīmīgākās ir J. Dravnieka vārdnīca (1924. gads, atkārtoti izdota arī 1931., 1933., 1936., 1938. gadā) un E. Turkinas vārdnīca (1937). Abās vārdnīcās ir apmēram 20–30 tūkstoši šķirkļavārdu, un abas izdotas apgādā „Valters un Rapa”, kuru līdz ar to var uzskatīt par šajā periodā vadošo angļu-latviešu vārdnīcu izdevēju. Jāatzīmē, ka abas šīs vārdnīcas atkārtoti izdotas arī pēc Otrā pasaules kara — J. Dravnieka vārdnīca 1957. gadā Bruklinā („Grāmatu draugs”) un E. Turkinas vārdnīca gan 1948. gadā Rīgā (Latvijas Valsts izdevniecība), gan 1958. gadā Kopenhāgenā („Imanta”). No 1945. līdz 1947. gadam izdotas vairākas nelielas angļu-latviešu vārdnīcas, galvenokārt Vācijā (piem., Virzburgā, Hallē, Detmoldā), kas liecina, ka šādas vārdnīcas bija nepieciešamas angļu valodas apguvei bēgļu nometnēs. Piem., J. Kalnbērza sastādīto vārdnīcu (1945) izdevusi Virzburgas Centrālās nometnes latviešu komiteja.

Kā nozīmīgākās padomju laikā sastādītās angļu-latviešu vārdnīcas jāmin 1957. gadā izdotā vārdnīca M. Stradiņas redakcijā (Latvijas Valsts izdevniecība) un tās otrais pārstrādātais izdevums Z. Belzējas, I. Juhņevičas u. c. redakcijā („Liesma”, 1966. gads). 1957. gada vārdnīca ietver ap 45 000 šķirkļavārdu, bet 1966. gada izdevumā sakarā ar makro- un mikrostrukturāliem pārveidojumiem šķirkļu skaits ir samazinājies līdz 42 000. Diemžēl šīs ir vienīgās padomju laikā tapušās šāda apjoma

vārdnīcas, visas pārējās ir daudz mazākas. Šajā kategorijā jāizceļ J. Raškeviča, M. Sosāres un I. Timenčikas nelielā (20–22 tūkst. šķirkļavārdu), bet samērā regulāri (1962., 1964., 1976. un 1985. gadā) izdotā angļu-latviešu vārdnīca, kuras mērķauditorija ir studenti un skolēni. Divi jaunākie šīs vārdnīcas izdevumi iznākuši jau pēc neatkarības atgūšanas. Mācību vārdnīcu kategorijā vēl jāmin divi izdevumi ar skaidri izteiktu pēctecību — G. Ducmanes, A. Milleres un N. Siles sastādītā (1978. gada izdevums) un G. Martinsones, A. Milleres un N. Siles pārstrādātā un papildinātā (pirmizdevums 1990. gadā) angļu-latviešu, latviešu-angļu vārdnīca 5.–12. klasei, kā arī I. Birzvalkas un M. Sosāres angļu-latviešu, latviešu-angļu vārdnīca. Abas šīs vārdnīcas atkārtoti izdotas arī pēc neatkarības atgūšanas.

Šīs ir leksikogrāfiskais mantojums, uz kura lielā mērā balstās tālākā angļu-latviešu vārdnīcu attīstība. Spriežot pēc vārdnīcās minētajiem izmantotajiem leksikogrāfiskajiem avotiem, lielākā daļa angļu-latviešu vārdnīcu (diemžēl ne vienmēr šie avoti ir minēti) ir galvenokārt balstītas uz iepriekš izdotajām angļu-latviešu vārdnīcām, angļu skaidrojošajām vārdnīcām, angļu-krievu vārdnīcām, kā arī dažādām speciālajām un terminoloģiskajām vārdnīcām.

2. Angļu-latviešu leksikogrāfija 1991.–2010. gadā

Laikā no 1991. līdz 2010. gadam Latvijā izdots visai daudz dažāda apjoma vispārīgo angļu-latviešu vārdnīcu. Atkārtoti izdotas vairākas nelielas padomju periodā iznākušas uz studentu un skolēnu auditoriju orientētas vārdnīcas: J. Raškeviča, M. Sosāres (un A. Dekunovas) ap 22 000 šķirkļavārdu ietverošā vārdnīca 1993., 1997. gadā; I. Birzvalkas un M. Sosāres angļu-latviešu, latviešu-angļu vārdnīca ar aptuveni

8000 šķirkļavārdiem katrā daļā 1993. un 1994. gadā; un pavisam nelielā G. Martinsones, A. Milleres un N. Siles sastādītā angļu-latviešu, latviešu-angļu mācību vārdnīca (ap 3000 šķirkļu katrā vārdnīcas daļā) 1992., 1996., 1997., 1998., 1999. un 2000. gadā. Tie gan galvenokārt ir bez pārstrādes atkārtoti izdevumi, kas neienes jaunas vēsmas nevienā no vārdnīcu strukturālajiem līmeņiem, tomēr tie norāda uz šādu nelielu mācību vārdnīcu (ar ierobežotu šķirkļavārdu skaitu un visnotaļ vienkāršotu mikrostruktūru) nepieciešamību pagājušā gadsimta deviņdesmitajos gados.

Pirmā vidēja apjoma — apmēram 45 000 šķirkļavārdu — vārdnīca I. Birzvalkas redakcijā iznāca 1995. gadā apgādā „Jāņa sēta”. Pēc vairākkārtējiem atkārtotiem izdevumiem (1996., 1997., 2000. gadā) 2004. gadā J. Baldunčika redakcijā iznāca ceturtais izlabotais un papildinātais izdevums, kas satur ap 42 000 šķirkļu un 70 000 tulkoto leksikas vienību. Interesanti, ka šajā izdevumā ne vien ir norādīts tulkoto leksikas vienību kopskaits (70 000), bet arī uzrādīts mazāks šķirkļu skaits (42 000) nekā iepriekšējā izdevumā. Tas, protams, nenozīmē, ka faktiskais šķirkļu skaits ir samazināts: tieši otrādi, ir parādījušies jauni šķirkļi. Gluži vienkārši, izmantojot precīzāku skaitīšanas metodi, norādītais skaitlis ir vairāk pietuvināts realitātei.

No 1997. līdz 2007. gadam izdevniecība „Avots” ir publicējusi vairākus desmit dažāda apjoma angļu-latviešu un divvirzienu angļu-latviešu, latviešu-angļu vārdnīcu (šajā pētījuma daļā ņemta vērā tikai to angļu-latviešu daļa). Vairākas no šīm vārdnīcām (1997., 1999., 2001., 2002. un 2006. gadā izdotās) ietver tikai līdz 10 000 šķirkļavārdiem; kategorijā no 10 000 līdz 40 000 šķirkļu ierindojas vēl vairākas vārdnīcas, kas izdotas no 2002. līdz 2005. gadam. Vairumam šo vārdnīcu kā vienīgā autore minēta Dz. Kalniņa. Pārsteidzoši, bet reizēm vienā gadā iznākušas pat vairākas šīs autoras sastādītas vārdnīcas (piem., 2002. un 2003. gadā). Nav arī skaidrības par šo vārdnīcu pēctecību, jo lielākoties nav minēts, ka tās būtu kādu iepriekš izdotu vārdnīcu atkārtoti izdevumi, pat gadījumos, kad šķirkļu skaits sakrīt (piem., 2001. un 2006. gada vārdnīcās, kurās ietverti 10 000 šķirkļavārdu). Trīs „Avota” izdotās vārdnīcas pēc titullapā minētā šķirkļavārdu skaita ietilpst vidēja un liela apjoma vārdnīcu kategorijā: 2002. gadā izdotā Ā. Grabes, Dz. Kalniņas un A. Purviņa vārdnīca, kurā ir ap 40 000 šķirkļu, 2003. gadā izdotā Dz. Kalniņas angļu-latviešu, latviešu-angļu vārdnīca ar 85 tūkstošiem šķirkļu (šīs

vārdnīcas angļu-latviešu daļai gan makro-, gan mikrostrukturālā līmenī ir ļoti grūti atrast kādas atšķirības no iepriekš minētās vārdnīcas) un 2007. gadā izdotā deviņu autoru sastādītā vārdnīca, kuras titullapā minēts daudz lielāks šķirkļu skaits nekā jebkurā agrāk izdotajā angļu-latviešu vārdnīcā — 85 000 šķirkļu un 175 000 tulkoto leksikas vienību.

Pētījuma ietvaros gan ir aplūkotas visas kopš neatkarības atgūšanas izdotās angļu-latviešu vārdnīcas, taču tuvāk analizētas tikai samērā nedaudzas, kas atbilst šādiem kritērijiem:

- vispārīgas angļu-latviešu vārdnīcas;
- izdotas ne agrāk par 1991. gadu;
- šķirkļu skaits ir vismaz 40 000 (mazāka apjoma vārdnīcas bieži vien ir saīsināti lielāku vārdnīcu varianti).

Tuvāk aplūkotas tikai lielākās vārdnīcas, kuras vislabāk raksturo angļu-latviešu leksikogrāfijas strukturālās iezīmes laika periodā no 1991. līdz 2010. gadam: apgāda „Jāņa sēta” izdotās vārdnīcas pirmais izdevums (turpmāk — „JS” 1995) un ceturtais izlabotais un papildinātais izdevums („JS” 2004); izdevniecības „Avots” 2002. gadā izdotā 40 000 šķirkļu saturošā vārdnīca („Avots” 2002) un 2007. gada vārdnīca („Avots” 2007). Šīs vārdnīcas var uzskatīt par mūsdienu angļu-latviešu leksikogrāfiskās tradīcijas tipiskām pārstāvē, jo, salīdzinot ar citām vārdnīcām un arī šo vārdnīcu iepriekšējiem izdevumiem, tām ir vislielākais apjoms un vispilnīgākā struktūra.

Šis pētījuma daļas mērķis ir izcelt tipiskas angļu-latviešu vārdnīcu mega-, makro- un mikrostruktūras iezīmes, apzināt problemātiskos aspektus un ieskicēt iespējamus risinājumus šo vārdnīcu uzlabošanai. No visiem angļu-latviešu vārdnīcu strukturālajiem līmeņiem vispirms tiks aplūkota megastruktūra.

3. Angļu-latviešu vārdnīcu megastruktūra

Mūsdienās vairums metaleksikogrāfu runā par diviem galvenajiem vārdnīcu strukturālajiem līmeņiem — makro- un mikrostruktūru. Ar vārdnīcas makrostruktūru leksikogrāfijā parasti saprot noteiktā secībā sakārtotu šķirkļavārdu kopumu, mikrostruktūra savukārt attiecas uz katra atsevišķa šķirkļa saturu. Tāda izpratne ir, piem., Hausmanim un Vīgandam [Hausmann, Wiegand 2003 (1989)]. Hartmanis un Džeimss [Hartmann, James 1998], Hartmanis [Hartmann 2001] un Svensens [Svensén 2009] min arī megastruktūru — trešo strukturālo līmeni, kas ietver arī vārdnīcas daļas, kuras ir ārpus pamatdaļas, — ievadmateriālus un dažāda veida pielikumus vārdnīcas sākumā un beigās. Vārdnīcas megastruktūras komponentus var klasificēt gan pēc atrašanās vietas (vārdnīcas sākumā, vidū vai beigās), gan pēc funkcijām. Svensens [Svensén, 2009: 380–386] iesaka vārdnīcu pielikumus iedalīt pēc to funkcijām, izšķirot 1) metafunkcionālos komponentus (vārdnīcas priekšvārds un informācija vārdnīcas lietotājam), 2) divu veidu komponentus, kas satur informāciju par divvalodu vārdnīcā aprakstīto valodu, — tādus, kurus varētu integrēt pamatdaļā (piem., ģeogrāfiskie nosaukumi, saīsinājumu saraksti u. tml.), un tādus, kas sniedz lingvistisku informāciju par vārdnīcā aprakstīto valodu (piem., tās izrunu, pareizrakstību, gramatiku u. tml.), — un 3) komponentus ar kādu citu (bieži neskaidru) funkciju.

Metafunkcionālie komponenti ir ļoti svarīgi, jo informē par vārdnīcas uzbūvi un lietošanu: Hausmanis un Vīgands [Hausmann, Wiegand 2003 (1989): 213]; Landaus [Landau 2001: 148]; Svensens [Svensén 2009: 381].

Mūsdienās vadošās vispārīgās skaidrojošās vārdnīcas (to vidū īpaši jāizceļ strauji progresējošs atzars — mācību vārdnīcas) pamazām atsākas no papildu sarakstiem, šo informāciju cenšoties pēc iespējas integrēt vārdnīcas pamatdaļā [Landau 2001: 149]. Viens no iemesliem, kādēļ

tā mēdz darīt, ir leksikogrāfu vidū visai izplatītais uzskats, ka ārpus pamatdaļas atrodamos vārdnīcas komponentus lieto ļoti reti (piem., Kirkpatrika [Kirkpatrick 1989: 754]; Landaus [Landau 2001: 148]).

Visu četru analīzei izraudzīto angļu-latviešu vārdnīcu sākumdaļā atrodams ļoti līdzīgs metafunkcionālo komponentu klāsts: „Priekšvārds”, „Angļu alfabēts”, „Vārdnīcā lietotās fonētiskās transkripcijas zīmes”, „Vārdnīcas uzbūve”, „Vārdnīcā lietotie saīsinājumi”.

Tomēr ir vērojamas kvalitatīvas atšķirības. Piem., abās „Jāņa sētas” izdotajās vārdnīcās priekšvārds ir vairāk izvērsts. Tajā sīkāk detalizēta informācija par vārdnīcas mērķauditoriju: „Vārdnīca domāta studentiem, mācībspēkiem, tulkiem un tulkotājiem, plašsaziņas līdzekļu darbiniekiem, ierēdņiem un visiem, kas lasa angļu valodā” („JS” 2004, 6). 2004. gada vārdnīcā dots arī ieskats par to, kas šajā izdevumā labots un papildināts un kas mainīts šķirkļu skaitīšanas sistēmā (sk. 7. attēlu).

Tikai divās no četrām vārdnīcām — „Avots” 2002 un „JS” 2004 — priekšvārdā minēti vārdnīcas beigās atrodamie pielikumi. Šāda informācija bieži vien neparādās arī mazāku vārdnīcu priekšvārdos (reizēm vārdnīcām vispār nav priekšvārda), un tas noteikti nevairo iespējamību, ka šos pielikumus lietos. „Avota” 2007. gada vārdnīcas priekšvārds ir ārkārtīgi lakonisks (nepilnas septiņas rindiņas; sk. 8. attēlu) un nepilnīgs, kas tik liela apjoma vārdnīcā ir visai pārsteidzoši.

Abās „Avota” vārdnīcās (2002 un 2007) bez iepriekš minētajiem tipiskajiem megastruktūras ievadelementiem piedāvāta arī sadaļa „Norādījumi par dažu burtu un burtu savienojumu izrunu angļu valodā”, bet 2002. gada vārdnīcā — vēl arī pielikums „Bieži lietoti angļu vārdi, kas vārdnīcā doti bez fonētiskās transkripcijas”, kas vārdnīcas lietotāju mazliet izbrīna, jo šo vārdu fonētiskā transkripcija ir atrodama vārdnīcas pamatdaļā, un liek domāt par šāda pielikuma lietderību.

Pieminēšanas vērts ir arī tas, kādā metavalodā šajā vārdnīcu strukturālajā līmenī, it īpaši metafunkcionālajos komponentos, sniegta informācija par attiecīgās divvalodu vārdnīcas veidu un mērķauditoriju. „Avota” vārdnīcās izmantota tikai latviešu valoda, un tas nepārprotami liecina, ka šīs vārdnīcas ir vērstas uz latviešu auditoriju un pieder pie tā sauktajām pasīvajām vārdnīcām, kas paredzētas svešvalodas teksta „dekodēšanai” un tulkošanai dzimtajā valodā. „Jāņa sētas” vārdnīcās metavalodas izvēle mazliet atšķiras: pamatā tā ir latviešu valoda, tomēr priekšvārds un dažu metafunkcionālo komponentu virsraksti

Priekšvārds

Angļu-latviešu vārdnīca ir izlabots un papildināts izdevums, kurā novērstas iepriekšējo izdevumu neprecizitātes un iekļauta aktuāla mūsdienu leksika, piemēram, *banking, car bomb, globalization, spam, trackball*. Vārdnīcā ir aptuveni 42 000 pamatšķirklju, bet kopējais tulkoto vienību apjoms ir gandrīz 70 000 (pēdējos gados vārdnīcās tiek akcentēti tieši šis rādītājs). Vārdnīcai ir vairāki pielikumi: *Ģeogrāfiskie nosaukumi; Personvārdi; Biežāk lietotie saīsinājumi; Nekārtno darbības vārdu pamatformas*.

Šajā izdevumā saglabāta vārdnīcas tradicionālā struktūra un fonētiskā transkripcija, nelielas izmaiņas ieviestas norāžu sistēmā. Līdzsvarotais leksikas materiāls apmierinās gan informācijas tehnoloģiju studentus, gan Č. Dikensa darbu lasītājus. Plaša vieta ierādīta zinātnes un tehnikas, politikas un ekonomikas, sporta un medicīnas, kā arī juridiskajiem un militārajiem terminiem. Papildināta sarunvalodas un slenga leksika. Bagātīgi izstrādāta frazeoloģija un ilustratīvais materiāls. Atspoguļotas britu un amerikāņu angļu valodas variantu īpatnības.

Rediģējot un papildinot vārdnīcu, izmantoti jaunākie leksikogrāfiskie avoti, mācību un zinātniskā literatūra, interneta materiāli.

Vārdnīca domāta studentiem, mācībspēkiem, tulkiem un tulkotājiem, plašsaziņas līdzekļu darbiniekiem, ierēdņiem, un visiem, kas lasa angļu valodā.

Preface

The fourth edition of the *English-Latvian Dictionary* is an updating of this well-known work. The changes made include revisions and additions resulting from a detailed scrutiny of the whole work. It contains entries for about 42,000 headwords, with a total of almost 70,000 translated items. Like its predecessors, this edition contains several appendices: *Place Names, Personal Names, Common Abbreviations, Irregular Verbs*.

The structure and layout of entries, as well as the adopted way of giving pronunciation, have not been changed. Some alterations have been made in the system of labels (abbreviations) used in this dictionary. Although the selection of vocabulary items is characterized by extensive inclusion of new terms relating to science and technology, politics, economy and law, sport and medicine, a number of archaic words have been retained because of their importance in literature. Thus neither IT students nor admirers of Ch. Dickens are likely to be disappointed with the balanced coverage of vocabulary.

The dictionary is intended primarily for university students and teachers, interpreters and translators, government employees and journalists, and others who read in English.

Some of entered words which we have reason to believe constitute trademarks have been designated as such. However, neither the presence nor the absence of such designation should be regarded as affecting the legal status of any trademark.

7. attēls. Apgāda „Jāņa sēta” izdotās *Angļu-latviešu vārdnīcas* (2004) priekšvārds

Angļu-latviešu vārdnīcā iekļauts ap 85 000 pamatšķirklju, bet kopējais tulkoto leksikas vienību apjoms ir ap 175 000.

Vārdnīcā saglabāta tradicionālā struktūra un fonētiskā transkripcija, iekļauts daudz juridisko, zinātnes un tehnikas, militāro, sporta, politikas, ekonomikas un informātikas jēdzienu, kā arī sarunvalodas un slenga leksikas. Dots plašs frazeoloģijas klāsts, norādītas britu un amerikāņu valodas īpatnības. Vārdnīcai ir vairāki pielikumi.

8. attēls. Apgāda „Avots” izdotās *Angļu-latviešu vārdnīcas* (2007) priekšvārds

(„Angļu alfabēts — English Alphabet”; „Saīsinājumi — Abbreviations”) paralēli doti arī angļu valodā. Šāda pieeja varētu liecināt, ka vārdnīca paredzēta arī angļu auditorijai, tomēr mikrostrukturās izpēte šīs aizdomas neapstiprina, un no tā var secināt, ka visas (arī mazāka apjoma) šajā pētījumā aplūkotās angļu-latviešu vārdnīcas ir pasīvās vārdnīcas, kas vērstas uz latviešu auditoriju.

Daļēji sakrīt arī pielikumi, kas atrodami vārdnīcas beigās: „Ģeogrāfiskie nosaukumi”, „Biežāk lietotie saīsinājumi”, „Nekārtno darbības vārdu pamatformas”, „Personvārdi” atrodami visās aplūkotajās vārdnīcās. Tomēr jāatzīmē papildinājumi, kas atrodami tikai „Avota” vārdnīcās: „Personvārdiem” (tie sīkāk iedalīti vīriešu vārdos, sieviešu vārdos un uzvārdos) vēl seko vairāki dažāda apjoma pielikumi — „Palīgdarbības vārdi”, „Saīsinātās formas”, „Pieturzīmes angļu valodā”, „Lietvārdu daudzskaitļa formu veidošana”, „Nekārti veidojamās lietvārdu daudzskaitļa formas”, „Angļu īpašības vārdu un apstākļa vārdu neregulārās salīdzināmās pakāpes”, „Vārdu atšķirības britu un amerikāņu angļu valodā” (tikai „Avots” 2007), „Skaitļa vārdi, mērvienības, temperatūra”. Šādu lingvistisku un enciklopēdisku pielikumu iekļaušana vispārīgo divvalodu vārdnīcu megastrukturā neapšaubāmi liecina, ka šīs vārdnīcas paredzētas kā palīgīdzeklis svešvalodas apgūšanā gan lingvistiskā, gan kultūras aspektā. Bez šiem potenciāli vērtīgajiem pielikumiem „Avota” 2007. gada vārdnīca piedāvā arī nelielu daudzumu LZA Terminoloģijas komisijā apstiprināto Eiropas Savienības dokumentos lietojamo terminu. Diemžēl vārdnīcas lietotājam nav paskaidrots, kādēļ šī terminoloģija ir dota atsevišķā pielikumā, kamēr citu priekšvārdā minēto nozaru termini integrēti vārdnīcas pamatdaļā. Šajā vārdnīcā atrodams vēl viens pielikums

ar visai neskaidru funkciju — „Pasaules valodu un valodu grupu nosaukumi”. Nav skaidrs, kādēļ šie nosaukumi doti atsevišķā sarakstā, ja daudzi no tiem parādās arī vārdnīcas pamatdaļā (piem., *Croatian, Czech, Danish, Dutch, English, Esperanto, Estonian* utt.). Kopumā pielikumi „Avota” izdoto vārdnīcu beigās aizņem 70–80 lappuses, kas mazliet pārsteidz, jo pasaules leksikogrāfijā tagad valda tendence enciklopēdiskus vārdu sarakstus (protams, iepriekš izvērtējot to saturu un lietderību) integrēt vārdnīcas pamatdaļā. Lingvistiski pielikumi, protams, ir svarīgi divvalodu vārdnīcu megastrukturā elementiem, bet tiem „Avota” vārdnīcās atvēlēta samērā neliela daļa no kopējā pielikumu apjoma. Rodas sajūta, ka „Avota” vārdnīcās (salīdzinājumā ar „Jāņa sētas” izdevumiem) megastrukturā elementiem, it īpaši vārdu sarakstiem, pievērsta ārkārtīgi lielu uzmanību, tomēr trūkst skaidrības par to, vai visi šie pielikumi lietotājiem tiešām ir vajadzīgi un viņi tos izmanto.

Šis ieskats lielāko angļu-latviešu vārdnīcu megastrukturā liek secināt, ka izdevniecības „Avots” 2002. un 2007. gada vārdnīcās pielikumu klāsts ir plašāks nekā „Jāņa sētas” 1995. un 2004. gada izdevumos, taču ne visu „Avota” vārdnīcās ievietoto megastrukturā komponentu (šajā gadījumā īpaši jāizceļ vārdu papildsaraksti) funkcijas ir skaidri saprotamas un tas rada šaubas par dažu pielikumu lietderību.

4. Angļu-latviešu vārdnīcu makrostrukturā

Marija R. Hāsa, raksturojot divvalodu vārdnīcas makrostrukturā, uzsver, ka šīs vārdnīcas pēc iespējas pilnīgi atspoguļo avotvalodas leksikonu, iekļaujot arī dažādus terminus, īpašvārdus, enciklopēdisku informāciju [Haas 1967: 45; citēts pēc Landau 2001: 11]. Arī angļu-latviešu vārdnīcu priekšvārdos bieži minēts, ka tajās iekļauti dažādu jomu

termini, sarunvalodas un slenga leksika (šāda informācija atrodama visu šajā pētījumā aplūkoto vārdnīcu priekšvārdos). Tomēr šajās vārdnīcās nekas nav teikts par šķirkļavārdu izvēles kritērijiem, un tas liek secināt, ka, vārdnīcas makrostrukturā sastādot, nav izmantoti mūsdienu leksikogrāfijas praksē plaši lietotie elektroniskie valodas korpusi. Valodas korpusi, it īpaši vispārēji reprezentatīvie, kas pēc iespējas proporcionāli aptver dažādus valodas reģistrus (to īpaši uzsver Baiders u. c. [Biber et al. 1998]), var būt ļoti noderīgi gan veidojot vārdnīcas makrostrukturā, gan arī rediģējot jau esošo vārdnīcu šķirkļu sarakstu. Visnoderīgākie šajā gadījumā būtu korpusa datu statistiskās apstrādes rīki, kas sniedz informāciju par vārda lietošanas biežumu.

Būtu jāatzīmē, ka 2004. gada angļu-latviešu vārdnīca ir 1995. gada „Jāņa sētas” apgādā izdotās vārdnīcas ceturtais papildinātais izdevums un tā rediģētājam dotais uzdevums bija nevis vārdnīcu radikāli pārveidot, bet gan novērst iepriekšējos izdevumos pamanītās kļūdas un neprecizitātes, kā arī to papildināt ar aktuālu mūsdienu leksiku. 2007. gadā izdotās „Avota” vārdnīcas titullapā savukārt nav atrodamas ziņas par to, ka tā būtu kādas iepriekš izdotas vārdnīcas papildinātais izdevums (kaut gan līdzība ar „Jāņa sētas” un 2002. gada „Avota” vārdnīcu ir pamanāma). Tātad varētu secināt, ka šī ir no jauna sastādīta vārdnīca. Tā kā korpusu datu izmantošana nevienā no aplūkoto vārdnīcu priekšvārdiem nav pieminēta (parasti to mēdz īpaši izcelt un arī minēt konkrētu korpusu vai korpusus), jāsecina, ka šis pēdējā laikā ļoti lielu popularitāti guvušais vārdnīcu šķirkļu saraksta veidošanas avots šo angļu-latviešu vārdnīcu sastādīšanā nav lietots. Nevienā no angļu-latviešu vārdnīcām nav minēta arī nekāda cita šķirkļu atlases metode, un tas visdrīzāk nozīmē, ka šķirkļu saraksts sākotnēji aizgūts no iepriekš izdotām vārdnīcām un vēlāk papildināts.

Kā piemēru veiksmīgai korpusa datu izmantošanai latviešu divvalodu leksikogrāfijā varētu minēt 2002. gadā iznākušo *Franču-latviešu vārdnīcu*, kuras sastādītāji lepojas ar to, ka šī vārdnīca ir balstīta uz *Dictionnaire Hachette-Oxford*, kas savukārt sastādīta, izmantojot franču valodas korpusu. Vārdnīcas autori piebilst, ka vārdnīcas latvisko daļu būtu bijis daudz vieglāk veidot, ja viņu rīcībā būtu bijis latviešu valodas korpus [Auziņa 2002: VII]. Mūsdienu divvalodu leksikogrāfijā bez vispārēji reprezentatīvajiem korpusiem izmanto vēl arī paralēlos korpusus, kas ir teikuma līmenī savietotu tekstu un to tulkojumu krājumi. Šos korpusus

divvalodu leksikogrāfijā izmanto ekvivalentu atlasei un izvēlēto ekvivalentu pārbaudei (Tuberts [Teubert 2002: 204]). Tomēr jāpiebilst, ka pagaidām šādi korpusi vēl netiek īpaši plaši izmantoti. Tam ir divi cēloņi. Pirmkārt, ne visiem valodu pāriem šādi korpusi ir pieejami (Atkinsa un Randels [Atkins, Rundell 2008: 473]); Kilgarifs un Grefenstets [Kilgariff, Grefenstette 2008 (2003): 91] gan iesaka risinājumu, proti, paralēlo korpusu sastādīšanai izmantot internetā atrodamus tekstus. Otrkārt, paralēlie korpusi piedāvā tik plašu iespējamo ekvivalentu klāstu, ka to izvērtēšana ir pārāk laikietilpīga [Atkins, Rundell 2008: 477–478].

Pievēršoties jautājumam par šķirkļa statusa piešķiršanu dažādām leksikas vienībām, jāatzīmē, ka daudzās vārdnīcās, taupot vietu, šķirkļiem veido apakššķirkļus. Nereti tos šķirklim pievieno, nedodot gandrīz nekādus paskaidrojumus, piem., šķirkļa **subjective** beigās pievienojot šķirkļavārdam semantiski radniecīgus atvasinājumus tikai ar vārdsķiras norādi — **subjectively** (*adv*), **subjectiveness** (*n*), **subjectivity** (*n*). Šī pieeja ir raksturīga angļu un amerikāņu skaidrojošajām vārdnīcām, kas paredzētas lietotājiem, kam angļu valoda ir dzimtā valoda. Divvalodu vārdnīcās (arī angļu-latviešu) šo metodi parasti neizmanto.

Kā šķirkļavārdi visās mūsdienu angļu-latviešu vārdnīcās atrodami pirmatnīgi un atvasināti vārdi un salikteni (koprakstījumā, šķirtrakstījumā un defisrakstījumā), arī strupinājumi (piem., *lab*, *biz*, *doc*). Kā apakššķirkļu vārdi parādās tikai darbības vārdu savienojumi ar postpozīcijām (treknināti) un frazeoloģismi (piem., *cut back*, *look forward to*, *push about*, *eye for an eye*, *look before you leap*). Abreviatūras nevienā vārdnīcā nav iekļautas šķirkļu sarakstā, tās atrodamas pielikumā vārdnīcas beigās. Atkarībā no vārdnīcas apjoma mainās šķirkļu un apakššķirkļu skaits, bet atlases principi visās aplūkotajās vārdnīcās ir vienādi.

Bežuēns [Béjoint 2000: 192–193] un Landaus [Landau 2001: 102–103] norāda uz to, ka šķirkļu sarakstā nevajadzētu iekļaut semantiski pašsaprotamus salikteņus un atvasinājumus, bet svarīgi ir šķirkļavārda statusu piešķirt tiem salikteņiem un atvasinājumiem, kuriem vismaz viena nozīme ir citāda nekā pamatvārdiem. Pamatā šāda pieeja ir izraudzīta arī angļu-latviešu vārdnīcās, taču, salīdzinot divās lielākajās angļu-latviešu vārdnīcās („JS” 2004 un „Avots” 2007) iekļautos *self*-salikteņus un atvasinājumus, redzams, ka 2007. gada vārdnīcā to ir krietni vairāk (apmēram par septiņdesmit šķirkļiem). Tomēr atšķirība novērojama ne tikai šķirkļu skaitā: nav īsti skaidrs, kādēļ 2007. gada vārdnīcā

par šķirkļavārdiem izraudzīti tādi atvasinājumi kā *self-conceited*, *self-contented*, *self-interested*, *self-willed*, ja kā šķirkļavārdi vārdnīcā parādās arī *self-conceit*, *self-content*, *self-interest*, *self-will*. Tā kā nekāda semantiska atšķirība starp šiem šķirkļiem vārdnīcā nav atrodama, tos varētu uzskatīt par semantiski pašsaprotamiem. Šāda pieeja varētu liecināt par vārdnīcas sastādītāju vēlmi tādā veidā palielināt šķirkļu skaitu. Tā kā salikteņu atlases kritēriji angļu-latviešu vārdnīcās nav līdz galam skaidri, tad, lemjot par šāda veida šķirkļu iekļaušanu vārdnīcās, ļoti noderīga varētu būt valodas korpusā atrodamā informācija par vārdu lietojuma biežumu.

Kopējā šķirkļu skaita ziņā jaunākā „Avota” vārdnīca ar aptuveni 85 tūkstošiem šķirkļu ievērojami atšķiras gan no „Jāņa sētas” izdevumiem (1995 un 2004), gan no iepriekš izdotajām lielākajām „Avota” vārdnīcām (2002 un 2003). Ieskatam izvēloties palielu alfabētisko intervālu — no **la** līdz **language** — un salīdzinot, kādi šķirkļi tā robežās atrodami „Jāņa sētas” 2004. gada vārdnīcā un kādi „Avota” 2007. gada vārdnīcā, redzams, ka pirmajā to skaits ir apmēram 150, bet otrajā — apmēram 280. Klāt nācis daudz šķirkļavārdu. Aplūkojot tuvāk, atklājas, ka lielākoties tie ir salikteņi un atvasinājumi, daļa no tiem ir stilistiski marķēti vārdi, dažādās nozarēs lietoti termini, dažādiem angļu valodas reģionālajiem variantiem piederīgi vārdi u. tml. Tomēr papildinājumu vidū ir arī vārdi, kurus varētu uzskatīt par semantiski pašsaprotamiem. Gadījumi, ka „Jāņa sētas” vārdnīcā uzņemtais šķirkļavārds neparādās „Avota” vārdnīcā, ir ļoti reti. Neliels ieskats šķirkļu sarakstu salīdzinājumā:

Jāņa sēta, 2004	Avots, 2007
label <i>n</i> , <i>v</i>	label <i>n</i> , <i>v</i>
–	labelled <i>a</i>
–	labelling <i>n</i>
labila <i>val. n</i> , <i>a</i>	labila <i>val. n</i> , <i>a</i>
labia majora <i>n anat.</i>	–
labia minora <i>n anat.</i>	–

labiate <i>n bot.</i>	labiate <i>n bot.</i>
–	labile <i>a fiz., ķīm.</i>
–	labium <i>n anat., bot.</i>
–	lablab <i>n bot.</i>
labor <i>amer., austrāl. sk. labour</i>	labor <i>amer. sk. labour</i>
laboratory <i>n</i>	laboratory <i>n, a</i>
–	laboratory assistant <i>n</i>
–	laboratory disease <i>n med.</i>
–	laboratory technician <i>n med.</i>
–	labor camp <i>n amer. sk. labour camp</i>
laborious <i>a</i>	laborious <i>a</i>
labour <i>n, v</i>	labour <i>n, v</i>
labour camp <i>n</i>	labour camp <i>n</i>
Labour Day <i>n</i>	Labour Day <i>n</i>
labourer <i>n</i>	labourer <i>n</i>
–	labour exchange <i>n</i>
–	labouring <i>a</i>

Attiecībā uz leksiskajiem homonīmiem angļu-latviešu vārdnīcām piemīt kāda konsekventa makrostrukturāla iezīme. Atšķirībā no daudzām angļu skaidrojošajām vārdnīcām, piem., *Longman Dictionary of Contemporary English (LDOCE4)* un *Oxford Advanced Learner's Dictionary (OALD6)*, kurās tādi homonīmi kā *bat* (ar nozīmi ‘nūja, runga’) un *bat* (‘sikspārnis’) parādās vienā šķirklī, visas aplūkotās angļu-latviešu vārdnīcas („JS” 1995 un 2004, „Avots” 2002 un 2007) tiem konsekventi atvēl atsevišķus šķirklus:

bat^a *n* sikspārnis [..]

bat^b **I** *n* 1. runga; nūja; 2. (*kriketa, beisbola*) nūja [..]

Savukārt gramatiski homonīmiskie dažādu vārdšķiru vārdi visās aplūkotajās angļu-latviešu vārdnīcās apvienoti kopīgā šķirklī. Gadījumos, kur vārdam ir daudz nozīmju, angļu valodas specifikas dēļ šāda pieeja nereti noved pie ļoti gariem un grūti pārskatāmiem šķirklīem. Piem., šķirklī *round* ir apvienotas piecas vārdšķiras — lietv., īpašības v., darbības v., apstākļa v., prievārds („Jāņa sētas” un „Avota” vārdnīcās vārdšķiru secība ir vienāda). Jāatzīmē šo vārdnīcu sastādītāju vēlme lielāku uzmanību pievērst tieši valodas vienību semantiskajai saistībai, nevis formas sakritībai, kas novērojama leksisko homonīmu gadījumā.

Vēl kāds — pēc Landaua [Landau 2001: 109] vārdiem, delikāts — ar vārdnīcu makrostrukturū saistīts jautājums ir šķirķļu skaitīšana. Amerikāņu leksikogrāfiskajā tradīcijā šķirķļu skaitīšana parasti saistīta ar zināmu noslieci uz pārspīlējumu, kam pamatā, protams, ir komerciāli apsvērumi: jo vairāk šķirķļu uzrādīts, jo labākai, pilnīgākai un konkurētspējīgākai vajadzētu šķist vārdnīcai. Šī amerikāņu vārdnīcu izdevēju iedibinātā šķirķļu skaitīšanas sistēma zināmā mērā ir skārusi arī angļu-latviešu leksikogrāfisko tradīciju. Sākot ar 2004. gada vārdnīcu, paralēli šķirķļu skaitam vārdnīcas izdevēji uzrāda arī „tulkoto leksikas vienību skaitu”, kas ir aptuveni divreiz lielāks nekā šķirķļu skaits un neapšaubāmi izskatās iespaidīgāk. Kas tad ir šīs tulkotās leksikas vienības? Vispirms jau šķirķļavārdi, tad acīmredzot arī darbības vārdu savienojumi ar postpozīcijām un frazeoloģismi, bet precīzs skaidrojums netiek piedāvāts, kas vārdnīcas lietotājā var radīt zināmu apjukumu. Būtu vēlams vārdnīcas lietotājiem piedāvāt precīzāku izvēlētās tulkoto leksikas vienību skaitīšanas metodes definīciju.

Atliek secināt, ka aplūkotās vārdnīcas atšķiras pēc šķirķļu un apakššķirķļu skaita, bet citādi makrostrukturālā ziņā tās ir ļoti līdzīgas.

5. Angļu-latviešu vārdnīcu mikrostruktūra

Runājot par vārdnīcu konservatīvo dabu, Atkinsa [Atkins 2002: 1–2] atzīst, ka mūsdienu divvalodu vārdnīcās bieži parādās kādi nelieli mikrostruktūras uzlabojumi, modernizējumi, taču attiecībā uz vārdu nozīmēm un to ekvivalentiem, piem., frazeoloģismiem, vai izrunu tradicionālā pieeja neapšaubāmi ņem vīrsroku. Vārdnīcu sastādītāji bieži nepievērš vērību jaunākajiem pētījumiem valodniecībā, un šajā ziņā Atkinsa īpaši uzsver uz korpusa analīzi balstītos leksiskās semantikas pētījumus (piem., pētījumus par *frame semantics*). Viņa secina, ka mūsdienu vārdnīca būtībā maz atšķiras no pagātnes vārdnīcas. Šī kritika attiecināma arī uz angļu-latviešu vārdnīcām, kuras varētu raksturot kā visai tradicionālas.

Piem., par labi iesakņojušos tradīciju liecina šķirklā uzbūve angļu-latviešu vārdnīcās. Atkarībā no šķirklā veida tajā ietilpst visi vai daļa šo komponentu: *šķirklāvārds*, *fonētiskā transkripcija pēc IPA* (starptautiskā fonētiskā alfabēta), *norāde uz vārdšķiru*, *gramatiska informācija* (piem., nekārtīgi veidojamās lietvārdu daudzskaitļa formas, īpašības un apstākļa vārdu salīdzināmās pakāpes, darbības vārdu pamatformas), *stila un lietojuma norādes*, *šķirklāvārda nozīmju ekvivalenti*, *vārdu savienojumi*, *īsas frāzes* (kā piemēri), *frazeoloģismi*, *darbības vārdu savienojumi ar postpozīcijām*. Vairums frazeoloģismu un darbības vārdu savienojumi ar postpozīcijām atspoguļoti īpašās sekcijās šķirklā beigās.

Runājot par latviešu divvalodu vārdnīcu mikrostruktūru, jāatzīst, ka tā līdz šim ir visai maz pētīta. Noteikti jāizceļ A. Bojātes pētījums „Divvalodu vārdnīcu iekārtojuma principi” [Bojāte 1968: 217–224], kurā autore detalizēti analizē 50. gadu beigās un 60. gadu sākumā izdevniecībā „Liesma” sastādīto divvalodu vārdnīcu mikrostrukturālās iezīmes. Aplūkojot desmit šajā laikā sastādītu divvalodu vārdnīcu mikrostruktūru, autore secina, ka tā var atšķirties atsevišķās detaļās, bet kopumā tā ir līdzīga, jo „vārdnīcu sastādīšanas praksē jau ir izveidojusies noteikta

sistēma” [Turpat: 217]. Diemžēl angļu-latviešu vārdnīcas, kuras pēc mikrostruktūras ir līdzīgas analizētajām divvalodu vārdnīcām, šajā pētījumā netiek aplūkotas. Vairāki angļu-latviešu vārdnīcu mikrostruktūras un tās atsevišķu elementu raksturīgo iezīmju pētījumi ir salīdzinoši neseni (piem., A. Veisbergs [1996, 1997]; L. Karpinska [2006a, 2006b, 2007, 2008, 2009]).

Tātad angļu-latviešu vārdnīcu šķirklis pēc vispārīgās uzbūves ir ļoti līdzīgs tipiskam divvalodu vārdnīcas šķirklim, ko apraksta tādi autori kā Hāsa [Haas 1967] un Atkinsa [Atkins 1985; 2002]. Īpašības, kas raksturīgas tieši angļu-latviešu vārdnīcām, atklājas, tikai iedziļinoties konkrētos mikrostruktūras elementos. Dažus svarīgākos no tiem aplūkosim tuvāk.

Tradicionāli visās angļu-latviešu vārdnīcās lieto *IPA* fonētisko transkripciju. Parasti piedāvā vienu izrunas variantu (britu angļu valodā), retos gadījumos vairākus, bet to piederību pie cita reģionālā angļu valodas variantā (piem., amerikāņu) nenorāda.

Ņemot vērā, ka angļu-latviešu vārdnīcas bieži lieto cilvēki, kas valodu mācās, šajās vārdnīcās vairāk uzmanības varētu pievērst izrunas reģionālajai dažādībai un to atspoguļot ar attiecīgām norādēm. Tādas angļu skaidrojošās mācību vārdnīcas kā *LDOCE* un *OALD* ne tikai piedāvā vairākus izrunas variantus, bet arī īpaši izceļ izrunas variantus, kas atšķiras no britu angļu valodā lietotajiem, piem.:

omega/’əumigə; *AmE* ou’migə/(*OALD6*)

pure/pjʊə \$ pjʊr/ (*LDOCE3*)

Ļoti svarīgs divvalodu vārdnīcu mikrostruktūras elements ir ekvivalenti. Ideālā gadījumā divvalodu vārdnīcas mums vienmēr piedāvātu precīzus avotvalodas leksisko vienību ekvivalentus mērķvalodā. Jāatzīst, ka divvalodu vārdnīcu lietotāji bieži arī gaida šādu absolūtu ekvivalenci. Diemžēl tā dēvētā anizomorfisma jeb valodu pāra semantisko, gramatisko un kultūrvēsturisko atšķirību dēļ [Zgusta 1971: 294] pilnīga ekvivalence divvalodu vārdnīcās bieži vien nav iespējama. Tādēļ šo vārdnīcu autoriem bieži jācinās ar dažādām ekvivalences problēmām, un angļu-latviešu vārdnīcas, protams, nav izņēmums. Leksikogrāfiskajā literatūrā [Zgusta 1971: 319; 2006: 254; Adamska-Sałaciak 2006: 103–106; 2010: 397–399; Svensén 2009: 255–257 u. c.] minēti vairāki divvalodu

vārdnīcās sastopamie ekvivalentu veidi (jāatzīst, ka dažādu autoru lietotie termini viena ekvivalences veida apzīmēšanai var būt visai atšķirīgi, šeit izraudzīti tikai daži no variantiem): semantiskie, arī kognitīvie, prototipiskie ekvivalenti; skaidrojošie (šie ekvivalenti atgādina definīcijas skaidrojošajās vārdnīcās); kontekstuālie (vārdu tulko kontekstā) un funkcionālie (parasti izmantoti, tulkojot frazeoloģismus). Aprakstot ekvivalentu atlasēšanas procesu, Adamska-Salacjaka [Adamska-Sałaciak 2006: 106] uzsver, ka to starpā valda zināma hierarhija: leksikogrāfs vispirms cenšas atrast atbilstošu semantisko ekvivalentu un, ja tāds nav pieejams, piedāvā skaidrojošu ekvivalentu (šī pieeja raksturīga vecākām vārdnīcām) vai vairākus kontekstuālos ekvivalentus un piemērus (mūsdienīgāka pieeja).

Adamska-Salacjaka [Adamska-Sałaciak 2006: 120] min arī vairākas metodes, kā pārvarēt pilnīgu vai daļēju ekvivalences trūkumu: piem., var piedāvāt daļēju ekvivalentu un paskaidrojumu vai vairākus daļējus ekvivalentus, pilnīga ekvivalences trūkuma gadījumā var piedāvāt skaidrojošu ekvivalentu, kas atgādina skaidrojošās vārdnīcās izmantotās definīcijas, tomēr šo paņēmieni mēdz uzskatīt par divvalodu vārdnīcām nepiemērotu, jo lietotāji tajās vēlas atrast tulkojumus, nevis skaidrojumus. Arī angļu-latviešu vārdnīcās parādās ar ekvivalences trūkumu saistītas problēmas, un to risināšanai izmanto dažādas metodes (ilustratīvie piemēri ņemti no divām lielākajām angļu-latviešu vārdnīcām — „JS” 2004 un „Avots” 2007):

urban sprawl [...] *n* stihiska pilsētu izplešanās („JS” 2004)

urban sprawl [...] *n* stihiska pilsētu paplašināšanās uz lauku teritoriju rēķina („Avots” 2007)

tied cottage [...] *n* māja, ko piešķir darbiniekam vai strādniekam viņa liguma laikā („JS” 2004, „Avots” 2007)

Abos piemēros izmantots skaidrojošais ekvivalents, jo piemērots semantiskais ekvivalents mērķvalodā nav atrodams. Otrajā piemērā skaidrojošais ekvivalents dots kursīvā, tā norādot, ka tas ir aptuvenš. Līdzīgu pieeju var izmantot arī palīgvārdu funkciju aprakstīšanai (šeit saskatāma līdzība ar metafunkcionālo definīciju skaidrojošajās vārdnīcās):

the [...] *noteiktais artikls* **1.** *norāda uz zināmu priekšmetu vai parādību* [...] **2.** *lieto kopā ar uzvārdu* [...] **3.** *lieto tautības apzīmēšanai* [...] („Avots” 2007)

Šāds risinājums biežāk sastopams „Avota” vārdnīcās. „Jāņa sētas” vārdnīcās šādos gadījumos sniegts paskaidrojums (iekavās), kam tūdaļ seko kontekstualizēti tulkojumi:

to [...] **4.** (*norāda pāreju citā stāvoklī*): from bad to worse — aizvien ļaunāk [...]; **5.** (*norāda mērķi, nolūku*): all to no purpose — viss bezmērķīgi [...] („JS” 2004)

Visbiežāk vārdnīcu autoriem nākas sastapties ar daļēju ekvivalenci, šādos gadījumos bieži mēdz piedāvāt aptuvenu ekvivalentu un iekavās dot paskaidrojumu. Šādu risinājumu parasti piedāvā arī tad, ja tulkojama kāda ar avotvalodas kultūru saistīta leksikas vienība (piem., *shamrock*):

theme park [...] *n* tematisks parks (*atpūtas parks ar atrakcijām*) („JS” 2004 un „Avots” 2007)

shamrock [...] *n* [...] **3.** *āboliņa lapa (Īrijas nacionālā emblēma)* („JS” 2004 un „Avots” 2007)

Ar avotvalodas kultūru saistītajos gadījumos izraudzītais aptuvenais ekvivalents var arī nebūt papildināts ar paskaidrojumu, bet vienā no diviem šeit piedāvātajiem piemēriem — *French toast* gadījumā — tas tomēr būtu nepieciešams:

colour bar [...] *n* „krāsu barjera”, rasu diskriminācija („Avots” 2007)

French toast [...] *n* grauzdiņš („JS” 2004 un „Avots” 2007)

Var secināt, ka angļu-latviešu vārdnīcās pilnīgas vai daļējas ekvivalences trūkuma gadījumos izmanto dažādus citus ekvivalentu veidus un problēmu risina ar dažādām leksikogrāfiskām metodēm. Vairumā gadījumu vadošajās angļu-latviešu vārdnīcās izmantotās metodes sakrīt, atšķirības manāmas tikai palīgvārdu funkciju aprakstīšanā.

Angļu-latviešu vārdnīcās problemātiska ir vārda nozīmju ekvivalentu secība pamatvārdiem ar vairākām nozīmēm. Mūsdienās, analizējot valodas korpusa datus, iespējams noteikt vārda lietojuma biežumu dažādās tā nozīmēs un šķirkli organizēt, sākot ar biežāk lietotām un beidzot ar retāk sastopamām nozīmēm. Nozīmju secību šķirkli var organizēt, arī izmantojot tā dēvēto loģisko metodi: šķirkļa sākumā atrodas vārda „centrālā” nozīme, tālāk – atvasinātās nozīmes, virzība ir no konkrētā uz abstrakto, no burtiskām uz pārnēstām nozīmēm [Adamska-Saļaciak 2006: 93]. Atkinsa and Randels [Atkins, Rundell 2008: 251] atzīmē, ka šis savā ziņā ir „kompromisa risinājums”, jo tas netiek balstīts ne uz valodas vēstures izpēti, ne korpusa izpēti, tikai uz leksikogrāfa intuīciju. Mūsdienu vārdnīcās šīs metodes bieži vien kombinē, nozīmes sarindojot pēc lietojuma biežuma, tomēr to nedara automātiski. Piem., P. Hankss [Hanks 1990: 35] konstatē, ka darbības vārds *take* korpusā visbiežāk sastopams vārdkopās, kurās tam gandrīz nav patstāvīgas nozīmes, piem., *take a shower, take care, take a holiday*. Vārdnīcas, kas izmanto korpusa datus, šādiem gadījumiem piedāvā vairākus risinājumus: *LDOCE4* (2003) to liek kā pirmo nozīmi šķirkli, citas vārdnīcas (*Cobuild* (1998) un (2009), *OALD6* (2002)) neleksisko nozīmi nodala atsevišķā šķirkli vai arī novieto šķirkļa beigās aiz leksiskajām nozīmēm, kas sakārtotas, ievērojot lietojuma biežumu. Tieši šis pēdējais variants varētu būt noderīgs nozīmju secības precizēšanai angļu-latviešu vārdnīcās, jo tajā izmanto korpusa datus par lietojuma biežumu, tomēr ievēro arī nozīmju loģisku secību.

Protams, elektroniskie valodas korpusi tiešā veidā nepiedāvā informāciju par vārda dažādu nozīmju lietojuma biežumu, bet ar korpusa rīku palīdzību to ir iespējams noteikt. Šeit gan jāpiebilst, ka uz korpusa datiem balstītās vārdnīcas izmanto dažādus korpusus, tādēļ arī nozīmju secība tajās var mazliet atšķirties.

Runājot par angļu valodā tik bieži sastopamajām leksikas vienībām, kas pieder pie vairākām vārdšķirām, jāatgādina, ka angļu-latviešu vārdnīcās tās apvienotas kopīgā šķirkli un vienmēr sarindotas nemainīgā secībā: lietvārds, īpašības v., darbības v., apstākļa v., vietniekvārds utt. Šāda sistēma šķiet ļoti skaidra, tā nepieļauj semantiski saistītu šķirņu sadrumstalotību, bet var novest pie situācijas, ka vārdam, kurš valodā visbiežāk lietots kā īpašības vārds, šķirklis sākas ar mazāk tipisku lietvārda nozīmi, piem., šķirkli *loose* (šeit citēts saīsināti, pievēršot uz-

manību tikai nozīmju secībai; „Jāņa sētas” un „Avota” vārdnīcās šķirklis strukturēts vienādi):

loose I *n* (*jūtu..*) izpausme; [...] **II** *a* **1.** brīvs; [...] **2.** vaļīgs; nesavilkts; [...] **3.** ļengans, nokāries; **4.** (*par apģērbu*) plats; liels; ērts; [...]

Šajā šķirkli vispirms parādās lietvārda nozīme, kas sastopama samērā reti, tikai tad daudzās un biežāk lietotās īpašības vārda nozīmes.

Līdzīga situācija ir arī šķirkli *lean*, kurā lietvārda nozīme (kuru P. Hankss [Hanks 2002: 165] pēc dziļākas korpusa analīzes nosaucis par visai problemātisku un mūsdienu angļu valodā reti sastopamu) apsteidz daudz biežāk lietotās darbības vārda nozīmes:

lean I *n* slīpums; kritums; **II** *v* [...] **1.** [no]-liekties; **2.** atbalstīt; piesliet; **3.** atbalstīties; pieslieties; **4.** (*on*) paļauties; **5.** (*to*) tiekties; [...]

(„JS” 2004 un „Avots” 2007)

Vēl kāda tipiska angļu-latviešu vārdnīcu mikrostrukturāras īpatnība ir šķirkļavārda vai atsevišķu tā nozīmju ilustrēšana ar piemēriem (vārdu savienojumiem, isām frāzēm) un frazeologismiem. Ja frazeologismi ilustrē kādu no šķirkļavārda nozīmēm, tie parādās šķirkļa sākumdaļā, citādi — atsevišķā sekcijā šķirkļa beigās. Starp piemēriem un frazeologismiem, kas bieži vien ir izteikti idiomātiski, nav nekādas tipogrāfiskas atšķirības, un tas ir problemātiski, jo var radīt neizpratni, kā redzams, piem., šķirkli *picture*:

picture I *n* **1.** glezna; **2.** ilustrācija, attēls; **3.** fotogrāfija; to have one's p. taken — nofotografēties; to sit for one's p. — pozēt (*gleznotājam, fotogrāfam*); to take a p. — fotografēt; **4.** iemiesojums; p. of health — veselības iemiesojums; **5.** kopija; she is a real p. of her mother — viņa ir īsta savas mātes kopija [...]

(„JS” 2004 un „Avots” 2007; abās vārdnīcās šis šķirklis ir pilnīgi identisks, kas liecina par kompilāciju.)

Nav skaidrības, kuras no šīm īsajām frāzēm domātas kā piemēri, kuras — kā frazeologismi, tātad apakššķirkļavārdi bez trekninājuma. Visi ir vienādā drukā, visi tulkoti. Jāpiebilst, ka piemēru klāsts angļu-latviešu vārdnīcās ir ļoti pieticīgs: galvenokārt tās ir īsas frāzes (minimālie sintagmatiskie konteksti), kas vienīgi pēc satura atšķiramas no frazeologismiem.

Adamska-Salacjaka [Adamska-Sałaciak 2006: 158–159], kura šo problēmu pētījusi angļu-poļu vārdnīcās, uzsver, ka frazeologismi piemēru funkciju nevar veikt, jo tie paši būtu jāilustrē ar piemēriem. Kā pozitīvu paraugu viņa aplūko nesen sastādītu angļu-poļu vārdnīcu, kurā dažādi mikrostrukturāras elementi ir skaidri nošķirti. Jāatzīst, ka piemēru politika šajā vārdnīcā stipri atšķiras no angļu-latviešu vārdnīcās sastopamās:

picture n 1 [C] obraz, obrazek: *Where shall I hang this picture?* **2** [C] obraz: *You can't get a clear picture on this TV set.* **+of** *The report gives a clear picture of life in the army.* **3** [C] zdjecie: *She keeps a picture of her boyfriend by her bed. Leo's picture was in the paper yesterday.* **take a picture** (= z/robić zdjecie): *Do you mind if I take a picture of you?* **4** [singular] sytuacja: *The political picture has changed greatly.* **5 get the picture** spoken rozumieć: *I don't want you around here any more, get the picture?* [..]

(*Longman slownik wspolczesny angielsko-polski, polsko-angielski*, 2004, citēts pēc Adamska-Sałaciak 2006: 158.)

Šajā šķirklī ir skaidri redzams, kuri mikrostrukturāras elementi domāti kā ilustratīvie piemēri (pilni teikumi, kursīvā, netulkoti) un kuri savas idiomātiskās nozīmes dēļ traktēti kā iekšēja apakššķirkļa vārdi (treknināti, tulkoti, ilustrēti ar piemēru [*take a picture*]). Vēl tikai jāpiebilst, ka šajā vārdnīcā izmantoti no *Longman* angļu valodas korpusa ņemti pilna teikuma piemēri, kas, salīdzinot ar angļu-latviešu vārdnīcās līdz šim izmantotajiem autoru sacerētajiem minimālajiem sintagmatiskajiem kontekstiem, neapšaubāmi daudz labāk ilustrē vārdu patieso lietojumu.

Jāņem vērā, ka mūsdienās vairums vārdnīcu, un pilnīgi visas, kas sastādītas, izmantojot korpusa datus, var lepoties ar īstiem, no korpusa

piemeklētiem piemēriem. Parasti tie gan ir adaptēti un dekontekstualizēti un to mērķis neapšaubāmi ir ilustrēt valodas patieso, nevis teorētiski iespējamo lietojumu.

Interesanti, ka, lai gan angļu-latviešu leksikogrāfiskajā tradīcijā spēcīgi valda kompilācijas metode, kas noved pie ļoti līdzīgas mikro- un makrostrukturāras, tuvāka atsevišķu angļu-latviešu vārdnīcu šķirkļu izpēte un salīdzināšana atklāj diezgan lielas atšķirības. Piem., 2002. gada „Avota” vārdnīcas titullapā uzrādītais šķirkļu skaits tikai nedaudz atšķiras no 1995. un 2004. gada „Jāņa sētas” vārdnīcās uzrādītā (40 000 pret 45 000 (42 000)), tomēr šķirkļa saturs ir daudz pieticīgāks: bieži vien polisemantiskos šķirkļos ir mazāk nozīmju, mazāk ir arī piemēru un frazeologismu. Tās rāda, ka vārdnīcas ar it kā līdzīgu makro- un mikrostrukturū var būtiski atšķirties saturiski. Šis ir vēl viens pierādījums tam, ka šķirkļu skaits noteikti nav vienīgais svarīgais kritērijs, pēc kā būtu jāvērtē vārdnīcas kvalitāte.

6. Secinājumi un ieteikumi

Pastāv spēcīgi iesakņojusies angļu-latviešu leksikogrāfiskā tradīcija, kuru varētu uzlabot un pilnveidot, ņemot vērā pasaules leksikogrāfijas vispārīgās tendences.

Makro- un mikrostrukturāras ziņā visas vārdnīcas, kas Latvijā izdotas kopš neatkarības atgūšanas, ir ļoti līdzīgas, lielākās atšķirības vērojamas megastrukturālajā līmenī. Ne šķirkļavārdu skaits, ne šķirkļa satura ziņā visas šīs līdzīgi strukturētās vārdnīcas tomēr nav vienādas.

Vārdnīcu ievaddaļas un mikrostrukturāras izpēte ļauj secināt, ka visas šajā pētījumā aplūkotās Latvijā izdotās vispārīgās angļu-latviešu vārdnīcas (un arī mazāka apjoma vārdnīcas, kas pētījumā nav tuvāk analizētas) ir pasīvās vārdnīcas, kas vērstas uz latviešu auditoriju. Patlaban pasaules divvalodu leksikogrāfijā (tas īpaši attiecas uz valodām ar samērā

nelielu lietotāju skaitu) ir vērojama tendence vārdnīcās vismaz daļēji apvienot aktīvās un pasīvās vārdnīcas funkcijas. Šo pieeju varētu izmantot, arī sastādot angļu-latviešu vārdnīcas, jo pilnīgi iespējams, ka atsevišķas aktīvās angļu-latviešu vārdnīcas tik drīz netiks sastādītas.

Megastrukturās līmenī angļu-latviešu vārdnīcu sastādītājiem lielāku vēribu vajadzētu pievērst priekšvārdam, tajā precīzi norādot vārdnīcas mērķauditoriju un funkcijas, kā arī izsmelši informējot par to, kādi pielikumi vārdnīcā atrodami. Šobrīd ne visām vārdnīcām priekšvārdā šāda svarīga informācija ir. Sekojot mūsdienu leksikogrāfijā valdošajām tendencēm, daļu no vārdnīcveida pielikumiem (vietvārdus un citus nosaukumus, saīsinājumus u. tml.) varētu iestrādāt vārdnīcas pamatdaļā. Vajadzētu arī izvērtēt pielikumu lietderību un izvairīties no tādu pielikumu veidošanas, kuru funkcija nav skaidra.

Makrostrukturās līmenī vairāk uzmanības vajadzētu veltīt šķirkļa-vārdu atlases kritērijiem un izvairīties no semantiski pašsaprotamu atvasinājumu iekļaušanas šķirkļu sarakstā. Būtu vēlams vārdnīcā precīzāk aprakstīt, kā skaitītas tulkotās leksikas vienības.

Mikrostrukturās līmenī angļu-latviešu vārdnīcās vairāk uzmanības vajadzētu veltīt izrunas reģionālajiem variantiem un to apzīmēšanai ar attiecīgām norādēm. Vajadzētu arī izvērtēt nozīmju secību polisemantiskos šķirkļos, ņemot vērā gan korpusu datus par lietojuma biežumu, gan nozīmju loģisko secību. Būtu vēlams papildināt ilustratīvo piemēru klāstu (pēc iespējas izmantojot autentiskus piemērus, kas ilustrē valodas faktisko lietojumu) un piemērus tipogrāfiski nošķirt no frazeoloģiskiem.

Valodas korpusu dati varētu būt noderīgs primārais leksikogrāfiskais avots angļu-latviešu vārdnīcās sastopamo makro- un mikrostrukturālo nepilnību novēršanai. Šim mērķim, protams, derētu tikai lielapjoma vispārēji reprezentatīvi korpusi, kuros proporcionāli pārstāvēti dažādu žanru un valodas reģistru, tāpat arī gan rakstu valodas, gan mutvārdu teksti. Šādus angļu valodas korpusus, piem., *British National Corpus*, *Longman Corpus Network* un daudzus citus, veiksmīgi izmanto angļu skaidrojošo un divvalodu vārdnīcu sastādīšanā. Noteikti jāpiemin arī leksiskās datubāzes (piem., DANTE), kuras piedāvā daļēji jau apstrādātus korpusa datus. Mūsdienās primāro leksikogrāfisko avotu klāsts ir ļoti plašs, tomēr jāatzīmē, ka leksikogrāfisko metožu izvēle ir un paliek leksikogrāfu rokās.

7. Bibliogrāfiskās norādes un vārdnīcu saraksts

7.1. Bibliogrāfiskās norādes

Adamska-Sałaciak, A. *Meaning and the Bilingual Dictionary*. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2006.

Adamska-Sałaciak, A. Examining Equivalence. *International Journal of Lexicography*, Vol. 23, No. 4, 2010, pp. 387–409.

Atkins, B. T. S. Monolingual and Bilingual Learners' Dictionaries: a Comparison. In: *Dictionaries, Lexicography and Language Learning*. R. F. Ilson (ed.). Oxford : Pergamon, 1985, pp. 15–24.

Atkins, B. T. S., Bilingual Dictionaries: Past, Present and Future. In: *Natural Language Processing*. M. H. Corrae (ed.). Euralex, 2002, pp. 1–29.

Atkins B. T. S., Rundell M. *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford : Oxford University Press, 2008.

Béjoint, H. *Modern Lexicography*. New York : Oxford University Press, 2000.

Biber, D., Conrad, S., Reppen, R. *Corpus Linguistics. Investigating Language Structure and Use*. Cambridge : Cambridge University Press, 1998.

Hanks, P. Evidence and Intuition in Lexicography. In: *Meaning and Lexicography*. J. Tomaszczuk, B. Lewandowska-Tomaszczuk (ed.). Amsterdam; Philadelphia : John Benjamins, 1990, pp. 31–41.

Bojāte, A. Divvalodu vārdnīcu iekārtojuma principi. No: *Latviešu leksikas attīstība*. Rīga : Zinātne, 1968, 217.–224. lpp.

Hanks, P. Mapping Meaning onto Use. In: *Natural Language Processing*. M. H. Corrae (ed.). Euralex, 2002, pp. 156–198.

Hartmann, R. R. K. *Teaching and Researching Lexicography*. Essex : Pearson Education Limited, 2001.

Hartmann, R. R. K., James G. *Dictionary of Lexicography*. London : Routledge, 2001.

Hausmann, F. J., Wiegand, H. E. Component Parts and Structures of General Monolingual Dictionaries : a survey. In: *Lexicography. Critical Concepts*. Vol. 3. *Lexicography: Lexicography, Metalexigraphy and Reference Science*. R. R. K. Hartmann (ed.). London; New York : Routledge, 2003, pp. 207–254.

Karpinska, L. English-Latvian Lexicographic Practice: Some Typical Structural Features, Problems and Possible Innovations. In: *EURALEX 2006 Proceedings*. 2006, pp. 537–542.

Karpinska, L. Mega, Macro and Microstructural Peculiarities of English-Latvian Dictionaries — Some Problems and Solutions. No: *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 10. 2006, 297.–303. lpp.

Karpinska, L. Illustrative Examples in English Monolingual and Bilingual Dictionaries. No: *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 11. 2007, 335.–342. lpp.

Karpinska, L. The Problem of Equivalence in English-Latvian Dictionaries. No: *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 12. 2008, 78.–87. lpp.

Karpinska, L. Sense Ordering in Polysemous Entries: The Case of Contemporary English-Latvian Dictionaries. No: *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 12(2). 2009, 107.–114. lpp.

Kilgariff, A., Grefenstette, G. Introduction to the Special Issue on the Web as Corpus. In: *Practical Lexicography. A Reader*. Th. Fontenelle (ed.). Oxford; New York : Oxford University Press, 2008 [2003], pp. 89–101.

Kirkpatrick, B. User's Guides in Dictionaries. In: *Wörterbücher. Dictionnaires. Dictionnaires*. Vol. 1. F. J. Hausmann, H. Reichmann, H. E. Wiegand, L. Zgusta (eds.). Berlin; New York : Mouton de Gruyter, 1989, pp. 754–761.

Hartmann, R. R. K., James G. *Dictionary of Lexicography*. London : Routledge, 1998.

Landau, I. S. *Dictionaries: The Art and Craft of Lexicography*. Cambridge : Cambridge University Press, 2001.

Svensén, B. *A Handbook of Lexicography: The Theory and Practice of Dictionary-Making*. Cambridge : Cambridge University Press, 2009.

Teubert, W. The Role of Parallel Corpora in Translation and Multilingual Lexicography. In: *Lexis in Contrast. Corpus-based Approaches*. B. Altenberg, S. Granger (eds.). Philadelphia (PA,USA) : John Benjamins Publishing Company, 2002, pp. 189–214.

Veisbergs, A. English-Latvian Dictionary. Review. In: *Contrastive and Applied Linguistics V*. Vol. 603. Rīga : Latvijas Universitāte, 1996, pp. 86–91.

Veisbergs, A. English-Latvian Dictionary. *International Journal of Lexicography*, No. 10(3), 1997, pp. 249–253.

Zgusta, L. *Manual of Lexicography*. The Hague; Paris : Mouton, 1971.

Zgusta, L. *Lexicography Then and Now. Selected Essays*. F. S. F. Dolezal, T. B. I. Creamer (eds.). München : Max Niemeyer Verlag, 2006.

7.2. Vārdnīcu saraksts

Akuraters, L. *Angliski-latviska vārdnīca*. Rīga : Roze, 1940.

Angļu-latviešu vārdnīca. Red. E. Roze. Rīga : Avots, 2007.

Angļu-latviešu vārdnīca. Red. un papild. J. Baldunčiks. 4., izlab. un papild. izd. Rīga : Jāņa sēta, 2004.

Angļu-latviešu vārdnīca. Red. Z. Belzēja, I. Juhņeviča u. c. Rīga : Liesma, 1966.

Angļu-latviešu vārdnīca. Red. M. Stradiņa. Rīga : Latvijas Valsts izdevniecība, 1957.

Bullon S., Fox, C., Murphy, M. (eds.). *Longman Dictionary of Contemporary English*. 4th ed. Harlow : Pearson Education Limited, 2003.

Collins COBUILD Advanced Dictionary. Heinle Cengage Learning, 2009.

Collins COBUILD English Language Dictionary. London : HarperCollins Publishers, 1998.

Curiks, J., Bangerska I. *Angliski-latviskā vārdnīca*. Rīga : Valters un Rapa, 1937.

Dravnieks, J. *Angļu-latvju vārdnīca*. Rīga : Valters un Rapa, 1924. (2. izd. 1931; 3. izd. 1933; izd. 1936; 4. izd. 1938.)

Dravnieks, J. *Angliski-latviska vārdnīca*. Bruklina : Grāmatu draugs, 1957.

English-Latvian Dictionary. Red. I. Birzvalka. Rīga : Jāņa sēta, 1995. (2. izd. 1996; 3. izd. 1997; izd. 2000.)

Fisiak, J., Adamska-Sałaciak, A., et al. (eds.). *Longman słownik współczesny angielsko-polski, polsko-angielski*. Harlow : Pearson Education Limited, 2004.

Franču-latviešu vārdnīca. Red. I. Auziņa. Rīga : Zvaigzne ABC, 2002.

Godiņš, E. *Angļu-latvju vārdnīca*. Rīga : Ikdiēna, 1929.

Grabe, Ā., Kalniņa, Dz., Purviņš, A. *Angļu-latviešu vārdnīca*. Rīga : Avots, 2002.

Kalnberzs, J. *Angliski-latviska vārdnīca*. Virsburga : Virsburgas Centrālās noņemnes latviešu komiteja, 1945.

Kalniņa, Dz. *Angļu-latviešu/latviešu-angļu vārdnīca*. Rīga : Avots, 2003.

Martinsons, G., Millere, A., Sīle, N. *Angļu-latviešu/latviešu-angļu vārdnīca 5.–12. klasei*. 2., pārstr. un papild. izd. Rīga : Zvaigzne, 1990. (3. izd. 1992; Zvaigzne ABC : 4. izd. 1996, 5. izd. 1997, izd. 1998, 1999, 2000).

Raškevičs, J., Sosāre, M. *Angļu-latviešu vārdnīca*. Rīga : Latvijas Valsts Izdevniecība, 1962. (2. izd. 1964; Liesma : 3. izd. 1976; Avots: 4. izd. 1985.)

Raškevičs, J., Sosāre, M. *Angļu-latviešu vārdnīca*. Rīga : Livonija-5, 1993.

Raškevičs, J., Sosāre, M., Dekunova, A. *Angļu-latviešu vārdnīca*. Rīga : Ekonomisko attiecību institūts, 1997.

Roze, K., Roze, K. *Angliski-latviska vārdnīca*. Rīga : Austrā, 1931.

Turkina, E. *Angliski-latviska vārdnīca*. Rīga : Valters un Rapa, 1937.

Turkina, E. *Angliski-latviska vārdnīca*. Rīga : Latvijas Valsts izdevniecība, 1948.

Turkina, E. *Angliski-latviska vārdnīca*. Kopenhāgena : Imanta, 1958.

Wehmeier, S., Ashley, M. (eds.). *Oxford Advanced Learner's Dictionary* (OALD6). 6th ed. Oxford : Oxford University Press, 2002.

Lielās latviešu-angļu vārdnīcas: praktiski vērojumi un jautājumi

Andrejs Veisbergs

1. Lietotāju intereses
2. Vārdnīcas
3. Elektroniskie resursi
4. Neatbildētie jautājumi
5. Secinājumi
6. Bibliogrāfiskās norādes

Kopš neatkarības atgūšanas angļu valoda dažādu cēloņu dēļ — tā ir vienīgā globālā valoda pasaulē [Crystal 2003], tā ir dominējošās svešvalodas statusā Eiropā un tā ir politiski nozīmīgākā jaunajā LR politiskajā un ekonomiskajā virzībā — ir kļuvusi par galveno latviešu valodas kontaktvalodu, starpniekvalodu, skolu svešvalodu un tulkojumu avotvalodu. Tāpēc šī pāra divvalodu vārdnīcas uzlūkojamas par svarīgākajām. Arī pieprasījums pēc tām ir vislielākais.

1. Lietotāju intereses

Latviešu-angļu virziena vārdnīcas visvairāk nepieciešamas angļu valodas apguvējiem, kā arī speciālistiem, kam latviešu teksti jāpārceļ angļu valodā. Tās ir divas mazliet atšķirīgas lietotāju grupas. Vēl būtu minama visai neliela ārzemnieku grupa, kas apgūst latviešu valodu un kas šajās vārdnīcās varētu vēlēties pretēja virziena specifiku, proti, nevis plašu angļu valodas daļu, bet gan visaptverošu un detalizētu latviešu daļas izstrādājumu. Lai gan angļu valodas apguvēju rīcībā ir arī dažādas mazapjoma vārdnīcas, domājams, ka lielāka apjoma (virs 30 000 šķirklju) vārdnīcas nereti tiek iegādātas arī šajā grupā, domājot par perspektīvu un balstoties uz latviešiem visai raksturīgo izpratni, ka vienreiz nopirkta lielāka vārdnīca ir labs ieguldījums, kas nodrošinās uz gadiem divdesmit, ja ne visu mūžu.

Kādas ir auditorijas vajadzības pēc vidēja un liela apjoma latviešu-angļu vārdnīcām? Autora veiktas aptaujas studentu vidē un pārrunas ar lietotājiem uzrāda šādas vēlmes:

- lietotājs vēlas pēc iespējas plašāku vārdu krājumu (galu galā tāpēc tiek pirktā liela vārdnīca);
- lietotājs visu meklēto grib atrast ar pirmo piegājieni (arguments pret norādi *sk.*);
- lietotājs nevēlas domāt, kurā šķirklī vārdnīcā varētu atrasties vārdkopa vai frazeologisms, tāpēc tie, iespējams, jāievieto zem visiem šķirkljavārdiem, piem., *aukstaī karš* zem *auksts* un *karš*; šo vēlmi vēl pastiprina tas, ka elektroniskajās vārdnīcās šīs problēmas parasti nav; tomēr drukātajās vārdnīcās tāda dublēšana aizņem nesamērīgi daudz vietas;
- latviešu lietotāju neinteresē detalizēts latviešu daļas apraksts, kaitina kāda leksiskā slāņa, jomas trūkums vai norādes par nevēlamību vai mijnorādes (*cross reference*) uz pareizo variantu;
- lietotājs vēlas plašu angļu daļu ar skaidrojumiem par sinonīmu atšķirībām;
- lietotājs vēlas plašu leksisko materiālu — frāzes, stabilās vārdkopas, angļu prievārdus, idiomās;
- daži lietotāji vēlas angļu vārdu izrunu (kas sinonīmu rindu, frāžu un frazeologismu gadījumā vārdnīcu veidotājiem ir sarežģīta problēma).

Tā kā aizvien vairāk lietotāju (it sevišķi profesionālie tulkotāji) arvien biežāk izmanto elektroniskās vārdnīcas, datubāzes un terminoloģijas bāzes, iespējams, ir vērts apsvērt, vai elektroniskajā vidē dažas no šīm vēlmēm nevarētu arī apmierināt pilnīgāk.

2. Vārdnīcas

Neiedziļinoties latviešu-angļu leksikogrāfijas vēstures jautājumos, 20. gadsimta beigu raksturojumā pirmo vēlētos minēt E. Turkinas *Latviešu-angļu vārdnīcu* (4. pārstrādātais un papildinātais izdevums), kas publicēta izdevniecībā „Avots” 1982. gadā un satur ap 30 000 vārdu (sk. 9. attēlu). Šo vārdnīcu joprojām visai plaši izmanto ne vien vecākās paaudzes cilvēki, bet nereti arī pat studenti. Tā tika izdota vēl 1995. un 1996. gadā. Vārdnīca turpina Turkinas (un Dravnieka) iesāktās šī valodu pāra tradīcijas. Tā ir iepriekšējo Turkinas vārdnīcu papildināts izdevums, kas tā laika apstākļos gan bija visai pieņemams, taču tajā bija daudz kļūdu, neprecizitāšu un nepilnību. Tajā sastopami kļūdaini tulkojumi (*vēlēšanu iecirknis* — *pooling-district*; *spals* — *half*; *neejošs* — *unsalable*; *sēru maršs* — *dead march*; *konjunktūra* — *conjunction*), padomisku reāliju apzīmējumi savādā atveidojumā (*partijas biedrs* — *Party member*; *trieciendarbs* — *shock-work*; *komunistiskā darba trieciennīeks* — *Communist-way worker*; *sarkankarogots* — *Red Banner* u. c.), daudz īstu vai daļēju tulkotāja viltusdraugu (*lustra* — *lustre*; *kazemāts* — *casemate*; *deputāts* — *deputy*; *instance* — *instance*; *korporācija* — *corporation*). Vārdnīcas latviešu valodas daļā nav sarunvalodas un slenga leksikas, arī angļu daļa ir stilistiski visai sterila. Pielikumos līdzās tradicionālajiem toponīmiem un neregulārajām formām ir arī „lasīšanas” pamatlikumi — izrunas noteikumi.

Šīs vārdnīcas turpinājumu redzam izdevniecības „Avots” izdotajā Dz. Kalniņas *Latviešu-angļu vārdnīcā* (1998, 1999) divos sējumos (42 000 šķirklju). Vārdnīca veidota uz Turkinas vārdnīcas bāzes. Citi bibliogrāfijā dotie nopietnie avoti ir ļoti ierobežoti un no 80. gadu sākuma.

9. attēls. Šķirkļu piemēri no E. Turkinas *Latviešu-angļu vārdnīcas* (1982)

Vārdnīcas novitāte ir izruna angļu vārdiem (tiesa, ne visiem) un vārdkopām, kas lietotājam jāmeklē pie attiecīgā vārda. Izruna pagarina šķirkļa apjomu (vienkāršu šķirkļu gadījumā par 30 %). Domājams, nelielās vārdnīcās iesācējiem angļu izruna būtu vēlama, taču lielās vārdnīcās tā aizņemtu daudz vietas un nebūtu racionāla, jo to lietotājiem valodas zināšanu līmenis varētu būt pietiekams. Turklāt šādā līmenī jau varētu vēlēt vairāku izrunas variantu — britu, amerikāņu u. c. — uzrādīšanu, kas vēl vairāk paplašinātu šķirkļu apjomu.

Vārdnīcas pielikumos ir neregulāro verbu pamatformas, personvārdi, uzvārdi. Tos papildina mazliet savādi, šī virziena vārdnīcai negaidīti pielikumi: angļu-latviešu (!) saīsinājumi, angļu-latviešu (!) valstu nosaukumi. Salīdzinot ar Turkinas vārdnīcu, kas uzrādīta kā pamatavots, šī vārdnīca ir atjaunināta. Tajā, piem., atrodami Turkinas vārdnīcā nebijuši sarunvalodas elementi: *čau*, *čurāt* utt. Taču ir arī kļūdas un nepilnības: *brūklene* kļuvusi par *cranberry*, parādījies *kompjūters*, lai gan šai laikā tas jau bija aizstāts ar *datoru*. Iepriekšējās vārdnīcas „tīrīšanā” pazuduši tādi vārdi kā *komunistisks* un *padomju*, ko plaši lieto arī tagad un kas nebūtu uzskatāmi par arhaismiem. Trūkst daudzu tai laikā jau stabili jaunvārdu, piem.: *ilgtspēja*.

Pie šķirkļa *Eiropa* atrodam tikai *ES*, *Eiropas Kopiena*, *Eiropas Padome* (sk. 10. attēlu).

Daudziem vārdiem, piem., *kakls*, ir ierobežota frazeoloģija. 2002. gadā vārdnīcu izdeva vēlreiz. Tā bija papildināta, taču tajā, piem., joprojām nebija vārda *eiro*, lai gan starplaikā jaunā nauda bija kļuvusi par oficiālo maksāšanas līdzekli Eiropas Savienībā. 2003. gadā vārdnīca tika izdota vēlreiz un nemainītā veidā. 2010. gadā vārdnīca [Lat-

10. attēls. Šķirklis *Eiropa* Dz. Kalniņas sastādītajā *Latviešu-angļu vārdnīcā* (1998)

viešu 2010] izdota kā 2. pārstrādātais un papildinātais izdevums — 50 000 šķirkļu. Tiesa, šis pētījuma sadaļas autoram tajā neizdevās pamānīt pārmaiņas, salīdzinot ar iepriekšējiem izdevumiem.

Paralēli minētajai vārdnīcai deviņdesmito gadu vidū parādījās vēl viena vidēji liela latviešu-angļu vārdnīca [Latviešu 1997] A. Veisberga redakcijā ar 33 000 šķirkļiem pamatdaļā. Šī vārdnīca veidota, izmantojot Turkinas/Andersones vārdnīcas. Latviešu valodas daļas atjaunināšanai tika izmantotas vēl trīs citas vārdnīcas — latviešu valodas pareizrakstības, skaidrojošā un svešvārdu — un arī daudzas terminoloģiskas vārdnīcas un glosāriji. Pamatmateriāls faktiski tika pilnīgi pārstrādāts, novērstas kļūdas, padomiskie veidojumi (*vietējā komiteja*, *pionieru pils*), neaktuālie un novecojušie vārdi, bet terminoloģija būtiski paplašināta no daudzām jaunajām jomām. Šajā darbā piedalījās Latvijā pazīstami nozaru eksperti. Vārdnīcā iekļauta plaša jaunā leksika (ekonomikas, dabas aizsardzības, finanšu, datorikas, medicīnas, sociālpolitiskā, ES, militārā, jūrniecības). Nopietni pārstrādāti un izvērsti daudzi garie šķirkļi un frazeoloģija, pievienotas modernas, jaunas nozīmes, atspoguļoti plaši sarunvalodas slāņi un slenga elementi. Liela nozīme pievērsta variantiem, izteicienu konstrukcijām un prievārdiem. Vārdnīcas pielikumā

atrodamas neregulāro verbu pamatformas, neregulāro lietvārdu, īpašības vārdu un skaitļa vārdu formas, modernās pasaules un anglofonisko zemju galvenie toponīmi.

1997. gada vārdnīca tapa rekordātrumā (nepilna gada laikā), un 2000. gadā pēc nopietnas atjaunināšanas un trūkumu novēršanas (piem., nebija vārda *ledusskapis*), kā arī tipogrāfisko kļūdu izlabošanas tā tika izdota vēlreiz ar nosaukumu *Jaunā latviešu-angļu vārdnīca* (60 000 pamatšķirklī un frāzes). Labotais un papildinātais izdevums satur ap 3000 jaunu šķirklī un nozīmju. Papildināta galvenokārt mūzikas, informātikas, juridiskā, bioloģijas, botānikas, mehānikas, dabas aizsardzības un ES leksika. Izdarot atsevišķus labojumus, bet nemainot salikumu, vārdnīca tika izdota arī 2001. un 2003. gadā (sk. 11. attēlu).

eiņhuks eunuch
eiros e.k. euro
eiروبونتس biol. eurybiont
eiروبولارس eurolollar
eiروبولاجيجا eurolond
Eiروبا Europe; Eiروباس Savieniba, ES - European Union, EU; Eiروباس Kopiena - European Community, EC; Eiروباس Parlaments - European Parliament; Eiروباس (Kopienu) Tiesa - European Court of Justice, ECJ; Eiروباس Centrālā banka, ECB - European Central Bank, ECB; Vienotās Eiروباس Akts - Single European Act; Eiروباس Padome - Council of Europe, CE; Eiروباس Savienības Padome - Council of the European Union; Eiروباس Drošības un sadarbības organizācija, EDSO - Organization for Security and Co-operation in Europe, OSCE; Eiروباس Rekonstrukcijas un attīstības banka, ERAB - European Bank for Reconstruction and Development, EBRD
Eiروبادome European Council
eiروبaisks European
eiروبaisets Europeanize
eiروبijs ķīm. europium, Eu
eiروبietis/e European
eiروبiermiņi Eurotermi
eiروبāluta eurocurrency
eitānazija mēd. euthanasia, mercy killing; brīvprātīga e. - voluntary euthanasia
eitروبفكاجيا biol. eutrophication
eitروبفسks biol. eutrophic

11. attēls. Šķirkļis *Eiropa Jaunajā latviešu-angļu vārdnīcā* (2001)

Visbeidzot, 2005. gadā izdevniecībā „Zvaigzne ABC” tika laists klajā vārdnīcas papildinātais, pārstrādātais un pārredīgētais 2. izdevums ar 62 000 pamatšķirkļiem un frāzēm (sk. 12. attēlu). Paplašinātas daudzas jomas, bez īpaša uzsvāra uz kādu nozari, un vārdnīca ir rūpīgi izredīgēta.

einuhs eunuch

eiro *ek*, euro

euroakcijas *ek.* Euro equities

eurobionts *biol.* eurybiont

eirodolārs eurodollar

eiroobligācija eurobond

Eiropa Europe; Eiropas Savienība, ES –

European Union, EU; Eiropas Komi-

sija – European Commission; Eiropas

Kopiena – European Community, EC;

Eiropas Parlaments – European

Parliament; Eiropas (Kopienu) Tiesa –

European Court of Justice, ECJ;

Eiropas Centrālā banka, ECB –

European Central Bank, ECB; Vieno-

tas Eiropas Akts – Single European

Act; Eiropas Padome – Council of

Europe, CE; Eiropas Savienības Pado-

me – Council of the European Union;

Eiropas Drošības un sadarbības organizācija, EDSO – Organization for Security and Cooperation in Europe, OSCE; Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības banka, ERAB – European Bank for Reconstruction and Development, EBRD; Eiropas Brīvas tirdzniecības asociācija – European Free Trade Association, EFTA

Eiropadome European Council

Europeisks European

eiropēizēt Europeanize

europijs *kīm.* europium, Eu

europietis/e European

Eurotermins Euroterm

eirovalūta eurocurrency

ītanāzija *med.* euthanasia, mercy killing; *brīvprātīga e.* – voluntary euthanasia

12. attēls. Širkklis *Eiropa A. Veisberga Jaunajā latviešu-angļu vārdnīcā* (2005)

3. Elektroniskie resursi

21. gadsimtā elektroniskās (interneta, CD formā u. c.) vārdnīcas ieņem arvien svarīgāku vietu leksikogrāfiskajā vidē. Pētījumi rāda, ka profesionāli tulkotāji bieži vien izmanto tikai tās (laika ietaupījums apmēram četrkārtīgs). Pirmā latviešu-angļu elektroniskā vārdnīca bija „Tildes” apgrieztais angļu-latviešu vārdnīcas variants. Tā kā angļu-latviešu vārdnīca nebija veidota ar mērķi/iespēju to izmantot reversā formā un šis variants netika rediģēts, daudz kas bija neprecīzs, absurds un smieklīgs (reversai vārdnīcai tipiskas problēmas). Arī saplūdinātais abu

virzienu variants (ko ieguva, „Jāņa sētas” vārdnīcai pievienojot A. Veisberga *Jauno latviešu-angļu vārdnīcu*) paturēja šīs „dzimumzīmes”, piem., neskaidras un garas ekvivalentu rindas:

televizors — *goggle box, idiot box, television receiver, television set, television, telly, television, box, tube box, boob box, teevee; skaists* — *beauteous, pulchritudinous, beautiful, lovely, gal-lant, seraphic, likely, fair, sheen.*

Lietotājs, pieradis pie drukāto vārdnīcu pamatprincipa, ka pirmais ekvivalents ir visbiežākais, visplašākais, vispārīgākais un neitrālākais, nereti nonāca komiskās situācijās, jo angļu-latviešu vārdnīcās bieži vien latviski neitrāli vārdi bija sniegti kā stilistiski iekrāsotu, slenga vai ļoti šauras nozīmes vārdu ekvivalenti.

Šajā stadijā lietotājam nācās sastapties arī ar neskaitāmām nenozi-mīgu vārdu sāktām vārdkopām *tāds, kas..; neliels..; cilvēks, kas..; bez..; būt..; izdarīt..; ar..* utt. vai izvērsti raksturojošām vārdkopām *tāds, kas izdala mitrumu; tāds, kas iznāk divreiz mēnesī* utt. (kas savukārt liecina, ka tulkojošās vārdnīcas bieži operē ar skaidrojošām vārdnīcām raksturīgām definīcijām, nevis tulkojumiem/ekvivalentiem). Gari atveidojumi, „pārceļodami” reversajās vārdnīcās, gluži vienkārši rada haosu:

Vinčesteras universitātes studentu izteiciens, paraža vai tradī-cija — *notion.*

Reversās vārdnīcas arī nespēj izvairīties no konotatīvās nesaderības radītām absurdām situācijām:

- *šūšanas rūpniecība* — *rag trade* ‘lupatu tirgošana’ (jābūt *textile industry*);
- *entomologs* — *beetle sticker* ‘vaboļu dūrējs’ (jābūt *entomolo-gist*);
- *izdarīt plagiātu* — *to crib* ‘špikot’ (jābūt *to plagiarise*);
- *nieres* — *waterworks* ‘ūdenssistēma’ (jābūt *kidneys*);
- *pederasts* — *gay* ‘gejs’, *faggot* ‘pediņš’ (jābūt *pederast, homo-sexual*);
- *čiks* — *fuck all* ‘...’ (jābūt *nothing*).

Reversās vārdnīcas varianti puslegāli un pirātveidā joprojām atro-dami dažādās interneta vietnēs.

Jaunais „Tildes” variants (2005) tika būtiski uzlabots. Tika viens no otra atdalīti tulkojuma virzieni, līdz ar to pirmais pieejamais vari-ants ir ticamāks, atdalīti arī avoti, kas redzami lietotājam. Paplašinātais latviešu-angļu variants (kas ietver arī reverso materiālu) tika rediģēts. *Tildes Datorvārdnīca* tādējādi ir visplašākais pieejamais avots, jo šeit ir pievienotas arī daudzas terminoloģiskās vārdnīcas. Tam gan ir arī otra puse: terminoloģijas ziņā valda liels juceklis un sinonīmu pārbagātība, bet tas lielā mērā raksturīgs latviešu terminoloģijai vispār. Pēc šīs pē-tījuma sadaļas autora domām, kopsalikumu kompromitē arī tāda kļū-daina un neuzticama avota kā vārdnīcas *Ekonomika, lietvedība un darba organizācija* (ELDO) izmantošana šajā vārdnīcu apvienojumā.

4. Neatbildētie jautājumi

Lai arī vārdnīcas gan apjoma un satura, gan formas un pieejas ziņā ir attīstījušās, paliek vairāki jautājumi, ar ko — atkarībā no vārdnīcas ievirzes un subjektīvā viedokļa — lielākā vai mazākā mērā saduras visi konkrētie vārdnīcu veidotāji. Lielu daļu šo grūtību mazinātu moderna latviešu valodas korpusa pastāvēšana.

Cik lielā apmērā lielā vārdnīcā varam iekļaut terminoloģiju?

Dažādās datubāzēs esot uzkrāts ap 250 000 terminu. Vai lielās vis-pārīgās divvalodu vārdnīcās būtu iekļaujami tie visi? Acīmredzot ne, taču atlases kritēriji ir visai sarežģīti un subjektīvi. Sabalansēta un plaša korpusa esamība ļautu izmantot vismaz vienu objektīvu kritēriju — bie-žumu, kas kopā ar leksikogrāfu subjektīvajiem kritērijiem veidotu vēla-māku situāciju. Ar terminoloģiju latviešu valodā ir arī citas problēmas, pirmām kārtām daudzos gadījumos nav skaidrs, kurš no sinonīmiem ir īstais termins. Daudzās morfoloģiskās dubultformas (*privātums, pri-vātība* — *privacy*) ir šī jautājuma vieglākā daļa, jo tās vai nu vārdnīcā

atrodas blakus, vai iespējams ievietot abas. Daudz smagāka problēma ir variantu pārbagātība. Piem., angļu terminam/vārdam *management* datubāzēs var atrast ap 20 latvisko atbilstmju, turklāt visas apstiprinātas Terminoloģijas komisijā, piem. (iekavās nozare vai avots):

- *apsaimniekošana*
- *administrācija* (ekonomika, ELDO)
- *direkcija* (ekonomika, ELDO)
- *kompetence, pārziņa* (ekonomika, ELDO)
- *darba organizēšana* (ekonomika, ELDO)
- *pārvaldība* (ekonomika, ELDO)
- *pārvaldīšana* (ekonomika, ELDO)
- *rīkošanās* (ekonomika, ELDO)
- *vadība* (ekonomika, ELDO)
- *vadībzinība* (ekonomika, ELDO)
- *vadīšana* (ekonomika, ELDO)
- *vadība* (enerģētika)
- *saimniecība* (dabas aizsardzība)
- *administrācija, vadība* (muita)
- *pārvaldība* (valsts kontrole, pedagogija, IT)
- *vadība* (pedagogija)

Praksē lietoti vēl citi. Vai tas nozīmē, ka latviešu-angļu vārdnīcā tiem visiem būtu jābūt ar angļu ekvivalentu *management*?

Vēl sarežģītāka šī problēma kļūst vārdkopterminu gadījumā. Piem., vai *maternity allowance* būtu jāievieto pie visiem trim latviešu variantiem — *maternitātes pabalsts*, *bērna dzimšanas pabalsts*, *bērna piedzimšanas pabalsts*?

Šo vārdkopu vēl būtu iespējams ievietot zem dominantvārda *pabalsts*, tāpat kā zem *sociāls* būtu iespējams ievietot šādus variantus:

- *sociālā nodrošināšana*
- *sociālā nodrošinātība*
- *sociālais nodrošinājums*
- *sociālā drošība*
- *sociālā apdrošināšana*
- ***social security***

Savukārt *invalida* eifēmismi ir gari un mainīgi, turklāt *persona* ir bezgala plašs un nenoteikts termins:

- *persona ar fiziska rakstura traucējumiem*
- *persona ar funkcionāliem traucējumiem*
- *persona ar īpašām vajadzībām*
- *persona ar speciālām vajadzībām*
- ***disabled (person)***

Līdzīgi ir ar šiem variantiem:

- *apdrošināšana darbnespējas gadījumiem*
- *apdrošināšana darbspēju zaudējuma gadījumiem*
- *invaliditātes apdrošināšana*
- *darbspēju apdrošināšana*
- *invaliditātes pabalsts*
- *invaliditātes pensija*
- *invaliditātes uzturnauda*
- ***disability insurance***

Dažkārt pēc vairākiem gadiem variatīvums ir zudis, taču šādos gadījumos paliek jautājums, cik lielā mērā lai ataino dažādu periodu vārdu krājumus kā latviešu, tā angļu valodā. Piem., ko darīt ar astoņiem dažādiem latviskojumiem, kas savulaik bijuši ES terminam *regulation*? Tie dažādos laikos lietoti tekstos, un, tulkojot vai lasot vecus tekstus, tie, iespējams, ir vajadzīgi, lai saprastu, ka domāts angļu *regulation*.

Specifiskas problēmas var radīt jaunu nozīmju piešķiršana sen lietotiem vārdiem/terminiem, piem., *novads*, jo vārdnīcās nemēdz norādīt termina nozīmes maiņas gadu.

Kā rīkoties ar slenga, sarunvalodas, žargona vārdiem?

Jautājuma būtība ir nevis vai slengs un sarunvaloda būtu atspoguļojama vispārīgā vārdnīcā, kas, protams, jādara, bet gan kā noteikt, kuras leksiskās vienības ir pārejošas viendienītes/viengadnieces, kuras ilglaicīgas un kuras valodā nostiprināsies un varbūt mainīs statusu. Piem., kā ir ar vārdiem *superīgs*, *frīks*, *fiča*, *pīārs*, *iečekoties*, *rullēt*, *t(j)ūnēt*, *tusiņš*, *besīt*, *fakains*, *iesprīngt*, *sviests*? Līdzīgi ir arī ar jaunveidotiem īsinājumiem: *veikot*, *kaitot*, *snovot*.

Kā atspoguļot valodā notiekošās maiņas?

Kā rīkoties ar vārdiem, kas pēdējā laikā (galvenokārt angļu valodas ietekmē) maina nozīmi? Ko darīt ar jauniem un veciem „viltusdraugiem”? Cik normatīva un korigējoša var būt divvalodu vārdnīca? Kā ziņāms, vārdnīca, kaut deskriptīva, lietojumā kļūst preskriptīva. Vai tai operatīvi jāseko valodas izmaiņām vai jānogaida — vai varbūt jāturas pretī maiņām un jācenšas saglabāt nesaglābjamo? Vai semantiskās izmaiņas tādos vārdos kā *svinēt*, *varas*, *ekonomika*, *attīstība*, *dalīt*, *dalīties*, *biznesa*, ko J. Baldunčiks trāpīgi sauc par pamatekvivalenta semantisko hipertrofiju [Baldunčiks 2010: 69], būtu jāakceptē, it sevišķi ņemot vērā, ka latviešu-angļu virzienā tas ir vieglāk par vieglu?

Kāda ir vārdu *ambulance*, *klasificēts*, *drastisks*, *produkts*, *pasta*, *shēma* nozīme mūsdienu latviešu valodā? Tāpat — ko darīt ar īsinātajām formām, kuru kļūst arvien vairāk: *optimālizēt* — *optimizēt*, *minimālizēt* — *minimizēt*, *implantāts* — *implants*, *prioritizēt* — *prioritēt*, *komentārs* — *koments*?

Līdzīgi jārisina jautājums, kā atspoguļot jaunus verbos, adjektīvus, lietvārdus: *standartēt*, *šarmēt*, *stopēt*, *kretinēt*, *defoltēt*, *frīkot*, *futbolēt*, *kieģelēt*, *promotēt*, *bestsellerizēt*, *mačisms*, *mačisks*, *orgisks*, *draivīgs*, *ansambliski*, *apsmaidāms*.

Kā rīkoties ar *ne*-ģenitīviem, kādi mūsdienās atvasināti no ļoti daudziem lietvārdiem: *nedzīvnieku*, *nevaldības*, *nedzīvības*, *nepārtikas*, *netarifu*, *nefinansu*, *nekapitāla*, *nepiena*, *neslīdes*, *nerezidentu*, *nezinātnes*, *netiesas*, *nelīguma*? (Tādi sāka veidoties jau kopš 50. gadiem, kad krievu valodas īpašības vārdi „izvilināja” darinājumus *negraudu*, *nerūdas* u. c.)

Bez nopietna korpusa grūti nosakāma arī priedēkļverbu izplatība valodā un to iekļaušana vārdnīcās. Piem., verbiem ar sakni *-tulk-* nenoteiksmē *Google* pārlūkprogramma uzrāda šādu lietojuma biežumu (2011. gada maijā):

- *aiztulkot* 4
- *aiztulkoties* 3
- *aptulkot* 1
- *attulkot* 81
- *ietulkot* 167
- *iztulkot* 381 000 (vairākas nozīmes)

- *notulkot* 670
- *notulkoties* 1
- *patulkot* 5400
- *pārtulkot* 371 000
- *pārtulkoties* 4
- *pietulkot* 50
- *satulkot* 424
- *uztulkot* 6
- *tulkot* 1 660 000
- *tulkoties* 572

Kuri vārdi būtu iekļaujami vārdnīcā — vai biežākie trīs, četri, seši, septiņi? Ko darīt ar atgriezeniskajiem variantiem? Lai gan *patulkot* biežums ir relatīvi liels, tā nozīme ir visai tuva pamatvārda nozīmei, *attulkot* savukārt ir specifisks termins (*to back-translate*).

Turklāt internetā pieejamie teksti nav labākais paraugs, pēc kā izsvērti novērtēt valodas parādības: tiem ir sava specifika, tie ir samērā jauni, nenoteiksme nedod pilnīgu pārskatu par lietojumu.

5. Secinājumi

Mūsdienu reālajā valodas situācijā latviešu-angļu un angļu-latviešu vārdnīcas ir vissvarīgākās. Tomēr to izveide (arī elektroniskās versijās) ir palikusi veco metožu līmenī. Pamatgrūtības rada nevis angļu daļa vai ekvivalence (lai arī tās meklēšana ir darbietilpīga), bet gan latviešu daļa, paralēlismu „jūra”. Attīstību visvairāk traucē latviešu valodas korpusa neesamība, kas leksikogrāfiem neļauj objektīvi veidot latvisko daļu: nav skaidrības pat par paplašinātu vārdu sarakstu, vārdu un vārdkopu lietojamību, biežumu, nozīmēm. Tas savukārt palielina interferences iespējamību (ne velti latviešu-angļu vārdnīcas latviskā daļa ir mazliet „angliska”, bet, piem., latviešu-vācu vārdnīcas latviskā daļa mazliet „vāciska”). Korpusa vai vismaz gara un moderna latviešu vārdu saraksta

trūkuma dēļ nereti, papildinot vārdnīcas, atklājas seni leksiskie „caurumi”, aizmirsti, „izsprukuši” vārdi, piem., 1997. gada vārdnīcā nebija vārda *ledusskapis*, pavisam nesen autors atklāja, ka vārdnīcā trūkst vārda *ielādēt*. Plaša un sabalansēta modernās latviešu leksikas korpusa trūkums ir nopietns attīstības kavēklis visām divvalodu vārdnīcām ar latviešu valodu kā avotvalodu.

Diskutējams ir jautājums par angļu izrunu šajās vārdnīcās: domājams, nelielās vārdnīcās tā ir vēlama, lielākās vārdnīcās tā aizņemtu daudz vietas un nebūtu racionāla (to lietotājiem valodas zināšanu līmenis varētu būt pietiekams, turklāt šādā līmenī varētu jau vēlēties vairāku variantu izrunas uzrādīšanu).

6. Bibliogrāfiskās norādes

Baldunčiks, J. Angļu valodas ietekmes desmit izpausmes veidi mūsdienu latviešu valodā. *No: Linguistica Lettica*, 19. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2010, 62.–73. lpp.

Crystal, D. *English as a Global Language*. Cambridge : CUP, 2003.

Jaunā latviešu-angļu vārdnīca. A. Veisberga red. Rīga : Ekonomisko attiecību institūts, 2000. 850, [1] lpp.

Jaunā latviešu-angļu vārdnīca. A. Veisberga red. Rīga : Ekonomisko attiecību institūts, 2001. 850, [1] lpp.

Latviešu 1997 – *Latviešu-angļu vārdnīca*. A. Veisberga red. Rīga : Ekonomisko attiecību institūts, 1997. 756, [2] lpp.

Latviešu 1998 – *Latviešu-angļu vārdnīca* : 2 sēj., 1. sēj. A–M. Sast. Dz. Kalniņa. Rīga : Avots, 1998.

Latviešu 1999 – *Latviešu-angļu vārdnīca* (1999) : 2 sēj., 2. sēj. N–Ž. Sast. Dz. Kalniņa. Rīga : Avots.

Latviešu 2002 – *Latviešu-angļu vārdnīca*. Sast. Dz. Kalniņa. Rīga : Avots, 2002.

Latviešu 2010 – *Latviešu-angļu vārdnīca*. Sast. Dz. Kalniņa. Rīga : Avots, 2010.

Turkina, E. *Latviešu-angļu vārdnīca*. Rīga : Avots, 1982.

Turkina, E. *Latviešu-angļu vārdnīca*. Rīga : Avots, 1995.

Turkina, E. *Latviešu-angļu vārdnīca*. Rīga : Avots, 1996.

Veisbergs, A. *Jaunā latviešu-angļu vārdnīca*. Rīga : Zvaigzne ABC, 2005. 920 lpp.

Veisbergs, A. Occasional and Systematic Shifts in Word-formation and idiom use in Latvian as a result of translation. *In: Lexical Creativity, Texts and Contexts*. Ed. J. Munat. Amsterdam; Philadelphia, 2007, pp. 239–263.

Pārskats par nozīmīgākajām vienvalodas vārdnīcām:

skaidrojošās vārdnīcas,
svešvārdu vārdnīcas,
etimoloģijas vārdnīca,
slenga vārdnīca

Juris Baldunčiks

1. Latviešu valodas skaidrojošās vārdnīcas
2. Svešvārdu vārdnīcas
3. Etimoloģijas vārdnīca
4. Slenga vārdnīca
5. Bibliogrāfiskās norādes

Latviešu leksikogrāfijā gan visā tās vēsturē, gan arī pēdējos 20 gados pats aktīvākais ir bijis divvalodu tulkojošo vārdnīcu segments, tomēr mūsdienās liela nozīme ir arī vienvalodas skaidrojošajām un svešvārdu vārdnīcām. Turklāt šajā periodā latviešu leksikogrāfi apguvuši divas jaunas un svarīgas jomas — izstrādājuši latviešu etimoloģijas un slenga vārdnīcu.

1. Latviešu valodas skaidrojošās vārdnīcas

Latviešu literārās valodas vārdnīca 7. sēj. 2. daļa, 1991; 8. sēj., 1996.
Latviešu valodas vārdnīca, 2006.

1.1. *Latviešu literārās valodas vārdnīca*. 7. sēj. 2. daļa, 1991; 8. sēj., 1996

Pēdējos 20 gados latviešu skaidrojošo vārdnīcu grupā gandrīz vienīgais ievērojams cienīgs notikums ir *Latviešu literārās valodas vārdnīcas* (LLVV) divu pēdējo sējumu izdošana. Lai arī 8. sējumā manāmas pārmaiņas gan literāro avotu klāstā, gan skaidrojumu ideoloģiskajā noformējumā, šos sējumus, protams, nevar aplūkot atrauti no pārējās vārdnīcas. No vienas puses, paveikts liels darbs: savākts liels vārdlietojumu (ekscerptu) skaits, apzināts ne vien mūsdienu latviešu leksikas pamatfons, bet arī reti lietoti atvasinājumi un salikteņi, daudzi šauri speciāli termini, atspoguļoti daudzi vārdu savienojumi, izstrādāti vārdu nozīmju skaidrojumi. Vārdnīcā iestrādātas stilistiskas un funkcionālas norādes. No otras puses, gandrīz pusgadsimtu ilgo darbu var nosaukt par nerentablāko projektu latviešu leksikogrāfijas vēsturē, ja vērtējam darba rezultātu un tam patērētās cilvēkdienas. Tiesa gan, šī ir pirmā latviešu literārās valodas skaidrojošā vārdnīca ar pietiekami lielu apjomu un detalizētu struktūru, tāpēc varbūt nebūtu pareizi pārāk kritiski vērtēt daudzās kļūmes un neapšaubāmus darba organizācijas trūkumus, jo vārdnīca tomēr ir solis uz priekšu latviešu leksikogrāfijas teorijā un praksē. Iespējams, ka savlaicīga sabiedrības iepazīstināšana ar vārdnīcas instrukciju un paraugšķiršņiem un principiālā vārdnīcas sagatavošanas darba un pirmo sējumu kritika šo apjomīgo izdevumu būtu uzlabojusi. Jo uz leksikogrāfu darbu un kļūdām jāskatās diferencēti: viena attieksme ir, ja vārdnīcu veidojis viens vai divi autori; cita — ja strādājis liels kolektīvs.

Cerams, ka kādreiz taps detalizēta šīs vārdnīcas izstrādes gaitas un visa veikuma analīze, lai gan LLVV priekšvēstures un pirmo soļu liecinieku šodien gandrīz vairs nav, arī arhīvos un periodikā ziņas ir ļoti skopas. Šajā pārskatā tikai ieskicēsim dažus būtiskus punktus vārdnīcas vēsturē, īsi aplūkosim dažus LLVV makrostruktūras un mikrostruktūras jautājumus un sastādītāju deklarēto principu un uzdevumu atbilstību galaproduktam.

Jau 20. gadsimta 40. gadu otrajā pusē LPSR Zinātņu akadēmijas darba plānos un pārskatos minēta vesela rinda vārdnīcu, pie kurām strādā Valodas un literatūras institūta (VLI) Valodas daļa, piem., 1947. gadā valodnieki strādājuši pie latviešu valodas tēzaura, latviešu īpašvārdu vārdnīcas un latviešu literārās valodas vārdnīcas [Pārskats 1947: 45]. Informācijā par VLI plāniem 1949. gadam S. Sirsone raksta, ka „22. novembrī zinātniskā padome, ievērojot vajadzību pēc plašas mūsdienu latviešu rakstu valodas vārdnīcas, nolēma pārtraukt latviešu valodas tēzaura darbus, nākamā gada pētījumu centrā blakus krieviski-latviskajai vārdnīcai liekot mūsdienu latviešu rakstu valodas vārdnīcu” [Sirsone 1948: 126]. Pārskatā par 1949. gadu teikts, ka no latviešu padomju dzejnieku un A. Upīša darbiem vākti ekscerpti mūsdienu latviešu literārās valodas vārdnīcai. Pēc Staļina publikācijām par valodniecību republikas valdība un ZA Prezidijs aktīvi pievērsās VLI darba uzlabošanai un 1952. gada rudenī pieņēma lēmumu par Vārdnīcu sektora izveidi. 1953. gadā viens no tā galvenajiem uzdevumiem bija mūsdienu latviešu literārās valodas vārdnīca. 50. gadu sākumā padomju republiku zinātņu akadēmijām tika dots norādījums aktivizēt darbus pie skaidrojošām vārdnīcām ar normatīvu ievirzi, jo šajā laikā tapa plaša krievu literārās valodas vārdnīca. PSRS Zinātņu akadēmijas leksikogrāfi uzņēmās skolotāju lomu un uzsāka regulāru koordinējošo semināru rīkošanu. Septītais seminārs notika 1961. gadā Rīgā, tā nozīmīgākie materiāli publicēti atsevišķā LPSR ZA rakstu krājumā (Проблема толкования слов в филологических словарях. Сборник статей XIV. Рига, 1963). ZA darba pārskatos par 50. gadiem informācija ir ļoti vienkārša: turpinās darbs pie mūsdienu latviešu literārās valodas vārdnīcas. No publikācijām Latvijas presē var spriest, ka VLI Vārdnīcu sektoram līdz 50. gadu beigām darbs ritējis diezgan lēni, par attaisnojumu tiek minēts barbaroku trūkums un Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas vadības pasīvā attieksme pret šo lielo darbu. 1955. gadā P. Dāle, rakstot par vārdu

nozīmes atklāšanas papēmieniem, informē, ka sākts darbs pie mūsdienu latviešu literārās valodas vārdnīcas 3 sējumos, uzkrājot plašāku ekscerpējumu kartotēku, sākot ar R. Blaumaņa darbiem [Dāle 1955: 40]. 1957. gadā Ā. Feldhūns raksta, ka Valodas un literatūras institūta plānos „figurē Mūsdienu latviešu literārās valodas vārdnīca 3 sējumos”, bet no viena miljona vārdnīcai nepieciešamo ekscerptu esot uzrakstīta tikai aptuveni trešā daļa [Feldhūns 1957]. Arī pašiem vārdnīcas plānotājiem, šķiet, nav bijis istas skaidrības par vārdnīcas apjomu un kaut cik reālu darba grafiku. Piem., 1958. gada sākumā M. Saule-Sleine saka, ka MLLVV būs 5–6 sējumi ar apmēram 50 tūkstošiem vārdu un vārdnīcas maketa apspriešana notiks 18. februārī [Saule-Sleine 1958]. 1960. gadā laikrakstā „Latvijas Zinātnieks” ievietota informācija, ka vārdnīca paredzēta 5–6 sējumos un šajā gadā plānots nodot Latviešu literārās valodas vārdnīcas pirmo sējumu (Latvijas leksikogrāfi kopā ar citu republiku speciālistiem esot apsprieduši vārdnīcas pirmā sējuma manuskriptu un atzinuši, ka tas ir labi sagatavots). Pēc dažām nedēļām laikraksts ziņo, ka vēl šogad izdevniecībai tiks nodots „latviešu literārās valodas vārdnīcas pirmais sējums 100 lokšņu apjomā. Šai sējumā ietilps vārdi no A līdz Č burtam”. Te gan jāpaskaidro, ka šāda samērā ilga nenoteiktība lielos leksikogrāfiskos projektos nav retums [Zgusta 1971: 348].

Pieejamā informācija liek domāt, ka 1960. gadā pēc krievu prototipa veidotais sākotnējais nosaukums „Mūsdienu latviešu literārās valodas vārdnīca” tika mainīts uz „Latviešu literārās valodas vārdnīca”. 1962. gada sākumā tiek ziņots, ka „manuskriptā pabeigts vārdnīcas pirmais sējums un uzsākta otrā sējuma sagatavošana. Visa vārdnīca paredzēta 6 sējumos, katrā ap 120 autorlokšņu. Tā ietvers 50 000 — 60 000 vārdu” [Stengrevica 1962: 8]. Diemžēl sagatavoto manuskriptu rediģēšana un iespiešana ievilkās. 1970. gada vidū vārdnīcas atbildīgais redaktors L. Ceplītis raksta par skaidrojošo vārdnīcu nozīmi un sola, ka „drīzumā lasītājs sāks saņemt pirmās latviešu skaidrojošās vārdnīcas sējumus”. Viņš arī informē Latvijas sabiedrību, ka vārdnīcai būs vairāki sējumi ar aptuveni 80 000 vārdu un tie atspoguļos latviešu leksiku no 19. gadsimta 80. gadiem līdz mūsdienām [Ceplītis 1970b]. Pirmais sējums (A) iznāca 1972. gada beigās, otrais (B–F) — 1973. gadā. Pēc pirmā sējuma iznākšanas tika publicētas vairākas recenzijas [Gailums 1973; Veidemane 1973; Lauzis 1973 u. c.]. Lai arī recenziju tonis visumā bija draudzīgs, tomēr uzrādīto trūkumu, gan sīkāku, gan nopietnāku, bija

diezgan daudz. Diemžēl jāsecina, ka dažu trūkumu pārvarēšana autor-kolektīvam īsti nesekmējās, jo arī par pēdējiem sējumiem recenzenti būtu teikuši gandrīz to pašu.

Pirmā sējuma ievaddaļā formulēts galīgais apjoma uzstādījums — aptuveni 80 000 vārdu (taču sējumu skaits netiek minēts). Diezgan neprecīzi uzrādīts darba hronoloģiskais sākumpunkts („pirms gadiem piecpadsmit”), jo iepriekš minētā informācija liecina par ko citu. Recenzijā par vārdnīcu pēc pēdējā sējuma iznākšanas K. Karulis [Karulis 1997a] raksta, ka „darbu sākot, bija iecerēts aplūkot 80 000 vārdu, un šis uzdevums aptuveni ir realizēts”. Diemžēl jāsaņem, ka recenzents ir neprecīzs abos apgalvojumos (vārdnīcā ir krietni mazāk par 70 000 vārdu). Līdz ar to jāsecina, ka sastādītāji nedrīkstēja *Priekšvārdā* apgalvot, ka vārdnīcā „ietverts ap 80 000 vārdu”, jo reālais darbs ar sējumiem pēc burtu I vēl bija pusceļā vai pat pašā sākumstadijā.

Nevienai lielai vārdnīcai plānošanas un sastādīšanas darbs nav noritējis bez sarežģījumiem. Šķiet, ka ar LLVV to ir bijis pat pārāk daudz. Salīdzinot ar šodienas darba tempu, LLVV līdzstrādnieku darba intensitāti varam raksturot kā diezgan gausu, zinātnisko konsultantu varēja būt vairāk un vārdnīcas vadībai ar šiem speciālistiem vajadzēja strādāt daudz aktīvāk [Lauzis 1973]. Arī šo rindu autors tika vairākkārt lūgts pārbaudīt jūrnieceības terminu skaidrojumus, jo ar oficiālo konsultantu vārdnīcas sastādītāji nav varējuši sastrādāties. Jau pašā darba sākumā netika nodibināta jauno vārdu grupa vai vismaz norikots kāds no darbiniekiem, kas turpinātu sekot jaunajai leksikai arī pēc pirmo sējumu iznākšanas, lai, vārdnīcu nobeidzot, varētu izdot papildinājumu sējumu (tā rīkojas tālredzīgāki lielu vārdnīcu projektu vadītāji). Īsti nevar saprast, kāpēc šīs vārdnīcas veidotāju kolektīvu pārdēvēja par „Zinātnisko vārdnīcu daļu” (varbūt tāpēc, ka krievu leksikogrāfi akadēmiskas, normatīvas vārdnīcas saskaņā ar I. Ščerbas terminoloģiju sauca par „zinātniskām”, vai tāpēc, ka darbs notika Zinātņu akadēmijas struktūrā?), jo vārdnīcai nav nekāda īpaša zinātniskā aparāta — tikai mūsdienu skaidrojošajām vārdnīcām raksturīgās sastādīšanas metodes un norāžu klāsts. Par zinātniskām vārdnīcām parasti dēvē tādas kā lielā Oksfordas angļu valodas vārdnīca vai ASV angļu valodas dialektu vārdnīca [Landau 2001: 12], kuras galvenokārt izmanto akadēmisko aprindu pārstāvji. Un kā gan ar zinātniskumu saskan LLVV ievaddaļā *Vārdnīcas uzbūve* teiktais: „Citāti vārdnīcā ievietoti, reizumis izdarot tajos grozījumus, kas neskar ilustrējamā

vārda (vārdu savienojuma) semantiku.” No turpat minētajiem četriem grozījumu veidiem (izlaidums, paskaidrojums kvadrātiekvā, neitrāls vārds kvadrātiekvā aiz ierobežota lietojuma vārda, morfoloģiskās formas maiņa) ceturtais ir pretrunā ar autentiskumu. Bet vārdnīcā ir arī citi grozījumi, piem., šķirklī *drifters* ilustratīvais piemērs „Siļķes zvejojot ar drifteriem, tiklus novieto citu aiz cita nepārtrauktā ķēdē..” [Zvaigzne 1959, 10: 10] ir labots, jo oriģinālā ir „...novieto vienu aiz otra..”. LLVV krievu prototipā ir vismaz tāds zinātniska rakstura elements kā norāde uz vārdnīcu, kas pirmā reģistrējusi konkrēto vārdu. Pirmajos darba gados pie vārdnīcas projekta tika daudz diskutēts par oriģinālu vārdnīcas maketu, tā izstrāde „prasot daudz laika”, un K. Karulis pat bija sagatavojis pārskatu par 47 ārzemju vārdnīcu šķirklja uzbūves īpatnībām [Карулис 1963], taču beigās tika paņemts vienkāršots krievu literārās valodas vārdnīcas paraugs.

Lai arī vārdnīcas izstrādē paveikts liels darbs, nepieciešams vēlreiz norādīt, ka LLVV veidotāji atstāja bez ievēribas vairākus aspektus, kas, bez šaubām, būtu palielinājuši vārdnīcas zinātnisko un praktisko vērtību (piem., vārdnīcā nav apzīmētas intonācijas (izņemot dažus vārdus), nav norādīta pirmā vārdnīca, kas reģistrē konkrēto vārdu; svešvārdiem un skaidriem aizguvumiem nav etimoloģijas; nav palīgaparāta lietojuma nianšu atklāšanai, piem., daudzveidīgāku norāžu par rekciju, u. tml.).

Vārdu atlase

Jāpiekrīt vārdnīcas recenzentam K. Karulim, ka ne vienmēr saprotama vārdu atlase. Arī LLVV 1. sējuma ievadā sniegtais skaidrojums par ierobežojumiem atlasē (2. §) ir zināmā mērā pretrunīgs, it īpaši pirmā sadaļa par novecojušiem vārdiem, vārdiem ar sarunvalodas vai vienkāršrunas stilistisko nokrāsu, okazionālismiem u. tml. Iekļaujami vārdnīcā tie, kas „samērā bieži sastopami literārajā rakstu valodā vai arī lietoti kādā plaši pazīstamā daiļdarbā”. Skrupulozs recenzents vārdnīcā varētu atrast simtiem vārdu, kas ir iekļauti pretrunā ar vārdnīcā paustajiem principiem. Lai gan sastādītāji saka, ka vārdnīcā „atspoguļoti literārās valodas vārdi, kā arī vārdu savienojumi, priedēkļi, produktīvākie saliktoņu pirmie komponenti, kuri lietoti kopš 19. gadsimta 70. gadiem (sākot ar brāļu Kaudzīšu „Mērnieku laikiem” un Apsīšu Jēkaba stāstiem)”, tālākais avotu uzskaitījums („...posmā līdz 20. gadsimta 40. gadiem izmantoti

gandrīz tikai daiļliteratūras teksti, pēc 40. gadiem — daiļliteratūras, zinātniskās un populārzinātniskās literatūras, kā arī publicistikas teksti”) liek secināt, ka pirmais apgalvojums ir deklaratīvs, neatbilst īstenībai. Taču arī daiļliteratūras tekstu kategorijā ir manāma diezgan vienusīga atlase. Par to neizpratnē ir arī A. Priedīte [1989: 64]: „Aplūkojot pirmā sējuma avotu sarakstu, jau rodas šaubas par latviešu literārās valodas atspoguļojumu. Avotu sarakstā ietverts nesamērīgi liels skaits samērā nenozīmīgu Padomju Latvijas rakstnieku no 1945. – 1970. gadiem. Annai Brodelei uzskaitīti 18 darbi, Kārlim Skalbem 2, citi autori, kā, piem., Anslavs Eglītis, Veselis, Virza vai Zīverts, vispār nav pieminēti, lai gan ievadvārdos teikts, ka „analīzei posmā līdz 20. gadsimta 40. gadiem izmantoti gandrīz tikai daiļliteratūras teksti”. Kāds šeit bijis atlases princips, un vai šī atlase atbilst vārdnīcas nosaukumam?” Nav šaubu, ka avotu kopums lielā mērā ietekmē leksikas vienību atlasī, un šīs vārdnīcas pamats ir padomju laika teksti, kas papildināti ar Padomju Latvijā atzītu 19. gadsimta beigu un 20. gadsimta pirmās puses rakstnieku un dzejnieku darbiem, tāpēc, piem., tikai daļa no 20.–40. gadu populārajās daiļdarbos lietotajiem vārdiem ir atrodamā vārdnīcā. Iedomāsimies, ka latviešu valodu no 1991. līdz 2010. gadam reprezentē tikai kādu 20 rakstnieku un dzejnieku teksti. To taču nevarētu saukt par objektīvu valodas atainojumu. Ja LLVV sastādītāji būtu apguvuši pilnvērtīgāku avotu klāstu (publicistiku, populārzinātnisko un mācību literatūru), sākot ar 19. gadsimta 70. gadiem, darbam būtu ievērojami atšķirīgs saturs. To var ilustrēt ar dažiem piemēriem, kas raksturo visus vārdnīcas aspektus: šķirklī sarakstā būtu vārds *reparatūra* (‘izlabojums, remonts’), ko lietoja līdz 1940. gadam, vārdam *restorāns* būtu sinonīms (zināmā mērā formālais variants) *restorācija*, ko lietoja līdz 30. gadiem, bet vārdam *sa- eima* būtu ne tikai vārdnīcā reģistrētās divas nozīmes ar norādi *vēst.*, bet vēl divas citas (likumdošanas institūcija; plaša kādas nozares speciālistu sanāksme) ar norādi *novec.* Šīs nozīmes bija aktīvas līdz neatkarīgas Latvijas valsts nodibināšanai. Daudzveidīgāku tekstu apguve dotu iespēju arī izvairīties no kļūdām, kuras radušās ierobežotā valodas materiāla dēļ. Ilustrēšanai tikai daži piemēri no pēdējiem sējumiem.

skrietule — reti. Skritulis. □ pārn. ..gaisā uzšāvās sudrabaini balta lidmašīna. Tā piekļāva korpusam skrietules, tāpat kā vagns lidojot pievelk kājas.. Birze 5, 16.

Piezīmes. 1. Ilustratīvais citāts vārda skaidrotājam deva nepārprotamu tālāko meklējumu virzienu — lidmašīna. 2. Miervaldis Birze, būdams vecākās paaudzes pārstāvis, iespējams, lietoja pirmskara Latvijā radītu jaunvārdu. 3. Pietiktu, ja ieskatītos *Latviešu konversācijas vārdnīcas* šķirklī *lidmašīna*, lai gūtu pareizu priekšstatu un izveidotu atbilstošu skaidrojumu: skrietule — *novec*. Lidmašīnas šasija.

Turklāt citāta priekšā nav nepieciešama norāde *pār*n.

staltkājis — reti. *Tas (tāds), kam ir taisnas, parasti garas, kājas.* □ Pauls un Līzbete, ko esat Tādi lepnī staltkāji? Galvas pacilus vien nesat, Un tik augsti deguni! Rainis IVb, 224.

Piezīmes. 1. Leksikogrāfam ir pietrūcis elementāras valodas izjūtas, nav radušās aizdomas par zināmu nozīmes pārnēsību. 2. Paviršība darbā, jo pietiktu ar ieskatīšanos Milenbaha un Endzelīna vārdnīcā vai *Latviešu konversācijas vārdnīcā*, lai nonāktu pie pavisam atšķirīgas interpretācijas. 3. Šis vārds (arī variants *staltukāja*, vārdkopa *stalta kāja*) ievietots jau 18. gadsimta vārdnīcās, piem., Stendera 1789. gada vārdnīcā: *staltukāja* — *ein ausehnlicher Bauer, der sich mehr einbildet als andere, it. ein Stutzer*. 4. Pirms vārda skaidrojuma jāliek norāde *novec*.

Nekonsekvence atlasē vērojama arī speciālās leksikas atspoguļojumā. Ievaddaļā sastādītāji deklarējuši, ka „vārdnīcā ievietoti galvenokārt tie termini, kas samērā bieži lietoti daiļliteratūrā vai periodikā”, tomēr vārdnīcā ir simtiem terminu, kas raksturīgi šaurām, speciālām nozarēm (piem., pēdējā sējumā *tubings, tunga, turgors, uvāls*) un bieži vien vārdnīcā iekļauti bez avotu citātiem. Kā ar deklarēto atlases principu saskan vārda *soldo* (naudas vienība Itālijā; attiecīgā naudas zīme, monēta) iekļaušana? Šis vārds ārkārtīgi reti lietots latviešu avotos, un jau 1969. gada *Svešvārdu vārdnīcā* bija lasāms, ka šī naudas vienība bija apgrozībā tikai līdz 1947. gadam, tāpēc LLVV sastādītājiem vajadzēja izdarīt pareizus secinājumus. Minētajiem vārdiem istā vieta varētu būt svešvārdu vārdnīca. Arī daudzu citu vārdu iekļaušana (vai neiekļaušana) nav skaidra, ja visu laiku paturam prātā vārdnīcas nosaukumu. Ja vārdnīcā ir iekļauti *bojevīks, spieģelis, truba* un vēl virkne tamlīdzīgu vārdu (tikai tāpēc, ka tie konstatēti ekscerpētajos avotos, iespējams, kādā vairāk vai mazāk populārā daiļdarbā), tad kāpēc nav uzņemtas citas latviešu rakstnieku darbos sastopamās stilistiski marķētās leksēmas?

Jāpiekrīt A. Priedītei (*op. cit.*), ka: „LLVV veltīgi meklēt Regīnas Ezeras „literārizētā” sarunvalodā sastopamus un taču kaut kur tautā noklausītus izteicienus, tur neatrod pat tik nevainīgus vārdus kā “mūjābelis” un “miglas mērkaķis”.”

Dažu visiem pazīstamu vārdu neievietošana vārdnīcā patiešām kaitina. Kā lai izskaidro, ka lielais vārdnīcas kolektīvs nav pamanījis vārda *pepsikola* trūkumu, ja kādā no iepriekšējiem sējumiem iekļauta *kokakola*? Kāpēc ir *lodējums*, bet nav *līmējuma*? Kāpēc blakus *specpienam* nav *specapkalpošanas*, kas tajā laikā noteikti bija biežāk sastopams vārds (negadījās oficiāli izraudzītajos ekscerpējamajos avotos)? Nav arī vārda *speciālintervijs*. Kā aizrāda A. Lauzis [1973], sastādītāji pat nav iekļāvuši vārdu *autorkolektīvs*, kas minēts vārdnīcas priekšvārdā. No otras puses, zināmas pārdomas izraisa vairākas vārdnīcā iekļautas vārdu grupas, piem., *vientonnīgs, divtonnīgs, trīstonnīgs, četrtonnīgs, piectonnīgs* vai *viensējuma, divsējuma, trīsējuma, četrējuma, piecsējuma*, kā arī vārdu virkne no *vienstāva* līdz *desmitstāvu* (līdzīgu grupu vārdnīcā ir ļoti daudz).

Ierobežojošās norādes

Neizpratni izraisa dažu ierobežojošo (stilistisko) norāžu, piem., *novec.*, *neakt.* un *sar.*, lietojuma īpatnības. Vārdnīcas sastādītāji vārdu nereti „novecina”, lai gan reāli to vēl pietiekami aktīvi lieto sarunvalodā, piem., *pucēt[ies]*. Šo norāžu bieži vien pretrunīgais lietojums liek domāt, ka sastādītāji nav īsti zinājuši, kādu stilistisko norādi dot [sal. Stengrevica 1986: 82–83]. Piem., M. Stengrevica salīdzina LLVV un *Sinonīmu vārdnīcas* (1972) norādes pie vārdiem *buča* (LLVV *novec.*, Sin. v. *sar.*) un *ģekšs* (LLVV *sar.*, Sin. v. *novec.*). No mūsdienu skatupunkta raugoties, šķiet, ka *Sinonīmu vārdnīcā* šiem vārdiem dots reālistiskāks vērtējums. Nekonsekvenci šādu ierobežojošu norāžu lietojumā konstatējusi arī R. Kvašīte [2003]. Pieņemtais princips, ka vārds ir novecojis literārajā valodā, bet, iespējams, nav novecojis sarunvalodā (Stengrevica *op. cit.*) un tomēr apzīmējams ar *novec.*, šķiet, vāji argumentēts. Un tas jau var liecināt, ka kaut kas nav kārtībā ar latviešu stilistikas un leksikoloģijas zinātnei, it īpaši ar mūsdienīgu un detalizētu sarunvalodas skaidrošanu.

Vārda semantika

Visi vārdnīcas pirmā sējuma recenzenti aizrāda uz dažādām kļūdām vārdu semantikas atspoguļojumā, biežāk minot problēmas ar darbības

vārdu skaidrojumiem un pārnestajām nozīmēm. R. Veidmane [1973: 4] norāda uz vārda nozīmes pārspīlētu detalizāciju: „...lai aptvertu visus valodas faktus, zināmas priekšrocības ir tieši vispārīgākajiem skaidrojumiem. Ja skaidrojums nav pietiekami vispārīgs, tas neatsedz vārda semantiku, bet galvenokārt ataino attiecīgā konteksta saturu, taču tā nav iespējams parādīt vārda nozīmju daudzveidību. Piem., šķirklī *aiziet* pirmajai nozīmei dotas septiņas nianšes, taču tās tā kā tā neaptver visu šo nozīmi.” Šī doma noteikti jāattiecina arī uz šķietami ekonomisku un veiklu nozīmes traktējumu shēmu atvasinājumos (piem., *smalkums* — ‘1. Vispārināta īpašība → *smalks* (1), šīs īpašības konkrēta izpausme. Sēklu s.’). Taču, ja šis traktējums atkārtojas 14 reizes, mehāniski sekojot pamatvārda (*smalks*) nozīmju secībai, tad patiešām nāk prātā teiciens par matu skaldīšanu. Lai arī krievu literārās vārdnīcas vārdu semantikas atklāšanai arī izmantota līdzīga shēma, tajā tik hipertrofētus gadījumus neizdevās atrast. Šāds risinājums atvieglo dzīvi leksikogrāfiem un labi aizpilda sējumu, bet jāšaubās, vai lietotājam tas atvieglo materiāla uztveri, jo ikreiz būs sarežģīti atrast pirmo sējumu un ievaddaļā sameklēt vietu, kur nosacīti līdzīgs gadījums ir izskaidrots: *atbrīvošana* — ‘Darbība → atbrīvot’. (Jālasa: no verba „atbrīvot” atvasinātais lietvārds „atbrīvošana” izsaka to pašu darbību, ko verbs.)

Nozīmju nodalīšanai ne vienmēr piemērota viena un tā pati vai vismaz līdzīga mēraukla. Salīdzinot, piem., vārdus *tramplīns* un *tranšeja*, konstatējam, ka tramplīna dažādie paveidi nianšu veidā apvienoti vienā nozīmē, bet tranšeju dažādie paveidi sadalīti četrās atsevišķās nozīmēs.

Nepatīkami lasīt neveiklus un liekvārdīgus, neprecīzus vai pat pilnīgi kļūdainus skaidrojumus, sal.: *sviestmaize* — ‘ēšanai paredzēta ar sviestu apziesta maizes šķēle.’; *šampūns* — ‘putojošu sintētisku vai dabas vielu šķīdums ar piedevām’. Pirmajā gadījumā sviestmaizes funkcijas norādīšana ir liekvārdība, bet otrajā gadījumā funkcijas trūkst (mazgāšanai). Būtiskāko pazīmju iekļaušana skaidrojumā ir leksikogrāfijas aksioma. Taču nereti definīcijā dominē nebūtiskas pazīmes, sal. *soloģitāra* — ‘Augsta reģistra ģitāra’; *soloģitārists* — ‘mūziķis, kas spēlē augsta reģistra ģitāru’. Gandrīz ikviens rokmūzikas fans zina, ka ar soloģitāru iezīmē melodiju, izpilda solopartijas. Vai šeit ir vainīgs vārdnīcas konsultantu trūkums un tas, ka 2. sējumā vārds *basģitāra* skaidrots kā ‘zema reģistra ģitāra’? Par paraugu, kā nevajag rakstīt skaidrojumus,

var noderēt vārds *šautene* (‘individuālais šaujamierocis ar samērā garu stobru cilvēku vai dzīvnieku iznīcināšanai (retāk kādu priekšmetu bojāšanai) ar lodi, skrotīm, arī ar durkli’). Nekompetences apliecinājums ir vārdu *sērfigs*, *sērfort* un *sērfs* definīcijas. Nekritiska neprecīzu skaidrojumu pārņemšana no agrāk publicētajām vārdnīcām ir gan LLVV, gan dažu citu vārdnīcu iezīme, piem., *sombrero* 1978. gada *Svešvārdu vārdnīcā* skaidrots kā ‘spāniešu cepure’ (tāpat arī LLVV, SV 1996 un LU MII AILab lielajā Skaidrojošajā vārdnīcā <http://www.tezaurs.lv/sv/>), lai gan mūsdienu rietumvalstu vārdnīcās šo cepuri attiecina uz Latīņameriku un ASV dienvidiem. Pēdējā sējuma sastādītāji nav zinājuši atšķirību starp vārdiem *tulks* un *tulkotājs*, uzskatījuši, ka tulkotājs ir tikai ‘cilvēks, kas nodarbojas ar daļdarbu tulkošanu’. Kāpēc *valodnieks* ir tikai ‘valodniecības speciālists’? Kāpēc nav iekļauta Mīlenbaha un Endzelīna vārdnīcā reģistrētā (kā pirmā) nozīme ‘liels runātājs, mēlotājs’, ja LLVV atspoguļo leksiku no 19. gadsimta 70. gadiem? Noteikti jāpiekrīt K. Karuļa teiktajam, ka vietām vārdnīcas autoriem pietrūkst zināšanu un valodas izjūtas. Un arī racionāls materiāla kārtojums nav bijis LLVV plānotāju stiprākā puse. Shematisku atvasinājumu šķirklī ‘klonēšana’ pēc pamatvārda struktūras (sk. 13. attēlu) un ļoti reti lietotu salikteņu masveida iekļaušana (*ūdenskrūze* — *ūdens krūze*; *ūdens malks* — *ūdens malks*; *ūdenspiliens* — *ūdens piliens* u. tml.) kopā ar nevajadzīgu šķirklī pilnstruktūras dubultošanu (piem., *vatmanis* un *vatmanpapīrs*), kā arī saturiski neko īsti neizsakošu standartformulējumu dubultošanu (*variabilitāte* — ‘vispārināta īpašība → *variabls*, šīs īpašības konkrēta izpausme; *variabls*’; atkārtojas tas pats, kas teikts pie *variabilitāte*) diezgan būtiski palielina vārdnīcas nelietderīgo apjomu. Gribas pat teikt, ka vārdnīca ir mākslīgi ‘uzpūsta’. Visus minētos gadījumus varēja atrisināt daudz kompaktāk, tādējādi ietaupot vismaz vienu sējumu, saīsinot izdošanas laiku un 1996. gadā izdodot papildsējumu ar vārdnīcas tapšanas gaitā uzkrātiem vārdiem un labojumiem. Netieši uz LLVV ‘izstiepto’ raksturu norāda arī A. Priedīte (op. cit.): ‘Kā pretēju piemēru varētu minēt priekšzīmīgo “Dūdeni” 6 sējumos (Duden, *Das große Wörterbuch der deutschen Sprache*, In 6 Bänden, Mannheim, 1976–1981), kas gan aptver 500 000 šķirklī iepretim LLVV 80 000, bet ar saviem īsiem skaidrojumiem un saīsinājumu sistēmu visos valodas slāņos ir ievērojami ekonomiskāks un informatīvāks nekā LLVV.’

vieglums, -a, v.; parasti vsk. **1. Vispārīgā īpašība** → **vieglis (1)**, šīs īpašības konkrēta izpausme. □ Un tikai, kad galdi kļūst smagi Tad [ābeles] zariem vieglums ir dots — Tāds vieglums, ka, uzpušot vējam, Varētu ābeles aizlidot. Lūdēns 4, 94. ..Nolieciet primuļi vieglumu Un nolieciet rožu smagumu Uz nezinašā kareivja kapa. Kaidupe 16, 115. ..no finiera gatavotie virtuves solīni tomēr atstāj komisku iespaidu. Viss it kā būtu — vieglums, lētums, mazums, bet kā ar pašu sēdēšanu? PL Siev 68, 3, 19.

2. Vispārīgā īpašība → **vieglis (2)**, šīs īpašības konkrēta izpausme. Gaitas v. Dejas v. □ Acis viņai [saimniecī] sarkanas, bet augumā un visās kustības savāds atbrīvots vieglums. Upils 4, 222. Taņa gāja no rokas rokā. «Vēl, kas tai par vieglumu!» kāds, garām dejojams, iekļiedza Ardīm ausī. Pasaules sp 11, 207. Dabisku kustību izkopšanas vingrinājumi piešķir ķermenim lielāku veiklību un vieglumu. Ferda 1, 21. Pirti neviena nebija. Pēteris uzmeta mērenu garu, pasautējās uz lāvas, aplējās pēc tam ar aukstu ūdeni. Miesu pārņēma tikams vieglums. Gulbis 4, 185.

3. Vispārīgā īpašība → **vieglis (3)**, šīs īpašības konkrēta izpausme. □ Kūp vakara aizaida blodās Vēl vasaras miglas vieglums. Kaidupe 16, 109. Izstādē izvietotie darbi liecināja, ka kombinātā strādā talantīgs mākslinieks, kurš gaiši mirgojošos, dažreiz arī pelēkos toņos ar sudrabainu vieglumu attēlo.. ainavas. Rīgas B 82, 289, 2.

4. Vispārīgā īpašība → **vieglis (4)**, šīs īpašības konkrēta izpausme. □ ..[māksliniece], stāstot par perspektīvo modi.., sevišķi uzsver jaunā veida trikotāžas plastiskumu un vieglumu. Zv 82, 5, 8.

5. Vispārīgā īpašība → **vieglis (5)**, šīs īpašības konkrēta izpausme.

6. Vispārīgā īpašība → **vieglis (6)**, šīs īpašības konkrēta izpausme. Darba v. Ceļojuma v.

7. Vispārīgā īpašība → **vieglis (7)**, šīs īpašības konkrēta izpausme. Eksāmena v. Stila v.

8. Vispārīgā īpašība → **vieglis (8)**, šīs īpašības konkrēta izpausme.

9. Vispārīgā īpašība → **vieglis (9)**, šīs īpašības konkrēta izpausme. Dzīves apstākļu v. // Nesarežģīti, arī bezrūpīgi dzīves apstākļi.

□ «Redzi, stāstīšana par bijušajiem smagumiem nelidz, ja tie nav mums kaulā graužušies. Te vajag ko citu. ..Varbūt tā ir pārliecība.., ka tā ir mūsu dzīve, mūsu grūtums, kam reiz mūsu rokās jāpārvēršas vieglumā..» Zigmonte 2, 221. Viņa dzīvē aizvien meklējusi vieglākos ceļus. Ja ceļš galā galā nav iznācis viegls, nav vainīga viņa, bet dabas likumi, kas allaž izspēlē šādus jokus ar viegluma tiktajiem. Mauliņš 4, 376. ..darbā aug un rūdās personības lielums, bet vieglums saed kā rūsa. Kritikas g 83, 71.

10. Vispārīgā īpašība → **vieglis (10)**, šīs īpašības konkrēta izpausme. □ Viņu necēla liksmos gaisos domu engēliskais vieglums, jūtu zilgnotais dzidrums. Veselis 1, 113. // *Laba, patīkama sajūta.* □ ..Maija sajūt apbrīnojamu vieglumu krūtīs. Viss smagums, kas krāties ap sirdi ilgajā laikā, pašnīcināšana un mazvērtības apziņa aizskalota kā gruži brāžmainā lietus strauvē. Sakse 1, 254. Gaisā.. tāds klusums un miers, ka cilvēks, kaut arī viņš strādātu smagu darbu un būtu noguris, sajūt pēkšņi vieglumu; dvēselē rodas prieks. Plaudis 2, 263. Izzuda sasprindzinājums, pārņēma tāds vieglums un bezbēdība. Gūtmanis 2, 189.

11. Vispārīgā īpašība → **vieglis (11)**, šīs īpašības konkrēta izpausme. Vasaras vakara v.

12. Vispārīgā īpašība → **vieglis (12)**, šīs īpašības konkrēta izpausme. Rokas spiediena v. Bērza šalku v.

13. Vispārīgā īpašība → **vieglis (13)**, šīs īpašības konkrēta izpausme. Ietonējuma v.

14. Vispārīgā īpašība → **vieglis (14)**, šīs īpašības konkrēta izpausme.

15. Vispārīgā īpašība → **vieglis (15)**, šīs īpašības konkrēta izpausme. Soda v.

16. Vispārīgā īpašība → **vieglis (16)**, šīs īpašības konkrēta izpausme. □ Miega vieglums pamazām aiznesa arī Egli. Viņš vēl ievēroja vīrs ābeles galotnes pirmās zilganās zvaigžņu liesmiņas. Birze 5, 245.

17. Vispārīgā īpašība → **vieglis (17)**, šīs īpašības konkrēta izpausme.

18. Vispārīgā īpašība → **vieglis (18)**, šīs īpašības konkrēta izpausme; arī vieglprātība. Rakstura v. □ ..tieši vieglums, ar kādu draugi plivinājās pa dzīvi, viņu tiem piesaistīja, brīžiem izraisīja jūsmu, brīžam vieglu nicinājumu, taču netraucēja justies labi — ļauties mirkļa iegribām, iedomām, idejām, bezmērķīgam priekam. Svīre 2, 172.

Ilustratīvais materiāls

Vārdnīcā ievietoto citātu efektivitāte izraisa pārdomas. Šķiet, ka to izmantojums lielā mērā atstāts šķirkļavārdu autoru ziņā. Ekscerpēšanas galvenais mērķis visām vārdnīcām ir noskaidrot valodas faktus, lai leksikogrāfi varētu izveidot šķirkļu sarakstu, nodalīt un pareizāk formulēt vārda nozīmi (nozīmes). Pilna tipa (tēzaurveida) vārdnīcām svarīga ir vārdu (leksiski semantisko variantu) lietojuma hronoloģija un formu daudzveidības atspoguļojums. Īpaši vērtīgi ir citāti, kas vārdnīcas lietotājiem palīdz izprast semantiku un stilistikas (arī ideoloģiskās) nianšes, norāda uz vārda autoru vai ietver valodniecisko vērtējumu. LLVV ir veidota kā literārās valodas (lielā mērā normatīva rakstura) vārdnīca, tāpēc šeit citējumiem nav tik daudzveidīgu funkciju. Bieži vien varēja iztikt ar mazāku ilustratīvo citātu skaitu (piem., vārdam *partija*¹ (2) ir seši citāti, vārdam *partizāns* — 5, *komjaunatne* — 4, ļoti daudziem ir trīs citāti, piem., vārda *valodnieks* ilustrēšanai sniegti trīs citāti, kas neatklāj nekādas atšķirīgas nianšes, tāpēc pilnīgi pietiktu ar vienu citātu). Iespējams, ka vajadzēja īsāk nošifrēt avotus (cik lielu vietu aizņem daudzu autoru uzvārdi, piem., Brigadere, Eferts-Klusais, Arājs-Bērce u. c.). Atsevišķi būtu jāaplūko ilustratīvo citātu neatbilstība ilustrējamā vārda nozīmei. To minējuši pirmā sējuma recenzenti, bet šādus gadījumus var atrast arī citos sējumos, piem., vārda *komodors* definīcijai neatbilst citāts no V. Lāča romāna, bet vārdam *smagsvara* (3) — citāts no Z. Skujiņa romāna.

No vārdnīcas uzbūves viedokļa raugoties, ilustrējošie citāti kā struktūrelements jāvērtē pozitīvi, taču realizācija varēja būt efektīvāka un ekonomiskāka.

Īsi secinājumi

LLVV apskata kopsecinājums varētu būt samērā kritisks: ir gan radīta diezgan plaša latviešu leksikas krātuve ar visumā labi izstrādātu leksikogrāfisko struktūru, taču vairāki šīs struktūras satura izveides principi un pats saturs izraisa daudz iebildumu. Ja vārdnīcā netiktu iekļauti ļoti specifiski termini un citi ļoti reti sastopami vārdi, ja taupīgāk lietotu ilustratīvos citātus un kompaktāk veidotu atvasinājumu šķirkļus, tad šajā vārdnīcā būtu 60 tūkstošu šķirkļu un to varētu ietilpināt 6 sējumos. Tieši tā, kā Vārdnīcu sektors plānoja 60. gadu sākumā. Domājams, ka nākotnē mums vajadzētu izvairīties no lingvistiski tik pretrunīgām un patērēto resursu ziņā izšķērdīgām vārdnīcām.

1.2. *Latviešu valodas vārdnīca. Avots, 2006*

Daudzi angļu valodas leksikogrāfi uzskata, ka nepilna tipa viensējuma vārdnīcās labojumus vēlams veikt ik pēc dažiem gadiem, bet ik pēc desmit gadiem ir jāizdod pārstrādāta (redīgēta un papildināta) vārdnīca [Dictionary 1992: 85; Landau 2001: 267]. Un tas attiecas uz vidi, kur konkurē daudzas izdevniecības un gandrīz katru gadu iznāk kāda uzlabota vidēja vai liela apjoma angļu valodas vārdnīca. Latviešiem pagaidām ir tikai viena viensējuma skaidrojošā vārdnīca, tāpēc 19 gadu intervāls starp tās pirmo (1987. g.) un otro (2006. g.) izdevumu ir vērtējams negatīvi (90. gados tika atkārtoti publicēta 1987. gada versija, kas jā kvalificē kā izdevniecības „Avots” nekorekts solis, jo vārdnīcā izteikti dominēja komunistiskā ideoloģija). Šis vārdnīcas pirmais izdevums, kas tika gatavots aptuveni 15 gadus [Gūtmanis 1974; Stengrevica 1990: 92], izpelnījās gan uzslavu, gan arī nopietnu kritiku no mūsu ārzemju tautietes Aijas Priedītes [1990]. Un arī vietējo lietpratēju vidē attieksme pret vārdnīcu bija samērā kritiska, it īpaši materiāla atlases ziņā, tāpēc uzlabotu versiju vajadzēja sagatavot daudz ātrāk.

Latviešu valodas vārdnīcas (LJV) titullapā un priekšvārdā ir teikts, ka vārdnīcā ir ap 30 000 pamatvārdu un tā veidota pēc tiem pašiem principiem kā 1987. gadā izdotā autoru kolektīva vārdnīca. Salīdzinājumā ar 21. gadsimta pirmajā desmitgadē publicētajām plaša patēriņa viensējuma angļu valodas vārdnīcām, kuru fiziskie izmēri ir tikai nedaudz lielāki, *Latviešu valodas vārdnīcā* ir aptuveni trīs reizes mazāks vārdu skaits. 2006. gada izdevuma reklāmā izmantots fragments no vārdnīcas priekšvārda, kur teikts, ka „daļēji izmantoti arī iepriekšējā vārdnīcā dotie vārdu skaidrojumi un piemēri. Tie ir precizēti un laboti, ņemot vērā laika gaitā notikušās pārmaiņas tehnikā, zinātnē, sabiedriskajā dzīvē un kultūrā, arī parādību sabiedriskajā uztverē un izpratnē. Vārdnīcā ietverti daudzi jauni vārdi. Savukārt vārdi, kas zaudējuši aktualitāti, no vārdnīcas svītroti” [Spalvēns 2006]. Minētajam vārdnīcas pozitīvo īpašību klāstam jāpārliedzina sabiedrība, ka izdevniecība piedāvā kvalitatīvu produktu. Nevienam leksikogrāfam nevarētu būt iebildumu pret vārdnīcas autoru deklarētajiem principiem un izdarītajiem labojumiem. Taču pietrūkst reālu piemēru, kas atspoguļo minētos principus un veiktās darbības, piem., būtu jāilustrē kāds no labojumiem, jāmin daži no jaunajiem, kā arī neiekļautajiem vārdiem u. tml. Runājot par

vārdu atlasī, teikts, ka „vārdnīcā ievietota mūsdienās biežāk lietojamā leksika; tie ir vārdi, ko lieto daiļliteratūrā, publicistikā, literārajā sarunvalodā un dažādās zinātnes, kultūras, mākslas un sabiedriskās dzīves jomās; starp tiem ir arī daži mazāk izplatīti vārdi, proti, apvidvārdi, folklorismi, vārdi, kas sastopami vairs tikai frazeoloģismos, sakāmvārdos, atsevišķās amatniecības un zinātņu nozarēs. Vārdnīcā nav ievietoti šauri speciāli termini, ja vārdam līdzās speciālajai nozīmei nav vēl arī kāda cita, izplatītāka nozīme”. Vārdnīcas materiāla avotu žanriskais uzskaitījums ir sākts ar daiļliteratūru, tātad vārdnīcas pamatā ir tā saucamais leksikas pamatfons — vārdu krājuma stabilākā daļa. No vienas puses, šāda pieeja it kā saskan ar tradicionālo vārdu krājuma attīstības izpratni: pamatfondā pārmaiņas notiek lēni, bet straujāka attīstība ir perifēriskās leksikas sektoros. No otras puses, 20. gadsimta beigās un 21. gadsimta sākums tomēr ir diezgan neparasts laiks, kad sabiedriskajā dzīvē notiek ļoti straujas pārmaiņas, kardināli mainās gan informācijas avoti, gan arī tās ieguves, apstrādes un glabāšanas veidi, priekšplānā izvirzās plašsaziņas līdzekļi, kas spēj gandrīz visus iedzīvotājus pakļaut savai ietekmei un aktualizēt tādas sfēras, procesus un parādības, kas pirms 1987. gada nebija aktuālas vai vispār nebija pazīstamas, tāpēc leksikas pamatfonda veidošanos un pārmaiņas lielā mērā nosaka citi faktori. Jāatzīst, ka ievadā minētais uzskaitījums ir mazinformatīvs, jo nav neviena ilustrējoša piemēra. Paradoksāli, bet vārdu atlases leksiskie principi gan daudzu latviešu, gan nereti arī citu valodu vārdnīcās ir noslēpumainākā sadaļa, ko sastādītāji nevēlas konkretizēt. Daudz skaidrāk ir atspoguļotas šķirkļavārdu morfoloģiskās īpatnības (salikteni, atvasinājumi u. c.). Nelielu neizpratni izraisa vārdnīcas ievadā un saīsinājumu sarakstā lietotais vārds *folklorisms*, kas nav atrodamas ne šajā vārdnīcā, ne arī LJV vai kādā no mūsu svešvārdu vārdnīcām.

Protams, vārdnīcas priekšvārdā minētā aktualitāte un lietojuma biežums ir svarīgākie vārdu atlases kritēriji. Taču gandrīz ikviens valodas lietotājs tos var izprast vairāk vai mazāk atšķirīgi. Leksikogrāfiem nepieciešami kādi objektīvi kritēriji, lai, piem., risinātu 30 000 vārdu vārdnīcas šķirkļu atlasī. Mūsdienās noteicošā loma ir milzīgiem valodas korpusiem, kas sniedz samērā patiesu lingvistisko ainu, ja vien ir labi sabalansēti pēc valodas paveidiem, tekstu žanriem u. tml. Ja nav korpusa, valodas atspoguļojuma objektivitāti var vairo arī plašas kartotēkas un interneta paraugkopas, iepriekš izdotu lielāku vārdnīcu „izķemmēšana”

un citi līdzekļi un metodes. Speciālās leksikas (terminu) lietojumu var apliecināt nozaru speciālisti. Diemžēl LVV nekur nav atrodama informācija par leksikas aktualitātes noteikšanas metodēm (korpusu, kartotēku, īpašiem pētījumiem u. tml.), tāpēc jāsecina, ka sastādītāji pamatā paļāvušies uz savām zināšanām un valodas izjūtu un, iespējams, izmantojuši vārdnīcas beigās minētos leksikogrāfiskos avotus.

Kas tad latviešu leksikā būtu tas aktuālais un plaši lietotais, lai 2006. gadā publicēta vārdnīca attaisnotu jauna izdevuma statusu? Pirmkārt, ar to nav jāsaprot tikai pēdējā laikā valodas aprītē ienākušie vārdi (jaunās valodas vienības leksikogrāfam jācenšas reģistrēt, lai izvērtētu to nozīmīgumu un ilgtspēju, bet nevar absolutizēt kādu sociāli aktīvu grupu valodas „inovācijas”). Otrkārt, jāņem vērā gan jaunā dzīves īstenoība (datorizācija, internetizācija, iestāšanās Eiropas Savienībā u. tml.), gan latviešu tradīcijas (plaša un noturīga interese par sportu un medicīnas jautājumiem, līdzdalība mūzikas un mākslas norisēs u. c.). Latvijas neatkarības atgūšana un ievērojamās politiska un ekonomiska rakstura pārmaiņas izraisīja sabiedrības strauju diferencēšanos un arī būtiskas atšķirības dažādu paaudžu vēsturiskajā un kultūras pieredzē, tāpēc vārdu atlasē jāņem vērā arī mūsdienu sabiedrības lingvistiskais daudzslāņainums. Un kā pašsaprotama lieta — vārdnīcā bija jāizskauž padomju ideoloģija un nevajadzīgās padomju dzīves ilustrācijas.

Neatkarīgi no vēsturiskajiem apstākļiem un pārmaiņām vārdnīcas autoriem ir rūpīgi jāizvērtē dažādu leksikas mikrosistēmu iekļaušanas īpatnības. Pilna tipa vārdnīcā mikrosistēmas vēlams iekļaut bez īsinājumiem, mazākās vārdnīcās, piem., LVV, dažas plašākas grupas, piem., ķīmisko elementu vai minerālu nosaukumus, var „paretināt” (*Latviešu valodas vārdnīcā* vismaz puse no ķīmiskajiem elementiem nav iekļauta). Taču mazākas vārdu kopas būtu jādod pilnībā arī LVV tipa vārdnīcās (nav skaidrs, piem., kāpēc LVV ir *dvīņi*, *trīņi* un *piecīši*, bet nav *četriši*). Prātā paturamo mikrosistēmu ir diezgan daudz, piem., ķīmiskās vielas un savienojumi, bioloģiskā taksonomija, ģeoloģiskie laikmeti, Zemes atmosfēras slāņi, okeānu dziļumstruktūra, mūzikas instrumenti, naudas vienības, ierīces un aparāti, transportlīdzekļi, dzērieni un ēdieni, amati un pakāpes, slimības, šaha figūras u. tml. Mikrosistēmu iekšienē var būt pat vairāku līmeņu struktūra, to sastāvdaļas bieži tiek izmantotas definīcijās kā ilustrācija augstākam vai zemākam dalījuma līmenim. Pārlūkojot mūsu skaidrojošās vārdnīcas, arī svešvārdu vārdnīcas, var atklāt

dažādažādus trūkumus, kas liecina par paviršu attieksmi pret mikrosistēmām un to sastāvdaļu savstarpējām attiecībām, piem., LJVV pirmajos četros sējumos „pazaudēti” 14 ķīmisko elementu nosaukumi, bet tālāk redaktoru darbs uzlabojies (nav iekļauti tikai trīs).

Lai gūtu zināmu priekšstatu par vārdnīcas otrajā izdevumā veiktajiem papildinājumiem un uzlabojumiem un to atbilstību deklarētajiem principiem, nepieciešams kaut vai īsumā aplūkot vārdnīcas makrostruktūru un mikrostruktūras būtiskākos elementus.

Vārdu atlase

Pārlapojot LJV lappuses, patīkami ir konstatēt, ka vārdnīcā uzņemta vispārlietojamā leksika, plašāk pazīstami termini un arī sarunvalodas vārdi, bet nav pārstāvēts tas angļlatviskais mists, kas pēdējos 10–12 gados piesārņo gan plašsaziņas līdzekļus, gan arī samērā daudzu izglītotu cilvēku runu.

LVV pirmā izdevuma recenzente A. Priedīte [1990: 63] vārdu atlasī uzskata par vārdnīcas problemātiskāko aspektu. Kā daudziem Rietumos uzaugušiem latviešiem viņai nav pieņemams „literārās valodas” kritērijs leksikas atlasē: „...jāiebilst pret jēdzienu „literārā valoda”, kas šajā vārdnīcā izskaidrots šādi: literārs; tāds, kas atbilst rakstu valodas normām. Kādas tad ir šīs rakstu valodas normas? Latvijā un Austrumeiropā valodas normas nosaka valodnieki, rietumos aizvien stiprāk par valodas normu uzskata lietoto valodu. Kāpēc mums ir vajadzīga literārās (tas ir, mākslīgi ierobežotās) leksikas vārdnīca? Daudz svarīgāk būtu vārdnīcā fiksēt mūsdienās lietoto latviešu valodu, nevis valodnieku izstrādātu atlasī. Tad arī šķirkļa vārda raksturojuma ceturtajam punktam — norādes par ierobežojumiem vārda lietošanā, stilistiskais un normatīvais raksturojums — saredzama lielāka jēga, jo neliterāro vārdu A–Ž ir gauži maz. Lai nu lasītājs mani nepārprot, negribu īpaši izcelt neliterāru valodu, lamu vārdus, nepieklājības, tā saucamos tabū vārdus, bet domāju, ka šādai vārdnīcai, kas domāta plašam lietotāju pulkam, ir jāatspoguļo reālā valoda, nevis valodnieku ieceres.” Turpinājumā recenzente norāda, ka vārdnīcā nav tādu tautā plaši pazīstamu vārdu kā *mazmājiņa*, *mēnešreizes*, *prezervatīvs* un *dzimumsakari*. Diemžēl LJV sastādītāji šo aizrādījumu nav ņēmuši vērā arī 2006. gada izdevumā.

Neizvēršot plašu diskusiju, tomēr jāpiebilst, ka iepriekš minētais jēdziens „literārā valoda” nav tikai kaut kāda latviešu valodnieku kaprīze.

Tas ir nesaraucjami saistīts ar latviešu valodas standartizācijas procesu, kas vēl nav beidzies, un pavirši salīdzinājumi ar vairākās Rietumu valstīs valodnieku vidē dominējošu noskaņojumu šeit nav vietā. Tomēr jāpiekrīt A. Priedītei, ka LVV autoru uzskati par vārdu atlasī ir pārāk neelastīgi.

Lai konkretizētu, kāds raksturs ir pārmaiņām vārdnīcas jaunajā redakcijā, var izmantot burta A šķirklju kopumu. Burts A parasti aizņem aptuveni 10 procentus no vārdnīcas kopējā apjoma, tajā ir gan dažādas aizguvumu grupas, gan latviešu cilmes atvasinājumi un salikteni, tāpēc to var uzskatīt par pietiekami reprezentatīvu paraugkopu.

Burta A šķirkljavārdu kopumā izdevies konstatēt ap 160 jaunu vārdu, tomēr, uzmanīgāk pārlūkojot, jāsecina, ka no relatīvi jaunā leksikas slāņa (vārdiem, kas 80. gadu vidū vēl nebija pietiekami plaši lietoti vai vispār nebija pazīstami) uzņemtas tikai dažas leksēmas: *aerobika*, *aids* (vai *AIDS*?), *aizstājvārds*, *audioieraksts*, *audiotehnika*, *auditors*, *audīts*. Iespējams, ka rūpīgāka izpēte pat liktu apšaubīt kādu no minētajiem jaunvārdiem, jo, piem., modernā *aerobika* zināmās sabiedrības aprindās jau bija pazīstama 80. gadu vidū (šis vārds, piem., atrodams 1985. gadā publicētajā lietuviešu svešvārdu vārdnīcā), tāpēc šī vārda trūkums 1987. gada vārdnīcā var liecināt vai nu par sastādītāju nevēlēšanos noslēguma posmā uzņemt jaunus vārdus, vai neinformētību. Visiem pārējiem „jauninājumiem” nevar piemērot 20. gadsimta beigu un 21. gadsimta sākuma aktuālās leksikas statusu, tie gluži vienkārši 1987. gada vārdnīcā netika uzņemti vai nu nekompetentas atlases dēļ, vai (tikai dažos gadījumos) zināmu ideoloģisku apsvērumu ietekmē, piem., *advents*, *aizlūgums*, *aleluja*. Iespējams, ka kāds no „jaunajiem” vārdiem ir uzņemts tādēļ, lai nostiprinātu tā formu. Par papildinājumu kopas vēsturiskās periodizācijas raksturu var spriest ikviens interesents: *abesīnieši*, *ābolskābe*, *aborigēni*, *abrazīvs*, *absolūcija*, *acetāti*, *acojums*, *ādere*, *advents*, *aeronautika*, *aeronauts*, *afektīvs*, *agars*, *agrārreforma*, *agrofirma*, *agrofizika*, *agromeliorācija*, *aizkust*, *aizkvēlināt*, *aizlūgums*, *aizsargapģērbs*, *aizsargbarjera*, *aizsargbūve*, *aizsargcepure*, *aizsargmati*, *aizsargmuita*, *aizsargpote*, *aizsargstādījumi*, *aizspraukties*, *akceptants*, *akcīze*, *akmenājs*, *aktierisks*, *aktierkino*, *aktiermāksla*, *aktualitāte*, *aktualizācija*, *aktualizēt*, *akvarelglezniecība*, *ālava*, *aleluja*, *algoritms*, *alkains*, *aloje*, *altārglezna*, *altists*, *altruistisks*, *alvojums*, *amatierfilma*, *amfibijlidmašīna*, *aminogrupa*, *anestezioloģija*, *anonimitāte*, *antablements*,

antidepresanti, *antikvitāte*, *apadīt*, *apakšprogramma*, *apaukstēt*, *apbedījums*, *apbedīt*, *apcepties*, *apcietinātais*, *apdrošināšana*, *apdziedāšanās*, *aperitīvs*, *apgaismotājs*, *apjāt*, *apjausma*, *apjozties*, *apkāre*, *apkaunojums*, *apkļaut*, *aplēse*, *aplikt*, *aplikties*, *aplocīt*, *aplocīties*, *apļveida*, *apļveidīgs*, *apmalojums*, *apoloģētika*, *apoloģētisks*, *apremdēt*, *apremdināt*, *apriet*, *aprikt*, *aprise*, *apsargs*, *apsēstība*, *apsievoties*, *apskaloties*, *apsmērēt*, *apsviedīgs*, *aptaujāties*, *aptieciņa*, *apvīrīt*, *apvīrīties*, *apzarnis*, *arālija*, *areāls*, *arestants*, *arestētais*, *arhitrāvs*, *arkāde*, *arlabunakti*, *armāda*, *aronija*, *astmatisks*, *astrologs*, *atairēt*, *atairēties*, *atčukstēt*, *atkarains*, *atkarpe*, *atlūza*, *atraisīts*, *ātrraksts*, *atrūkt*, *ātrumsacensības*, *atskarpe*, *atslābināties*, *atsvaidzināties*, *atsvēte*, *atšūt*, *attriekt*, *attupties*, *atvasājs*, *atvīt*, *atvīties*, *atzarot*, *atzars*, *audiovizuāls*, *augēdājs*, *augļaudi*, *augļķermenis*, *augseka*, *augšlūpa*, *augšpuse*, *ausainis*, *austrālieši*, *autoceļš*, *autodroms*, *automodelis*, *autorība*, *autoritārs*, *autorkoncerts*, *autoritības*, *autosportists*, *autosports*, *ažūrs*.

Turklāt papildinājumu vidū ir ļoti pretrunīgi vērtējais *anglisms* (dažu valodnieku nezinātniski argumentētais, taču īstenībā no krievu valodas burtiski pārņemtais vārds, ar ko aizstāt sen pazīstamu valodniecības terminu *anglicisms* [sal. Baldunčiks 2005: 185–186]), kā arī samērā reti lietotais profesionālisms *akvarelēt*.

Viens no interesantākajiem jauninājumiem ir vārds *ādere*, kas nebija atrodams 1987. gada izdevumā (to varēja ietekmēt LJVV 1. sējumā dotā norāde *novec.*). Kā pirmā sniegta nozīme „dzīsla, asinsvads” ar norādi *novec.* Bet otrā nozīme „šaura josla rūdu iezī; dzīsla” dota ar norādi *pārn.*, *sar.* Kā var no vācu valodas vārda *Ader* 18. gadsimtā burtiski pārņemtā nozīme tikt kvalificēta kā pārnestā? Taču svarīgākā iezīme ir apakšnozīmes „ūdens ādere — ar pazemes ūdeņiem saistīta, vietēja, samērā šaura ūdens josla Zemes garozā” iekļaušana. Ar šo nozīmi vārdu *ādere* lietojis gan Jaunais Stenders, gan vēlāko paaudžu pārstāvji, mūdienu latviešu valodas runātājus ieskaitot. Tomēr nevienas vārdnīcas sastādītāji šo nozīmi nebija fiksējuši, pat LJVV lielajam līdzstrādnieku kolektīvam 1. sējumā tā bija paslīdējusi garām (8. sējumā ir saliktenis ūdensādere ar norādi *novec.*). Vēl gan jāpiebilst, ka izdevniecībā „Avots”, šķiet, netiek veidota kāda vienota leksikas bāze, lai arī apgāds vārdnīcas pasludinājis par savu prioritāti. Tas izraisa nekonsekvenci, piem., stilistisko norāžu lietojumā, sal. 2008. gada *Krievu-latviešu vārdnīcā* doto *водяная жила* — ‘ūdens dzīsla (*ādere novec.*)’.

2006. gada vārdnīcas A burta sadaļā nav iekļauti 46 pirmā izdevuma šķirkļavārdi: *adītava, adoptācija, agrikultūra, aģit-, aizalvot, akvedukts, alata, alizarīns, amatbrālis, ambulance, ambulatorisks, antiimperialis-tisks, antirelīģisks, antizīnātnisks, aorta, apakškomiteja, apakškultūra, apārnis, apdauzīts, apdzīvojams, apkost, aplēkt, apmelotājs, ār-, areo-metrs, ārleņķis, aroddruga, arodskola, arodslimība, asinssuns, astmati-ķis, atbrīvotājs, āte, ātrapstrāde, atskaite, atspēlēties, atšķeterēt, atšķete-rēties, audummala, augļot, autobāze, autogēns, autoinspekcija, autoin-spektors, autokolonna, azbests.*

Daži no šiem vārdiem tiešām kļuvuši neaktuāli, tomēr liela daļa izņemti pilnīgi nepamatoti, piem., *ambulance, ambulatorisks, antire-līģisks, apakškomiteja, arodskola, autokolonna, azbests*. Nav iespējams paredzēt, vai *ambulanču* mūžs Latvijā būs ilgs, tomēr tās vēl par agru izdzēst no valodas, piem., 2007. gadā tās vairākkārt minētas dažādos plašsaziņas līdzekļos, arī 2008. gada 28. janvārī internetā tika publicēts raksts par pārmaiņām Rojas ambulancē: „Pagājušā gada nogalē Rojas ambulance atkal piedzīvoja patīkamas pārmaiņas — uz mājīgu, izre-montētu telpu ambulances pirmajā stāvā pārcēlās fizioterapijas kabi-nets, kurš līdz šim atradās ēkas otrajā stāvā.” Mājdzīvnieku īpašniekiem ir pazīstamas veterinārās ambulances.

Iespējams, ka dažkārt vārdu svītrotāšanas iemesls varēja būt izdev-niecības paredzētais vārdnīcas apjoms vai tehniski apsvērumi, taču ko-pumā jārunā arī par sastādītāju leksikogrāfisko nekompetenci vai īpat-nēju ideoloģiski lingvistisku emocionalitāti.

Pat neveicot detalizētu visas vārdnīcas šķirkļu pārbaudi, var ievē-rot, ka 2006. gadā izdotajā vārdnīcā paretam atrodami pēdējos gadu des-mitos ienākušie vārdi (piem., *bankomāts, īsziņa, reitings*), tomēr trūkst samērā daudzu 21. gadsimta pirmajos gados lietotu vai lietošanai ie-teiktu leksikas vienību, piem., *alternatīvs, antresols, aprūpe, apsaimnie-kotājs, ārkārtas, ārpusreglamenta, ārzona, asociēts, atdeve, atribūtika, augšupielāde, autiņbiksītes, autogreideris, autofurgons, autokolonna, autostāvvietā, aviobiļete, aviodispečers, aviosabiedrība, avokado, bāku-gunis, bezskaidras, bezvalstnieks, bruņuveste, caurskatāmība, celulīts, ciparkods, civildienests, civillikums, debetkarte, deltaplāns, detālpplāno-jums (= detaļplānojums), dižkareivis, dižmatrozis, dzimumsakari, eks-matrikulēt, ekstremāls, elektrovilciens, enzīms, fans, galastacija, ģenerēt, habilitācija (habilitēts), hakeris, handbols, higiēnists, hipersaite, hits,*

horeogrāfs, imatrikulēt, indeksēt, interaktīvs, izklaide, izplatītājs, izpletņ-lēcējs, izstrādne, izvēlne, jēlnafts, kaunums (kaunuma), klans, klēpja-da-tors, klitors (kuteklis), komercdarbība, komercnoslēpums, konkurētspēja, kontaktpersona, kopīpašums, kopprodukts, kopuzņēmums, korpora-tīvs, korumpēt, kredītiestāde, kredītpunkts, krimināllikums, kurjerpasts, kvadracikls, labticīgs, labturība, lejupielāde, lejupslīde, lidsabiedrība, magistrantūra (LZA TK 2003. g. lēmums), maznodrošināts, mazpulki, meistarsacikstes, melnbalts, mierizlīgums, mūžizglītība, naktsklubs, ne-pilsonis, novatorisks, ogļskābs, orientierisms (= orientēšanās sports), pa-pildlaiks, pārliktnis (vārtu pārliktnis), pārlūkprogramma, partejisks, pa-valsts, peldspura, pieaugums, piecizvaigžņu (var būt arī ar citu zvaigžņu skaitu), plašsaziņas, politikorekturns, popkultūra, popmūzika, populisms, populistisks, prezervatīvs, promocija (promocijas darbs), psihotrop(isk)s, publicitāte, raidorganizācija, raidsabiedrība, regula, reprodutīvs, rok-enrols, senbalti (vārdnīcā ir sengrieķi, senlatvieši, senslāvi) septiņciņa, specdienests, steiks, stilīgs, šamanis, tiesībaizsardzības (= tiesībsargāša-nas, tiesībsargājošs), tiešsaiste, vakance, vidusskīra, virsleitnants, virs-prokurors, virssēržants, zīmols (LZA TK 2003. g. lēmums).

Ja vārdnīcā nav iespējams pietiekami palielināt apjomu, no dažiem mazāk aktuāliem vai šauri speciāliem vārdiem varētu atteikties bez pā-rāk liela informatīva zaudējuma, piem.: *apakšpulkvedis, aspirants, as-pirantūra, bakelīts, balneoloģija, baltologs, baltoloģija, barhani, beisiks, bezmēns, bizamžurka, bloknots, blūmings, cariste, cirkorāma, civilko-dekss, čurnēt, diafilma, difosgēns, draps, drifters, ekscerpēt, ekscerpts, eļļjaka, enkurnieks, epifīti, eveni, ferosakausējumi, filmoskops, flaga, fo-nendoskops, fonogrāfs, fontāns, fugass, galalīts, gaņģis, gazele², glaciolo-ģija, gludinātāja, gludinātava, gorodki, grēvis, grifele, ģikts, hlороformēt, izķīkēt, junga, jurta, kalnzeme, kanna³, kapauns, kišlaks, kizils, klavier-vakars, klijs, klikatas, koeksistence, koeksistēt, koksagīzs, kolportēt, ko-raļļpolipi, kramenīca, krāšņumdārzs, krogus, kriminālkodekss, kulaks, kūlijs, ķimizēt, labializēt, labsrits, labsvakars, lavsāns, lieliēnākumu, lietnākslinieks, lihteris, lihterkuģis, motobols, notifikācija, puspuisis, pustreša, pušelnieks, radioficēt, radiokomiteja, sīksaimnieks, šanons, vibrions.*

Noslēdzot komentārus par vārdu atlases sadaļu, nākas secināt, ka, neskatoties uz ievaddaļā deklarētajiem principiem, vārdnīcas sastādi-tājiem nav sistēmisku vadlīniju šķirkļu saraksta veidošanā, kā arī nav

elektronisko resursu vai papīra kartotēku ar aktuālajiem vārdiem, jo par to liecina vārdnīcas leksikas materiāls. Taču šo secinājumu var attiecināt gandrīz uz visām vārdnīcām. To autori bieži vien nepamana vārdus, kas gadiem ilgi ir informatīvajā telpā, piem., pat tik pazīstams vārds kā *specdienests* nav atrodams nevienā vārdnīcā.

Šķirkļu uzbūve un gramatiskās norādes un formas

Sākumā daži vārdi jāsaķa par vārdnīcas tehnisko izskatu. LVV 1987. gada izdevuma lappuses izskatījās gandrīz kā S. Ožegova krievu valodas vārdnīcas 1978. gada izdevuma kopija (sk. 14. attēlu).

2006. gada variantam jau ir citāds noformējums, tomēr viena nelāga iezīme palikusi: šķirkļavārdi iespiesti ar pustrekniem lielajiem, t. s. versāļajiem burtiem (sk. 15. attēlu).

Šādi burti lietoti arī „Avota” 2005. gada *Ilustrētajā svešvārdu vārdnīcā*. Parasti vārdnīcās tādus burtus vairs neizmanto, jo tie aizņem vairāk vietas un neļauj diferencēt lielo un mazo sākumburtu (arī LVV lietotājam nav skaidrs, kā rakstīts vārds *Bībele* (vai *bībele*), *Korāns* (vai *korāns*) un daži citi vārdi).

Īsa piezīme jāizsaka par šķirkļavārdu vienskaitļa vai daudzskaitļa formu. Vārdnīcās parasts, ka daudzskaitlī dod, piem., tautu nosaukumus (*angļi, germāņi*), dzīvnieku apakštipus (*bezmugurkaulnieki, mugurkaulnieki*), ķīmisko elementu grupas (*aktinīdi, halogēni*) un vairākas citas kopas. Salīdzināmu parādību vai objektu klasēs vēlams ievērot sistēmu, tāpēc, piem., vārdu *abinieki, putni* un *rāpuļi* daudzskaitlīs disonē ar vārdu *zivs* vienskaitlī, bet *halogēni* un *nemetāli* daudzskaitlī — ar vārdu *cēlgāze* vienskaitlī.

Visumā šķirkļa uzbūve un gramatiskais raksturojums izstrādāti apmierinoši, arī 1987. gada izdevuma recenzente A. Priedīte tos vērtēja pozitīvi, lai gan ieteica izrunas (šaurā un platā *e/ē; o, ō* un *uo*) plašāku izmantošanu vārdnīcā, jo paši latvieši daudzus vārdus vairs neprot pareizi izrunāt.

Ierobežojošās norādes

Vārdnīcā lietotas deviņas stilistikās norādes un viena norāde (*folk* — folkloras vārds, teiciens, folklorisms), kas drīzāk kvalificējama kā tematiskais ierobežojums. Šo norāžu lietojums ir visumā apmierinošs, piem., norādes *sar.* un *novec.* lietotas atbilstošāk realitātei, nekā tas da-

ģistrāji u. tml. krustošāns punkts; vadoša iestāde, uzņēmums u. tml. kadā sistēmā. Iestāde m. Sakaru m. Enerģētikas m. Svārgs rūpniecības m. 3. Atsevišķu organisma šūnu krustošāns centrs, savienojuma vai sabīvējuma vieta. Nervu m. Limfas mezgli. 4. Mehānisma iekārtas daļa, kas sastāv no atsevišķām detaļām, daļām. Dzīvokļa sanitārie mezgli.

MEZOLS v. Jūrnīcībā — ātruma mērvienība — jūras jūdžu skaits, ko kuģis nobrauc vienā stundā.

MEZONINS v. Zems starpslāvis, pusstāvs starp pirmo un otro stāvu; divstāvu celtnes augšējais pusstāvs.

MEZT mežu, mēz, mēž, pag. mēzus, pār. 1. Tīrīt meklus no malpoļu novienēm. M. kūti, stalli. Mēslu mēžamās daļas. 2. Slaucīt, tīrīt, parastīt ar sloču. M. istabu, pagalmu. M. grūzus, skaidas.

MEZABELE dsk. ģen. -ļu, s. Nepotēta savvaļas ēbele. Mežābeles āboli.

MEZABRAĻI vsk. mežabrāļi, -ļa, v. 1. 1905. gada revolūcijas dalībnieki Latvija, kas no soda ekspeīcijas bija spiesti slēpties mežos. 2. Bandīti, laupītāji, kas dzīvo mežos.

MEZAINS is. Tāds, kur ir daudz mežu. M. apgabals. Mežaina angliene. / mežainība, s. mežainums, v.

MEZAUDZE dsk. ģen. -džu, s. Meža posms, gabals (ar kokiem, krāmiem un zemesgas augiem) ar vienveidīgām bioloģiskām pazīmēm; mežs.

MEZENIS -ņa, v. Nepotēts augškok (arī ogulājs, dekoratīvs augis); sēklaudzis; potcelms. Acoī meženis.

MEŽĢĒNES -ņu, vsk. mežģīne, s. No diegliem, drīz vai auklīgam adīs, tamborēts, siets vai ausis viegls, caurspīdīgs izstrādājums. Kokvilnas mežģīnes. Tamborētas mežģīnes. Mežģīņu darinātāja. Mežģīņu apkalpnie. Mežģīņu blūze.

MEŽĢĒTIES 3. pers., -ās, pag. -ījās. 1. Mesties cipās; mudzināties; pīlīs. Pavediens mežģās. 2. pār. Būt traucētam (darbībā); būt nevaikīlam, saraustītam. Mēle mežģās. Teikumi mežģās.

MEŽINIEKS v.; mežiniece, dsk. ģen. -ču, s. 1. Mežinā apvidus iedzīvotājs. 2. Mežstrādnieks.

MEŽKOPĪBA s. 1. Zinātne par mežiem, mežu kopšanu un audzēšanu. Mežkopības institūts. 2. Augkopības nozare — mežu audzēšana, kopšana.

MEŽKOPIS -ņa, v.; mežkope, dsk. ģen. -ņu, s. Speciālists mežkopībā; cilvēks, kas nodarbināts mežkopībā. Augsti kvalificēts m. Strādāt par mežkopi.

MEŽMALA s. 1. Neliela (pļauas, tiruma) josla pie meža. Ganīt govīs mežmalā. 2. Meža josla, kas robežojas ar kļājuma. Lasiņ mežmalā zemes.

MEŽONIGS ip.; mežonīgi, apst. 1. Tāds, kas ir ļoti zemā sabiedriskās atbilstības pakāpē; pīrmatnējs. Mežonīgas ciltis. 2. Tāds, kas nav kultivēts, kopts vai citādi pārveidots, ierobežots. Mežonīgi dabaskakti. Mežonīga upe. 3. Tāds, kas ir ļoti nežēlīgs, necilvēcis; tāds, kurā izpaūžas šādas īpašības. M. cilvēks. M.

uzbrukums. Mežonīgi izturēties. 4. pār., sar. Ļoti liels, intensīvs; tāds, kas piemīt (kam) ļoti lielā mērā; neapvaldīts. M. karšlums. M. velras bružiens. Mežonīgi vilku kaučeni. Mežonīgi kliegt. / mežonība, s.; mežonīgums, v.

MEŽONIS -ņa, v.; mežone, dsk. ģen. -ņu, s. Cilvēks, kas atrodas uz ļoti zemas sabiedriskās atbilstības pakāpes.

MEŽRADZNIKS v. Mūziķis, kas spēlē mežragu.

MEŽRAGS v. Metāla pašamais mūzikas instruments — spirālveida saliekts mežģības rags ar platu galu. Mežraga solo. Mežraga kvartets.

MEŽROŽE dsk. ģen. -žu, s. Savvaļas roze — krūms ar sīkiem vienbārtiem, nesaliektiem ziediem un sīkiem augļiem; šā auga auglis. Mežrožu dzīvzogs. Mežrožu ziedl. Mežrožu sīrups.

MEŽRUPNIECĪBA s. Rūpniecības nozare, kas aptver kokmateriālu iegūšanu, sagatavošanu un to sākotnējo apstrādes un pārstrādes, Mežrupniecības rajons, uzņēmums.

MEŽS v. 1. Ar kokiem apaugusi liela zemes platība; koki, kas aug šajā platībā. Lapkoku m. Priežu, egļu m. Lauku aizsardzības mežu josla. Stādīt mežu. Meža ciršana. Zāle saaugusi kā m. 2. ģen. Tāds, kas aug vai dzīvo savvaļā, mežā; tāds, kas nav kultivēts; tāds, kas nav pieradināts. Meža zemes, Meža irbe. Meža zvēri.

MEŽSAIMNIECĪBA s. Tautas saimniecības nozare, kas nodarbojas ar mežu kopšanu, saglabāšanu, plānoveidīgu izmantošanu un atjaunošanu. Mežsaimniecības problēmas.

MEŽSARGS v. Līdz 1957. g. Latvijā — mežniecības darbinieks, kas apsargā noteiktu meža apgabalu, kā arī pārzina un uzrauga mežu stādīšanu, kopšanu, ciršanu un dažādu tehnisku mežsaimniecības darbu izpildīšanu. Mežsarga mājas.

MEŽSTRADNIEKS v.; mežstrādniece, dsk. ģen. -ču, s. Cilvēks, kas strādā pie mežu ciršanas un kokmateriālu sagatavošanas darbiem. Mežstrādnieku brigāde.

MEŽVINS v. Vinoklu dzimtas dekoratīvs uģēgāugs, ko audzē ēku vai žogu izdaiļošanai.

MEŽZINIS -ņa, v.; mežzīne, dsk. ģen. -ņu, s. Mežhopības speciālists, kas pārzina un vada mežsaimniecības darbus.

MICELIJS v. Sēpolne.

MICIT -u, -i, -ā, pag. -īju, pārē. Spīdēt ar rokām (arī ar kājām vai hodu rīku), maistīt, jautāt. M. maizi (maizes miklu). M. biežpienu. M. mīklas.

MICMANIS -ņa, v. 1. Jaunābā komandējošā sāstāva augstākā dienesta pakāpē PSRS Jūras Kara Flotē; persona, kurai ir šī pakāpē. 2. Pirmā virsnieka pakāpē (pirmsrevolūcijas Krievijā un vairākās citās valstīs); cīrsnieks, kuram ir šī pakāpē.

MICOSANA s. Sena latviešu kāzu tradīcija — līgavas uzņemšana sievas kartā, noņemot vainagu un uzliekot sievas galvassegu — micu.

MICURINIETIS -ša, v.; micurinieci, dsk. ģen. -šu, s. Padomju dabaszinātnieka I. Micurina darba metožu pārmējs un darba turpinātājs.

MIDIT -u, -i, -ā, pag. -īju, pārē. Vairākhārt kārtojot (kam) virsu, staigājot. spēlēt (ko) pie

AIDINIEKS

22

AIDINIEKS v. Zirgs, kas iet, liekot abas vienas puses kājas reizē; arī labs rikšotājs ar slaidu soli.

AIDS nelok., v. Smaga infekcijas slimība, ko izraisa cilvēka imūndeficīta vīruss un kas galvenokārt bojā imūnsistēmu. Aids profilakses centrs. Saslimt ar aids.

AIJĀT -āju, -ā, -ā, pag. -āju, pārej. Šūpot rokās vai klēpi (parasti klusi dziedot); šūpojojot midzināt. A. bērnu, lēli.

AILA s. Celmiecība — brīva vieta sienā (durvīm vai logam).

AILE dsk. ģen. aiļu, s. Ar paralēlām līnijām norobežota vieta, laukums (uz papīra lapas). Ierakstīt skaitļus ailēs. Savilkt ailes lapā.

AINA s. 1. Ar redzi uzverams (arī iztēlē veidots) skats; ar redzi uzverama (arī iztēlē veidota) norise, notikums. Dabas a. Vērot interesantu ainu. Priecīga, skumja a. Atmiņu, sapņu, fantāzijas ainas. 2. Cēliena daļa dramatiskā darbā. Lugā ir trīs cēlieņi, septiņas ainas. 3. pām. Datu, faktu kopums, ko uzver vienlaicīgi. Izpētīt ainu, ko rāda statistikas dati.

AINAVA s. 1. Dabas un cilvēku veidots objektu kopums un izkārtojums dabā. 2. Dabasskats. Pavasara, ziemas a. Vērot ainavas pa vilciena logu. 3. Glezna, zīmējums, fotogrāfija, kurā atainots dabasskats. Ainavu gleznotājs. Šķirstīt albumu ar ainavām.

AINAVISTS v.; **ainaviste** dsk. ģen. -stu, s. Ainavu (2) gleznotājs.

AINOTIES 3. pers., -ojas, pag. -ojās. Tēloties, atainoties kā redzes tēlam. Atmiņā spilgti ainojās pārdzīvotais notikums.

AIRENES -ņu, vsk. airene, s. Graudzāļu dzimtas lakstaugi, kuru ziedkopu veido vārpiņas. Daudziedu a., ganību a. (sugas).

AIREŠANA vsk., s. 1. Darbība → a i r ē t. Pret straumi grūta a. 2. Ūdenssporta veids — braukšana ar airu laivām un airētāju sacensības braukšanas ātrumā noteiktā distancē. Akadēmiskā a. Kanoe a. Sporta meistars airēšanā.

AIRĒT -ēju, -ē, -ē, pag. -ēju, 1. nepārej. Iegremdēt un vēzēt airus ūdenī, lai virzītu laivu, plostu. A. ar vienu, ar diviem ariem. Vienmērīgi, labi a. 2. pārej. Ar airu kustībām virzīt (laivu, plostu). A. laivu uz krastu.

AIRĒTĀJS v.; **airētāja** s. Cilvēks, kas airē; sportists, kas specializējies airēšanā.

AIRĒTIES -ējos, -ējies, -ējas, pag. -ējos. 1. Airējot virzīties (ar laivu vai plostu). A. uz krastu. A. ieskārsām vilņiem. 2. Vēzēt rokas un kājas līdzīgi airēšanas kustībām.

Bērns airējas pa ūdeni. 3. pām. Virzīties uz priekšu, vēzējot rokas, ar rokām atbrīvojot sev ceļu. A. ar elkojiem caur pūli.

AIRIS -ra, v. Rīts airēšanai — šaurs lāpstveida priekšmets ar kātu. Cilāt airus. Iegremdēt airus ūdenī. Airu laiva. Sēsties pie ariem.

AIRKĀJI vsk. airkājis -ja, v. Zidītāju kārtā — lieli vai vidēji ūdens (jāras) dzīvnieki ar īsām kājām, kas atgādina airus (piem., roņi, delfīni).

AIRSOLS v. Sols (laivā), uz kura sēž airētājs vai airētāji.

AISBERGS v. No ledāja atlūzis liels peldošs vai uz sēkļa uzšēdis ledus blāķis, kura lielākā daļa atrodas zem ūdens; leduskalns.

AITA s. 1. Dobradžu dzimtas dzīvnieks ar biezu sprogainu apmatojumu; attiecīgais mājdzīvnieks, lauksaimniecības dzīvnieks. Smalkvilnas aitas. Karakula aitas. Aitu ganības. Cirtņ aitas. 2. Šo dzīvnieku mātīte. Auns ar aitam un jēriem.

AITĀDA s. Apstrādāta aitas āda (parasti kažokāda). Aitādas kažoks, cepure, apakle. Nemiecētas aitādas.

AITASGALVA dat.: v. -am, s. -ai, kopdz.; vienl. Neapķērtis cilvēks; stulbenis.

AITKOPEJS v.; **aitkopēja** s. Cilvēks, kas kopj aitas.

AITKOPĪBA vsk., s. Lopkopības nozare — aitu audzēšana vilnas un gaļas ieguvei. Nodarboties ar aitkopību. Aitkopības rajoni.

AITKOPIS -pja, v.; **aitkope** dsk. ģen. -pju, s. 1. Cilvēks, kas nodarbojas ar aitkopību, šās nozares speciālists. 2. Aitkopējs.

AIZ prievārds ar vsk. ģen. un dsk. dat. 1. Norāda, ka vieta, kur (kas) atrodas, noris vai korp virzās, ir (kam) otrā pusē vai aiz mugurē. Māja ir a. ezera. Sodien pļauj a. meža. Ūdens aiztecēja a. apkakles. Paslēpties a. liela koka. 2. Norāda uz to, kam piekarsas, to aptverot, satverot. Paņemt a. rokas. Satvert a. siksnas. Sapurināt a. pleca. 3. Norāda uz secību. Viņi gāja viens a. otra, cits a. cita. 4. Norāda iemeslu. A. priekā. A. lielām bēdām. A. dūsmām viņš nevar parunāt.

AIZ- piedēklis. 1. savienojumā ar lietv. Norāda uz vietu, kas atrodas aiz mugurē vai otrā pusē kam. Aizdurve, aizkrāsne, aizmugure. Aizkuņģa (dziedzeris). 2. savienojumā ar lietv. Norāda uz laiku pirms vai pēc kā. Aizvēsture, aizmūžs. 3. savienojumā ar darb. Norāda uz darbību, kas attālinās, virzās uz kādu mērķi (kur, līdz kurieni). Aiz-

rīts LJV. Salīdzinājumā ar 1987. gada izdevumu dažviet norādes mainītas, piem., vārdam *apņemt* 6. nozīmē ('apprecēt') norāde *novec.* aizstāta ar *sar.*, citur atstātas vecās, kas atsevišķos gadījumos izraisa pārdomas, piem., *pamatšķira* — *poēt.* 'Strādnieku šķira, proletariāts'. Šķiet, ka vārdnīcā vajadzēja lietot arī norādi *vēst.* (vēsturisks, tāds, kas attiecas uz agrākajiem laikiem), jo vārdnīcā ir pietiekami daudz vēstures terminu (*klausas*, *šķūtis* u. c.). Iespējams, ka šī norāde nav lietota tādēļ, ka vārdnīcas veidotāji ir vispār atteikušies no speciālo jomu (nozaru) apzīmējumiem norāžu formā. Tāpēc viņiem nereti bija jāizmanto alternatīvas metodes, piem., jomas nosaukumu iekļaujot skaidrojumā, sal.: *klausas* — '2. Vēsturiski — ar likumu noteikts zemes īpašnieka pienākums veikt noteiktu sabiedrisku darbu (piem., Latvijā pirms Otrā pasaules kara)'. Tomēr dažkārt tas nevajadzīgi pagarina skaidrojumus, piem., *forsēt* — '2. Militārajā terminoloģijā — pārvarēt ar kauju (kādu šķērslī dabā, parasti upi)'. Kompaktāks risinājums būtu norāde *mil.* Paretam vārdnīcas autori ir ignorējuši vārdnīcā paredzētās norādes, sal.: *tauta* — '4. dsk. *Folklorā* — cita novada, citas dzimtas cilvēki; sveši ļaudis; arī precinieki'.

Pozitīva iezīme: vārdnīcā atrodamas norādes uz nevēlamu valodas praksi (piem., *nozīmēt*³, *sastādīt* (4)), taču arī šajā gadījumā ir zināma nekonsekvence, jo norādi *nevēl.* vajadzēja dot arī pie vairākiem citiem vārdiem, piem., *barža*, *buksēt* (2), kurus par nevēlamiem uzskatījusi Terminoloģijas komisija.

Vārda semantika

Vairāk nekā 20 burta A šķirkļavārdiem semantiskā struktūra ir papildināta ar jaunām nozīmēm, piem., vārdam *adaptācija* nākusi klāt 3. nozīme — 'piemērošanās mainīgai vadības situācijai (par tehniskām ierīcēm)'; vārdam *aģents* arī 3. nozīme — 'faktors, arī līdzeklis, kas izraisa, uztur, veicina vai kavē kādu procesu'. Dažiem vārdiem kāda no nozīmēm nav iekļauta, piem., vārdā *aparāts* vairs nav 3. nozīmes — 'iestāžu, nodaļu vai darbinieku kopums'.

Virknei vārdu nav reģistrētas 21. gadsimta sākumā aktuālas nozīmes, piem., vārdiem *akreditēt* (izglītības programmu, augstskolu), *aparātūra* (kā pretmets *programmatūrai*), *apgrūtinājums* (Civillikuma izpratnē), *atkarība* (slimīgs stāvoklis), *augstskola* (kā zemākais augstskolu tips), *direktīva* (ES tiesību akts), *firma* (Komerclikuma izpratnē), *nesējs* (informātikā), *niša* (sektors, specializācija), *pārdegt* (psiholoģiski), *pēc-*

spēle (pēcspēles metieni vai 11 metru soda sitiens), *perkusijs* (mūzikā), *trešdaļa* (hokeja spēles posms).

Nozīmju atlasei, tāpat kā vārdu atlasei, ir jābalstās uz ļoti liela valodas korpusa dotumiem. Ja korpusa nav, tad vārdnīcas sastādītājiem jāizmanto jaunākās vārdnīcas, interneta materiāli un citi uzzīņu avoti, jāiepazīstas ar normatīvajiem aktiem, kas skar plašāku sabiedrības slāņu intereses, regulāri jāinteresējas par sabiedriskajām aktualitātēm, sociālajām problēmām, jāklausa vai jālasa sporta apskati u. tml.

Vārdu un vārdu nozīmju atlasē jāuzmanās no kontaktvalodu leksikogrāfisko avotu vienību burtiskas pārņemšanas. Piem., vārds *gremdētava* gan 1987. gada, gan 2006. gada izdevumā dots ar divām nozīmēm, taču latviešu valodā šis vārds tiek lietots tikai vienā, ar teātra skatuvi saistītā nozīmē. Otra nozīme ‘telpa (kuģī) zem apakšējā klāja, kurā atrodas mašīnas un krava’ vārdnīcas sastādītāja nekompetences dēļ ir „pielipusi” no krievu vārda *мпром* (īstenībā vārda *мпром* otrās nozīmes latviskais ekvivalents ir [kravas] tilpne).

Nozīmju secība šķirklī

Lēmums par nozīmju secību šķirklī parasti ir atkarīgs no viena vai vairākiem pretstatījumiem, piem.: 1) mūsdienu nozīme pret vēsturisko vai novecojušo (*dancis*); 2) vispārīgāka, plašāk zināma nozīme pret speciālo vai relatīvi šaurāku nozīmi (*bumba*, *kulminācija*); 3) nosacīti pirmatnējā pret atvasināto (pārnesto) nozīmi (*arsenāls*, *asinis*, *maģija*, *makulatūra*); 4) literārās valodas nozīme pret sarunvalodas nozīmi (*kronis*). Tiesa gan, dažkārt šeit minētie nozīmju tipi neizpaužas pietiekami skaidri un ir vēl arī daži citi vērā ņemami faktori, taču pretstatījumiem tomēr ir būtiska nozīme. Latviešu vārdnīcās visumā nav saskatāma kāda stingra nozīmju secības sistēma. Minēto pretstatījumu kārtība dažāda tipa vārdnīcās varētu atšķirties, taču plašākai sabiedrībai domātā viensējuma skaidrojošajā vārdnīcā nozīmju kārtojumā vispirms būtu jādod mūsdienu plašāk izplatītā nozīme un tikai tad ierobežotāka lietojuma nozīmes. Dažkārt *Latviešu valodas vārdnīcā* nozīmju kārtojums ir lielākā vai mazākā pretrunā ar šo nostādni:

kundze — 1. Turīgu aprindu sieviete; darba devēja, saimniece (attiecībā pret kalpotājiem). 2. Piekļāības forma, runājot par (parasti precētu) sievieti; attiecīgā uzrunas forma. 3. Dzīvesbiedre.

mikseris — 1. Metalurģijā — agregāts šķidra čuguna īslaicīgai uzglabāšanai. 2. Ierīce maisījumu gatavošanai.

Nozīmes skaidrojumi

Visumā LVV vārdu nozīmju skaidrojumi ir izveidoti samērā labi, tomēr sastopamas arī nepilnības, piem.: 1) nesaskaņoti skaidrojumi radniecīgu (savstarpēji saistītu) vārdu grupās; 2) būtiskas pazīmes trūkums; 3) liekvārdība; 4) skaidrojumu papildinoša piemēra trūkums; 5) neizskaidrota vārda vai vārda nozīmes lietošana cita vārda skaidrojumā; 6) novecojusi informācija; 7) pilnīgi vai daļēji aplams skaidrojums. Pirmie četri nepilnību veidi pamatā izskaidrojami ar vāju definēšanas prasmi un paviršību, pēdējie divi atklāj sastādītāja nekompetenci kādā(s) jomā(s), un visi šie trūkumi atrodami gan latviešu valodas skaidrojošajās, gan svešvārdu vārdnīcās. No tematiskā viedokļa raugoties, LVV un LLVV analīze liek secināt, ka nepilnības visbiežāk sastopamas sporta, jūrniecības un militārās sfēras leksikas vienību traktējumā. Dažu vārdu skaidrojumos sastopamas pat divas vai trīs no iepriekš minētajām nepilnībām.

Nesaskaņoti skaidrojumi radniecīgu (savstarpēji saistītu) vārdu grupās

Šis vārdu skaidrošanas nepilnību veids latviešu vārdnīcās ir samērā izplatīts, jo sastādītāji nepievērš vajadzīgo uzmanību jēdzieniskajām (terminoloģiskajām) mikrosistēmām, kur jāatspoguļo noteikts kārtojums, iekšējie sakari vai līdzīgās un atšķirīgās iezīmes, piem., LVV vārdi *asistents*, *lektors*, *docents* un *profesors* minēti tā, ka vārdnīcas lietotājiem nerodas priekšstats par akadēmisko amatu hierarhiju augstskolā, turklāt *lektoram* nemaz nav norādīta saistība ar augstākās izglītības institūcijām, bet visu minēto vārdu skaidrojumos lietoti dažādi kategoriālie apzīmējumi (‘pedagogs’, ‘mācībspēks’, ‘docētājs’), sal.:

asistents — ..2. Augstāko mācību iestāžu pedagogs vai zinātniski pētniecisko iestāžu līdzstrādnieks, kam piešķirts zemākais zinātniskais nosaukums; arī attiecīgais zinātniskais nosaukums.

lektors — Speciālists, kas lasa lekcijas.

docents — Mācībspēka amats augstākajā mācību iestādē; zinātniskais nosaukums, ko piešķir šā amata izpildītājam; arī cilvēks, kas strādā šajā amatā.

profesors — Augstskolas docētāja vai zinātniskās pētniecības iestādes darbinieka augstākais zinātniskais nosaukums un amats.

Vārdu skaidrojumu un terminoloģisko nesaskaņotību var ilustrēt ar šķirkļiem *pērtiķis*, *cilvēkpērtiķi*, *primāti* un cilvēkpērtiķu sugām *gorilla*, *orangutans* un *šimpanze*, kā arī gibbonu dzimtas sugu *gibons*. Veidojot šo dzīvnieku definīcijas, sastādītājiem droši vien vajadzēja vadīties pēc 20. gadsimta beigās eksistējušās terminoloģijas, ko atspoguļoja tāds autoritatīvs izdevums kā *Latvijas padomju enciklopēdija* (LPE). Daļēji tas ir darīts, tomēr īstas konsekvences trūkst, sal.:

pērtiķis — Primātu kārtas zīdītājs ar labi attīstītām galvas smadzenēm, acīm galvas priekšpusē īpašos acu dobumos un locekļiem, kas līdzīgi cilvēka locekļiem.

cilvēkpērtiķi — Lielī pērtiķu kārtas dzīvnieki bez astes, ar labi attīstītu apmatojumu.

gorilla — Liels cilvēkpērtiķu dzimtas dzīvnieks (Āfrikā) ar pelēki melnu apmatojumu; attiecīgā dzīvnieku suga.

orangutans — Liels cilvēkpērtiķu dzimtas dzīvnieks ar rudu apmatojumu un garu purnu; attiecīgā dzīvnieku suga.

šimpanze — Vidēja lieluma augsti attīstīts cilvēkpērtiķu dzimtas dzīvnieks (Āfrikā); attiecīgā dzīvnieku suga.

primāti — Augstākie zīdītāji ar labi attīstītām galvas smadzenēm, piem., puspērtiķi, pērtiķi, cilvēks.

gibons — Samērā liels bezastains pērtiķis ar ļoti garām priekškājām.

Piezīmes. 1. Nav saprotams, kāpēc *cilvēkpērtiķi* un *primāti* doti daudzskaitlī, bet *pērtiķis* tikai vienskaitlī; vai tā nav krievu avotu burtiska ietekme? Valodas praksē vārds *pērtiķis* apvieno ikdienišķo izpratni par dzīvnieku un LPE atspoguļoto zinātnisko taksonomiju, tāpēc tas bija jāņem vērā, izvēloties šķirkļavārda skaitļa formu un veidojot skaidrojumus. Pēc LPE [7 1986: 644], latviskā bioloģijas terminoloģijā *primāti* un *pērtiķveidīgie* bija termina *pērtiķi* sekundārie sinonīmi, tāpēc vārdā *pērtiķis*, iespējams, varēja iekļaut divas nozīmes (pirmo nozīmi skaidrot ikdienišķākā izpratnē, bet otro nozīmi dot ar norādi *dsk.* un skaidrot kā „pērtiķu (primātu) kārtas zīdītāji” (līdzīgi kartojumam šķirklī *delfīns*), jo arī LVV *cilvēkpērtiķu* skaidrojumā lietots termins „pērtiķu kārta” (citiem vārdiem, vārdnīcas lietotājus nevajadzētu mulsināt ar neatšifrētu pērtiķu un primātu jēdziena izpratni). Līdzīga problēma ir arī LJV, kur *pērtiķis* dots vienskaitlī, bet *puspērtiķi* — daudzskaitlī. 2. Ja cilvēkpērtiķi raksturoti kā „lieli”, tad atsevišķo sugu šķirkļos šis vārds varētu būt lieks; arī šimpanzei nevajadzētu dot lielumu („vidēja lieluma”), kas atšķiras no kārtas raksturojuma, jo gibbonam, kas ir augumā mazāks par šimpanzi, ir dots skaidrojums ‘samērā liels bezastains pērtiķis’ (bez tam gibbonam nav minēta kārta vai dzimta). 3. Gorillam un orangutanam minēta apmatojuma krāsa, bet šimpanzes skaidrojumā tas nav iekļauts; astes trūkums ir būtiska cilvēkpērtiķu pazīme, bet vai piebilde „ar labi attīstītu apmatojumu” ir tikpat svarīga (vairākos 20. gadsimta beigu angļu un amerikāņu enciklopēdiskajos izdevumos apmatojums būtiskāko pazīmju vidū nav minēts)? 4. Orangutanam nav minēta izplatības teritorija. 5. Daudzi autori uzsver, ka šimpanze ir „visaugstāk attīstītais” cilvēkpērtiķis.

Nākotnē vārdnīcu sastādītājiem būs jāņem vērā LZA TK 2009. gada lēmums Nr. 83 (ar vēlākiem papildinājumiem), kas daļēji maina šīs zīdītāju kārtas terminus, tos tuvinot angļu terminoloģijai.

Skaidrojumu nesakārtotību mikrosistēmas ietvaros labi ilustrē arī vairāku rokas šaujamieroču (pistoļu un revolveru) definīcijas:

brauniņš — Automātiska pistole ar vītņotu stobru.

kolts — Amerikāņu sistēmas revolveris.

mauzeris — Automātisks šaujamierocis (pistole, šautene) pēc vācu tehniku Mauzeru konstrukcijas.

nagans — Īpašas sistēmas revolveris, kas piemērots šaušanai nelielā attālumā.

pistole — 1. Individuālais šaujamierocis tuviem mērķiem.

revolveris — Neliels personiskais šaujamierocis ar rotējošu cilindrisku aptveri.

Piezīmes. 1. Kopš 19. gadsimta beigām visiem minētajiem ieročiem ir vītņoti stobri, tāpēc šo īpatnību var minēt ieroču tipa (pistole, revolveris), nevis viena atsevišķa paveida skaidrojumā. 2. Visi šie ieroči ir nelieli un paredzēti šaušanai uz tuviem mērķiem (līdz 50–70 metriem). 3. Visi pistoļu un revolveru paveidi ir „īpašas sistēmas”; visi paveidi ir nosaukti konstruktoru vārdā. 5. Jāatzīst, absolūtais vairākums pistoļu ir pusautomātiskie ieroči. 6. Ne tikai mauzeris, bet arī brauniņš attiecināms uz citiem šaujamieroču veidiem (šautene, ložmetējs).

Šīs ieroču grupas vārdu skaidrojumu nepilnības raksturīgas arī LLVV un svešvārdu vārdnīcām.

Mikrosistēmās ietilpstošo vienību skaidrojumos saskatāma arī vienkārša redakcionāla neizdarība, piem., vieglatlētikas disciplīnu vai citrusu definīcijās, sal.:

augstlēkšana — Vieglatlētikas disciplīna — lēkšana augstumā pāri latiņai.

kārtslēkšana — Vieglatlētikas disciplīna — augstlēkšana ar kārti.

tāllēkšana — Sporta veids — lēkšana tālumā.

trīssolīlēkšana — Sportā — tāllēkšana ar trim atspērieniem.

apelsīns — 1. Citrusu ģints dienvidu augļu koks vai krūms ar oranži sarkaniem, sulīgiem, aromātiskiem augļiem. 2. Šā auga auglis.

citronkoks — Neliels mūžzaļš citrusu ģints augļu koks ar dzelteniem, aromātiskiem, skābiem augļiem.

Un:

citrons — 1. Citronkoks. 2. Šā koka auglis.

greipfrūts — 1. Citrusaugs ar dzelteniem, aromātiskiem augļiem. 2. Šā auga auglis.

mandarīns — 1. Citrusaugs ar oranžiem saldiem augļiem. 2. Šā koka auglis — mazāks par apelsīnu, smaržīgs, salds un sulīgs.

Spriežot pēc LVV pieņemtās metodes mazāk ieteicamus variantus skaidrot tikai ar pamatvariantu, kuram dots detalizētāks skaidrojums, vārds *citrusi* uzskatāms par pamatšķirkli (sal.: **citrusaugi** — ‘Citrusi’; **citrusi** — ‘Siltzemju augu koki vai krūmi (piem., apelsīni, citroni, mandarīni) ar lieliem augļiem, kuru miza satur ēteriskas eļļas’), kuru vajadzēja izmantot ģintī ietilpstošo augu skaidrojumos. Interesanti, ka tikai *citronam* ir sinonīms *citronkoks* (tieši tā arī LLVV).

Aplūkojot iepriekš minētās vārdu grupas, būtu jārunā arī par divu veidu definīcijām viena tematiskā lauka ietvaros: 1) definīcija ar enciklopēdiskāku raksturu (piem., *paipala* — ‘mazs fazānu apakšdzimtas pļavu putns.’; *gurķis* — ‘1. Viengadīgs ķirbju dzimtas dārzeņis ar ložņājošu vai kāpelējošu stublāju.’); 2) definīcija ar filoloģiskāku raksturu (piem., *paceplītis* — ‘mazs dziedātājputns.’; *ķirbis* — ‘1. Dārzeņis ar stīgojošu stublāju, lielām lapām.’). Šādu definīciju līdzaspastāvēšanas lietderība vienā vārdnīcā ir diskutabls jautājums, tas ir jāizlemj vārdnīcas izdevējam. Slikti, ja bez minētajiem diviem skaidrojumu paveidiem, pie kuriem vārdnīcas lietotājs jau ir pieradis, vārdnīca sniedz vēl trešo modeli, sal.:

kivi — 1. Zooloģijā — nelidojošs, tumši brūns, vidēji liels putns ar garu knābi (Austrālijā un Jaunzēlandē). 2. Botānikā — subtropu auglis ar plānu pūkainu, brūnganu mizu un zaļu sulīgu mīkstumu.

Skaidrojumu nesaskaņotība dažkārt manāma arī absolūto sinonīmu pāros, sal.:

cinga — ‘slimība, ko izraisa ilgstošs C vitamīna trūkums organismā; skorbutis’.

skorbuts — ‘slimība, ko izraisa ilgstošs askorbīnskābes trūkums organismā; cinga’.

Turklāt šāds leksikogrāfiskais risinājums vārdnīcas lietotājam apgrūtina terminoloģiskās prioritātes izpratni — nav skaidras norādes, ka *skorbuts* ir oficiālais termins.

Būtiskas pazīmes trūkums vai nepilnība

Veidojot skaidrojumu, vārdnīcas sastādītājam jādomā par būtiskajiem vārda nozīmes komponentiem, piem., skaidrojot dažus sporta veidus, vārdnīcas autori nav sapratuši sacensības galveno mērķi — censties iegūt pirmo vietu, uzvarēt vai uzrādīt labāko rezultātu, nevis „sasniegt maksimālu ātrumu”. Samērā bieži būtiskākajam komponentam var būt paveidi, gradācijas, kas atspoguļo dažādos veidos, tāpēc vārdu, piem., *hēlijs*, vēlams skaidrot, minot gan *genus* līmeni, proti, „ķīmiskais elements”, gan arī *differentia* [Landau 2001: 153] līmeni, proti, „cēlgāze”, jo ķīmisko elementu skaits pārsniedz simtu un tie pieder pie dažādām grupām. Aplūkosim vārda *grāds* semantisko komponentu ‘akadēmiskā vai zinātniskā pakāpe’ un tā gradāciju apzīmējumu skaidrojumus.

maģistrs — 1. Zinātniskais grāds; cilvēks, kam ir šāds grāds.

bakalaurs — Zemākais akadēmiskais grāds, ko piešķir pēc augstskolas beigšanas un bakalaura darba aizstāvēšanas; cilvēks, kam ir šāds grāds; dažās zemēs — persona, kas beigusi vidusskolu.

doktors — 1. Persona, kam piešķirts attiecīgs zinātniskais grāds. 2. Ārsts.

grāds — ..5. Zinātnes darbinieka pakāpe.

Piezīmes. 1. Vārda *grāds* piektās nozīmes skaidrojumā neveikli atklāts tikai viens no nozīmes komponentiem, jo akadēmiskos un zinātniskos grādus piešķir gan par noteiktas pakāpes augstākās izglītības

iegūšanu, gan arī zinātniekiem un mācībspēkiem. 2. Par apmierinošu var uzskatīt tikai vārda *bakalaurs* skaidrojumu (tajā ir atbilstošs kategorālais un diferencējošais komponents). 3. Maģistrs ir akadēmiskais grāds (nākamais pēc bakalaura grāda, citiem vārdiem — ko piešķir pēc maģistra darba aizstāvēšanas). 4. Doktors ir zinātniskais grāds, ko piešķir pēc promocijas darba aizstāvēšanas. 5. Nesakārtotība mikrosistēmas ietvaros: bakalaurs un maģistrs ir „cilvēki”, bet doktors — „persona”.

Jau minētā vārda *kivi* otrās nozīmes skaidrojumā (‘2. Botānikā — subtropu auglis ar plānu pūkainu, brūnganu mizu un zaļu sulīgu mīkstum.’) trūkst būtiska izcelsmes komponenta. Vai vārdu *ābols* var skaidrot kā ‘mērenās joslas auglis ar plānu mizu un gaišu mīkstum’? Nepieciešams auga nosaukums vai vismaz tā īss apraksts, sal.: *kivi* — ‘..2. aktinīdiju dzimtas kāpelētājauga auglis, kam ir ..’ (*Svešvārdu vārdnīca*. 2. izd. Rīga : Jumava, 2002).

Liekvārdība

Leksikogrāfijā ir savs vielas nezūdamības likums: jo garāki vārdu skaidrojumi, jo mazāku šķirkļavārdu skaitu var iekļaut izdevniecības noteiktajā vārdnīcas apjomā. Viensējuma skaidrojošā vārdnīca nevar sniegt izsmeļošu informāciju, jo ierobežotā apjoma dēļ bieži vien no sīkākas detalizācijas jāatsakās. Tāpēc vārdu skaidrojumos jāiekļauj būtiskākie elementi, lai vārdnīcas lietotājs nepieciešamības gadījumā varētu bez liekiem sarežģījumiem turpināt meklējumus apjomīgākos vai specializētākos izdevumos. Liekvārdības pamatā var būt neprasme atšķirt būtiskās un mazāk būtiskās raksturojošās iezīmes. Bieži vien lieki vārdi skaidrojumos parādās, pārņemot definīcijas no enciklopēdiskiem avotiem, jo tajos sastopami izvērstāki skaidrojumi, kā arī neveiksmīgi kombinējot divu vai vairāku avotu materiālu. Vienas vārdnīcas ietvaros vajadzētu ievērot aptuveni līdzīgu vienas klases objektu (piem., augu vai dzīvnieku) skaidrojuma struktūru, nepieļauj stipri atšķirīgu detalizāciju. LVV tas ne vienmēr ir izdevies, sal.:

ciedrs — Mūžzaļš priežu dzimtas skujskoks.

ceriņi — Olīvu dzimtas vasarzaļš krāšņumkrūms vai neliels koks ar smaržīgiem violetiem vai baltiem ziediem blīvās skarās.

Latviešu literārās valodas vārdnīcā šo augu skaidrojumos dzimta nav minēta (*ciedrs* — ‘mūžzaļš, lapeglei līdzīgs skuju koks’; *cerīņi* — ‘1. krāšņumkrūms ar smaržīgiem violetiem vai baltiem ziediem blīvās skarās’), tomēr vārdnīcā šajā aspektā ir liela dažādība, kas neliecina par stingriem definēšanas noteikumiem vai rūpīgu rediģēšanu. *Ciedra* skaidrojumā iekļautais salīdzinājums „lapeglei līdzīgs” (no salīdzinājumiem definīcijās vēlams izvairīties) nav pietiekami informatīvs, jo lapeglei ir dažādas sugas un ne visiem latviešiem tas radīs nepārprotamu priekšstatu. Jāpiebilst, ka LLVV vārds *lapegle* vēl nebija skaidrots; to atrodam septiņus gadus vēlāk publicētajā 4. sējumā, un te sastādītāji skaidrojumā snieguši pārspīlēti daudz detaļu: *lapegle* — ‘prieku dzimtas vasarzaļš ziemeļu puslodes vienmājas koks ar ļoti mīkstām viengadīgām skujām, kas rudenī nobirst’.

Atgriežoties pie LVV vārdu skaidrojumiem, jānorāda vismaz uz dažiem vairāk vai mazāk pamanāmiem liekvārdības gadījumiem. Tā, piem., vārda *šakālis* skaidrojumā (‘plēsīgs suņu dzimtas zīdītājs ar kuplu asti un parasti viegli pelēki dzeltenu apmatojumu’) dzīvnieka apmatojuma krāsa apraksts ir pārāk garš. Iespējams, ka arī „plēsīgs suņu dzimtas zīdītājs” varēja saīsināt par vienu komponentu — „suņu dzimtas plēsējs”. Dažkārt visās skaidrojuma daļās jūtama daudzvārdība, piem., *zenītieroči* — ‘raķešu ieroči un šaujamieroči (zenītraķetes, zenītlieģabali, universālas artilērijas iekārtas un zenītložmetēji) gaisā pamanītu apdraudošu objektu iznīcināšanai’. Šeit gan grupas objektu, gan funkcijas aprakstu var saīsināt, saglabājot būtiskāko informāciju: *zenītieroči* — ‘zenītraķetes, zenītlieģabali, zenītložmetēji un citi ieroči gaisa mērķu iznīcināšanai’; vai pat *zenītieroči* — ‘raķetes, lieģabali, ložmetēji un citi ieroči gaisa mērķu iznīcināšanai’.

Skaidrojumu papildinoša piemēra trūkums

Nereti pat šķietami loģiska un būtisku pazīmi ietveroša definīcija lasītājam paliek neskaidra, jo aprakstā pietrūkst ilustrējoša piemēra, kas aplūkoto jēdzienu uzreiz padara pietiekami izprotamu. Salīdzināšanai var minēt LVV un LLVV doto vienu un tā paša vārda skaidrojumu:

plūdenis — Valodniecībā — līdzskanis, kuru izrunājot gaiss vienmērīgi izplūst pa mutes dobumu. (LVV)

plūdenis — 1. val. Skanenis, kura artikulācijā gaiss plūst pa mutes dobumu (piem., l, ļ, r) (LLVV)

Lai arī otrais skaidrojums terminoloģiski ir sarežģītāks, tomēr konkrētu skaņu nosaukšana dod nevalodniekam iespēju vismaz aptuveni saprast *plūdeņa* būtību. Pirmā definīcija nespeciālistam ir būtībā tukša skaņa. Un to pašu var teikt par vairākām valodniecības terminu definīcijām no LVV, sal.:

velārs — Tāds (patskanis, līdzskanis), ko artikulē, paceļot mēli pret mīkstajām aukslējām.

mēlenis — Valodniecībā — līdzskanis, kura artikulācijā aktīvais runas orgāns ir mēle. Līdzskaņus iedala lūpeņos un mēleņos. Priekšējie, vidējie, pakaļējie mēleņi.

Skaidrojumu papildinošie piemēri nespeciālistam ir ārkārtīgi mazinformatīvi. Šajos gadījumos vārdnīcas sastādītāji ir gandrīz pilnīgi aizmirsuši par savu mērķauditoriju un leksikogrāfa galveno sūtību — izskaidrot tā, lai to saprastu lasītājs [Landau 2001: 154].

Jāpiebilst, ka ar fonētiku saistīto terminu atlase LVV ir diezgan haotiska, *lūpenis* un *mēlenis* ir iekļauti, bet *slēdzenis* un *spraudzenis* — nav. Ja ir *palatāls* un *velārs*, kāpēc nav vārdu *alveolārs* un *dentāls*? Un šādu kontrastu uzskaitījumu var turpināt.

Neizskaidrota vārda vai vārda nozīmes lietojums

cita vārda skaidrojumā

Vārdu skaidrojumos jālieto tikai vārdnīcā skaidroti vārdi, lai lietotājam neapgrūtinātu uztveri [Zgusta 1971: 257]. Piem., šķirkļavārdu *augēdājs* un *priekšdziedzeris* skaidrojumos doti arī to ekvivalenti *fitofāgs* un *prostata*, kas vārdnīcā kā šķirkļavārdi nav iekļauti, savukārt vārds *čempionāts* skaidrots kā „meistarsacikstes”, taču šī vārda vārdnīcā nav. Vārda *trohajs* skaidrojumā ir vārds *sillabotonisks*, kas vārdnīcā nav skaidrots. Šķirkļavārda *pieccīņa* skaidrojumā („Piecu sporta disciplīnu komplekss; sacensības šajā kompleksā. Modernā p. Sacensības *pieccīņā*.”) vārds „disciplīna” lietots ar nozīmi, kas nav skaidrota šajā vārdnīcā. Vārda *eskadriļa* skaidrojumā („Kara aviācijas apakšvienība, kas

sastāv no vairākām lidaparātu grupām. *Iznīcinātāju e. Eskadriļas uzbrukumums.*") vārds *grupa* lietots ar nozīmi, kas šajā vārdnīcā nav skaidrota.

Novecojusi informācija

Skaidrojumos ievietotā novecojusī informācija vai piemēri pamatā saistīti ar padomju laiku reāliju definīcijām. Lielākā daļa no tām 2006. gada izdevumā ir izlabotas, citas tomēr palikušas ar veco saturu, piem., militārie termini (*apakšvienība, daļa* (6), *komandantūra, pulks*). Paretam sastopamas vēsturiskā materiālisma garā veidotas vai politiski novecojušas definīcijas, piem., *imperiālists* — 'monopolistiskā kapitāla pārstāvis, kas realizē imperiālisma politiku; lielkapitālists'. Samērā lielu grupu veido Eiropas valstu naudas vienības, kuru vietā kopš 2002. gada funkcionē *eiro* (vārdnīcā tas nav izskaidrots). Lielbritānijā jau 1971. gadā notika naudas reforma, bet LVV tas nav ņemts vērā, piem., *florīns* — 'sena zelta naudas monēta; mūsdienās — naudas vienība Holandē un Anglijā'. Arī daži vārdi, kas apzīmē valdniekus, jau samērā sen nav saistāmi ar vārdnīcā minētajām valstīm, piem., *šahs* Irānā, *kalīfs* „dažās musulmaņu zemēs”. Tāpat būtu jāpārbauda dažādu ierīču un mašīnu, kā arī vielu un materiālu skaidrojumi, piem., *hektogrāfs* vairs netiek izmantots savā sākotnējā funkcijā, bet atradis ierobežotu lietojumu mūsdienās tik populārajā tetovēšanā, savukārt *hloroformu* mūsdienās vairs neizmanto anestēzijai.

Daļēji vai pilnīgi aplams skaidrojums

Šai kļūdu kategorijai ir visnegatīvākā ietekme uz skaidrojošās vārdnīcas prestižu. Diemžēl arī LVV ir konstatēti šādi trūkumi, kurus nosacīti varētu dalīt trīs grupās: 1) skaidrojums ir visumā apmierinošs, bet kāds elements ir pilnīgi neatbilstošs; 2) skaidrojums ir neprecīzs; 3) skaidrojums ir nesakarīgs un neatklāj nozīmi vai neatbilst patiesībai.

Pirmajā apakšgrupā var minēt vārdus *farizejs* — '1. senās Jūdejas reliģiski politiskas partijas loceklis, kas centās stingri ievērot Korāna priekšrakstus'; *biatlons* — 'ziemas sporta veids, divcīņa — stafetes slēpojums un šaušana mērķī'; *stūresvīrs* — 'cilvēks, kas stūrē (ūdens transportlīdzekli, lidaparātu)'. Šajā grupā varētu iekļaut arī skaidrojumus, kuros Apvienotās Karalistes vai Lielbritānijas vietā minēta Anglija.

Otrajā apakšgrupā var minēt vārdu *senāts* (4) — 'profesoru sapulce vai padome (augstskolā)'. Precīzāk izsakoties — augstskolas lēmēj institūcija, kurā pārstāvēts akadēmiskais un vispārīgais personāls, kā arī studējošie.

Trešajā apakšgrupā kā pilnīga pārpratuma piemēru var minēt vārdu *aizmugure* — '6. sportā — stāvoklis, kas izveidojas, pārkāpjot dažus spēles noteikumus un līdz ar to izraisot spēles pārtraukumu (piem., futbolā, hokejā)'. Šis vārdu salikums ir ļoti līdzīgs tikpat nesakarīgam skaidrojumam LVV, un arī topošajā *Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcā* (<http://www.tezaurs.lv/mlvv/>) definīcija ir nepareiza (ši sporta termina lietpratīgs skaidrojums sniegts 2003. gada *Lielajā enciklopēdiskajā vārdnīcā*). Savukārt vārds *vaidelotis* skaidrots, ja tā var teikt, naīva romantisma garā, jo zinātnieki to saista tikai ar lietuviešu un senprūšu vēsturi.

Dažos skaidrojumos tiek izmantoti padomju laikos iegājušie vārdu salikumi, piem., *fašistiskā Vācija*, taču objektīvi precīzāks ir apzīmējums *nacistiskā Vācija*.

Skaidrojumu atkārtošanās

Vārdnīcā ievietoti sinonīmu, būtībā ekvivalentu pāri, taču to savstarpējais saskaņojums ir dažāds, piem.: 1) *pektīni* — 'organiskas vielas, polisaharīdi, kas sastopami visos sauszemes augos; pektīnvielas'; *pektīnvielas* — 'pektīni'. 2) *peilēklis* — 'instrumenti, ar kuru pēc peilējuma nosaka novērojamā objekta atrašanās vietu (piem., navigācijā); peilers'; *peilers* — 'instrumenti, ar kuru pēc peilējuma nosaka novērojamā objekta atrašanās vietu (piem., navigācijā); peilēklis'. Šādos gadījumos ieteicamāk izvēlēties primāro šķirklavārdu un tikai tajā dot pilnu skaidrojumu.

Viens no problemātiskajiem jautājumiem ir šķirklavārdā aptverto jēdziena sastāvdaļu atspoguļojuma, resp., šķiruma veids, piem., augšs un tā auglis, amats vai dienesta pakāpe un cilvēks, kuram ir šis amats vai pakāpe, tauta un tās piederīgie. Gan LVV un LLVV, gan svešvārdu vārdnīcās sastopam dažādus leksikogrāfiskos risinājumus. LVV augšs un tā auglis vairākumā gadījumu šķirts divās nozīmēs, taču paretam apvienots vienā, piem.: *cukurbietes* — 'bietes, no kuru saknēm iegūst cukuru; šo augu saknes'; *paprika* — 'nakteņu dzimtas lakstaugs, dārzeņi ar dzelteniem un sarkaniem (līdz pat melniem) augļiem; šā auga auglis'. Amatu un dienesta pakāpju skaidrojumiem parasti aiz semikola pievienota piebilde „cilvēks/persona/karavīrs, kam ir šāda pakāpe/kas ieņem šādu amatu”. Līdzīgi ir ar tautu un to piederīgo skaidrojumiem. Vai šāda atšķirīga pieeja ir loģiska? Šķiet, ka pareizāk būtu izvēlēties vienu modeli un to izmantot visā vārdnīcā.

Ilustratīvais materiāls

Pašu sastādītāju izveidotos ilustratīvos piemērus, kas seko vārda skaidrojumam, var vērtēt dažādi. Ir tādi, kas palīdz izprast nozīmi, bet ir arī tādi, kas mazāk erudītiem vārdnīcas lietotājiem neko nedod. 2006. gada izdevuma veidotāji vecos piemērus bieži vien rediģējuši šķietami pēc t.s. mazākās piepūles principa. Piem., pie vārda *apbalvot* 1987. gada vārdnīcā dots piemērs *Ar prēmijām apbalvoti traktoristi*, bet 2006. gadā — *Ar prēmijām apbalvoti sportisti*; pie vārda *atbalss* 1987. gada izdevumā ievietotais piemērs *Tēvijas kara atbalsis literatūrā* nomainīts ar *Pasaules kara atbalsis literatūrā*; pie *armija* — *Kapitālismisko valstu bezdarbnieku armija* aizstāts ar *Bezdarbnieku armija*; pie *nodaļa* — *Tautas izglītības nodaļa* saīsināta par *Izglītības nodaļu*, bet *Milicijas nodaļa* pārveidota par *Policijas nodaļu*. Savukārt pie vārda *siknauda* piemērs *Izmainīt rubli siknaudā* aizstāts ar *Izmainīt latu siknaudā*. Dažkārt piemēri svītroti, piem., *1812. gada Tēvijas karš. Lielais Tēvijas karš* (pie vārda *tēvija*) vai *Partizānu nodaļa* (pie *nodaļa*).

Vārdnīcā vēl palikusi virkne ilustratīvo piemēru, kas ir novecojuši, attiecas uz PSRS reālijām un padomju ideoloģiju vai ir aplami (piem., pie *līga*² dotais piemērs (*Nāciju līga*) ir burtisks pārcēlums no krievu valodas, jo latvieši šo organizāciju sauc par *Tautu Savienību*):

akadēmija (2) — ..Kara a.

apgabals — ..Kara a.

barjerskrējiens — ...Astoņdesmit metru b.

bokseris — ..Pirmās sporta klases b.

elektrifikācija — ..Elektrifikācijas komisija.

leitnants — ..Jaunākais l., vecākais l.. Piešķirt jaunākā leitnanta pakāpi.

līga² — ..Nāciju l.

linijkuģis — ..Starpkontinentālie linijkuģi.

nodaļa — ..Sakaru n.

pavēste — ..Saņemta pavēsti no kara komisariāta.

reids² (1) — ..Kavalērijas r.

šķira (1) — ..Antagoniskas šķiras.

Īsi secinājumi

LVV ievaddaļā paustie principi, pēc kuriem sastādītāji rīkojušies vārdnīcas materiāla atlasē, un arī vārdnīcas šķirkļa struktūra no mūsdienu leksikogrāfijas viedokļa ir pieņemami. Saīsinātā norāžu sistēma, šķiet, nav attaisnojusi, jo vārdu skaidrojumos samērā bieži jāizmanto papildelementi, kas palielina apjomu. Vārdnīcas desovetizācija ir veikta visumā apmierinoši, tomēr vietām redaktora darbs ir bijis paviršs. Vārdnīcas papildināšana ar jaunām leksiskām vienībām un jaunu nozīmju iekļaušana jau esošajos šķirkļavārdos veikta nepilnīgi: trūkst samērā daudzu ļoti aktuālu vārdu. Pieeja vārdnīcas materiāla kārtošanai un it īpaši definīciju saskaņošanai vēl nav pietiekami sistēmiska. Dažviet vārdnīcā atrodama stipri novecojusi informācija un neattaisnojamas kļūdas. Kopsecinājums: gatavojot vārdnīcas nākamo izdevumu, jāveic liels redakcionāls darbs, vārdnīcas šķirkļi jāveido īsāki un jāpalielina šķirkļavārdu skaits.

2. Svešvārdu vārdnīcas

Svešvārdu vārdnīca. Norden, 1996

Svešvārdu vārdnīca. Jumava, 1999, 2002², 2007³

Svešvārdu vārdnīca. Avots, 2004

Svešvārdu vārdnīca. Jumava, 2005

Ilustrētā svešvārdu vārdnīca. Avots, 2005

Svešvārdu vārdnīca skolēniem. Zvaigzne ABC, 2006

Svešvārdu vārdnīcas Latvijā ir tradicionāls vārdnīcu paveids jau kopš 1878. gada. Pēc Otrā pasaules kara tās tika tulkotas no krievu valodas un papildinātas ar latviešu valodai raksturīgiem svešvārdiem. Pēdējos 20 gados svešvārdu vārdnīcu izdošana nosacīti dalāma divos posmos. Perioda sākumā (līdz 1996. gadam) bija ļoti jūtams svešvārdu vārdnīcu

trūkums, jo iepriekšējā vārdnīca iznāca 1978. gadā. Šķiet, ka tās vienkāršai pārpublicēšanai nevienam izdevējam nepietika drosmes, jo vārdnīca bija ļoti ideoloģizēta, ar marksisma-ļeņinisma klasiķu citātiem. Bet oriģināliem leksikogrāfiskiem izdevumiem 90. gadu pirmā puse nebija labvēlīga, jo apgādiem acīmredzot nebija līdzekļu jauniem lielprojektiem, arī iedzīvotāju interesi bija saistījusi cita veida lasāmviela.

Pirmo svešvārdu vārdnīcu izdeva apgāds „Norden” 1996. gadā. Vārdnīcas recenzents K. Karulis [1997b] sniedz informāciju, ka „vārdnīca tapa neparasti īsā laikā — nedaudzos mēnešos”. Gan tās ārējais veidols, gan iekšējais izkārtojums un šķirklju uzbūve radīja zināmu saspietības iespaidu. Norādītais šķirklju skaits (aptuveni 12 500) īstenībā pārsniedza faktisko (tas nesasniedza 12 000), neliels skaits citvalodu vārdu un teicienu, kurus lieto oriģinālrakstībā, bija integrēti kopējā šķirklju masīvā. Vārdnīcas veidotāji bija atteikušies no vārdu etimoloģijas bloka, kas bija ļoti būtisks trūkums un izraisīja daudzu vārdnīcas lietotāju vilšanos.

Vārdu atlase

Vārdnīcas ievadā teikts, ka „izdevumā apkopoti dažādās zinātnes, mākslas, ražošanas un sadzīves jomās lietojami svešvārdi, turklāt daudz tādu vārdu, kuru nav līdzšinējās latviešu valodas skaidrojošās vārdnīcās (Izcēlums mans — J. B.). Līdzās izplatītākiem terminiem, doti arī tādi, kas sastopami tikai kādā vienā zinātnes nozarē, bet ir tur svarīgi. [...] Tomēr autori nav devuši terminus, kuri, pēc viņu domām, plašākam lasītāju lokam varētu nebūt vajadzīgi”.

Jāpieņem, ka vārdnīcas autori ar „skaidrojošajām vārdnīcām” domājuši ne vien LLVV un LVV (1987), bet arī LPE, jo virkne šķirklju sakrīt tieši ar šo enciklopēdiju.

Turklāt vairākas paralēles velkamas arī ar *Latviešu konversācijas vārdnīcas* (KV) 1. sējumu (1927).

Lai konkretizētu, kas šajā vārdnīcā jauns salīdzinājumā ar 1978. gada *Svešvārdu vārdnīcu*, atkal var izmantot burta A šķirklju kopumu (kā jau iepriekš minēts, burts A parasti aizņem gandrīz 10 procentus no vārdnīcu kopējā apjoma un to var uzskatīt par pietiekami reprezentatīvu paraugkopu).

Burta A šķirkljavārdu kopumā izdevies konstatēt ap 130 vienību, kuras nebija iekļautas 1978. gada *Svešvārdu vārdnīcā*, tomēr, salīdzinot ar

iepriekš minētajiem leksikogrāfiskajiem avotiem, jāsecina, ka aptuveni 60 atrodams LPE un LLVV, bet 18 — KV. Salīdzinājumā ar SV 1978 divi homonīmu pāri apvienoti vienā šķirklī, bet viens polisemantisks vārds sadalīts divos homonīmos (tieši tā kā LLVV).

Visu ierobežota apjoma skaidrojošo vārdnīcu problēma ir dažādu nozaru leksikas sabalansēšana. Vārdnīcas priekšvārdā minēti 22 speciālisti, kuri izstrādājuši šķirkljus, bet daļa antikās kultūras materiāla sagatavota pēc 1978. gadā izdotās *Svešvārdu vārdnīcas*. Nav zināms apgāda „Norden” dotais darba uzdevums vārdnīcas apjoma un tematisko nozaru atspoguļošanas ziņā. Vārdnīcas veidošanā bez jau minētās atteikšanās no etimoloģijas bloka skaidri saskatāmas trīs galvenās tendences: 1) daudzu 1978. gada vārdnīcas šķirklju vai atsevišķu nozīmju neiekļaušana; 2) jaunu šķirklju iekļaušana; 3) samērā daudzu vārdu skaidrojumu īsināšana vienlaicīgi ar citu skaidrojumu būtisku paplašināšanu.

Grūti pamanīt kādu loģisku sistēmu, kādēļ šķirklji nav iekļauti. Kāpēc autori atteicās no tik nepieciešamiem vārdiem kā, piem., *alibi*, *angārs*, *antikvariāts*, *aparātūra*, *asociēt[ies]*, *aspekts*, *astronauts*, *atrofētis*, *autokross*, bet atstāja *adamsits*, *alpiniāde*, *amofoss*, *amunīcija*, *askers*, *aspirants* un *aspirantūra*? Nojaušams, ka jaunu šķirklju iekļaušanā dominē aktīvākie uzaicinātie speciālisti: 1996. gada *Svešvārdu vārdnīcā* ir diezgan izteikta ģeozinātņu dominante, neparasti daudz ir šķirklju ar norādi *antrop.* (antropoloģija), papildināta datorzinātnes (IT) nozare. Vārdnīcā aptvertas ļoti eksotiskas fiziskās ģeogrāfijas parādības un liels skaits Klusā okeāna salu tautu ticējumu un priekšstatu par pasauli, bet trūkst samērā daudzu tobrīd Latvijā aktuālu vārdu (piem., *aerobika*, *audiokasete*, *ciparsignāls*, *datortehnika*, *habilitācija* (*habilitēts*), *lāzerdisks*, *mobila telefons*, *radiofrekvence*, *telekomunikācija*, *videoterminālis*) vai vārdu nozīmju, piem., vārdam *singls* dota novecojusi nozīme ‘vienspēle tenisā’, bet nav aktuālās ‘viens skaņdarbs ieraksta formā; mazā skaņuplate’. Vairākas jomas, piem., jaunas sabiedriskās un sadzīves parādības, dzimumdzīve, populāri mūzikas žanri un sports, ir slikti atspoguļotas gan kvantitatīvi, gan kvalitatīvi. Nav saprotams, kāpēc vārdnīcā tika iekļauts vārds *alkalijas* un divi varianti *astrolabija* un *astrolabs* atsevišķos šķirkljos. Arī vārdnīcas recenzents K. Karulis norāda uz nekonsekvenci šķirkljavārdu atlasē: „Nekonsekvence atlasē visvairāk izpaužas tādā veidā, ka dažiem vārdiem doti vairāki vienas saknes atvasinājumi (lietvārdi, darbības vārdi), bet citiem tikai viens vai divi. Piem., teicams

paraugs ir izvērsta juridisko terminu grupa *cedēt, cedents, cesija, cesionārs*, bet blakus vārdam *ekspluatēt* nav ne vārda *ekspluatācija*, ne *ekspluatators*; blakus vārdam *testaments* nav *testators*, blakus vārdam *legāts* nav *legatārs*. Šādu nekonsekvenču ir desmitiem. Līdzās reliģiskā virziena apzīmējumam *sunisms* nav *sunnīti*, blakus vārdam *šiisms* nav *šiiti*. Blakus vārdam *filozofija* ir arī *filozofs*, bet blakus vārdam *filoloģija* nav *filologs*. Līdzīgu piemēru ir ļoti daudz.”

Šīs vārdnīcas sastādītāji nav atteikušies no iepriekšējās svešvārdu vārdnīcās iekļautiem vārdiem, kuru „svešvārdiskums” izraisa pārdomas, piem., *autoosta, ducis, gumijoks, tēja*. Jautājums par šādu vārdu pierību pie asimilētajiem vai neasimilētajiem aizguvumiem ir jārisina (iespējams, aptaujājot leksikologus vai pat plašāku sabiedrību), jo vārdnīcās jārod vieta arvien jauniem svešvārdiem, kas plašākiem valodas runātāju slāņiem ir mazāk zināmi. Domājams, ka vispārpazīstamiem aizguvumiem (identismiem) un puskalkiem ir vieta vispārīgā latviešu valodas skaidrojošajā vārdnīcā.

No jēdzieniskās mikrosistēmas viedokļa nedaudz dīvains ir vārda *saharīds* trūkums, jo vārdnīcā ir *disaharīdi, monosaharīdi* un *polisaharīdi*. Šis gadījums var noderēt par samērā labu ilustrāciju leksikogrāfijā izplatītai parādībai — kompilācijai. Iepriekš izdotajās svešvārdu vārdnīcās arī nav *saharīda*, bet interesantākais ir tas, ka šī leksikogrāfiskā inerce turpinās arī pēc 1996. gada vārdnīcas iznākšanas: vārds nav ievietots arī 1999. gadā publicētajā *Svešvārdu vārdnīcā* („Jumava”). Tās 2. izdevumā (2002. g.) šī kļūme ir novērsta, taču citas izdevniecības to laikam nav pamanījušas, piem., apgāda „Avots” lielajā *Ilustrētajā svešvārdu vārdnīcā* (2005) *saharīda* nav. SV 1996 ir *kokakola*, bet nav *pepsikolas* (tieši tāpat kā LJV).

Šķirkļa uzbūve un vārdu skaidrojumi

Šķirkļa grafiskajā izkārtojumā vāji atšķirami dažādie komponenti, kas seko šķirkļavārdam, it īpaši apakššķirkļi (sk. 16. attēlu). Iespējams, ka tas izskaidrojams ar etimoloģijas bloka trūkumu (etimoloģija kvadrātie kavās ir vizuālais atdalītājs). Šajā vārdnīcā gandrīz vienīgais orientieris ir polisemantisko vārdu nozīmju numerācija pustreknā iespiedumā, kas šķirkli padara kaut vai nedaudz pārskatāmāku. Skaidrojumos sastopamos svešvārdus sastādītāji izcēlušī ar kursīvu, tādējādi norādot, ka tie skaidroti savā alfabēta vietā. Taču šī metode uzskatāma par novecojušu,

jo mūsdienu vārdnīcās svešvārdus, kuri vārdnīcā nav skaidroti, skaidrojumos vairs neizmanto. Līdz ar to šādai iezīmēšanai nav jēgas, tā tikai saraibina skaidrojuma tekstu. Iekšējo norāžu sistēma ir vāji izstrādāta, nozaru norāžu skaits, šķiet, ir nepietiekams, jo dažas nozares ir pārāk plašas, piem., bioloģija, filoloģija. Saīsinājumu sarakstā ir 32 nozaru norādes, bet vārdnīcā tiek lietotas arī citas, piem., *ķīm*. Gan šajā, gan vēlāk publicētajās svešvārdu vārdnīcās norāžu lietojumā nav īstas konsekvences: pie dažiem speciāliem terminiem tās ir, pie citiem tikpat speciāliem — nav. Lai arī no etimoloģijas skaidrojuma sastādītāji atteikušies, dažiem vārdiem, kas cēlušies no īpašvārda, cilmes izskaidrojums tomēr dots, piem., *artēzisks, austenīts*, bet konsekvences nav.

identitāte 1. Tāpatība, pilnīga sakritība. 2. *psib.* Personas priekšstats par sevi kā dažādās savas attīstības *fāzēs* sev tāpatīgu “es”. 3. *antrop.* Patības *identificējums* ar noteiktu sabiedrisku stāvokli, kultūras tradīciju vai etnisku grupu.
ideogrāfija *filol.* Rakstu veids, kurā lieto *ideogrammas*.
ideogramma *filol.* Rakstu zīme, kas apzīmē jēdzienu.
ideologs Cilvēks, kas pārstāv noteiktu *ideoloģiju*.

du saviņojums ar vienotu, stabili *semantisko* nozīmi.
idiomātika *filol.* 1. Kādas valodas *idiomu* kopums. 2. Valodniecības nozare, kurā pēta idiommas.
idiosinkrāzija *med.* *Alerģijas* paveids — iedzimts pastiprināts jutīgums pret dažādiem faktoriem, piem., pret dažiem pārtikas produktiem, augiem, medikamentiem.
idiotija Smagākā garīgās atpalicības pakāpe, parasti

rāpuļu ģints, 10 m gari**rāpuļi*, kas pārvietojušies uz divām pakāļkājām.
ihtioloģija Zooloģijas nozare, kurā pēta zivis un apālmutniekus (nēģus u. c.).
ihtols *ķīm., farm.* Tumša, bieza ziede, ko iegūst no slānekļiem, kas satur zivju un citu jūras dzīvnieku atliekas; lieto medicīnā pret sastrūtojumiem.
ihstiostegāli Izmiruši visnenākie, *devonā* un *karbonā* dzīvojušie abinieki, kas cēlušies no bārķšpurēm.

16. attēls. Šķirkļu piemēri no *Svešvārdu vārdnīcas* (1996)

Salīdzinājumā ar 1978. gada *Svešvārdu vārdnīcu* daļai iekļauto vārdu skaidrojumi īsināti (iespējams, apjoma ierobežojumu dēļ). Taču paralēli vērojama arī skaidrojumu ievērojama paplašināšana, piem., *sari* — ‘garš sieviešu tērps Indijā — garš, taisns auduma gabals, kura vienu galu divreiz aptin ap gurniem un nostiprina, bet otru pārmet pār plecu’ (sal. *sari* — ‘*nelok*. sieviešu tērps Indijā’. SV 1978). Pamatā vārdu

skaidrojumi ir veiksmīgi, lai gan vietām pārāk īsi vai mazinformatīvi, piem., *arhaisms* — ‘valodā vai mākslā saglabājusies arhaiska (2) forma’; *atmosfēra* (3) — ‘noskaņojums sabiedrībā’; *bicilīns* — ‘ķīm. kāda antibiotiska viela’; *buldogs* — ‘Anglijā izveidota suņu šķirne’; *doks* (2) — ‘baseins, ko ierīko ostās ar lielu paisuma un bēguma starpību’; *fundaments* — ‘pamats, balsts’; *karjera* — ‘sekmīga izvirzīšanās kādā darba nozarē’; *mobils* — ‘kustīgs’; *porteris* — ‘iesala dzēriens’; *sanskrits* — ‘senākā un kulturāli nozīmīgākā no indiešu valodām’. Dažviet skaidrojumam nepieciešami ilustratīvie piemēri, jo mazāk eruditam vārdnīcas lietotājam tā būs viegāk materiālu izprast, piem., jau pirmais šķirkļis *ab-skaidrots* bez reāliem valodas piemēriem, turpretī SV 1978 un SV 1999 šāda tipa šķirkļos piemēri vienmēr doti.

Dažkārt rodas iespaids, ka skaidrojuma formulējums īpatnējā veidā politizēts, ar to mazinot informatīvo pilnīgumu, sal.: *rublis* — ‘naudas vienība dažādos laikos Krievijā u. c. zemēs (kādu laiku arī Latvijā); attiecīgā naudaszīme un monēta’. Diemžēl sastopami arī neprecīzi un aplami skaidrojumi, piem., *outsaiders* (1) — ‘sk. *indivīds*’; *biatlons* — ‘ziemas sporta veids’; *divcīņa* — ‘stafetes slēpojums un šaušana mērķī’; *driblēt* — ‘sporta spēlē — ar īsiem sitieniem vadīt bumbu sev pa priekšu’; *rings* (2) — ‘ar virvēm ierobežots paaugstinājums cīņas sportā’; *sērfings* — ‘sliddēlis bez burām, ar kuru pārvietojas, izmantojot viļņus; sērfs’.

Gan svešvārdu, gan skaidrojošajās vārdnīcās sastopama vairāk vai mazāk novecojusi informācija, piem., Lielbritānijā naudas reforma notika 1971. gadā, bet dažās mūsu vārdnīcās (arī SV 1996) joprojām tiek iekļauti vārdi *florīns*, *gineja*, *šiliņš* bez norādes *vēst.* Dažu vārdnīcu (arī SV 1996) sastādītāji nav sapratuši, ka Lielbritānijā angļu vārds *pence* (pensi) ir daudzskaitļa forma, vienskaitlis ir *penny* (penijs), tāpēc ir viens penijs (naudas daudzums vai viena monēta), vairākas šādas monētas ir peniji, bet naudas daudzums (summa), kas lielāks par vienu peniju, mērāms pensos (divi pensi, pieci pensi u. tml.).

1996. gada *Svešvārdu vārdnīcā* jau vērojama dažu vārdu nozīmju skaidrojumu aizgūšana no angļu valodā izdotiem avotiem, nemaz neievērojot, ka dažādās valodās starptautiski atpazīstamiem vārdiem var būt dažādas nozīmes vai nozīmju nianšes. Vārdnīcas līdzautors antropoloģijas specialitātē vārdam *tehnoloģija* devis šādu pamatskaidrojumu (1. nozīme): „visu to līdzekļu (prasmju, zināšanu, darbarīku

un resursu izmantojuma) sakārtots kopums, ar kuriem cilvēku kopa ražošanas procesā iedarbojas uz savu vidi..”. Tas ir būtisks nozīmes paplašinājums, jo iznāk, ka uz vārdu *tehnoloģija* jāpārceļ arī viena no vārda *tehnika* semantikas būtiskām sastāvdaļām. Šāds formulējums sekmējis arvien plašāku vārda lietojumu ar angļu valodai raksturīgajām nozīmēm [Baldunčiks 2008b: 29–32], un 2001. gadā tika publicēta *Zinātnes un tehnoloģijas vārdnīca*, kur jau burtiski pārņemts līdzīgu angļu vārdnīcu nosaukums (*dictionary of science and technology*), lai gan vārdi *tehnika* un *tehnoloģija* tajā definēti saskaņā ar latviešu valodas tradīciju.

1996. gada *Svešvārdu vārdnīcā* var pamanīt arī tādas īpatnības, kuras biežāk vai retāk atrodamas dažās citās vārdnīcās. Šeit jāmin grūti izskaidrojama novirzīšanās no tradicionālās rakstības, piem., vārds *komikss* dots formā „komiks”, bet *assemblers* pārveidots par „asamblers”. Tā nav iespieduma kļūda, jo arī 2001. gadā izdotajā *Angļu-latviešu-krievu informātikas vārdnīcā* ir forma „asamblers” (jāpiebilst, ka LZA Terminoloģijas komisijas Informācijas tehnoloģijas, telekomunikācijas un elektronikas apakškomisija 2006. gada 6. oktobrī atjaunoja formu *assemblers*). Vēl viens neizskaidrojams rakstības gadījums ir lietuvārds *mobīlis* blakus īpašības vārdam *mobils* (sal. *automobilis*, *lunomobilis*). Dažkārt novirzes no pieņemtās rakstības manāmas arī vārdu skaidrojumos, sal.: *brokers* — ‘licenzēta persona, kas veic biržas darījumus’.

Nākamā svešvārdu vārdnīca izdota 1999. gadā apgādā „Jumava”.

1996. gada pavasarī izdevējs noteica vārdnīcas apjomu un uzdevumu: 1) no iepriekš izdotajām vārdnīcām un enciklopēdijām apkopot latviešu valodā pietiekami plaši lietotos svešvārdus un veikt nepieciešamās korekcijas; 2) šo kopumu papildināt ar aktuāliem svešvārdiem, kā arī tādiem, kas iepriekš publicētajos izdevumos dažādu iemeslu dēļ nebija ievietoti. Izdevējs piekrita sastādītāja priekšlikumam uzlabot un paplašināt etimoloģiju bloku.

Jaunu aizguvumu meklēšana dažādu tipu tekstos un diezgan komplicētie vārdnīcas aspekti (etimoloģija, semantika) neļāva darbam pietiekami ātri virzīties uz priekšu, tāpēc apgāds ar laiku piesaistīja otru sastādītāju un vēlāk arī redaktoru.

Liela loma vārdnīcas sekmīgākā izstrādē bija recenzijai par vārdnīcas pirmo pusi. Recenzents profesors P. Vanags norādīja uz nekonsekvenci materiāla atlasē, izklāstā, etimoloģijas komponentos, grieķu alfabēta

burtu atveidojumā, kā arī uz citiem trūkumiem. Turpmākajā darbā lielākā daļa šo aizrādījumu tika ņemti vērā.

Vārdnīcā ir *Priekšvārds*, kas domāts tai lietotāju daļai, kuri bez atsevišķu šķirķļu izlasīšanas interesējas arī par svešvārdiem latviešu valodā kopumā. Šeit minēti vārdnīcas izstrādē izmantotie avoti un materiāli, izskaidrotas vairākas ar svešvārdiem saistītas problēmas un pausta sastādītāju nostāja vārdu atlasēs, pareizrakstības, etimoloģizācijas u. c. jautājumos. Citās svešvārdu vārdnīcās šādi izstrādātas ievaddaļas nav.

Vārdu atlase

Leksikogrāfijā vārdnīcu pēctecība ir parasta lieta, tāpēc arī šīs vārdnīcas pirmā izdevuma izstrādē sastādītājs par pamatu ņēma lielākos agrāk izdotos avotus (1978. gada *Svešvārdu vārdnīcu*, LLVV un LPE). Bija jāatlasa nenovecojuši vārdi un vārdkopas, atsakoties no ļoti šauri speciāliem terminiem vai eksotismiem, un jānovērš ideoloģizācija. Papildinājumiem tika izmantota sastādītāja personiskā kartotēka un Literatūras, folkloras un mākslas institūta Vēsturiskās leksikoloģijas un leksikogrāfijas grupas aktuālās leksikas kartotēka un tobrīd vēl primitīvi elektroniski veidotie resursi. Darba gaitā šie resursi tika papildināti ar jaunām leksiskām vienībām no rakstu avotiem un mutvārdiem (radio, televīzijā). Uzsākot darbu pie šīs vārdnīcas pirmā izdevuma, autoriem bija vēlme iekļaut vārdnīcā visus aktuālos svešvārdus, arī visjaunākos, par kuru iederību vai nepieciešamību tobrīd vēl nebija īstas pārliecības. Galvenais bija sniegt vārdu skaidrojumus. Lai gan *Priekšvārdā* tika norādīts, ka vārdu uzņemšana vārdnīcā vēl nenozīmē, ka tie rekomendējami aktīvai lietošanai, daži valodnieki vēlāk izteica kritiku par vārdu atlasēs kritērijiem [Ūdris 2005: 144]. Jāņem vērā, ka 90. gadu otrajā pusē valodas situācija Latvijā diezgan būtiski atšķīrās no tagadējās. Vēl nebija vērojama tik izteikta angļu valodas dominēšana, latviešu valoda vēl nebija pārvērtusies par pilnīgu tulkojumvalodu. Pašreizējie apstākļi vārdnīcu sastādītājiem liek vārdu atlasī veikt pārdomāti, lai neveicinātu jau tā ļoti izplatīto nevajadzīgu anglicismu lietošanu. Arī šīs vārdnīcas trešajā izdevumā svītroti daži pārsteidzīgi ievietotie anglicismi, piem., *dārti*, *listings*. Var izvēlēties arī citu metodi — fiksēt visus publiskajā aprītē aktīvos vārdus, bet sniegt rekomendējošus skaidrojumus par to izmantojamību literārajā valodā, kā arī minēt to latviskos ekvivalentus.

Vārdnīcas apjoma ierobežojumi ļāva iekļaut tikai ap 15 000 citvalodu cilmes vārdu un terminoloģisku vārdkopu. Šo skaitli veido šķirķļavārdi un apakššķirķļi pustreknēm burtiem ar definīciju (sk. apakšno-daļu *Vārdnīcas uzbūve*). Turklāt otrajā daļā „Citvalodu vārdi un teicieni, kurus lieto oriģinālrakstībā” ievietots gandrīz 1000 vārdu un teicienu.

Lai ilustrētu, kas jauns 1999. gada vārdnīcā, var izmantot burta A šķirķļu kopumu (vēlreiz jāatgādina, burts A parasti aizņem gandrīz 10 procentus no vārdnīcu kopējā apjoma). Burta A šķirķļavārdu kopumā izdevies konstatēt 125 šķirķļavārdus, kuri nebija iekļauti 1978. vai 1996. gada svešvārdu vārdnīcā.

Šķirķļa uzbūve un vārdu skaidrojumi

Svešvārdu vārdnīcām aktuāls ir jautājums par formālo variantu iekļaušanu, par ekvivalentu un ļoti tuvu sinonīmu vai sinonīmu un antonīmu savstarpēju sasaisti ar norādēm, kā arī par hiperonīmisko un hiponīmisko attieksmju vismaz ierobežotu atspoguļošanu. SV 1999 *Priekšvārdā* šīs problēmas nav sīkāk izklāstītas, bet zināms darbs ir aizsākts un turpināts 2. un 3. izdevumā, piem., savstarpēji atbilstošu sengrieķu un romiešu dievību sasaiste, ilgstoši lietotu paralēlu formu iekļaušana (piem., *advente*, *advents*) vai absolūto sinonīmu (piem., *cinga* un *skorbuts*, *heress* un *šerijs*) sasaiste (norādot uz ieteicamāko, ja to balsta normatīvi lēmumi vai citi nopietni iemesli), antonīmu sasaiste (*asimilācija* un *disimilācija*, *optimisms* un *pesimisms*), zināmu enciklopēdisku elementu ieviešana, kas varētu sekmēt vārdnīcas izglītojošo vērtību, piem., pie šķirķļa *orientālistika* dodot norādes arī uz *arābistika*, *indoloģija*, *sinoloģija*. Diemžēl šis darbs joprojām ir pusceļā. Tāpēc ir jānorāda arī uz 1999. gada izdevuma iekšējo norāžu kļūmēm, kuras izlabotas 3. izdevumā, piem., šķirķli *klozets* bija norāde ‘sk. arī *vaterklozets*’, bet šķirķli *pleijers* — ‘sk. *audiopleijers* un *videopleijers*’, tomēr minētie šķirķļi netika iestrādāti.

Pēc šķirķļa uzbūves šī vārdnīca ir līdzīga 1978. gada izdevumam, galvenā tehniskā atšķirība ir mazie burti šķirķļavārdā (sk 17. attēlu).

kaheksija [cachexia; *gr.* kakos 'slikts' + hexis 'stāvoklis'] — *med.* stiprs organisma novājējums (smagu, ilgstošu slimību gadījumos).

kakao [*sp.* cacao < *acteku* kakauatl 'kakaokoks'] — 1. produkts (pulveris), ko iegūst, īpaši apstrādājot kakaokoku sēklas (pupīpas). 2. no šā produkta pagatavots dzēriens.

kakofēmisms [*gr.* kakos 'slikts' + phēmē 'runa'] — *lingv.* rupjš, nepieklājīgs vārds, ko lieto neitrāla vārda vai teiciena vietā; *sal.* eifēmisms.

17. attēls. Šķirkļu piemēri no *Svešvārdu vārdnīcas* (1999)

Salīdzinājumā ar visiem iepriekšējiem svešvārdu vārdnīcu izdevumiem daudz pilnīgāk ir izstrādāts etimoloģiju bloks, neviens šķirklis nav atstāts bez etimoloģijas vai norādes uz citu šķirkli, kurā skaidrota pamatvārda etimoloģija. Lielākajā daļā šķirkļu realizēta *Priekšvārdā* izskaidrotā vēsturiski semantiskā etimoloģizācijas metode. Piem., padomju laikā, vārdnīcas tulkojot no krievu valodas, netika pievērsta uzmanība tiem svešvārdiem, kuru mūsdienu forma izveidojās krievu valodā (krievu vārdnīcās etimoloģijas blokā tā saprotamu iemeslu dēļ netika dota, bet tulkotājiem tas neienāca prātā). Šajā vārdnīcā sastādītāji centās atspoguļot arī būtiskās krieviskās formas, un ar šo metodi precizēta vairāku SV 1978 vārdu etimoloģija, piem.: *buržujs* [sk. *buržuā*] → *buržujs* [kr. *буржуя* < fr.]; *defise* [< lat. *divisio* 'dalīšana, sadalīšana'] → *defise* [kr. *дефис* < lat. *divisio* 'dalīšana']; *mičmanis* [angļu *midshipman*] → *mičmanis* [kr. *мичман* < ang. *midshipman*], tomēr dažviet šādi labojumi vēl nav izdarīti, piem., *kreiseris* [hol. *kruiser*].

Paretam šajā blokā gadās paviršības kļūdas, piem., šķirkļos *nuklīdi* un *nukloni* nepieciešamā *lat.* vietā ierakstīts *gr.*, kas turklāt disonē ar sešiem blakus esošiem radniecīgiem šķirkļiem. Šīs kļūdas atkārtotas arī apgāda „Avots” *Ilustrētajā svešvārdu vārdnīcā*, tāpat kā vairākas kļūdas vārdu skaidrojumos un arī nepareizā šķirkļavārda forma „eksptoms” (eksprompts).

Vārdu skaidrojumos vietām saskatāmas tādas pašas paviršības (it īpaši mikrosistēmu aspektā) kā citās skaidrojošajās vārdnīcās. Būtisks jautājums ir izvairīšanās no novecojušas informācijas speciālās jomās. Vienam vai diviem sastādītājiem tas ir grūti risināms, te laikiem var palīdzēt tikai daudzu nozaru speciālistu konsultācijas.

Vārdnīcas otrajā un trešajā izdevumā izveidots pielikums ar jauniem šķirkļiem un jaunām nozīmēm, veikts daudz redakcionālu labojumu, virknē skaidrojumu iekļauta aktuālāka informācija, sal.: *skupščina* [serbhorvātu *skupština*] — 'augstākā vēlētā likumdevējas institūcija Dienvidslāvijā' → *skupščina* [serbhorvātu *skupština*] — likumdevējas institūcija Serbijā, Melnkalnē, Bosnijā un Hercegovinā, kā arī bijušajā Dienvidslāvijā'.

Preses lasītāja svešvārdu vārdnīca („Nordik”, 2004) iekļauto leksikas vienību ziņā ir ļoti interesanta, taču neiederas svešvārdu vārdnīcu kategorijā, jo tajā ir tik daudzveidīgs valodas materiāls (svešvārdi, svešiespraudumi, latviešu cilmes vārdi un vārdkopas, abreviatūras, dažādas izcelsmes slengismi u. c.), ka to pareizāk būtu saukt par „Preses lasītāja vārdeni”. Arī vārdnīcas sastādītāja I. Rozenvalde neslēpj sava darba eklektisko raksturu: „...izdevumā ir iekļauti gan rusicismi, anglicismi, ģermānismi, gan citi *ismi*, vārdi svešvalodās, kuri tā arī nekad netiek tulkoti. [...] Tāpat neesmu centusies apzīmogot šeit ietvertos vārdus ar apzīmējumiem žargonisms, sarunvalodas vārds, nevēlams u. tml. (pāris izņēmumu gan ir). [...] grāmata īsti nebūs ne svešvārdu vārdnīca, ne jaunvārdu vārdnīca. Es to uztveru kā svešo vārdu vārdnīcu. [...] Kopumā ņemot, ir iznācis īsti postmodernā stilā veidots darbs — sajauktas jomas, sajaukti stili, tiek uzsvērta subjektivitāte.. Vārdus ilustrējoši piemēri ļāva man šo darbu personalizēt.” Vārdnīca balstās uz autentiskiem citātiem, to vidū ir arī tādi, kas dokumentē jaunu aizguvumu lietojumu latviešu valodā. Visumā vārdnīcu var vērtēt dažādi: vienai sabiedrības daļai, it īpaši žurnālistiem, pret to kā pilnīgi neierobežotas valodas demokrātijas paraugu bija pozitīva attieksme. Tomēr šai vārdnīcai ir liels trūkums: formu svārstības un kļūdas autentiskajos citātos, kā arī leksikas vienību vai to formu atbilstība standartizētai latviešu valodai netiek komentētas. Un tā sabiedrības daļa, kas vārdnīcas uztver kā izglītojošu un normatīvu uzziņu avotu, vismaz daļēji bija vilusies.

Tajā pašā gadā apgādā „Avots” iznāca mazā *Svešvārdu vārdnīca* (5000 šķirkļu), kas ne ar ko neizcēlās.

2005. gadā „Avotā” publicēta *Ilustrētā svešvārdu vārdnīca* (ISV) ar 25 000 šķirkļu un 2500 attēliem, kas pēc uzrādītā apjoma ir līdz šim lielākā svešvārdu vārdnīca Latvijā (2008. gadā iespiesta šīs vārdnīcas versija bez ilustrācijām). Jau ISV īso *Priekšvārdu* un instrukciju *Vārdnīcas uzbūve* lasot, uzmanīgākam lasītājam rodas iespaids, ka daži teikumi redzēti kādā citā vārdnīcā. Šis iespaids pastiprinās, iepazīstoties ar visu vārdnīcu. Vēl pirms komentāriem par vārdu atlasī ISV nepieciešams norādīt, ka citvalodu vārdi un teicieni oriģinālrakstībā ievietoti gan pielikumā, gan pamatvārdnīcā, turklāt daļa no tiem dublējas (piem., no 10. līdz 15. lpp. iekļauti 17 latīņu teicieni, no kuriem 7 atrodami arī pielikumā). Par šādu atkārtoto sastādītāju *Priekšvārdā* neko nav minējuši. Tiesa, latīņu teicieni ievietoti tikai dažu burtu kopās, kas var liecināt par nesaskaņotību sastādītāju darbā. Vārdnīcas lietotāji netiek informēti arī par abreviatūrām, kas iekļautas pamatvārdnīcā. Lai iegūtu kaut vai relatīvu priekšstatu par ISV pamatvārdnīcas patieso apjomu, par paraugkopu vēlreiz tika izraudzīts A burta šķirkļu kopums. ISV 2005 šķirkļu skaits šajā sadaļā sasniedz 1555 (citvalodu teicieni netika ņemti vērā). Salīdzināšanai tika ņemta tāda pati SV 1999 sadaļa, kur tika konstatēti 1394 šķirkļi. Šos skaitļus izdalot ar A burta kopas lappušu skaitu, kas bija nepieciešams, lai atspoguļotu minētos šķirkļus katrā no vārdnīcām, iegūstam šādus skaitļus: ISV 2005 vienā lappusē vidēji ievietots ap 20 šķirkļu, bet SV 1999 — 18,8. Šos skaitļus pareizinot ar pamatvārdnīcas lappušu skaitu, iegūstam aptuvenus apjomus, kuri liek apšaubīt ISV uzrādītos 25 tūkstošus šķirkļu.

Vārdu atlase

Vārdu atlases apskatu atkal varētu sākt ar dažiem salīdzinājumiem, izmantojot SV 1999. Runājot par latviešu valodā tradicionāli traktētiem svešvārdiem (piem., *aģents*, *demokrātija*, *motīvs*), principiālu atšķirību nav, abās vārdnīcās šādi vārdi veido absolūto vairākumu. Atšķirības saskatāmas dažu specifiskāku leksisko vienību iekļaušanā. SV 1999 ir tikai daži populārākie vārdkopu šķirkļi ar īpašvārdu (piem., *Boforta skala*, *Dāmokla zobens*), ISV 2005 to ir vairāk, sal.: *Rīca metode*, *Štarka efekts*, *Švābes likums*. Arī parastu vārdkopu šķirkļu (piem., *kaustiskā soda*, *nitrofilie augi*) ISV 2005 ir daudz vairāk nekā SV 1999, piem., *vektoru procesors*, *vēnas punkcija*, *vēnas sekcija*, *vīrusu skeners*. Abreviatūras SV 1999 nav iekļautas (*AIDS*, *aidss* netiek ņemts vērā), bet ISV tās pa-

retam sastopamas (piem., *HIV*, *KOSPAS-SARSAT*, *O.S.A.*, *O.S.B.*, *SDSL*, *SWIFT*), lai gan kaut kāds mērķis vai sistēma to izvēlē nav saskatāmi.

Būtiskas atšķirības ir vērojamas dažās tematiskajās jomās, piem., SV 1999 tautu nosaukumi ir doti ļoti nelielā skaitā, galvenokārt tautu saimes (piem., *romāņi*, *slāvi*), tām piesaistot attiecīgās valodu grupas, bet ISV to ir daudz vairāk, ieskaitot dažādu kontinentu mazu tautu nosaukumus (piem.: *songaji* — ‘tauta, kas dzīvo Nigērā, Mali, Nigērijā, Burkinafaso, Beninā’; *songaju valoda* — ‘Nīlas-Sahāras valodu saimes valoda, kas veido atsevišķu grupu; runā ~ 2 milj. cilvēku (sk. *songaji*); rakstības pamatā latīņu alfabēts’). SV 1999 nav iekļautas Bībeles personas, bet ISV to ir ļoti daudz.

Salīdzinājums ar citām mūsu valstī pieejamām vārdnīcām liek secināt, ka ISV izmantotas krievu ilustrētās svešvārdu vārdnīcas ilustrācijas, vārdnīcā iekļauti „vākumi” no vairākām iepriekš publicētām vārdnīcām; arī no 1999. gadā izdevniecībā „Jumava” izdotās *Svešvārdu vārdnīcas* pārceļojuši daudzi simti šķirkļu, gandrīz visas etimoloģijas, kā arī vairākas pareizrakstības un skaidrojumu kļūdas. Leksikogrāfijas lietpratējam nevar būt šaubu par apgāda „Avots” vārdnīcas kompilatīvo raksturu. Kā raksturojama kompilācija jeb, atklāti runājot, plagiāts vārdnīcās? Leksikogrāfijas vēsturē vārdnīcu materiāla pārkopēšana nav bijis nekas neparasts, tomēr mūsdienās ikviena kaut cik pazīstama izdevniecība cenšas izvairīties no garāku izvilkumu pārņemšanas, un vairāku konkurējošu vārdnīcu salīdzināšana liecina, ka tikai ļoti retos gadījumos var atrast identiskus (*verbatim*) teksta nogriežņus [Landau 1989: 296]. Protams, šeit nav runa par īsām šablonveida definīcijām vai to daļām, jo veiksmīgs 3–4 vārdu skaidrojums nav mākslīgi jāpārveido, lai tikai izvairītos no pilnīgas vai gandrīz pilnīgas līdzības. To apliecina arī *Preses lasītāja svešvārdu vārdnīcas* autore I. Rozenvalde: „Atsevišķu vārdu skaidrojumā esmu izmantojusi vārdnīcās jau fiksētus formulējumus, jo precīzāk vienalga nepateiksi.” Kāda konkrēta vārdnīca nevar monopolizēt objektus vai parādības, bet tikai īpašo tekstuālo izteiksmi, kāda lietota šo objektu un parādību skaidrojumā, piem., kā aprakstāmais objekts darbojas, no kā tas izgatavots vai kāds tas izskatās. Cita vārdnīca arī var minēt šīs trīs īpašības, taču vārdiskajam kārtojumam jāatšķiras lielākā vai mazākā mērā. Leksikogrāfijas speciālisti uzskata, ka plagiāts ir pierādāms, ja divu vārdnīcu skaidrojumi un citi elementi sakrīt vai ir ļoti līdzīgi daudzos šķirkļos

un definējamo jēdzienu struktūra ļauj izraudzīties pietiekami atšķirīgus formulējumus. Atbildību pastiprinošs faktors ir kādu oriģinālu teksta elementu vai ilustrējošu piemēru (ja ir pietiekami liela piemēru izvēle) burtiska pārņemšana [Landau 1989: 297]. Salīdzināsim dažus ISV 2005 un 1999. gada *Svešvārdu vārdnīcas* šķirklus (pirmie citēti ISV šķirkļi):

gallicisms [fr. *gallicisme* < lat. *Gallicus* gallu-] — no franču valodas aizgūts vārds vai vārdkopa (piem., *aktieris*, *farss*).

gallicisms [fr. *gallicisme* < lat. *Gallicus* 'gallu'] — no franču valodas aizgūts vārds vai vārdkopa (piem., *aktieris*, *farss*).

hibrīdvārds [sk. hibrīds] — vārds ar dažādu valodu cilmes sastāvdaļām, piem., *televīzija*, *autoceltnis*.

hibrīdvārds [sk. hibrīds] — vārds ar dažādu valodu cilmes sastāvdaļām, piem., *autoceltnis*, *televīzija*.

internacionālisms [vācu *Internationalismus* < angļu *international* < lat.] — 1. orientācija uz sadarbību, savstarpēju palīdzību starp tautām un nācijām; 2. viens no komunistiskās ideoloģijas principiem — darbaļaužu starptautiskā šķiriskā solidaritāte, kuras formālais pamats ir tautu un nāciju vienlīdzība; 3. *lingv.* aizgūvums — vārds, kas no vienas valodas aizgūts daudzās viena valodu areāla valodās; šiem aizgūvumiem ir vienāda pamatnozīme un savstarpēji ekvivalenta skaniskā un/vai grafiskā forma (piem., *demokrātija* (< gr.), *kultūra* (< lat.), *armija* (< fr.), *filma* (< angļu)).

internacionālisms [vācu *Internationalismus* < ang. *International* < lat.] — 1. orientācija uz sadarbību, savstarpēju palīdzību starp tautām un nācijām. 2. viens no komunistiskās ideoloģijas principiem — darbaļaužu starptautiskā šķiriskā solidaritāte, kuras formālais pamats ir tautu un nāciju vienlīdzība. 3. *lingv.* vārds, kas no vienas valodas aizgūts daudzās viena valodu areāla valodās; šiem aizgūvumiem ir vienāda pamatnozīme un savstarpēji ekvivalenta skaniskā un/

vai grafiskā forma (piem., *demokrātija* (< gr.), *kultūra* (< lat.), *armija* (< fr.), *filma* (< ang.)).

monitorings [angļu *monitoring* uzmanīšana, novērošana] — apkārtējās dabasvides stāvokļa novērošanas, kontroles, analīzes un prognozēšanas sistēma; izšķir bioloģisko, ekoloģisko, biosfēras, klimata monitoringu; arī novērošanas, analīzes un prognozēšanas sistēma vispār.

monitorings [ang. *monitoring* 'uzmanīšana, novērošana'] — apkārtējās dabasvides stāvokļa novērošanas, kontroles, analīzes un prognozēšanas sistēma; izšķir bioloģisko, ekoloģisko, biosfēras, klimata monitoringu; arī novērošanas, analīzes un prognozēšanas sistēma vispār.

Latvijas vēsturiskie apstākļi, iespējams, ļauj piemērot leksikogrāfiem „vainu mīkstinošus” noteikumus, veidojot padomju perioda izdevumus (piem., LLVV, SV 1978, LPE), kad vārdnīcu gatavošanu un izdošanu finansēja valsts un lielajos kolektīvajos darbos ir sarežģīti nodalīt „privātīpašumu”. Tomēr uz vārdnīcām, kas pēc 1991. gada izstrādātas privātajā sektorā, šādi atvieglojumi vairs nav attiecināmi, tāpēc plāģiāta gadījumi ir jāpublisko.

Jau minēto kompilācijas auru ISV 2005 vairo ļoti nekompetenta citos avotos izraudzītā leksiskā materiāla integrācija vārdnīcā. Sastādītāji nav pamanījuši, ka dažviet viņi no krievu svešvārdu vārdnīcas pārņem leksēmas, kuras vārdnīcā jau ir atrodamas, bet tikai latviešu valodai tradicionālā formā. Piem., ISV ievietotais šķirklis „sionisms” ir tas pats *cionisms*, „repss” ir tas pats *ripss*, „verps” latviešu jūrnieceības leksikā ir *orpenkurs*, bet „sopolimēri” ir tas pats *kopolimēri*. Par latviešu valodas piesārņošanu var uzskatīt arī vārdu *aiva*, *baidara*, *barža*, *buirepa*, *hāriens*, *hariuss*, *juts*, *kubriks*, *naktouss*, *rīfs*³, *sekndhend*, *stenvantis*, *submarīna*, *šaiba*, *talamuss*, *verķi* un dažu citu iekļaušana vārdnīcā (piem., pietiktu, ja ielūktos krievu-latviešu vārdnīcā, lai saprastu, ka krievu vārda *aūša* latviskais ekvivalents ir *cidonija*, kas arī ir iekļauts vārdnīcā, bet *xapuyc* latviskā atbilde ir *alata*). Domājams, ka daži no iepriekš minētajiem vārdiem pārņemti no *Zinātnes un tehnoloģijas vārdnīcas* („Norden” 2001), kur jūrnieceības jomā ir ievietoti tādi „termini” (piem.,

bims, buirepa, bakštova), kuru nav pat L. Millera *Jūrnieceības vārdnīcā* („Zvaigzne ABC” 2007), lai gan tajā vienkopus salikti gan oficiāli jūrnieceības termini, gan jūrnieku slengismi. Viena no ISV „pērlēm” ir šķirkļis *šaiņa* [vācu *Scheibe*] — ‘1. tehn. paplāksne — detaļa plakana gredzena veidā, ko ievieto zem uzgriežņa vai bultskrūves galviņas; 2. gumijas ripa hokeja spēlē’. Šī vārda iekļaušana vārdnīcā un tā traktējums liek domāt, ka autori neizprot atšķirību starp svešvārdu vārdnīcu un slenga vārdnīcu. Arī vārda *slakši* iekļaušana svešvārdu vārdnīcā ir apšaubāma, jo pamatā to lieto krievu sarunvalodā. Sastādītājiem nav šķitis jocīgi, ka blakus atrodas šķirkļavārdi *habitus* un *habituss* (pirmais no tiem, iespējams, ir formas *habitus* pārcēlums no *Latviešu konversācijas vārdnīcas* vai krievu *забумыв* interpretācija). Pilnīgi autonomi vārdnīcā ievietoti vārdu pāri *reabilitācija/reabilitēt* un *rehabilitācija/rehabilitēt*, tā ignorējot pēdējo 20 gadu leksikogrāfisko praksi. Nekompetences ilustrēšanai var minēt šķirkli *bezmērs*, kas pārņemts no *Latviešu konversācijas vārdnīcas*: 1) etimoloģijā lejasvācu forma *besemer* nevajadzīgi labota uz *Besemer*; 2) blakus vai ar mijnorādi nav ievietota populārāka forma *bezmēns* (sal. LVV 2006: 168; LLVV₂: 74). Pavisam nesaprotama ir latviešu vārdu *kājene, kalntiesības, kaulzivis, koktīkls, kopuzņēmums, kreve, kritums, ķekars, pangas, pasuga, pašapsūdzība, pēcizmete, pilsēttīkls, puslīti* nepieciešamība svešvārdu vārdnīcā.

ISV 2005 ir zināms skaits mūsdienīgu papildinājumu, tomēr aktuālu vārdu varēja būt vairāk, piem., nav vārdu *audiopleijers, burgers, čats, čili, dialogrežims, doktorāts, eiroskeptiķis, fitoterapija, frisbijs, globalizācija, ģenerāldirektorāts, hipops, hipotekārs, hohoba, internets, judikatūra, kebabs, koģenerācija, kredītpunkts, kultūršoks, mankurtisms, narokodīleris, neitronbumba, pozicionēšana, politikorektums, polittehnologs, reperis, sabvūfers, salsa, telekomunikācija, trasts, veikboards, vortāls*. Arī tradicionālais vārdu krājums ir nepilnīgs, piem., *antracēns, balansieris, biomagnētisms, čahohbili, džudžitss, ekstraktors, elektroizolācija, etanols, getinakss, ģenerālprokurors, ģenerālsekretārs, hidroelektrostacija, hortenzijas, imūnglobulīni, infektoloģija, Jahve, kontrolpunkts, korespondentkonts, krucifikss, ķesteris, lojalitāte, notariāts, oktānskaitlis, oligarhs, personālsastāvs, signālsistēma, solāreļļa, sterlete, termorelejs, violets, zelteris, žiklers*. Tomēr šai svešvārdu vārdnīcai ir arī pozitīvas iezīmes, piem., šī vārdnīca, šķiet, ir vienīgā, kurā pie visiem ES eirozonas valstu senāko naudas vienību skaidrojumiem minēts eiro ieviešanas datums.

Šķirkļa uzbūve un vārdu skaidrojumi

Uzreiz jānorāda, ka vārdnīcā šķirkļavārdi iespiesti ar pustrekniem lielajiem (versālajiem) burtiem (šādi burti lietoti arī „Avota” 2006. gada *Latviešu valodas vārdnīcā*). Vairumā vārdnīcu tāds burtus vairs neizmanto, jo tie aizņem vairāk vietas un neļauj diferencēt lielo un mazo sākumburtu (sk. 18. attēlu). Piem., lietotājam nav skaidrs, kāds sākumburts lietots šķirkļos PLEJĀDES un PLEJĀDES (bez tam šādā formā vārdiem nepieciešami numuri augšrakstā, bet, spriežot pēc absolūti identiskajiem skaidrojumiem, abi šķirkļi pārņemti no SV 1999 (kur tie rakstīti kā *plejādes* un *Plejādes*) un, tā kā tur numerācijas nebija, arī ISV 2005 tās nav). Šādi burti ne tikai mulsina lietotājus identisku pāru gadījumos (piem., ATLANTS/ATLANTS, resp., *atlants/Atlants*, JUPITERS/JUPITERS, resp., *Jupiters/jupiters* vai SETS/SETS, resp., *sets/Sets*), bet arī apgrūtina uztvert īpašvārdu šķirkļus, kuru ISV 2005 ir ļoti daudz. Paretam šķirkļavārds ir noformēts mūsu svešvārdu vārdnīcām neierastā veidā, piem., PESAH svētki, SEGMENTĒTĀ adrešu telpa, SPRUTU dzimta, STRELĪCIJU dzimta, SUBMILZU zvaigzne, „REIHSBANNER”, SAHAROMICĒŠU DZIMTA.

Šķirkļavārdu forma gadījumu vairākumā saskan ar pareizrakstības vārdnīcā un citās vārdnīcās fiksēto formu. Dažos gadījumos tā atšķiras, piem., pazīstamā *ajūrvēda* (*ājurvēda*) dota formā *adžurvēda*.

Aiz šķirkļavārda raksturota etimoloģija. Liela daļa etimoloģiju ir aizgūtas no SV 1999, sal.: *ķīmija* [vācu *Chemie* (senāka forma *Chymie*), fr. *chimie* < vidusl. lat. *(al)chimia* < arābu *al-kīmiyā* < gr. *chēmia, chēmeia* ‘metālu sakausēšanas māka’]; *metilēnzilais* [< vācu *Methylenblau* < fr. *méthylène* < gr.]; *proteāzes* [vācu *Protease* < *Prote(in)* + ..ase (fermentu nosaukumu darināšanas izskaņa)]; *radio* [ang. *radio*, fr. *radio* (kā saīsinājums no *radio(-telegraphy)*, *radio(-telegram)*]; *spitālība* [< *spitāli* ‘lepras izsitumi, lepra’ < viduslejasv. *spittāl*, *spitāl* ‘lepra; arī slimnīca, kur ievietoja ar lepru slimos’ < *hospitāl* < vidusl. lat. *hospitale* ‘patversme, slimnīca’].

Gadījumos, kur vārds nav iekļauts SV 1999, sastādītāji snieguši tā avota etimoloģiju, no kura attiecīgais svešvārds aizgūts, piem.:

Baldriāns [lat. *Valeriana*] (sal. [lat. *Valeriana*] SV 1978).

serozs apvalks, kas klāj plaušas un krūškurvja iekšējās sienas.

PLEIRĪTS [pleuritīs; gr. *pleura* sāni] – med. pleiras iekaisums.

PLEIROGĒN[ISK]S [gr. *pleura* sāni + *genos* izcelsme] – med. tāds, kas sākas no pleiras.

PLEISTOCĒNS [angļu *Pleistocene* < gr. *pleistos* skaitliski vislielākais + *kainos* jauns] – kvartāra perioda senākā daļa, kas aptver leduslaikmetus un starpleduslaikmetus; sācies pirms 1,7 milj. g. vai pirms 800–700 tūkst. g., beidzies pirms 10 tūkst. g.; pleistocēnā izveidojās lielākā daļa tagad dzīvojošo dzīvnieku un izmira siltumu mīlošie dzīvnieki; pleistocēnā atrastas arī cilvēku ģints pārstāvju fosilijas.

PLEISTONS [< gr. *pleuxis* peldēšana] – biol. daļēji iegrimušu, ūdens viršējā slānī pasīvi peldošu ūdens organismu kopums (piem., hidrozoji, sargasi).

PLEISTOSEISTA [gr. *pleistos* vislielākais + *seistos* satricināts] – ģeogrāfiskās kartes līnija, ar ko iezīmēti vislielāko Zemes tektonisko svārstību apgabali.

PLEJĀDE [< gr. *Pleiades* Plejādes] – 1. grupa izcilu kādas nozares, kādas profesijas u. tml. pārstāvju, piem., aktieru plejāde; 2. ķīm. viena un tā paša ķīmiskā elementa izotopu rinda.

PLEJĀDES [gr. *Pleiades*] – sengrieķu mitoloģijā – septiņas titāna Atlanta okeanīdas Plejones meitas, kuras pēc nāves Zevs pārvērtis zvaigznājā.

PLEJĀDES [gr. *Pleiades*] – astr. Sietiņš; zvaigžņu grupa Verka zvaigznājā; ar neapbruņotu aci redzamas 7 zvaigznes, bet kopā to ir ap 250.

PLEKSISTIKLS [vācu *Plexiglas* (tirdznos.)] – organiskais stikls; ciets, caurspīdīgs polimērmateriāls ar dielektriskām īpašībām.

PLEKSĪTS [pleksītis; lat. *plexus* pinums, savijums] – med. nervu pinuma iekaisums (parasti pleca vai jostas un krustu apvidū).

PLEKSORS [gr. *plēxis* izklauvēšana] – med. perkusijas āmuriņš.

PLEKTRIS [gr. *plektron*] – plāna metāla, kaula vai plastmasas plāksnīte, kas saliekta nenoslēgta gredzena veidā un ko

lieto dažu mūzikas instrumentu stīgu strinkšķināšanai.

PLENĀRS [vidusl. lat. *plenarius* pilns] – tāds, kurā paredzēts piedalīties visiem kādas sanāksmes, konferences utt. dalībniekiem (par sēdi, sapulci u. tml.).

PLENĒRS [< fr. *plein air* ārs] – gleznošana brīvā dabā, atspoguļojot gaismas un atmosfēras iedarbības izraisītās krāsu nianšes.

PLĒNUMS [lat. *plenum* pilns] – kādas sabiedriskas organizācijas, partijas u. tml. vadošās institūcijas locekļu pilnsapulce.

PLEOHROISMS [gr. *pleon* vairāk + *chrōma* krāsa] – dažu minerālu īpašība caurizgājušā gaismā mainīt krāsu atkarībā no gaismas izplatīšanās virziena un gaismas polarizācijas.

PLEONASMS [gr. *pleonasmos* pārmērība] – liter., lingv. liekvārdīgs izteiksmes veids; izteikums, kur viena un tā pati jēga izteikta ar vairākiem nozīmes ziņā tuviem dažādu vārdšķiru vārdiem (piem., *smiet smiekls*).

PLEONASTISKS [sk. *pleonasmis*] – tāds, kas veido vai ietver pleonasmu.

PLESIMETRS [gr. *plēssein* sist, triekt + *metrein* mērit] – med. plāna metāla, plastmasas vai kaula plāksnīte, ko lieto perkusijai.

PLETISMOGRĀFIJA [gr. *plēthysmos* palielinājums + *graphein* rakstīt] – med. orgāna vai organisma daļas tilpuma maiņas grafiska reģistrācija ar pletismogrāfu.

PLETISMOGRĀFS [sk. *pletismogrāfija*] – med. aparāts orgāna vai organisma daļas tilpuma maiņas grafiskai reģistrācijai.

PLETORA [gr. *plēthōrē*] – med. pilnasinība; pārmērīgs asins daudzums organismā vai kādā tā daļā.

PLEZĪANTROPS [gr. *plēsios* tuvs + *anthrōpos* cilvēks] – fosils pērtiķcilvēks, dzīvojis pliocēna beigās; pieder pie australopitēkiem.

PLEZIOZAURS [gr. *plēsios* tuvs + *sauros* ķirzaka] – liels (līdz 15 m garš) mezozoja ēras jūras rāpulis ar saplacinātu ķermeni, mazu galvu, garu kaklu un peldēšanai pielāgotām pleznveida ekstremitātēm.

Francijas renesanses rakstnieku plejāde. No kreisās: Ž. Dorā, Ž. A. de Bafā, Ž. Dibeļe, P. de Ronsiārs, R. Belo, Ē. Žodels, P. Ditrūārs

Plektris

Pleziozaurs

Precīzāka etimoloģija: vācu *Baldrian* < vidusl. lat. *Valeriana* < īpašv. *Valerius* vai *Valeria* ‘apvidus Pannonijā’.

eksitrons [lat. *excitare* ‘ierosināt, izraisīt’ + (*elek*)trons] (sal. [lat. *excitare* ‘ierosināt, izraisīt’ + (*elec*)trons] LPE).

Precīzāka etimoloģija: angļu *excitron* < *exci(tation)* ‘ierosināšana’ < lat. *excitare* ‘ierosināt, izraisīt’ + (*elec*)tron.

kamielis [*Camelus*] (sal. [*Camelus*] LPE).

Izmantots LPE materiāls, pārņemts dzīvnieka latīniskais nosaukums, bet tas nav vārda etimoloģiskais skaidrojums latviešu valodā. Īss cilmes atspoguļojums varētu būt šāds:

vācu *Kamel* < gr. *Kamelos* < arābu *ġamal* ‘kuprains dzīvnieks’,

kortiks [< pers. *kard* ‘nazis’] – jānorāda, ka latviešu valodā vārds aizgūts no krievu valodas (*копмук*), un tikai pēc tam var risināt krievu vārda cilmi,

krampji [lat. *crampus*].

Precīzāku etimoloģiju sk. *Latviešu etimoloģijas vārdnīcā* [LEV: 417].

kukurūza [lat. *Zea mays*] (sal. [lat. *Zea mays*] LPE).

Izmantots LPE materiāls, bet sajauktas divas lietas — vārda etimoloģija un auga latīniskais nosaukums. Nav šaubu, ka vārds ienācis no krievu valodas (*кыкпыза*), bet tālākais izcelsmes ceļš nav tik skaidrs (domājams, ka no turku valodas). Etimoloģijas blokā ievietotajām botāniskās latīņu valodas formām ar lielo sākumburtu būtu jādod norāde *bot. lat.* nevis vienkārši *lat.*, kā tas darīts ISV.

kuličs [< gr. *kollix* apaļa maize] — ‘salda, augsta un parasti apaļa maize, ko pēc pareizticīgo ieražas cep Lieldienās’.

Izmantojot krievu vārdnīcas, nedrīkst aizmirst, ka latviešu formas etimoloģija ir jāsāk ar tiešā aizgūšanas avota (krievu valodas) formu un tikai pēc tam jāmin tālākie cilmes avoti (sal. krievu *кулич* < vidusgr. *koullik(on)* < sengr. *kollix* ‘apaļa maize’). To pašu var teikt par vairākiem citiem vārdiem, piem., *aliča*, *bons*, *narzāns* u. c.

rota [po]u *rota* < vācu *Rotte*].

Precīzāku etimoloģiju sk. *Latviešu etimoloģijas vārdnīcā* [LEV: 765].

Atsevišķos gadījumos vārdiem dota haotiska etimoloģija, kas neatbilst tradicionālajam aizgūšanas virknes principam (no tuvākā kontakt-avota līdz cilmes pamatavotam), piem., *matracis*, *solisitors*, *šalle*, *šeds*, *šedula*, *šlems*; dažreiz ir aizmirsta cilmes valodas forma, piem., *skebs* [angļu burt. ‘negēlis’ (novec.), sl. ‘streiklauzis’], sal. *skebs* [angļu *scab* burt. ‘kraupis’] SV 1978. Bez tam vārdnīcas redaktors nav ievērojis, ka norāde *sl.* saīsinājumu sarakstā nozīmē ‘slāvu valodas’.

Dažkārt vārdu etimoloģija nemaz netiek sniegta (piem., *bandikuti*, *banjans*, *baribals*, *burunduki*, *Pangeja*), jo, iespējams, etimoloģija nav dota avotā, no kura vārds pārņemts. Taču būtībā tas ir pretrunā ar vienu no galvenajiem svešvārdu vārdnīcu principiem. Mūsdienās plaša uzzīņu literatūra pieejama gan Latvijas bibliotēkās, gan internetā, tāpēc vārdnīcas sastādītājiem tomēr vajadzēja izmantot papildavotus un atrast vismaz kādu etimoloģisko pavedienu. Piem., SV 1999 vārds *banjans* nav iekļauts, SV 1978 šim vārdam etimoloģija netiek dota, arī ISV 2005 šis vārds ir bez etimoloģijas, bet pieejamie uzzīņu avoti ļauj piedāvāt šādu etimoloģiju: *banjans* [ang. *banyan*, *banian* < port. *banian* < gudžaratu *vāṇiyo* ‘tirgotājs’ < sanskr.] — ‘bot. fikusu ģints koks, kas izplatīts Indijā; var sasniegt milzu apmērus, jo ar gaisa saknēm veido arvien jaunus dzinumus’. Ārzemju vārdnīcas un enciklopēdijas dod iespēju izveidot vairāk vai mazāk detalizētu etimoloģiju arī citiem iepriekš minētajiem vārdiem: *bandikuts* [ang. *bandicoot*, vācu *Bandikut* < telugu *pandikokku* ‘cūkžurka’]; *baribals* [vācu *Baribal* < lat. < gr.]; *burunduks* [kr. *бурундук* < tat.]; *Pangeja* [vācu *Pangäa*, ang. *Pangaea* < pan.. + gr. *gaia* ‘zeme’].

Vārdu skaidrojumi ISV 2005 vairumā gadījumu saskan ar SV 1978 vai SV 1999. Daļa skaidrojumu ņemti no citiem avotiem, arī tulkoti no krievu valodas, piem., šķirkļis *jesauls* [tat.] — ‘dienesta pakāpe kazaku armijā’. Šeit no etimoloģijas viedokļa vispirms bija nepieciešama krievu

valodas forma *есаул* un tad tjurku *jasaul* ‘priekšnieks’. Arī skaidrojuma tulkojums ir neprecīzs (krievu vārds *воуца* pareizāk tulkojams kā *karaspēks*). Skaidrojums jāpapildina ar būtisku komponentu — ‘virsnieka dienesta pakāpe’. Dažos gadījumos vārdu skaidrojumos veikti isinājumi vai papildinājumi, taču nereti tie ir neveiksmīgi, piem., *hečbeks*, *hīts*, *hokejs*, *revolveris*, *skuters*. Jauniem šķirkļiem vai apakššķirkļiem dažkārt pietrūkst korekta leksikogrāfiska noformējuma un formulējuma, piem., *trenēšana* [sk. *trenēt*] — ‘1. lietvārda atvasinājums no „trenēt” (1, 2); 2. *trenēšana tehnikā* — izstrādājuma īpašību stabilizēšana vai uzlabošana, ražošanas noslēgumā vai ekspluatācijas sākumstadijā darbinot to īpašas slodzes režīmā’. Rodas jautājums, vai šādi veidots šķirkļis vispār bija nepieciešams?

Virknei vārdu nav sniegtas aktuālas nozīmes, piem., *direktīva* (ES tiesību akts), *grivna* (Ukrainas naudas vienība), *regula* (ES tiesību akts), *resīvers* (audioaparātūras bloks).

SV plaši izmanto ne tikai citu avotu etimoloģijas un vārdu skaidrojumus, bet arī citu vārdnīcu (piem., SV 1999) oriģinālās iekšējās norādes, sal.:

orientālistika [vācu Orientalistik < lat. *orientalis* austrumu] — zinātņu komplekss, kas pēti Austrumu zemju vēsturi, kultūru, valodas, literatūru; sk. arī arābistika, indoloģija, sinoloģija.

orientālistika [vācu Orientalistik < lat. *orientalis* ‘austrumu’] — to zinātņu komplekss, kas pēti Austrumu zemju vēsturi, kultūru, valodas, literatūru; sk. arī arābistika, indoloģija, sinoloģija.

terjeri [angļu *terrier* < fr. *terrier* ala] — vairākas suņu šķirnes; šie suņi gk. izmantojami alu dzīvnieku mēdīšanai, ir arī dienesta un dekoratīvie suņi; sk. arī bedlingtonterjers, erdelterjers, foksterjers, keriblūterjers, skaiterjers, skotu terjers, toiterjers.

terjeri [angļu *terrier* < fr. *terrier* ‘ala’] — vairākas suņu šķirnes; šie suņi gk. izmantojami alu dzīvnieku mēdīšanai; sk. arī bedlingtonterjers, erdelterjers, foksterjers, keriblūterjers, skaiterjers, skočterjers, toiterjers.

Lai arī vārdnīcā apkopots plašs materiāls no dažādiem avotiem, kopējais iespaids par vārdnīcu ir ļoti pretrunīgs, it īpaši ņemot vērā neapstrīdamo kompilāciju.

2005. gadā apgāds „Jumava” izdeva Svešvārdu vārdnīcu, kas pēc būtības ir SV 1999 īsināts variants (neiekļautās vārdu grupas minētas ievaddaļā). Tomēr vārdnīcā ir arī jauni vārdi un nozīmes. Atvasinājumi, kuru semantika ir cieši saistīta ar pamatvārdu, novietoti šķirklā beigā aiz slīpsvītras bez skaidrojuma. Sākotnēji šis darbs bija iecerēts kā vārdnīca skolu jaunatnei, tomēr vēlāk šī ievirze tika atcelta. Priekšvārda vietā ir J. Baldunčika raksts, kurā skaidroti jēdzieni ‘svešvārds’, ‘aizguvums’ un ‘internacionālisms’.

Apgāda „Zvaigzne ABC” 2006. gadā izdotā maza formāta „Svešvārdu vārdnīca skolēniem” (4500 šķirklju) neizceļas ar pārdomātu vārdu atlasu (kāpēc skolēnam būtu vajadzīgi, piem., vārdi *lenčs*, *mizerabls*, *papaha*?). Arī šajā izdevumā atpazīstamas dažas no jau minētajām SV 1999 kļūdām.

Īsi secinājumi

Svešvārdu vārdnīcu izdošanā no 1996. līdz 2008. gadam bija vērojama latviešu leksikogrāfijai neraksturīga aktivitāte. Aplūkoto vārdnīcu sastādīšanā izmantoti diezgan atšķirīgi risinājumi: 1996. gada vārdnīcas izveidē piedalījās 22 nozaru speciālisti ar redaktoru, 1999. gada vārdnīcu sastādīja divi valodnieki ar redaktoru, bet 2005. gada vārdnīcu, šķiet, veidojuši tikai redaktori. Uzkrātā pozitīvā un negatīvā pieredze, akumulētie leksikas krājumi, kā arī iepazīšanās ar citu valstu leksikogrāfu darbu sniedz gan vielu pārdomām par nākotnes svešvārdu vārdnīcas struktūru un materiālu, gan arī samērā skaidru priekšstatu par iespējamiem variantiem. Svešvārdu vārdnīcas noteikti būs pieprasītāka prece nekā tikai skaidrojošās vārdnīcas, jo tajās ir „divi vienā” — skaidrojošā un etimoloģiskā vārdnīca. Elektroniskā darba vide ļauj ātrāk veikt tehnisko darbu, tomēr paliek neatrisināts centrālais jautājums — par valodas korpusu. Diez vai atsevišķām izdevniecībām būs pa spēkam izveidot pietiekami lielu valodas masīvu, arī lielākajām kultūras un zinātnes institūcijām šis darbs virzās ļoti lēni. Varam pieņemt, ka līdz minētā jautājuma atrisināšanai turpināsies lielā mērā kompilatīva darbošanās un vārdnīcās vienmēr trūks daudzu jaunu vārdu un nozīmju.

3. Etimoloģijas vārdnīca

Karulis, K. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. Avots, 1992, 2001

Etimoloģijas (etimoloģiskās) vārdnīcas ir dažādas. Piem., daudzās ģermāņu valodu vārdnīcās cilme parasti izsekota līdz konkrētās valodas senākajam posmam (senangļu, senaugšvācu u. tml.) vai caur latīņu līdz sengrieķu valodai, nemaz neatspoguļojot indoeiropiešu sakni. Samērā izplatītas ir vārdnīcas, kas sniedz informāciju ne vien par pamatvārdiem, bet arī par dažādiem atvasinājumiem un saliktniem [Skeat 1995], personvārdiem [Klein 1969], atsevišķiem vietvārdiem [Klein 1969; Vasmer 1953–1958], iekļauj hronoloģisko periodu norādes [Kluge 1999], dažkārt pat informē par vārdu vai specifisku nozīmju autoriem (ieviesējiem). Arī dažas vispārīgās vārdnīcas sniedz ļoti izsmelšu (*OED*) vai pietiekami informatīvu (*SOED* 1993) etimoloģisko materiālu.

Konstantīns Karulis izveidoja, viņa paša vārdiem runājot, populāri zinātnisku vārdnīcu. Tās populārzinātniskums pirmkārt izpaužas vārdu atlasē un vārdnīcas apjomā: galvenokārt uzņemti latviešu literārās valodas vārdi. *Latviešu etimoloģijas vārdnīcā* (LEV) samērā daudz šķirkljos ir papildinformācija par jaunvārdiem un to autoriem, dažiem jaunvārdiem (vēsturiskā izpratnē) pat atvēlēti atsevišķi šķirklji. Lai gan autors ievadā brīdina, ka „tā kā nav vēl latviešu valodas vēsturiskās vārdnīcas, ziņas par kāda vārda vai nozīmes pirmo publicējumu ir aptuvenas”, tomēr vārdnīcas šķirkljos šī informācija nereti tiek dota apgalvojuma formā. Turklāt K. Karulis arī informē, ka dati par 19.–20. gs. jaunvārdiem un vārdu jaunajām nozīmēm lielā mērā balstās uz viņa paša pētījumiem. Un tur autoram var piekrist, jo citi latviešu valodnieki samērā reti ir pievērsušies vārdu vēstures studijām. Šeit gan jāpiebilst, ka lielas cerības daudzu vārdu vēstures noskaidrošanā tiek liktas uz *Latviešu valodas vēsturisko vārdnīcu* (<http://www.tezaurs.lv/lvvv/>).

Latviešu etimoloģijas vārdnīcā iekļauto materiālu var raksturot dažādos aspektos: 1) vārdu atlase: šķirkljavārdu kopskaits un ar tiem saistīto atvasinājumu (apakššķirklju) skaits (cik pilnīgi atspoguļots katrs etimoloģiskais mikrolauks); 2) šķirklju uzbūve un saturs: vārdu cilmes skaidrojumi (pirmkārt, mantots vai aizgūts); šķirkljavārdu un atvasinājumu hronoloģija (ja ietilpst vēsturiski pārskatāmā periodā); jaunvārdu

iespējamie autori; 3) sniegtās informācijas skaidrība, korektums vai pilnīgums; 4) vārdnīcas avotu izvēle un izmantošana.

Vārdu atlase: šķirkļavārdu kopskaits un ar tiem saistīto atvasinājumu (apakššķirkļu) skaits

Nemot vērā etimoloģisko vārdnīcu apjomu citās valodās, piem., angļu, vācu vai krievu, LEV vārdu kopskaits (3250, neskaitot norādes) ir ļoti mazs. Arī I. Jansone [1997: 47] ir pamatoti norādījusi, ka mums trūkst „pilnīgas latviešu etimoloģijas vārdnīcas, jo K. Karuļa *Latviešu etimoloģijas vārdnīca* aizpilda tikai nelielu robu šai nozarē”. Taču, turpinot šķirkļu izveidi pēc LEV iedibinātās tradīcijas, būtu nepieciešami vairāki sējumi, kas mūsdienās radītu gan finansiālas problēmas, gan pievilcības mazināšanos plašākā lietotāju (vārdnīcas pircēju) lokā. K. Karulis daudzos šķirkļos formas un semantikas attīstību atspoguļo īstā stāstījumā, kas mazāk sagatavotam lasītājam ir ērtāk uztverams, bet aizņem daudz vietas. Piem., viņa izmantotajā F. Kluges vācu valodas etimoloģiskajā vārdnīcā vārds *Boot* aizņem aptuveni 0,5 lappuses (pārvērsot LEV mērogā), bet latviešu vārdnīcā *laiva* aizņem gandrīz 2 lappuses. Vārdi *Wetter* un *Zeit* kopā aizņem aptuveni pusi lappuses, bet latviešu *laiks* — gandrīz 2,5 lappuses. Šādu salīdzināšanu var turpināt ilgi. Un līdzīga aina ir vērojama, ja LEV salīdzināsim ar tās gatavošanā izmantoto Č. T. Anjonsa angļu valodas etimoloģisko vārdnīcu. Protams, viens no LEV praktizētā detalizētā izklāsta cēloņiem ir vēsturiskās vārdnīcas trūkums, kā arī ļoti nelielais skaits publikāciju par atsevišķu latviešu valodas vārdu vai vārdu grupu vēsturi (jāpublicē šādi pētījumi, lai uz tiem varētu atsaukties, tādējādi samazinot etimoloģiskās vārdnīcas šķirkļa apjomu). Domājams, ka, nedaudz mainot vārdnīcas struktūru, optimizējot šķirkļa saturu, samazinot burtu lielumu un pārejot uz divu sleju izkārtojumu, 2001. gada viensējuma izdevuma apjomā varētu ietilpināt aptuveni 7 tūkstošus šķirkļu. Vārdnīcā būtu plašāk iekļaujami arī aizguvumi, piem., *ādere*, *artava*, *dimants*, *diņģēties*, *korķis*, *leijerkaste* (etimoloģijas vārdnīcai ir vairāk pētniecisks, nevis normējošs raksturs), arī tādi, kas īsti neatbilst svešvārdu vārdnīcu materiālam, piem., *apetīte*, *colla*, *dāma*, *datums*, *gumija*, *kafija*, *ķeizars*, *tēja*, arī visu mēnešu nosaukumi. Iespējams, ka lielākā skaitā būtu jāiekļauj arī vispārpazīstami salikteni. Domājot par latviešu valodas etimoloģiskās vārdnīcas nākotni, noteikti jāparedz elektroniskā datubāze: labs paraugs ir lietuviešu leksikogrāfu veikums (*Lietuvių kalbos etimologinio žodyno duomenų bazė*).

Bez šķirkļu skaita palielināšanas samērā daudziem vārdiem būtu paplašināms arī šķirkli aplūkotais atvasinājumu materiāls, jo LEV dažos šķirkļos ir samērā bagātīgs atvasinājumu klāsts (piem., *redzēt*, *saukt*), citur — pārāk pieticīgs. Tā kā K. Karulis daļā šķirkļu ir iekļāvis arī vēsturiskās vārdnīcas elementus, lietotājiem var rasties interese arī par citu šķirkļu materiāla, piem., atvasinājumu vai salikteņu, vēsturi. Vārdnīcā nav īstas konsekvences atvasinājumu nodalīšanā atsevišķos šķirkļos vai salikteņu iekļaušanā/neiekļaušanā, jo autors ievadā to nepaskaidro. Turklāt ir jānorāda uz nepilnībām iekšējo norāžu sistēmā: mazāk erudītam lietotājam var būt grūti izsecināt, kurā šķirkli meklējams kāds atvasinājums vai sinonīms, ja pamatvārdam ir samērā atšķirīga forma, piem., *aplōks* — *liekt*, *atmiņa* — *miņa*, *spriegums* — *spraigs*. Vārds *vienkāršs* minēts gan šķirkli *kārta*, gan šķirkli *viens*, bet atsevišķas norādes nav; par šo vārdu arī būtībā nekas nav pateikts, lai gan būtu nepieciešams. Domājams, ka vārdnīcas lietotājiem varētu būt interese par daudziem vārdnīcā neiekļautiem atvasinājumiem, piem., A burtu kopumā: *ābolains*→*ābols*; *aceknis*, *acenes*, *acot*→*acs*; *agrāk*, *agrīns*→*agrs*; *aizkrāsne*→*krāsns*; *aizdedze*→*degt*; *aizdomas*→*doma*; *aizgādnis*→*gādāt*; *aizguvums*→*gūt*; *aizjūgs*→*jūgt*; *aizsargs*→*sargāt*; *ākēt*→*ākis*; *algotnis*→*alga*; *alkas*, *alkatīgs*→*alkt*; *apbūve*→*būvēt*; *apcere*→*cerēt*; *apgabals*→*gabals*; *apkakle*→*kakls*; *atauga*, *audze*, *audzēt*, *audzināt*, *audžu-*, *augli*, *auglot*, *augums*→*augt*; *apķērīgs*→*ķert*; *apliecība*→*liecināt*; *apmeklēt*→*meklēt*; *apmetne*→*mist*^a; *apmetums*→*mest*; *apraksts*→*rakstīt*; *apriņķis*→*riņķis*; *ap rūpe*→*rūpes*; *apsējs*→*siet*; *apskats*→*skatīt*; *aptvere*→*tvert*; *apvidus*→*vidus*; *apzīmēt*→*zīme*; *āre*, *ārējs*, *āriene*→*ārs*; *asināt*→*ass*; *asinsvads*→*vads*^a; *atbalss*→*balss*; *atbildīgs*→*bilst*; *atdzejot*→*dzeja*; *ateja*→*eja*; *atelpa*→*elpa*; *atkritumi*→*krist*; *atkusnis*→*kust*; *atlaide*→*laist*; *atlase*→*lasīt*; *atliekas*→*likt*; *atloks*→*liekt*, *locīt*; *atmoda*→*modināt*; *atrūna*→*runāt*; *atskaņa*→*skanēt*; *atskārsme*→*skārst*; *atskurbtve*→*skurbt*; *atslodze*→*slogs*; *atspere*→*spert*; *atspulis*→*spulgs*; *atstarpe*→*starpā*; *atsvars*→*svars*; *attālums*→*tāls*; *attapīgs*→*tapt*; *atturība*→*turēt*; *atvadas*→*vadīt*; *atzīme*→*zīme*; *audi*, *audums*→*aust*^b; *augstmanis*→*augsts*; *avīžnieks*→*avīze*. Arī citu burtu kopumos vajadzētu minēt daudzus atvasinājumus, piem., pie *gluds* — *gludināt*, *gludeklis*; *ņemt* — *uzņēmuks*, *uzņēmejs*; *ogle* — *ogleklis*; *rūpes* — *rūpniecība*, *rūpnieks*; *turēt* — *saturs*; *zīme* — *nozīme* u. tml. Jāsecina, ka autors nav aplūkojis daudzus interesantus vārdus.

Šķirkļu uzbūve un saturs

Vārdnīcas šķirkļa uzbūve ir izskaidrota ievaddaļā *Vārdnīcas iekārtojums*. Tā šķiet loģiska, un šķirkļus autors diezgan konsekventi veidojis saskaņā ar deklarēto secību. (Sk. 19. attēlu.)

biedrība [biedrība]. Atv. no *biedrs* (sk.). Vārds sastopams rakstos jau 17. gs., bet līdz 19. gs. otrajai pusei tas g. k. lietots nozīme 'sabiedrība' (St I 18, U I 27, V 2 30); J. Alunānam «istā dzimtene, kur mus par biedrības locekļiem uzņem» (MV 1859 19), «Peterburgas Avīzēs» valsts ir «laužu biedrība» (PA 1862 18 194). Ar nozīmi 'brīvprātīga organizācija' vārds *biedrība* atsevišķos gadījumos lietots jau 19. gs. sākumā (piem., «Latviešu draugu biedrība»), bet plašāk kopš 19. gs. 60. gadiem, arī finansu organizāciju apzīmēšanai (piem., «akciju biedrība», PA 1863 12 110). Vārda mūsdienu liter. nozīme kļuva vienīgā 20. gs. sākumā (RLB KV I 330, D I 1169).
Sk. arī: *sabiedrība*.
M-E I 305, Roze 2 201, 268, 352 un 386
biedrs [biedrs]; lš. *beñdras* 'biedrs, sabiedrotais; dalībnieks', adj. 'kopejs, kopīgs'. Pamata ide. **bhendh-* 'siet', no kā go. *bindan*, sav. *bintan*, v. *binden*, a. *bind* 'siet'. Ide. **bhendh-* > b. **bend-* > la. *bied-*. No verbālās saknes atvasināts adjektīvs ar pied. -*ro-* (kā *stipt* : *stiprs*); šis adj. *biedrs* 'siets, saistīts' substantivējies. Kursiskajās izloksnēs saglabājusies vārda paralelforma ar nepārveidotu -*en-*: *bendr(i)s* (Lj 31, M-E I 279).
17. gs. salikt. *biedrakulps* 'darbābiedrs' (lš. *bendratarnis*). Verbs *biedrot*, refl. *biedroties* 18. gs. vārdnīcās (St I 18).
Sk. arī: *biedrība*, *sabiedrība*.
B III 665, Bl 6 178, Buck 1348, E III₂ 396, EF 2 39, Fei 93, HF II 504, Kl 78, L I 21, M-E I 305, MM II 406 un 407, P 96, Pok 127, T 30, Гам-Ив 3 164 un 174, Маковский 43, Тп 3 89
biedrība [biedrība] Aizguvums: no vl. vl. *bēdris* 'biedrs' (v. *bēdris*)

19. attēls. Šķirkļu piemēri no K. Karuļa *Latviešu etimoloģijas vārdnīcas* (1992)

Vārdu cilmes skaidrojumi

Vārdnīcas pielikumā *Indoeiropiešu valodas un etimoloģija* autors apkopojis vērtīgas ziņas par indoeiropiešu valodu saimi, etimoloģiju un pētījumiem latviešu etimoloģijā. Šeit ietilpst arī indoeiropiešu pirmvalodas raksturojums, kā arī dažādu fonētisko parādību un fonēmu atbilstību skaidrojums, kas ir ļoti svarīgi vārdu etimoloģizācijā, jo autors uzsver, ka viņa vārdnīca „tāpat kā lielākā daļa cittautu jaunāko etimoloģijas vārdnīcu cenšas noskaidrot vārdu vēsturi līdz rekonstruētai ide. saknei” (šo apgalvojumu autoram gan būtu grūti pierādīt). K. Karulis diezgan detalizēti skaidro arī mantotās un aizgūtās leksikas slāņus. Par jaunākajā, uz

mantotā pamata veidotajā leksikas slānī iekļautajiem jaundarinājumiem un to autoriem viņš saka, ka „lielākoties ir zināmi šo jaundarinājumu autori un daudzkārt arī darināšanas gads”. Taču iepazīšanās ar vārdnīcas materiālu liek secināt, ka situācija ir daudz komplicētāka, mums vēl jāveic plaši leksikas pētījumi, lai autora teiktais kļūtu par īstenību.

Vārdu cilmes skaidrošanā viens no galvenajiem jautājumiem ir pašcilmes un svešcilmes šķirums. Vārdnīcas autors ir izvēlējis tādu etimoloģizācijas principu, kur neskaidros gadījumos vispirms tiek izmēģināta pašcilmes versija [Karulis 2001: 8]. Taču dažkārt autors, šķiet, ir pārspilējis šā principa racionālu lietderību, it īpaši gadījumos, kur viņam ir trūcīgs valodas dotumu klāsts. Var minēt veselu virkni vārdu, kuru cilmes skaidrojumi vārdnīcā ir diezgan nepārliciecināši, piem., *gatve*, *misēties*, *pintīķis*, *podis*, *prasts*. Nepietiekams versiju apstiprinošu piemēru materiāls liek šaubīties par vārda *bumba*^a izcelsmes skaidrojumu. Šķiet, ka dažkārt Konstantīns Karulis vienkārši demonstrē nevajadzīgu ietiepību būtībā neapgāžamu faktu priekšā. Piem., terminu *trīsīs* un *trice* etimoloģijas skaidrojumā viņš pat nemin citus piedāvātos cilmes variantus. Arī pie darbības vārda *skandēt* (šķirkļī *skanēt*) nav nemaz minētas vācu un krievu valodas formas (*skandieren*, *скандировать*), kuru cilme savukārt ir meklējama latīņu valodā [Kluge 1999: 766; Крысин 1998: 647]; sal. *skandēt* — ‘..2. (lat. *scandere*) lasīt metrisku dzeju’ (KV 1939: 39026); *skandēt* [lat. *scandere*] — ‘lasīt dzeju, skaidri izceļot pantmēru..’ (SV 1978: 662).

Šķirkļavārdu un atvasinājumu hronoloģija

Hronoloģijas noteikšanā, atkarībā no vēstures perioda un citiem faktoriem, izmantojamas dažādas metodes. Par vārdnīcā sniegto vārdu ienākšanas vai darināšanas laiku var izteikt samērā daudz piezīmju, tās veido vairākas apakšgrupas. Pirmkārt — vienkārša neuzmanība hronoloģijas noteikšanā, piem., vārds *allaž* (*allažs*) lietots visos 16. gadsimta tekstos (LEV — „vēl 18. gs. literatūrā tas diezgan reti sastopams”); vārds *striķēt* ir jau G. Manceļa „Sarunās” (LEV — aizguvums minēts 18. gs. vārdnīcās, ilustrēšanai izmantota Stendera vārdnīca); *žurka* ir jau Manceļa „Frazeoloģijā” (LEV — „aizguvums minēts 17. gs. G. Elgera vārdnīcā; vārds laikam valodā vēl nebija iesakņojies.”); *šnabis* fiksēts jau 19. gadsimta 20. un 30. gadu periodikā (sal. „Vārds aizgūts 19. gs. vidū”); vārds *tilpne* plaši lietots 20. gadsimta 30. gados, tāpēc nevar būt „50. gadu jaunvārds”.

Otrkārt — avotu izvēle, kas vārdnīcas autoram nav ļāvusi precīzāk konstatēt pirmos lietojumus, piem., tas, ka relatīvi retāk izmantotas „Latviešu Avīzes”, arī „Mājas Viesis”. Tieši šajos izdevumos atrodam dažus ļoti interesantus pirmlietojumus, piem., vārdu *aizbildināt* („Mājas Viesī”, 1856. g.), kas nav minēts LEV šķirklī *aizbildnis*. Tiesa gan, dažkārt jaunvārdi vai jaunaizguvumi pēc pirmā lietojuma it kā iegrimst aizmirstībā uz īsāku vai ilgāku laiku, tomēr tas nav iemesls, lai šos pirmlietojumus ignorētu, piem., *muskulis* — 1839. g. (LEV — 19. gs. otrā puse), *sliede* — 19. gs. 30. gadi (LEV — 19. gs. beigās), *zinātnieks* (mūsdienu nozīmē) — 1837. g. (LEV — 1860. g.).

Hronoloģiju izdevies precizēt arī daudziem citiem vārdiem, piem., aizguvuma *cena* pirmlietojums (LEV — J. Alunāns, 1860. gadā) jāatvirza uz tālāku pagātni: 1856. gadā to lietojis J. Alunāns, bet tas, šķiet, bija pazīstams vēl agrāk, sal.:

24tā April bija Ahrensburgî wişši rudlî un auļas ispiṛkti, tikkai maṫumiņşch meelchu şpihkerôs, bet kweeşscheem nekahda 3eena likta.	LA 1834, 21: 86
3eena — der Preis, auch 3enna	Mag 10 (3) 1855: 64

Gandrīz to pašu var teikt par aizguvumu *ķirsis* (LEV — 19. gs. vārdnīcās):

..tad lee3 par kahdi trihs pirklti plattumâ ween no ohtra maļas tşchuppiņas jahņu =, ķirşchu = jeb aweeşchu = ohgu, woi arri mar-meladi..	Lpg 1851, 8
..ķirşchu ohgas..	Pdpa 1856, 24

Savukārt *vilciens* (LEV — 19. gs. 80. gados) jāatvirza uz 19. gadsimta 70. gadiem, bet *zilonis* (LEV — 19. gs. vārdnīcās) uz 1860. gadu (J. Alunāns). Vārdu *ūdeņradis* (LEV — 19. gs. 70. gados) darinājis K. Lepevičs 1857. gadā („Mājas Viesis”); rakstot par ķīmiskajiem elementiem, viņš izveidoja pat nelielu terminu sistēmu (*skābradis*, *slāpradis*, *ūdeņradis*), no kuras mūsdienu valodā saglabāties tikai pēdējais. Vārdu *slāpekļis*, šķiet, darinājis J. Alunāns (1860. gadā), bet vārdu *skābekļis* (mūsdienu nozīmē) ieteicis K. Barons 1862. gadā.

Jaunvārdu iespējamie autori

„Autorības” grupā daži vārdi aplūkojami kopā ar hronoloģiju, daži — atsevišķi. Pēdējo gadu publikācijās jau ir norādīts uz samērā daudzām neprecizitātēm jaunvārdu autorības noteikšanā, piem., sniegta informācija par trim valodniecības terminiem (*divskanis*, *lidzskanis*, *patskanis*), trim vispārlietojamās valodas vārdiem un valodniecības terminiem (*nākotne*, *pagātne*, *tagadne*), kuru atspoguļojums *Latviešu etimoloģijas vārdnīcā* hronoloģijas un autorības aspektā ir ļoti neprecīzs [Baldunčiks 2008c; Baldunčiks 2010]. Autorības aspektu var ilustrēt arī ar vārdu *sirdsapziņa*. *Latviešu etimoloģijas vārdnīcā* lasām, ka „A. Kronvalds sāka lietot jaunu apzīmējumu — *sirdsapziņa* (vispirms laikam latviešu studentu vakarā 1871. gadā..). Vienlaikus ar A. Kronvaldu, varbūt pēc viņa ierosinājuma, šo salikteni gatavojamās vārdnīcas manuskriptā ietvēra K. Valdemārs un F. Brīvzemnieks [...] Līdz tam K. Valdemārs lietoja apzīmējumu *sirds-apzināšana*..”. Šo LEV informāciju salīdzināsim ar diviem citātiem, kuru autors ir K. Hūgenbergers: „...ka tam sirds apziņa atmodās.. [...] ..un man skaidra sirdsapziņa būtu!” [LA 1855, Nr. 20: 39]. Un arī pirms minētā Kronvalda citāta vārdu *sirdsapziņa* lietojis skolotājs Ģ. Tauriņš. Būtiski labojumi ir nepieciešami ar šo salikteni cieši saistītajam vārdam *apziņa* (LEV: rakstos ar nozīmi ‘apzināšanās, pārliecība, izpratne’ šo vārdu sāka lietot Kronvalds 1870. gadā). Pirmkārt, rakstos atrodams agrāks variants *apzināšana*. Otrkārt, vārda *apziņa* pirmlietojums atkal saistāms ar Ģ. Tauriņu. 1868. gadā vārda nozīme vēl nav īsti skaidra (*..savu prātu, apziņu neesi gaišāki, pilnīgāki izkopis, audzējis*). Bet 1869. gadā laikrakstā „Draugs un Biedris” Tauriņš raksta: „...apziņa ir: cilvēka garā mājodama dievišķīga balss, kura viņu tiesā, kad darījis, kas aizliegts — un nedarījis, kas pavēlēts; tā tiesādama apziņa.”

Līdzīga problēma ir ar vārdu *spogulis*. Ģ. Tauriņa raksts, kurš datējams ar 1869. gada 17. aprīli un kurā viņš runā par „patiesības spoguli”, ir publicēts agrāk nekā K. Karuļa minētais Kronvalda citāts (1869. gada 3. septembrī), tātad Kronvalda autorība ir ļoti apšaubāma. Bet tālākie pētījumi ļauj samērā droši teikt, ka pirmais šo vārdu lietojis K. Biezbārdis 1862. gadā „Pēterburgas Avīžu” rakstā „Ko var dvēsele atzīt? Kas ir tai spējams?” Atstāstot I. Kanta uzskatus, Biezbārdis raksta: „...dvēsele atzīst vienmēr to, ka šis vai tas tikai šai tā liekas, izrādās, bet ne mūžam to, kas un kā tiešām ir, proti: to lietu pašu ne mūžam tu zināt nevari, un tāpēc mūsu zināšana no tās pašas tikai nieka, lieka lieta, kā kāda

spoga, kas jebkurā *spoguļi* (spiegelī) spogot var. Tā spoga rāda tavai labai rokai savu kreiso pretim.. [...] „ne visi spoguļi rāda vienādi. Daži spogo tavu ģīmi šaurāku un garāku, citi īsāku un platāku.” Komentējot Biezbārža domas, A. Līventāls „Pēterburgas Avīzēs” raksta: „...tie *spoguļi*, ko izlaiž ārā tās pirmējās divi taisnības valstības, daudzreiz nederīgi ir —, kā jau pasaules stāsti par pagānu tautām skaidru liecību dod.” Biezbārža rakstā ietvertais vārds *spoga* droši vien ir K. Karuļa minētā kursisma *spanga* atbilsme. Un tālākā attīstība (*spoga*→*spogala/spogula/spogulis* un *spogot*→*spogulēt/spoguļot*→*spogulēties/spoguļoties*) ir diezgan loģiska [Baldunčiks 2010: 20].

Kā iespējamus jaunvārdu autorus K. Karulis vairākkārt min K. Valdemāru un F. Brīvzemnieku, taču valodas materiāls nereti liek to apšaubīt. Piem., vārds *vārdnīca* tiek uzskatīts par viņu jaunvārdu 1872. gada vārdnīcā, tas esot izveidots pēc A. Kronvalda jaunvārda *burnīca* parauga. Taču šo vārdu jau 1869. gada sākumā lietojis K. Biezbārdis, 1869. gada beigās vārdu *vārdnīca* (*vārdnice*) lieto pats Kronvalds („Baltijas Vēstnesis”), bet 1870. gada sākumā arī mācītājs K. Ulmanis. Gandrīz tas pats sakāms par vārdu *viesnīca*, kas tiek piedēvēts abiem 1872. gada vārdnīcas autoriem, bet ko 1869. gada vidū „Baltijas Vēstnesis” lieto A. Vēbers. Šķiet, ka 1872. gada vārdnīcas autori būs uzmanīgi lasījuši Latvijā izdoto presi un iekļāvuši tur sastopamos jaunvārdus: hronoloģija liek pārvērtēt dažas jau šķietami aksiomātiskas nostādnes. Līdz ar to 19. gadsimta jaunvārdu darinātāju pulciņam jāpievieno vairāki līdz šim nepelnīti aizmirsti vārdi.

Sniegtās informācijas skaidrība, korektums vai pilnīgums

Pirmkārt, jānorāda uz radu valodu formu nepiedodamu iztrūkumu: virknei šķirkļavārdu nav dotas visas pieejamās atbildes citās valodās, piem., vārdam *dalīt* (ģermāņu valodas), *gaita* (plašāks skandināvu), *krējums* (ģermāņu, romāņu), *loks* (krievu), *šaut* (ģermāņu), *podš* (austrumf-rīzu, viduslejasvācu, vidusholandiešu *pot*, senangļu *pott*, senfranču, provansiešu *pot*, latīņu *potus*). Pēdējā piemēru kopa (*podš*) pat var vedināt uz pārdomām par vārda cilmi.

Neargumentētu apgalvojumu ilustrēšanai var noderēt vārds *attīstība*, par kuru K. Karulis saka: „J. Alunāna jaunvārds 19. gs. 50. gados, darināts pēc v. *Entwicklung* parauga (v. wickeln ‘tīt’). [...] Līdz ar šo jaunvārdu J. Alunāns lietoja jaunā nozīmē verbus *attīstīt* (agrāk ‘ilgstoši attīt’) un *attīstīties* (V 1 515).” Taču šiem vārdnīcas autora apgalvojumiem

nav faktoloģiska seguma, nav minēts neviens 50. gadu avots [Karulis 2001: 85]. Neviens no šīs ligzdas vārdiem nav atrasts „Pēterburgas Avīzēs” [sal. Roze 1962], arī K. Valdemāra vārdnīcā (1872) vārda *attīstība* nav. Protams, varam pieņemt, ka 1867. gadā publicēto „Tautas saimniecību” J. Alunāns sāka rakstīt jau 50. gados, taču arī šajā grāmatā ir tikai darbības vārds *attīstīties* [Alunāns 1867: 2]. Citu autoru rakstos darbības vārds parādās 60. gadu beigās, bet lietvārds *attīstība* — 70. gadu sākumā (vēl 1868. gadā A. Kronvalds šajā nozīmē lieto vārdu *atšķetināšanās*).

Nekorekti formulēta arī vārda *striks* ienākšana latviešu valodā. Pirmie vārdlietojumi 19. gadsimta 60. gadu beigās un 70. gadu sākumā nepārprotami saistās ar angļu vidi un angļu valodu, par ko liecina arī vārda formas varianti *striķis*, *striks*, *strike*.

Nepilnīga informācija ir arī citos šķirkļos. Par vāji izstrādātu jāuzskata šķirklis *vaidelotis*, jo būtībā nekas nav pateikts par tā lietojumu vai reģistrāciju latviešu vārdnīcās (J. Langes 1773. gada vārdnīcas dotumi atspoguļoti nepilnīgi, citi leksikogrāfiskie avoti nav minēti). Domājams, ka rakstu valodā šo vārdu sāka lietot 19. gadsimta 50. gados „Latviešu Avīzēs” un „Mājas Viesī”.

Plašāka informācija nepieciešama šķirkli *svaigs*. Tas ir samērā jauns papildinājums latviešu rakstu valodā (19. gadsimta beigās), taču ar neskaidru etimoloģiju. K. Karulis iekļāvis E. Brenča apsvērumus („Dzimtenes Vēstnesis” 1911, Nr. 210), bet trūkst citu pieejamu ziņu. No 1887. līdz 1889. gadam šis vārds vairākkārt lietots latviešu periodiskajos izdevumos. 1890. gada *Krievu-latviešu vārdnīcā* krievu vārda *свежий* tulkojuma varianti papildināti ar *svaigs* (tātad vārdnīcas sastādītāji bija pamanījuši jauno vārdu). 90. gadu pašā sākumā šo vārdu lietoja arvien biežāk, arī tādos izdevumos kā „Etnogrāfiskas ziņas par latviešiem” (1891) un „Pūrs” (1891). 1892. gadā Fr. Kārkluvāls „Baltijas Vēstnesī” raksta par latviešu valodu un īpaši uzsver, ka „...gribēdami izskaust vācu vārdus, daži rakstnieki liek izskaužamo vācu vārdu vietā citus, nemaz neapskatīdamies, ka jaunie vārdi arī nav latviešu valodas gara bērni, bet tāpat pieder citas tautas valodai (aizrādisim tikai uz tagad stipri ieviesušos vārdu: „svaigs”)”. Mājieniem uz vārda *svaigs* slāvisko izcelsmi vai jaundarinājuma raksturu oponenti žurnālā „Austrums” redaktors J. Velme, norādot, ka vārds „nav radīts, bet ir īsts latviešu vārds” (Austrums, 1899, Nr. 2, 147. lpp.). Šo vārdu J. Velme esot dzirdējis no kādas vecākas kundzes (ME III, 1141. lpp.) un, iespējams, bija

pirmais, kas to lietoja rakstu valodā. Viss augstāk minētais liek secināt, ka E. Brenča (1911) un J. Sandera (1911) paustās domas par J. Sirmo kā vārda *svaigs* darinātāju Dostojevskas romāna tulkošanas gaitā (publicēts 1894. gadā) uzskatāmas par nepamatotām un skaidrojamas ar abu autoru vājo atmiņu. Savādi, ka K. Karulis šos subjektīvos apgalvojumus nav rūpīgāk pārbaudījis.

Nepilnīgs ir arī šķirklis *ziest*: šeit noteikti vajadzēja minēt 1916. gadā publicēto J. Endzelīna rakstu, kurā viņš šo darbības vārdu iesaka rakstu valodā, kā arī piedāvā atvasinājumu *ziede*.

Vārdnīcas avotu izvēle un izmantošana

Visumā K. Karulis vārdnīcas šķirklju veidošanai un dažādu faktū pamatošanai izmanto tradicionāli atzītus avotus: speciālo literatūru (dažādu valodu etimoloģiskās vārdnīcas, indoeiropiešu valodu cilmei, etimoloģijai un vārdu vēsturei veltītas publikācijas), dažādus latviešu rakstu valodas avotus (grāmatas, žurnālus, laikrakstus), izlokšņu materiāla vākumus un rokrakstus. Latviešu rakstu avotu klāsts ir samērā plašs, tomēr, uzmanīgāk izpētot dažu nozīmīgu vēsturisko periodu, piem., jaunlatviešu posma (nosacīti no 1856. gada līdz 70. gadu vidum), grāmatas un periodiku, nākas konstatēt, ka vairākus svarīgus avotus vārdnīcas autors vai nu nav lasījis, vai to darījis neuzmanīgi [Baldunčiks 2008a; Baldunčiks 2008c]. Izmantoto rokrakstu vidū ir arī tādi, kas neatspoguļo reālos valodas prakses faktus (tie ir nevis vārdnīcu manuskripti, publiskotu runu, ziņojumu vai referātu teksti, reāliem adresātiem nosūtītas vēstules u. tml., bet gan „atvilktnē” ilgus gadus nogulējuši uzmetumi, projekti, ieceres). Ilustrēšanai var izvēlēties J. Alunāna „Viedamo vārdu sarakstu”, kas autora dzīves laikā netika publiskots, nezināmu iemeslu dēļ nokļuva pie A. Kronvalda un ko vēlāk (kopā ar A. Kronvalda arhīvu) saņēma M. Ārons. Ap 1912. gadu ar šo rokrakstu iepazīstas K. Milenbahs un nelielā rakstā izsaka savus iespaidus un secinājumus (Milenbahs 1912), bet 30. gados tam pievēršas E. Blese (1932). 1914. gadā R. Klaustiņa sakārtojumā iznāk J. Alunāna Raksti divos sējumos, kur iekļauts arī minētais vārdu saraksts. Dažus no šiem vārdiem Alunāns lietojis savās publikācijās (piem., *ģerbonis*, *veikals*), turpretī lielākā daļa kļuva zināma tikai pēc Rakstu iznākšanas.

Vai šādu avotu var izmantot, lai samērā kategoriskā veidā pasludinātu kāda vārda biogrāfijas sākumu latviešu valodā, tuvāk neizskaidro-

jot lietas būtību? Šķiet, ka tas ir zinātniski nekorekts paņēmieni, tāpēc visas atsauces uz šo sarakstu Rakstu 2. sējumā būtu svītrojamas, jo tās būtiski atšķiras no tradicionālā jaunvārdu pirmlietojuma un var radīt pārpratumus. Norādes uz J. Alunāna jaunvārdiem jāsaista tikai ar viņa oriģinālpublikācijām, bet vārdiem, kuri pirmo reizi parādījās atklātībā jau minētajos Rakstos vai K. Milenbaha pārskatā, hronoloģija var sākties tikai ar konkrēto publiskošanas gadu. Bez šaubām, ar šiem vārdiem var ilustrēt J. Alunāna jaunradi vai lietderīga materiāla meklējumus latviešu valodā. Viens no šādiem piemēriem ir *saeima* (Alunāna sarakstā: *Landtag, Reichsrat — saeims*). Šis šķirklis LEV ir ļoti pavisri izstrādāts: neargumentēti pasludināts, ka tas ir J. Alunāna jaunvārds (atsauce uz jau apspriesto Rakstu 2. sējumu), kas vēlāk lietots formā *saeima* un arī ar nozīmes paplašinājumu, kā arī iekļauts viens piemērs no Apsīšu Jēkaba (aizgūts no EH II). Nav minēti atbilstošie vārdi lietuviešu un poļu valodā, kas uzskatāms par nopietnu trūkumu. Līdz šim nav izdevies atrast nevienu J. Alunāna publikāciju, kur būtu lietots šis vārds (tā nav arī „Pēterburgas Avīzēs”). Pat ja Alunāns savas dzīves laikā būtu šo vārdu publicējis, šķirkļa informācijai vajadzētu būt pilnīgākai. Taču vārda *saeima* reālā vēsture latviešu valodā ir ļoti atšķirīga [Baldunčiks 2010: 19–20]. Līdzīgi ir ar vārdu *prāva*. K. Karulis saka, ka „J. Alunāns ieteica šo vārdu nozīmē ‘tiesības’ (pēc krievu право) un atvasinājumu *prāvinieks* ‘tiesnesis’ (Al II: 298), bet šis vārdu nozīmes nav iesakņojušās”. Kā tās varēja iesakņoties, ja Alunāna manuskripts līdz 1912. gadam bija būtībā nezināms?

Etimoloģijas vārdnīcās vēlams izmantot oriģinālpublikācijas, nevis daudz vēlāk izdotus kopotus rakstus, rakstu izlases un tamlīdzīgus apkopojumus, jo tajos tiek ieviestas lielākas vai mazākas tekstuālās korekcijas. Citējot šādus rediģētus darbus, ir iespējams maldināt vārdnīcas lasītājus, piem., LEV šķirklī *viesis* lasām: „...Kronvalds ieteica verba aktīvo formu *viesuot* [uō] ar to pašu nozīmi: „pēc pieci gadiem pārnāca dēls viesot (sēst)” (Kr I: 369).” Taču 1870. gada oriģinālpublikācijā ir forma *viesēt*.

Žēl, ka K. Karulis manuskriptu pabeidza jau 1986. gadā un nevarēja iestrādāt 80. gadu beigās iznākušo darbu valodas materiālu.

Īsi secinājumi

Neskatoties uz iepriekš minētajām nepilnībām, *Latviešu etimoloģijas vārdnīca* tomēr ir samērā vērtīgs valodas izziņas avots. Tas ir pietie-

kami labs pamats, lai vizrītos tālāk; jāpaplašina un jāpadziļina latviešu valodas vārdu cilmes un leksikas attīstības pētījumi, jāapgūst gan tie daudzie publicētie avoti un pētījumi, kurus K. Karulis nespēja apzināt un savā darbā integrēt, gan jau pēc 1992. gada iznākušie. Šķiet, ka ar viena cilvēka spēkiem tas nav paveicams, jāpiesaista lielāks līdzstrādnieku skaits un jāveido elektroniska vārdnīca. Etimoloģiskās vārdnīcas būtisku paplašināšanu varētu sekmēt latviešu valodas vēsturiskās vārdnīcas (16.–18. gs.) pabeigšana, latviešu terminoloģijas vēstures izpēte, plašāki areālās lingvistikas (dialektu) materiāli.

4. Slenga vārdnīca

Bušs, O., Ernstsone, V. *Latviešu valodas slenga vārdnīca*. Norden AB, 2006

2006. gadā beidzot iznāca pirmā zinātniskā latviešu valodas slenga vārdnīca. Iepriekšējie mēģinājumi [Mirovics, Dubaus 1990; Mirovics, Dubaus 1996] un daži internetā izvietotie materiāli nebija uzskatāmi par nopietniem leksikogrāfiskiem pētījumiem. Vārdnīcas autori bija veikuši lielu sagatavošanas darbu, vairākās zinātniskās publikācijās skaidrojot, definējot un ilustrējot latviešu slengu. Vārdnīcai ir *Priekšvārds*, kurā raksturota slenga pētniecība, slenga vārdnīcas mērķis un uzdevumi, leksikas atlases principi, piem., īpaši atrunāta t. s. bērnu valodas vienību (*čurāt, kakāt*) iekļaušana vārdnīcā. Tomēr oficiālajai latviešu valodas stilistikai un stilistisko norāžu lietojumam LLVV autori pamatīgu revīziju nepiemēro, un dažos latviešu valodas stilistisko aspektu jautājumos zināma neskaidrība ir palikusi. Tas dažviet vārdnīcā rada zināmas pretrunas (piem., grūti saprast, ka *autiņš* ir slengisms, bet *vāģis* ‘automobilis’ — nav; līdzīgi ir ar vārdiem *randevū* un *randiņš* ‘satikšanās’, *sestais* ‘pakalpiņš’ un *devītnieks* ‘vārtu augšējais stūris’: pirmie vārdnīcā atrodami, bet otro nav; vai autori tos kvalificējuši kā literārās sarunvalodas vienības?). Šie un virkne citu piemēru liek domāt par vispārīgāka rakstura problēmām latviešu praktiskajā un teorētiskajā stilistikā.

Aplūkojamo vārdnīcu var raksturot vairākos aspektos: 1) vārdu atlase — vārdnīcā iekļautā materiāla sastāvs, tā robežas un avoti; 2) iekļautā materiāla izkārtojums; 3) vārdu skaidrojumi un etimoloģija.

Vārdu atlase:

vārdnīcā iekļautā materiāla sastāvs, tā robežas un avoti

Jāsāk ar to, ka autoru dotā slenga zinātniskā definīcija (vārdi un frazeoloģiski izteicieni, kuri neatbilst literārās valodas kodificētajai normai, kurus raksturo samērā zems sociālais prestižs un lielāka vai mazāka odiozuma pakāpe valodas lietotāju vairākuma vērtējumā, kā arī reģionāli neierobežota izplatība) visumā ir pieņemama, lai gan 2006. gadā vairs neskan tik pārliecinoši kā 70. un 80. gadu mijā. Pirmkārt, jāpievērš uzmanība definīcijas daļai, kur teikts, ka slengu „raksturo samērā zems sociālais prestižs un lielāka vai mazāka odiozuma pakāpe”. Sabiedrībā notikušas diezgan lielas pārmaiņas, arī dažādu uzskatu, attieksmju un attiecību „demokratizācija”, kas pazemināja vispārējo līmeni un arī valodas kultūras līmeni. Parupja vai pat rupja valoda ir iznākusi laukā no „tumšajiem kvartāliem” un četrām sienām, kļuvusi skaļāka un daudziem sabiedrības locekļiem vairs neizraisa definīcijā minētās izjūtas. Dažkārt šādu valodu dzirdam populāros televīzijas raidījumos. Uzmanīgs vērotājs var ar zināmām šausmām konstatēt, ka rupja latviešu valoda, resp., necenzēta leksika, vairs nenorobežojas viena dzimuma pārstāvju komunikācijā, kā tas bija pirms 25–30 gadiem. Otrkārt, vārdnīcas recenzente Dz. Hirša (2006) pareizi norāda, ka tīri teorētiski varētu būt arī apvidslengismi. Domājams, ka pietiktu, ja sarīkotu ekspedīciju uz kādu no Latvijas reģioniem (it īpaši Latgali), lai par to pārliecinātos praksē. Treškārt, jāpiekrīt Dz. Hiršai, ka daži vārdnīcā iekļautie vārdi varētu būt okazionālisti. Droši vien vajadzēja paredzēt kādu mehānismu (piem., ievietot vārdus, kuriem ir vismaz trīs reģistrēti lietojumi vai kurus aplicina vismaz trīs dažādu reģionu teicēji), ar ko šādas šaubas kaut kā novērst. Protams, daudziem vārdnīcas lasītājiem gribētos redzēt arī pilnīgāku hronoloģisku informāciju, taču to, iespējams, varēs piedāvāt tikai vēsturiskā slenga vārdnīca. Ceturkārt, labi, ka autori ne vienmēr pieņemusi J. Rozenberga uzskatus par leksikas stilistisko gradāciju vai akceptējuši LLVV dotās stilistiskās norādes; viņi varēja tās neievērot vēl lielākā mērā, jo šajā vārdnīcā stilistisko norāžu ziņā nav īstas konsekvences, un arī nostādne, ka vārds var novecot literārajā valodā, bet

turpināt aktīvu dzīvi sarunvalodā, šķiet, ir samākslota, jo nav fundamentāli izpētīta rakstu valodas standartizācijas gaita 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta pirmajā pusē. Šeit vēl jāpiebilst, ka latviešu slenga materiāla atlases kritēriji ir kā nepabeigts stāsts, un daži no tiem vienmēr izraisīs domstarpības. Piem., kādreiz rakstu valodā un pat populārzinātniskos tekstos lietotie vārdi *pauts* (ola), *sūdi* (mēsli), *mīzt* (urinēt) neizturēja konkurenci ar saviem sinonīmiem un aktīvas standartizācijas gaitā ieguva vairāk vai mazāk vulgāru nokrāsu. Taču nemainīgā sākotnējā semantika un mērķtiecīgas (!) ekspresivitātes trūkums šos vārdus atšķir no citiem slengismiem. Vārdnīcā nav iekļauts vārda *pauts* leksiski semantiskais variants 'slikts cilvēks'; lai arī tas nebija un nav tik populārs kā šajā nozīmē lietotais vārds *sūds*, tomēr tas ir daudz „slengiskāks” nekā vārdnīcā ievietotais. Darbības vārdu *mīzt* 'urinēt' varam salīdzināt ar slengismu *mīzt* 'baidīties, nobīties', kas vēl nesenā pagātnē bija diezgan populārs vārds. No tā arī atvasinājums *mīzējs* 'bailīgs cilvēks; tāds, kas baidās riskēt'. Iespējams, ka šis lietvārds izveidojies krievu valodas ietekmē, jo darbības vārds ar otro nozīmi noteikti ir kalks, kam par paraugu kalpojis attiecīgais vārds krievu valodā (diemžēl vārdnīcā šie kalcotie slengismi nav iekļauti).

Latviešu slengā (ilgu laiku arī valodnieku vidē sauktā par žargonu) ir ļoti daudz aizguvumu, un tā izpēte vienmēr krustojusies ar *barbarisma* kategoriju, tāpēc viena no būtiskajām vārdnīcas problēmām ir *barbarisma* interpretācija. Viss kaut cik atbilst vecajās stilistikas grāmatās definētajam, kamēr, ja tā var teikt, strādājam ar „plakātveida barbarismiem” (*vot, dāvai, riktīgs, fiksi* u. tml.). Taču mūsdienu lingvistiskā realitāte un sabiedrības attieksme pret valodu ir daudz komplicētāka, tādēļ par „barbarisma” robežām un par šo kategoriju kopumā būtu nopietni jādiskutē. Var droši paredzēt, ka neviens neiebilstu pret vārda *tankš-telle* kvalificēšanu par slengismu, bet tiktu izteikti atšķirīgi viedokļi par slenga vārdnīcā iekļauto *benzīntanku* un dažiem citiem aizguvumiem, piem., *autsaiders, bamperis, bītniks, izprintēt, omamma, pleibojs, vīkends* u. tml. Nekonsekvence materiāla atlasē ir daudzu latviešu vārdnīcu problēma. Diemžēl arī slenga vārdnīca no tās nav varējusi izvairīties, jo, piem., vārda *dānsings* iekļaušana automātiski izvirza jautājumu par *monitoringu, skrīningu* un daudziem citiem līdzīgiem anglicismiem. Vai barbarisma lingvistiskā kategorija mums ir vajadzīga nākotnē? Citās valodās tā ir ļoti perifēriska, maznozīmīga. Domājams, ka šo specifiski

latviešu valodniecībā aktīvi izmantoto jēdzienu vajadzētu pakāpeniski izslēgt no aizguvumu un neliterārās valodas pētniecības, jo tas ir pārāk subjektīvi interpretējams. Arī kopumā latviešu stilistikā nepieciešamas būtiskas pārmaiņas, jo J. Rozenberga ieviestā sistēma (krievu valodnieku teorija + latviešu piemēri, kas ilustrē šo teoriju) jāapgriež otrādi (vispirms latviešu valodas vienību apzināšana, tad detalizēta izvērtēšana, sašķirošana un tikai pēc tam secinājumu izdarīšana un teorētisko pamatnostādņu veidošana).

No vārdnīcā iekļautā valodas materiāla hronoloģiskā diapazona raugoties, jāpiekrīt autoriem, ka mūsdienu slenga vārdnīcai jāaptver aptuveni 60–70 gadu posms. 21. gadsimta pašā sākumā tā atspoguļo jaunās paaudzes (80. gadu sākumā dzimušo), viņu vecāku (50. gados dzimušo) un daļēji arī vecvecāku valodas īpatnības (aptuveni no 30. gadu beigām). Protams, tas nenozīmē, ka vārdnīcā nav iekļauts slenga „zelta fonds”, kas fiksēts jau 19. gadsimta otrajā pusē (dažs labs krievu cilmes lamuvārds atrodams jau pirmajā latviešu valodā sarakstītajā lūgā 1790. gadā) un joprojām tiek aktīvi lietots.

Reāli izvērtējot latviešu neliterārās valodas pētniecībai sniegto atbalstu un vārdnīcas autoru iespējas strādāt paralēli citiem darbiem, vārdnīcā apkopotā materiāla apjoms uzskatāms par apmierinošu. Tomēr jāpiebilst, ka lielāks vārdnīcas autoru (vai konsultantu) skaits būtu ļāvis pilnīgāk reģistrēt slenga leksiku. Veidojot šādu vārdnīcu, ļoti svarīgi, lai autors pārzina dažādas dzīves jomas, kontaktējas ar dažādu profesiju un vaļasprieku pārstāvjiem u. tml. Ielūkojoties vārdnīcā, kļūst skaidrs, ka dažos aspektos autori mūsdienu dzīvi nav iepazīnuši pietiekami detalizēti, piem., nezina dzērāju un narkomānu komunikācijas nianšes, nav bijuši bruņotajos spēkos un uz kuģiem, nav spēlējuši basketbolu vai muzicējuši kādā rokgrupā, nav strādājuši par sinhronajiem tulkiem (piem., trūkst sporta slengismu *dēlis* 'basketbola vairogs', *ķesele* 'basketbola grozs', *noķert* 'panākt distancē; panākt gūto punktu ziņā', *reķis* 'rekords', *sodiņš* 'soda metiens', *sporņiks* 'strīdbumba', *ūsiņa* 'atzīme basketbola soda laukuma līnijā', muzikantu slengismu *ritmene* 'ritma ģitāra', *solene* 'soloģitāra' u. c.). Protams, šādu tiešo tuvību ar slenga vidi var kompensēt lingvistiski kaut nedaudz apmācīti „aģenti”. Jau lielāks pārmetums autoriem jāizsaka, ja pietrūkst samērā populāru slengismu, piem., *aizšnallēt* 'aizsprādzēt apavus vai jaku, aizsiet apavu aukliņas', *apstrādāt, aptīrīt/iztīrīt* 'apzagt', *ar galiem, ar pirkstu taisīts* [pa-

rasti jautājumā], *ātrumkaste* ‘pārnesumkārbā’, *blašķe* ‘pudele’, *breņģis* ‘brendijs’, *dabūt pa štangu* ‘tikt piekautam’, *devedeška* ‘DVD’, *grādīgais*, *izlidot* ‘pāriet no augstākas līgas uz zemāku; tikt izraidītam, tikt atļautam u. tml.’, *jober[is]*, *kraukšķis* ‘alkoholiskais dzēriens’, *limons/limons* ‘miljons’, *maukurs*, *nogriezti/piegriezti skābekli*, *nolūzt* [sportā], *nostumties*, *pagarene*, *pa pirmo* (zortī), *piedrāzt*, *pietest*, *sačoks*, *savākt* ‘arestēt’, *sīvais*, *žulīties*.

Līdzīgi secinājumi jāizsaka gan par vairākām vārdu ligzdām (piem., blakus darbības vārdam *raustīties* vajadzēja būt lietvārdam *rausteklis*), gan par vārdu modeļiem, piem., ja ir *proforgs*, tad jābūt arī vārdiem *fizorgs*, *gruporgs*, *komsorgs*, *partorgs* un jo īpaši *droporgs* (tas pats sakāms par *poligrāfiķi* — *misīņi*, *stradiņi*).

Jāšaubās, vai vārdnīcā būtu jāliek transportlīdzekļu marku tiešs atveidojums, piem., *folksvāgens*. Cita lieta — *bembis* (*bembelis*, *bembers*, *bembuks*) vai *emka*, *mersis*, kur notikušas slengam raksturīgas formālās pārmaiņas, kas piešķir zināmu ekspresivitāti.

Nav īsti skaidra literāru vārdu nedaudz sagrozītu formu iekļaušana vai neiekļaušana vārdnīcā (ja, piem., ir *pijole* un *bencīns*, kāpēc nav *spinninga* un citu tamlīdzīgu formu?). Bet dažu vajadzīgu formālo variantu pietrūkst, piem., *kļuhene* (vārdnīcā ir *kļuška* ‘hokeja nūja’), *Koļa* (*Nikolajs*), *ķirziķi*, *ķirzeļi* (ķirzači), *mincis* (*minerālītis*), *sīdis* (*sīdī*), *štripka* (*štriķe*).

Paralēli vārdu atlasei jārunā arī par nozīmju, resp., leksiski semantisko variantu, atlasī. Kopumā ņemot, vārdnīcā iekļauto slengismu fiksetā semantika samērā pilnīgi atspoguļo valodas praksi, tomēr paretam pamanāmi daži trūkumi, piem., *bonifācijs* (2. ‘muļķis’), *būda* (4. ‘sinhronās tulkošanas kabīne’), *uzkačāt/ies* (3. ‘palielināt muskuļu apjomu’), *ieraut* (2. ‘iedzert alkoholisku dzērienu’), *mandavoška* (2. ‘sīks, bet lecīgs cilvēks’), *pļūtizers* (2. ‘nieku, blēņu stāstītājs’), *ritmene* (2. ‘ritma ģitāra’), *spīcenes* (2. ‘kurpes ar smailiem purngaliem’), *sprēgāt* (2. ‘[gudri] izrunāties’), *špuhteris* (2. ‘[stiprais] alkoholiskais dzēriens’).

Šķiet, ka vārdnīcas autori nav pievērsuši uzmanību tam, ka *Latviešu žargona vārdnīcā* (1990, 1996) ir neliels skaits slengismu, kas raksturīgi svešatnes tautiešu valodai, iespējams, tieši Austrālijā dzīvojošiem (sal. *knapsaks*, *mongrelis*, *takse*, *zipers*). Šādas valodas vienības tomēr ir pārāk eksotiskas, un tās nevajadzētu „piejaukt” Latvijā savāktajiem valodas faktiem.

Materiāla izkārtojums

Vārdnīcas materiāla leksikogrāfiskais izkārtojums visumā ir apmierinošs, tomēr žēl, ka nav izstrādāta mijnorāžu sistēma, jo tas apgrūtina atsevišķo mikrogrupu uztveramību, it īpaši sinonīmisko vai formālo variantu rindu pārskatāmību. Ja varianti ir aizguvumi, tad pie sekundārā variantā to savstarpējo saistību var noskārst pēc norādes uz etimoloģiju, bet pie galvenā variantā citi varianti nav redzami (sk. 20. attēlu). Lai lietotājs gūtu plašāku ieskatu slenga sazarotajās mikrosistēmās, vārdnīcā varētu dot norādes uz rindas galveno variantu: *opa* sk. arī *opaps*, bet pie *opaps* jāsniedz visa virkne iekavās: *opaps* (*opa*, *opis*, *opītis*). Līdzīgi būtu jārikojas ar *bembelis*, *bembers*, *bembis* un *bembuks* un vairākām citām grupām. Tas, bez šaubām, palielina apjomu, tomēr informatīvais guvums ir svarīgāks. Mijnorādes vēl nepieciešamākas ir tad, ja katrs variants sākas ar citu burtu, piem., *fuksītis* un *puksītis*. Šādos gadījumos pareizāk būtu lietot norādi pie sekundārā variantā (*puksītis* sk. *fuksītis*), un skaidrojumu dot tikai pie galvenā variantā. Jāpiebilst, ka konkrētajā gadījumā vērojama arī redakcionāla nesaskaņotība: *fuksītis* — ‘vienrokas zāģītis’; *puksītis* — ‘rokas zāģis ar vienu rokturi’.

Iespējams, ka vārdnīca iegūtu, ja tiktu izveidots pielikums, kur vismaz daļa slengismu būtu apkopoti saskaņā ar semantiskajiem mikrolaukiem (cilvēka izskats, dzimumattiecības, dzeršana, zagšana u. tml.) un vārddarināšanas modeļiem. Šāds pielikums, piem., izveidots pazīstamajā ASV angļu valodas slenga vārdnīcā [Wentworth, Flexner 1975].

Vārdu skaidrojumi un etimoloģija

Vārdu skaidrojumi visumā ir apmierinoši, tajos biežāk izmantoti ekvivalenti, bet ir arī izvērsti skaidrojumi. Tomēr dažkārt skaidrojumi izraisa pārdomas gan par traktējumu, gan redakcionālo noformējumu. Piem., transportlīdzekļu nosaukumu skaidrojumos vajadzēja ievērot vienu modeli, par tādu var uzskatīt *zapītis* — automašīna „Zaporožec”, *folksvāgens* — automašīna „Volkswagen”. Līdz ar to pareizāk būtu: *mersis* — automašīna „Mercedes” (nevis vienkārši *mersedess*), *hammers* — automašīna „Hummer” (nevis vienkārši *apvidus mašīna*), *emka* — motocikls „M-52” vai „M-53” (nevis vienkārši *motocikls*). Šķiet, ka vārda *bašibuzuks* lietojumu šķirklī iekļautajā citējumā īsti nav sapratuši paši autori (bet varbūt arī citāta autors?). Lai par šo vārdu varētu pareizi spriest, ir jāzina tā lietojuma vēsture latviešu valodā. Apšaubāms ir vārda

čítaks subst., skoln. Četrinieks (atzīme skolā). (sk 1988) [Cilmi sal. **čtv-jorka**]

čítvjorka subst., skoln. Četrinieks (atzīme skolā). (sk 1988) [Cilmi sk. **čtvjorka**]

čítvjorkins subst., skoln., hum. Četrinieks (atzīme skolā). (sk 1988) [Cilmi sal. **čtvjorka**]

čítvorka subst., skoln. Četrinieks (atzīme skolā). (sk 1988) [Cilmi sk. **čtvjorka**]

20. attēls. Šķirkļu piemēri no O. Buša un V. Ernstsones *Latviešu valodas slenga vārdnīcas* (2006)

Īsi secinājumi

Neskatoties uz nekonsekventu pieeju dažām samērā būtiskām stilistikas problēmām un relatīvi daudziem sīkiem trūkumiem, šī vārdnīca tomēr iepriecina ar racionālo uzbūvi, plašo materiālu un noderīgumu ne vien plašākai sabiedrībai, bet arī tulkotājiem un tiem, kas mācās latviešu valodu. Tas patiešām ir liels solis uz priekšu mūsu leksikogrāfijā. Strādājot pie papildināta izdevuma, autoriem būtu jāpaplašina informantu un konsultantu bāze un jāpadomā par pielikumiem, kuri vairotu vārdnīcas informatīvo un lingvistisko vērtību.

draivs skaidrojums: šeit droši vien domāts 'diskdzinis'. Vārdu *eiss* labāk skaidrot ar jau nostiprinājušos ekvivalentu — 'netverama serve'. Slengisms *kaulu zāģis* (šķirkli *kauls*) var apzīmēt tikai ložmetēju (autoriem vajadzēja koriģēt izmantotā avota skaidrojumu). Iespējams, ka *ķirzači* ir arī „gumijas apavi”, tomēr pamatā ar šo vārdu apzīmē Krievijas (PSRS) armijai raksturīgos kirzas zābakus. Vārdu *nazenes* labāk skaidrot kā 'ātrslidošanas vai ātrslidotāju slidas', *pravas* — kā 'autovadītāja apliecību' (nevis 'šofera tiesības'). Savukārt vārdi *homīķis* (arī *petuhs*, *pidars*, *puf-ters*, *žopņiks*) skaidroti ar vārdu „homoseksuālis”, kas nav atrodams nevienā vārdnīcā, un tāda prakse īsti nav ieteicama (pareizāk būtu izmantot skaidrojumu 'homoseksuāls vīrietis' vai 'homoseksuāla persona').

Slengismu etimoloģiskās uzziņas šajā vārdnīcā raksturotas kā fakultatīvs elements (11. lpp.), bet tālākais izskaidrojums (4. punkts) ir diezgan nekonkrēts. Vairumā gadījumu etimoloģija atbilst reālo valodu kontaktu situācijai, tomēr paretam cilmes risinājums nešķiet objektīvs, piem., pie vārda *čuveņe* ir norāde [cilmi sal. *živene*], savukārt pie *živene* ir teikts [sal. kr. *жевать* 'košļāt']. Vārds *čuveņe* neapšaubāmi ir izveidojies attiecīgā angļu ekvivalenta *chewing* [gum] izrunas ietekmē. Vārdam *bamperis* nepietiek ar norādi [< kr. *бампер*], jo tas ir angļu vārds, kas varēja paralēli ietekmēt aizgūšanu. Vēl lielākā mērā angļu ietekme saistāma ar vārdu *štīmis* [sal. Baldunčiks 1989: 446]. Dažkārt etimoloģija nemaz nav dota, piem., *atkačāt* (skaidra krievu valodas cilme — *откачать*), *fuksis* (vācu *Fuchs* 'pirmkursnieks'), *fuksītis* (no vācu *Fuchsschwanz* 'fuksītis'), *opsā!* (šķiet, ka vācu *Hoppsa!*).

5. Bibliogrāfiskās norādes

Baldunčiks, J. *Anglicismi latviešu valodā*. Rīga : Zinātne, 1989.

Baldunčiks, J. Ar leksikas aizgūšanu saistītie jēdzieni un terminoloģija mūsdienu latviešu valodniecībā. *No: Linguistica Lettica*, 14. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2005, 174.–188. lpp.

Baldunčiks, J. Piezīmes uz „Latviešu etimoloģijas vārdnīcas malām”. *No: Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 12 (1). Liepāja, 2008a, 7.–18. lpp.

Baldunčiks, J. Terminoloģiskie mutanti mūsdienu latviešu valodā. *No: Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*, Nr. 3. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2008b, 26.–37. lpp.

Baldunčiks, J. Latviešu valodniecības terminoloģijas attīstība 19. gadsimtā. *No: Letonikas otrais kongress. Valodniecības raksti — 2*. Rīga : Latvijas Zinātņu akadēmija, 2008c, 23.–35. lpp.

Baldunčiks, J. Daži papildinājumi „Latviešu etimoloģijas vārdnīcai”. *No: Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 14 (1). Liepāja, 2010, 19.–27. lpp.

Ceplītis, L. Pirmā latviešu valodas skaidrojošā vārdnīca. *No: Latviešu valodas kultūras jautājumi*. 6. laid. Rīga : Liesma, 1970a, 5.–6. lpp.

Ceplītis, L. Dzimtās valodas bagātībai. *Padomju Jaunatne*. 1970b, 1. jūl.

Ceplītis, L. Vārdi kā zvaigznes: kā lai tos apzina? *Cīņa*. 1974, 6. dec.

Dāle, P. Definīcijas un daži citi vārdu nozīmes atklāšanas paņēmieni (strādājot ar Mūsdienu latviešu literārās valodas vārdnīcu). *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, Nr. 12, 1955, 39.–52. lpp.

Dictionary. In: *The Encyclopedia Americana. International Edition*. Vol. 9. Danbury (Connecticut) : Grolier Incorporated, 1992, pp. 85–88.

Feldhūns, Ā. Par vārdnīcām un to veidotāju uzdevumiem. *Literatūra un Māksla*, Nr. 49, 1957, 3. lpp.

Gailums, K. Sākusi iznākt Latviešu literārās valodas vārdnīca. *Literatūra un Māksla*, Nr. 38, 1973, 4. lpp.

Gūtmanis, Ā. Vārdi un vārdnīcas. *Zinātne un Tehnika*, Nr. 12, 1974, 38.–39. lpp.

Hirša, Dz. Valodas patiesā stāsta daļa. *Kultūras Diena*, Nr. 25, 2006, 8. lpp.

Jansone, I. Vārds leksikogrāfijā. *No: Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 1. Liepāja, 1997, 45.–52. lpp.

Karulis, K. Lielākā latviešu valodas vārdnīca beidzot pabeigta. *Diena*, Nr. 16, 1997a, 10. lpp.

Karulis, K. Jauna svešvārdu vārdnīca. *Diena*, 1997b, 18. febr.

Klein, E. *Klein's Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language*. Elsevier Science, 1969.

Kluge, F. *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Bearbeitet von Elmar Seebold. 23., erweiterte Auflage. Berlin; New York : Walter de Gruyter, 1999.

Kvašīte, R. „Latviešu literārās valodas vārdnīcas” leksikas aktualizācija. *No: Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 7. Liepāja, 2003, 330.–339. lpp.

Landau, S. I. *Dictionaries. The Art and Craft of Lexicography*. 2nd ed. Cambridge University Press, 2001.

Landau, S. I. *Dictionaries. The Art and Craft of Lexicography*. Cambridge University Press, 1989.

Lauzis, A. Skaidrojošā vārdnīca. *Zinātne un Tehnika*, Nr. 9, 1973, 7. lpp.

Mīlenbahs, K. Par kādu Jura Alunāna vēl neiespiestu rakstu. *Druva*, Nr. 7, 1912, 821.–825. lpp.

Pārskats 1947 – Pārskats par LPSR ZA 1947. g. paveiktajiem darbiem. Valodas un literatūras institūts. *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, Nr. 2, 1948, 45. lpp.

Priedīte, A. Latviešu literārās valodas vārdnīca. *Jaunā Gaita*, Nr. 171, 1989, 62.–63. lpp.

Priedīte, A. Kritiskas piezīmes par ļoti noderīgu vārdnīcu. *Jaunā Gaita*, Nr. 177, 1990, 62.–64. lpp.

Roze, L. *Pasaule vārdnīcas skatījumā*. Rīga : Zinātne, 1982.

Saule-Sleina, M. Par topošajām vārdnīcām. *Literatūra un Māksla*, Nr. 7, 1958.

Sinonīmu vārdnīca. *Latviešu valodas sinonīmu vārdnīca*. 2., papild. izd. Rīga : Liesma, 1972.

Sirsone, S. Valodas un literatūras institūtā. *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, Nr. 12, 1948, 125.–129. lpp.

Skeat, W. W. *The Concise Dictionary of English Etymology*. Ware; Hertfordshire : Wordsworth Reference, 1995.

Spalvēns, R. Palīgi pašu akadēmiskai izglītībai. *Latvijas Vēstnesis Plus*, 2006, 16. febr., 8. lpp.

Stengrevica, M. Latviešu literārās valodas vārdnīcas profils un uzdevumi. *No: VLI bijetens 1*, 1962, 8.–11. lpp.

Stengrevica, M. Leksikas hronoloģiskais raksturojums vārdnīcās. No: *Latviešu valodas kultūras jautājumi*. 22. laid. Rīga : Avots, 1986, 78.–87. lpp.

Stengrevica, M. Leksikogrāfijas aktuālās problēmas Padomju Savienībā. No: *Valodas aktualitātes 1989*. Rīga : Zinātne, 1990, 85.–96. lpp.

Ūdris, P. Dažu tulkošanas ābeces jautājumu aktualizēšana. Latviešu valoda — robežu paplašināšana. No: *Valsts valodas komisija. Raksti*. 1. sēj. Rīga : Valsts valodas komisija, 2005, 143.–170. lpp.

Vasmer, M. *Russisches Etymologisches Wörterbuch. Bd I.–III.* Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 1953–1958.

Veidemane, R. Jauna pakāpe latviešu leksikogrāfijas attīstībā. No: *Latviešu valodas kultūras jautājumi*. 9. laid. Rīga : Liesma, 1973, 3.–7. lpp.

Wentworth, H., Flexner, S. B. *Dictionary of American Slang*. Comp. and ed. by H. Wentworth, S. B. Flexner. 2nd ed. New York : Thomas Y. Crowell, 1975.

Zgusta, L. *Manual of Lexicography*. The Hague : Mouton; Prague : Academia, 1971.

Карулис, К.. Толкование значений слов в некоторых иноязычных толковых словарях. В кн.: *Проблема толкования слов в филологических словарях*. Сборник статей XIV. Рига, 1963, с. 63–112.

Крысин, Л. П. *Толковый словарь иноязычных слов*. Москва : Русский язык, 1998.

Latvijā izdotās vārdnīcas (1991–2010)

Bibliogrāfisks saraksts

Sastādījusi Astra Šmite

Vārdnīcu iedalījums

Sarakstā vārdnīcas dalītas vienvalodas, divvalodu un daudzvalodu vārdnīcās. Tam pakārtots sistemātiskais dalījums: vispārlietojamās leksikas vārdnīcas un speciālās vārdnīcas. Tās savukārt iedalītas pēc veida: etimoloģijas, frazeoloģijas, izlokšņu, pareizrakstības, saīsinājumu, simbolu, sinonīmu, slenga, svešvārdu, terminu, vietvārdu utt. vārdnīcas. Vairākvalodu grupās katra veida vārdnīcas vēl iedalītas pēc valodām. Visbeidzot, katrā apakšsadaļā vārdnīcas kārtotas hronoloģiski (virzienā no jaunākiem uz vecākiem izdevumiem), bet gada robežās — alfabētiski.

Abpusvērstās divvalodu vārdnīcas ievietotas tajā sadaļā, uz kuru attiecas pirmais nosaukumā minētais valodu pāris. Piem., *Angļu-latviešu un latviešu-angļu vārdnīca* atradīsies sadaļā **Angļu-latviešu**.

1. Vienvalodas vārdnīcas

1.1. Vispārlietojamās leksikas vārdnīcas

1.2. Speciālās vārdnīcas

2. Divvalodu vārdnīcas

2.1. Vispārlietojamās leksikas vārdnīcas

2.2. Speciālās vārdnīcas

3. Daudzvalodu vārdnīcas

3.1. Vispārlietojamās leksikas vārdnīcas

1. Vienvalodas vārdnīcas

1.1. Vispārlietojamās leksikas vārdnīcas

1.1.1. Etimoloģijas vārdnīcas

Karulis, Konstantīns. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. [2. izd.]. Rīga : Avots, 2001. 1303 lpp. ISBN 9984-7001-2-7.

Karulis, Konstantīns. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca* : 2 sēj., 1. sēj. A–O. Zin. red. N. Andrejevs. Rīga : Avots, 1992. 638 lpp. ISBN 5-401-00411-7.

Karulis, Konstantīns. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca* : 2 sēj., 2. sēj. P–Ž. Zin. red. N. Andrejevs. Rīga : Avots, 1992. 670 lpp. ISBN 5-401-00411-7.

1.1.2. Frazeoloģijas vārdnīcas

Laua, A., Ezeriņa, A., Veinberga, S. *Latviešu frazeoloģijas vārdnīca*. Rīga : Avots, 2001. 1460, [1] lpp. ISBN 9984-700-14-3.

Laua, A., Ezeriņa, A., Veinberga, S. *Latviešu frazeoloģijas vārdnīca* : 2 sēj., 1. sēj. A–M. [Red. Anitra Pārupe]. Rīga : Avots, 1996. 782, [1] lpp. ISBN 5-401-00855-4.

Laua, A., Ezeriņa, A., Veinberga, S. *Latviešu frazeoloģijas vārdnīca* : 2 sēj., 2. sēj. N–Ž. [Red. Anitra Pārupe]. Rīga : Avots, 1996. 782, [1] lpp. ISBN 5-401-00855-4.

1.1.3. Inversās vārdnīcas

Soida, Emīlija, Kļaviņa, Sarma. *Latviešu valodas inversā vārdnīca* : 41 179 vārdi. Red. Rūta Augstkalne. 2., papild. un lab. izd. Rīga : RaKa, 2000. 396 lpp. ISBN 9984-15-272-3.

1.1.4. Pareizrakstības vārdnīcas

Guļevska, Dainuvīte, Miķelsone, Aina. *Latviešu valodas pareizrakstības vārdnīca skolām*. Atb. red. Ilze Freiberga; red. Guna Pence. Rīga : Jumava, 2004. 549 lpp. ISBN 9984-05-767-4.

Guļevska, D., Miķelsone, A., Porīte, T. *Palīgs latviešu valodas pareizrakstībā*. Rīga : Avots, 2000. 472 lpp. ISBN 5-401-01097-4.

Mūsdienu latviešu valodas pareizrakstības vārdnīca. Sast.: Laimdota Ceplītis, Dainuvīte Guļevska u. c.; red. Anitra Pārupe. Rīga : Jumava, 1996. 623, [1] lpp. ISBN 9984-05-020-3.

Latviešu valodas pareizrakstības un pareizrunas vārdnīca : ap 80 000 vārdi. L. Ceplītis, A. Miķelsone, T. Porīte u. c.; Atb. red. Anitra Pārupe. Rīga : Avots, 1995. 942, [3] lpp. ISBN 5-401-00569-5.

1.1.5. Sinonīmu vārdnīcas

Tematiskā sinonīmu vārdnīca. Sakārt. Jānis Ozols; red. Jāzeps Osmanis. Rīga : Annele, 2006. 238, [1] lpp. ISBN 9984-7860-6-4.

Latviešu valodas sinonīmu vārdnīca. E. Grinberga, O. Kalnciems, G. Lukstiņš u. c. 3., papild. un pārstr. izd. Rīga : Avots, 2002. 786 lpp. ISBN 5-401-01023-0.

Sinonīmu vārdnīca skolām. Sast. Elza Grinberga-Sudmale. Rīga : Avots, 2001. 793, [4] lpp. ISBN 9984-700-42-9.

Latviešu valodas sinonīmu vārdnīca skolām. Sakārt. Eižens Rauhvargers; red. Lolija Soma. Rīga : Zvaigzne ABC, 2000. 203, [1] lpp. ISBN 9984-17-380-1.

Latviešu valodas sinonīmu vārdnīca : ap 27 000 vārdi. B. v. : EFIPRINT, 1997. 526 lpp.

1.1.6. Heterotonu vārdnīcas

Grīse, Rasma. *Heterotonu vārdnīca un heterotonijas pētījumi*. Rīga : Zinātne, 2008. 158, [1] lpp. : tab. ISBN 978-9984-808-48-2 (ies.)

1.1.7. Skaidrojošās vārdnīcas

Kursīte, Janīna. *Tautlietu vārdene*. [Rīga] : Nemateriālā kultūras mantojuma valsts aģentūra, 2009. 559 lpp. : il. ISBN 978-9934-8035-9-8.

Aldersons, Jūlijs. *Bioloģija pamatskolai* : cilvēks : anatomija, fizioloģija, higiēna : skaidrojošā vārdnīca. Red. Maruta Kusiņa Izdevums. 2. izd. Pirmā izdevuma (2000) nosaukums : *Cilvēka anatomijas, fizioloģijas, higiēnas skaidrojošā vārdnīca*. Rīga : Zvaigzne ABC, 2008. 55 lpp. ISBN 978-9934-0-0276-2.

Ģērķe, Laima, Alda, Zvingēvica. *Bioloģija. Skaidrojošā vārdnīca* : mācību palīg līdz. Lit. red. Oskars Lapsiņš. Rīga : RaKa, 2008. 152 lpp. : il. ISBN 978-9984-15-966-9.

Kursīte, Janīna. *Neakadēmiskā latviešu valodas vārdnīca jeb Novadu vārdene*. Rīga : Madris, 2007. 526, [1] lpp. ISBN 978-9984-31-457-0.

Kārkliņš, Ludvigs. *Mūzikas leksikons*. Red. Ineta Rāte; vāka dizains Lāsma Muceniece. Rīga : RaKa, 2006. 259 lpp. ISBN 9984-15-803-9.

Latviešu valodas vārdnīca : 30 000 pamatvārdu un to skaidrojumu. Rita Bāliņa, Inese Ēdelmane, Ilga Grase u. c.; red. Dainuvīte Guļevska, Irēna Rozenštrauha, Dorisa Šnē. Rīga : Avots, 2006. 1210, [1] lpp. ISBN 9984-757-79-X.

Grāmatvedības jēdzienu skaidrojošā vārdnīca. Sast. Vizma Kvēle. Rīga : Avots, 2005. 252, [2] lpp. ISBN 9984-7576-0-9.

Roldugins, Valērijs. *Starptautiskā biznesa skaidrojošā vārdnīca*. No krievu val. tulk. Aiva Bogdanova; Atb. red. Anna Pavlovska; lit. red. Agris Timuška. Rīga : Jumava, 2005. 345, [1] lpp. ISBN 9984-380-31-9.

Skangale, Lilijs. *Vēsturisko jēdzienu skaidrojošā vārdnīca* : mācību līdzeklis vēsturē. Lit. red. Indra Liepiņa; vāka dizains: Baiba Lazdiņa. Rīga : RaKa, 2005. 85 lpp. ISBN 9984-15-723-7.

Ruberte, Inese. *Senvārdu vārdnīca*. Elgas Burovas zīm. 2. papild. izd. Rīga : Zvaigzne ABC, [2004]. 127 lpp. : il. ISBN 9984-36-151-9.

Mīlestības vārdnīca : cilvēka seksualitātes skaidrojošā vārdnīca. Sast. K. Riekstiņš; red. Indra Andersone. Rīga : Avots, 2003. 367 lpp. : il., ģīm. ISBN 9984-7571-8-8.

Aldersons, Jūlijs. *Cilvēka anatomijas, fizioloģijas, higiēnas skaidrojošā vārdnīca*. Red. Marga Kusiņa. Rīga : Zvaigzne ABC, 2000. 55 lpp. ISBN 9984-17-662-2.

Ancāne, Inese. *Dabas ģeogrāfija* : skaidrojošā vārdnīca : mācību līdzeklis. Rīga : Zvaigzne ABC, 2000. 334, [1] lpp. : il., kartes, tab. ISBN 9984-17-329-1.

Klauss, Andris. *Kontrolings* : A–Z : skaidrojošā vārdnīca : ap 6000 terminu. Red. Vineta Ozoliņa. Rīga : Preses Nams, 2000. 255 lpp. : diagr., sh., tab. ISBN 9984-00-401-5.

Psiholoģijas vārdnīca. J. Aivars, V. Aršavskis, G. Breslavs u. c.; red. Dz. Auziņa; Zin. red. J. Draguns, I. Goluba; G. Breslava red. Rīga : Mācību grāmata, 1999. 157 lpp. : zīm. ISBN 9984-18-242-8.

Judins, Andrejs. *Krimināltiesību jēdzienu skaidrojošā vārdnīca*. Red. F. Straube; Latvijas Policijas akadēmija. Rīga : [LPA], 1998. 64 lpp. ISBN 9984-545-92-X.

Krastiņš, I. *Tiesību teorijas pamatjēdzieni*. 4. izd. [Rīga] : [b. i.], 1998. 34 lpp. Izdevums ir skaidrojošā vārdnīca, kas iecerēts kā mācību līdzeklis priekšmetā „Vispārīgā tiesību teorija”.

Latviešu valodas vārdnīca. Rita Bāliņa, Velta Cīrule, Inese Ēdelmane u. c.; Atb. red. D. Guļevska. 2. izd. Rīga : Avots, 1998. 883 lpp. ISBN 5-401-01050-8.

Bioloģijas jēdzienu skaidrojošā vārdnīca. Sast. A. Klintsone; red. S. Kramēna. Rīga : Mācību Apgāds NT, 1997. 88 lpp. ISBN 9984-91981-1.

Latvijas Universitātes Socioloģijas katedra. *Socioloģijas skaidrojošā vārdnīca* : Skolām un pašmācībai. Signe Dobelniece, Anda Laķe, Taņa Lāce u. c.; Zin. red. Brigita Zepa, Aija Zobena; zin. konsultants Aivars Tabuns; lit. red. Aldis Lauzis; LU Socioloģijas kat. Rīga, 1997 : INSAR & Co. 152 lpp. : sh., tab. ISBN 9984-509-86-9.

Ruberte, Inese. *Vārdu klētiņa* : ilustrēta folkloras vārdnīca skolai : eksperiment. māc. līdz. Māksl. Elga Burova. Rīga : Zvaigzne ABC, 1997. 103 lpp. : zīm. ISBN 9984-04-495-5.

Krastiņš, I. *Tiesību teorijas pamatjēdzieni* : skaidrojošā vārdn. : mācību līdz. priekšmetā „Vispārīgā tiesību teorija”. 2. izd. Rīga : [b. i.], 1996. 33 lpp.

Latviešu literārās valodas vārdnīca : 8 sēj., 8. sēj. T–Ž. Latvijas ZA. Latviešu val. inst.; redkol. A. Blinkena, L. Ceplītis, R. Grabis (priekšsēd.), J. Kalniņš u. c.; Atb. red. L. Ceplītis, M. Stengrevica; red. R. Bāliņa, Ā. Ozola, S. Rauhvargere u. c.; sēj. aut. R. Bāliņa, I. Ēdelmane, G. Eglīte u. c. Rīga : Zinātne, 1996. 704 lpp. ISBN 5-7966-0280-2.

Daija, Gunārs. *Senlatviešu dabaszina* : Sistēmiski skaidrojošā vārdnīca : Mācību līdzeklis. Latvijas Universitātes Ekoloģiskais centrs; red. Selga Kaņepe. Rīga : Vide, 1993. 48 lpp. ISBN 9984-500-09-8.

Vēciņš, Ēvalds. *Naudas lietas* : skaidrojošā vārdnīca. Red. Normunds Antēns. Rīga : Zvaigzne, [1993]. 169, [1] lpp. : il. ISBN 5-405-01230-0.

Latviešu literārās valodas vārdnīca : 8 sēj., 7. sēj., 2. d. S–T. Latvijas ZA. Valodas un lit. inst.; redkol. A. Blinkena, L. Ceplītis, R. Grabis u. c.; Atb. red. L. Ceplītis; red. R. Bāliņa, Ā. Ozola, S. Rauhvargere u. c. Rīga : Zinātne, 1991. 653 lpp. ISBN 5-7966-0280-2. ISBN 5-7966-0659-X (ies.)

1.2. Speciālās vārdnīcas

1.2.1. Attēlu vārdnīcas

Cilvēka ķermenis : ilustrētā vārdn. Red. J. Aldersons; no angļu val. tulk. Inga Aldersone. Rīga : Zvaigzne ABC, 1999. 63, [1] lpp. : krās. il. ISBN 9984-17-229-5.

Bilžu vārdnīca latviešu valodas vārdu krājuma bagātināšanai : 28 tēmas, 460 vārdu : eksperiment. līdz. Sakārt. un red. Ieva Strelēvica; Karīnas Kēbergas zīm. Rīga : Zvaigzne ABC, 1997. 95 lpp. : krās. il. ISBN 9984-04-388-6.

Oksleids, Kriss, Stoklija, Korina, Vertheima, Džeina. *Ilustrētā fizikas vārdnīca* : viegli atrodamā jēdzienu skaidrojumi. No angļu val. tulk. Imants Ozoliņš; zin. konsult. Antons Valters; red. M. Ozoliņa. Rīga : Zvaigzne ABC, 1997. 127, [1] lpp. : krās. il., sh., tab. ISBN 9984-04-490-4.

Stokleja, Korina. *Ilustrētā bioloģijas vārdnīca* : viegli atrodamā jēdzienu skaidrojumi. No angļu val. tulk. Andris Piterāns, Didzis Tjarve; Zin. red. Dzidra Velce, Guntis Kavacs; māksl. Nerisa Deivisa. Rīga : Zvaigzne ABC, 1997. 127, [1] lpp. : krās. il., sh., tab. ISBN 9984-04-630-3.

Volbruge, Valentīna. *Bilžu vārdnīca*. Sast. un il. Valentīna Volbruge. Rīga : Print Ltd, 1994. 60 lpp. : il.

1.2.2. Biogrāfiskās vārdnīcas

Latgales kultūras darbinieki : biogrāfiska vārdnīca. Sast. un pārskatus sarakst. Jānis Paukste, Anna Rancāne, Ilona Salceviča, Irēna Vilčuka; Atb. red. Ieva Štamere; lit. red. Līga Liepiņa, Brigita Šoriņa. 1. [sēj.], A–K. Rīga : Jumava, 2008. 287, [1] lpp. : ģīm. ISBN 978-9984-38-441-2.

Latgales kultūras darbinieki : biogrāfiska vārdnīca. Sast. un pārskatus sarakst. Jānis Paukste, Anna Rancāne, Ilona Salceviča, Irēna Vilčuka; Atb. red. Ieva Štamere. 2. [sēj.], L–Ž. Rīga : Jumava, 2008. 447, [1] lpp. : ģīm. ISBN 978-9984-38-467-2.

Latvijas advokatūra : zvērīnāti advokāti un zvērīnātu advokātu palīgi biogrāfijās, 1919–1945 : biogrāfiskā vārdnīca. Latvijas Valsts vēstures arhīvs; sast. Ēriks Jēkabsons, Valters Ščerbinskis; red. Valdis Veilands; angļu val. tulk. Kārlis Streips. Rīga : Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2007. 610, [3] lpp. : ģīm., tab. ISBN 978-9984-9866-2-3.

Pasaules sociologi : vārdnīca [Adorno–Zombarts]. Sast. Andris Vilks. [Rīga] : Drukātava, 2007. 156 lpp. ISBN 978-9984-798-31-8.

Latgaliešu politiki un politiskās partijas neatkarīgajā Latvijā : [biogrāfiskā vārdnīca]. Sast.: Ēriks Jēkabsons, Valters Ščerbinskis; Atb. red. Evija Veide; lit. red. Asnate Baņģiere. Rīga : Jumava, 2006. 303, [1] lpp. ISBN 9984-38-179-X.

Es viņu pazīstu : latviešu biogrāfiskā vārdnīca. Red. un iev. sarakst. Ž. Unāms. 2. izd. [Rīga] : Multineo, [2006]. 561 lpp. : ģīm. ISBN 9984985598.

Latvijas ārlietu dienesta darbinieki, 1918–1991 : biogrāfiskā vārdnīca. Latvijas Valsts vēstures arhīvs; Latvijas Republikas Ārlietu ministrija; Latvijas Arhīvistu biedrība; sast. Ēriks Jēkabsons, Valters Ščerbinskis; red. Valdis Veilands. Rīga : Zinātne, 2003. 436, [1] lpp. : il., ģīm. Latvija starptautiskajās attiecībās. ISBN 9984-698-80-7.

Tooms, Viljars. *Vidusvidzemnieku biogrāfiskā vārdnīca* : 1630 personālijas. Galv. red. Jānis Polis; red. Daumants Vasmanis. Cēsis : Harmonija, 2003. 413, [1] lpp. : ģīm. ISBN 9984-9563-1-8.

Latviešu agronomi ārzemēs : biogrāfiskā vārdnīca. Red. K. Lapiņš, J. Zušēvics. [B. v.] : Latviešu agronomu biedrība ārzemēs : Agroķīmisko pētījumu centrs, 2002. 155 lpp. ISBN 9984-9612-0-6.

Latvijas armijas augstākie virsnieki 1918–1940 : biogrāfiskā vārdnīca. Latvijas Valsts vēstures arhīvs; sast. Ēriks Jēkabsons, Valters Ščerbinskis; red. Valdis Veilands, Biruta Alksne; fotomateriālu apstr. Reinis Druvietis. Rīga : Nordik, 1998 : Preses nams. 527 lpp. : ģīm. ISBN 9984-510-17-4.

Lāčplēša Kara ordeņa kavalieri : biogrāfiskā vārdnīca. Latvijas Valsts vēst. arh.; Modris Šēnbergs, Ainārs Bambals, Gunārs Rauzāns u. c.; red. Ilze Antēna. Rīga : Latvijas Valsts vēstures arhīvs : Jāņa sēta, 1995. 613, [3] lpp. : il. ISBN 9984-508-49-8.

1.2.3. Eponīmu vārdnīcas

Eponīmu vārdnīca. LU Latviešu valodas institūts; sast. un priekšv. sarakst. Baiba Bankava; red. Inta Rozenvalde. Rīga : Valsts valodas aģentūra, 2007. 175 lpp. : il., ģīm., tab. ISBN 978-9984-9836-7-7.

Ejubs, Laimonis, Peredistijs, Andrejs. *Slimību, sindromu, testu un muskuloskeletālu bojājumu eponīmiskā vārdnīca*. Med. red. Pēteris Apinis; lit. red. Jānis Loja. Rīga : Nacionālais apgāds, 2006. 53 lpp. ISBN 9984-26-282-0.

1.2.4. Izlokšņu vārdnīcas

Īs ventīņ gramatik un vārdnīc jeb Bliņķis ventīņmēle. Ventīņ gramatik pēte un stiķe Grīnberģulds; ventīņ vārdnīc vāķe un kuope lik Reiter Līg. [Ventspils] : Resintro, 2010. 48 lpp. Teksts tāmnieku dialektā.

Slišāns, Ontons. *Latgaļu volūdys vuordneica* : (Zīme||latgolā lītuotuos sovpatuos leksikys mozumeņs, pīrakstāts laikā nu 1965. da 2008. godam) : (1500 vuordu). Bolvu raj : GIRG, z. s. Jākupāni, 2009. 56 lpp. ISBN 978-9984-9460-6-1.

Latviešu izlokšņu vārdnīca : prospekts. Red. Brigita Bušmane, Ilga Jansone, Elga Kagaine, Agris Timuška. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2005. 359 lpp. ISBN 9984-742-19-9.

Latgaļu volūdās vārdu krājums. Sakōrt. Anatolijs Bērskalns; red. Valentīna Unda; vāku noform. Jānis Svenčs. Rēzekne : Latgolas Kulturas centra izdevnīceiba, 2007. 562 lpp. ISBN 978-9984-29-141-3.

Putniņa, M., Timuška, A. *Sinoles izlokšnes salīdzinājumu vārdnīca*. Priekšv. aut. Elga Kagaine. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2001. 293 lpp. ISBN 9984-9434-1-0.

Ādamsons, Eduards, Kagaine, Elga. *Vainižu izlokšnes vārdnīca*. A–M. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2000. 543 lpp. ISBN 9984-9266-9-9

Ādamsons, Eduards, Kagaine, Elga. *Vainižu izlokšnes vārdnīca*. N–Ž. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2000. 567 lpp. ISBN 9984-9434-5-3.

Reķēna, Antoņina. *Kalupes izlokšnes vārdnīca*. Sagat. Alberts Sarkanis. 1. sēj. A–M. Rīga : Latviešu valodas institūts, 1998. 631 lpp. : ģīm. ISBN 9984-9266-0-5x.

Reķēna, Antoņina. *Kalupes izlokšnes vārdnīca*. Sagat. Alberts Sarkanis. 2. sēj. N–Ž. Rīga : Latviešu valodas institūts, 1998. 601 lpp. ISBN 9984-9266-0-5x.

1.2.5. Saīsinājumu vārdnīcas

Bankavs, Andrejs. *Latviešu valodas saīsinājumu vārdnīca*. Rīga : Avots, 2003. 222, [1] lpp. : tab. ISBN 9984-7008-6-0.

Bankavs, Andrejs. *Latviešu valodas saīsinājumu īsa vārdnīca*. Latvijas Universitāte. Moderno valodu fakultāte. Romānistikas nodaļa. Latviešu valodas institūts. 2. papild. izd. Rīga : Latvijas Universitāte, 2002. 66 lpp. ISBN 9984-7251-6-2.

Bankavs, Andrejs. *Latviešu valodas saīsinājumi un īsa vārdnīca*. Latvijas Universitāte. Moderno valodu fakultāte. Romānistikas nodaļa. Latviešu valodas institūts. Rīga : Latvijas Universitāte, 2001. 63 lpp. ISBN 9984-661-84-9.

Bankavs, Andrejs. *Saīsinājumi*. Rīga : Avots, 1994. 26, [1] lpp. ISBN 5-401-00426-5.

1.2.6. Simbolu vārdnīcas

Tresiders, Džeks. *Simbolu vārdnīca* : tradicionālie un neparastie tēli un simboli. No angļu val. tulk. Normunds Pukjans; red. Iveta Kondrāte. Rīga : Zvaigzne ABC, [2010]. 236 lpp. : il. ISBN 978-9984-40-152-2.

Boldoks, Džons. *Kristietības simbolika*. No angļu val. tulk. Irēna Birzvalka. Rīga : Madris, 1999. 151, [1] lpp. : il. ISBN 9984592189.

Herdera vārdnīca : simboli : mākslas, mitoloģijas, reliģijas, arheoloģijas un literatūras simboli : ap 1000 šķirķļu un 450 att. Tulk. D. Jurika, A. Lūse, I. Sekste u. c.; sengr. un latīņu īpašvārdu pareizrakst. konsult. I. Ķemere, M. Vecvagars; galv. red. Inguna Cepīte; Zin. red. Agita Lūse; red. Ilze Antēna. [Atkārtots izd.] Rīga : Pētergailis, 1994. 173 lpp. : il. ISBN 9984-504-00-X.

Herdera vārdnīca : simboli : mākslas, mitoloģijas, reliģijas, arheoloģijas un literatūras simboli : ap 1000 šķirkļu un 450 att. Tulk. D. Jurika, A. Lūse, I. Seikste u. c.; sengr. un latīņu īpašvārdu pareizrakst. konsult. I. Ķemere, M. Vecvagars; galv. red. Inguna Cepīte; Zin. red. Agita Lūse; red. Ilze Antēna. Rīga : Pētergailis, 1993. 173 lpp. : il. ISBN 9984-504-00-X.

1.2.7. Svešvārdu vārdnīcas

Svešvārdu vārdnīca : 25 000 vārdu un terminu. Sast. Indra Andersone, Ilze Čerņevska, Inta Kalniņa u. c.; red. Dina Nātiņa. Rīga : Avots, 2008. 1023 lpp. ISBN 978-9984-800-31-8.

Svešvārdu vārdnīca : vairāk nekā 16 000 citvalodu cilmes vārdu un terminoloģisku vārdkopu. Jura Baldunčika red.; sast., priekšv. aut. Juris Baldunčiks; sast. Kornēlija Pokrotniece; red. Aldis Lauzis. 3. lab. un papild. izd. Rīga : Jumava, 2007. 931 lpp. ISBN 978-9984-38-332-3.

Medicīnas svešvārdu vārdnīca : 15 000 šķirkļu un to skaidrojumu. Sast. Rūta Vinķele; red. Ženija Indāne. Rīga : Avots, 2007. 959 lpp. ISBN 978-9984-800-18-9.

Svešvārdu vārdnīca skolēniem. Sast. Oļesja Burkevica, Margita Krasnais, Veronika Pužule, Gunta Silakalne; red. Inese Miesniece. Rīga : Zvaigzne ABC, 2006. 479 lpp. ISBN 9984-372-12-X.

Baldunčiks, Juris, Pokrotniece, Kornēlija. *Svešvārdu vārdnīca* : vairāk nekā 10 000 citvalodu cilmes vārdu un terminoloģisku vārdkopu. Atb. red. Ilze Freiberga. Rīga : Jumava, 2005. 641 lpp. ISBN 9984-05-879-4.

Ilustrētā svešvārdu vārdnīca : ap 25 000 šķirkļu un 2500 attēlu. Sast. Indra Andersone, Ilze Čerņevska, Inta Kalniņa u. c.; red. Indra Andersone. Rīga : Avots, 2005. 891 lpp. ISBN 9984-7573-7-4.

Preses lasītāja svešvārdu vārdnīca 2004. Sast. Inta Rozenvalde; red. Ildze Jurisone. Rīga : Nordik, 2004. 520 lpp. ISBN 9984-7514-7-3.

Svešvārdu vārdnīca : ap 5000 vārdu un terminu. Sast. R. Puriņa. Rīga : Avots, 2004. 565, [2] lpp. ISBN 9984-7571-9-6.

Svešvārdu vārdnīca. M. Ašmanis, E. Bērziņa, M. Buiķe u. c.; red. D. Guļevska. 8. iespiedums. Rīga : Norden AB, 2003. 800 lpp. ISBN 9984-7130-6-7.

Svešvārdu vārdnīca : vairāk nekā 15 000 citvalodu cilmes vārdu un terminoloģisku vārdkopu. Sast. Juris Baldunčiks, Kornēlija Pokrotniece; Jura Baldunčika redakcijā; red. Aldis Lauzis. 2. lab. un papild. izd. Rīga : Jumava, [2002]. 912 lpp. ISBN 9984-05-266-4.

Svešvārdu vārdnīca. Miķelis Ašmanis, Edīte Bērziņa, Margarita Buiķe u. c.; red. Dainuvīte Guļevska. 7. iesp. Rīga : Norden AB, 2002. 799, [1] lpp. ISBN 9984-7130-6-7.

Svešvārdu vārdnīca. M. Ašmanis, E. Bērziņa, M. Buiķe u. c.; red. D. Guļevska. 6. iesp. Rīga : Norden, 2000. 799 lpp. ISBN 9984-93834-4.

Baldunčiks, Juris, Pokrotniece, Kornēlija. *Svešvārdu vārdnīca* : vairāk nekā 15 000 citvalodu cilmes vārdu un terminoloģisku vārdkopu. Jura Baldunčika red.; red. Aldis Lauzis. Rīga : Jumava, 1999. 879 lpp. ISBN 9984-05-266-4.

Skujiņa, Valentīna. *Latīņu un grieķu cilmes vārddalju vārdnīca* : (aptuveni 1600 šķirkļa vienību). Rīga : Kamene, 1999. 232, [1] lpp. ISBN 9984-636-29-1.

Svešvārdu vārdnīca : [ap 12 500 v.]. Miķelis Ašmanis, Edīte Bērziņa, Margarita Buiķe u. c.; red. Dainuvīte Guļevska. 5. iespiedums. Rīga : Norden, 1999. 799, [1] lpp. ISBN 9984-90195-5.

Svešvārdu vārdnīca. Miķelis Ašmanis, Edīte Bērziņa, Margarita Buiķe u. c.; red. Dainuvīte Guļevska. Rīga : Norden, [1998]. 799, [1] lpp. ISBN 9984-90195-5.

Svešvārdu vārdnīca. Sast. Miķelis Ašmanis, Edīte Bērziņa, Margarita Buiķe u. c.; red. Dainuvīte Guļevska. 2. iesp. Rīga : Norden, 1996. 799, [1] lpp. ISBN 9984-90195-5.

Skaidrojošā vārdnīca ekonomikas bakalauram. Rīgas Tehniskā universitāte. Inženierekonomikas fakultāte; sast. Alberts Zvejnieks; red. A. Auziņš. Rīga : Izd-ba SOL VITA, 1994. 151 lpp. : tab.

1.2.8. Tematiskās vārdnīcas

Freidenfelds, Ilmārs Jānis, Lapāne, Daiga, Markus, Dace. *Bērnu valodas vārdnīca*. Rīga : Izglītības soli, 2009. 91 lpp.

Saziņas standarta vārdnīca burātājiem. Sast. Arnis Mežulis. [Rīga] : Drukātava, 2009. 117 lpp. : tab. ISBN 978-9984-798-92-9.

Knostenbergs, R. R. Šumēru kosmiskā vārdnīca : Buzur En-Ki SAAR. Sast. Knostenbergs, R., R.; vāku veidoja Knostenbergs, R., R. Smiltene : Autorizdevums, 2007. [77] lpp. : il. 978-9984-39-507-4.

Roldugins, Valērijs. *Pasaules valstu ekonomikas vārdnīca*. Tulk. Kristīne Erdmane, Arnis Švītiņš; Atb. red. Anna Pavlovskā; lit. red. Agris Timuška. Rīga : Jumava, 2006. 505 lpp., [4] lpp. krās. il. ISBN 9984-381-45-5.

Pasaules mītu vārdnīca no A līdz Z. Galv. konsult. Rojs Viliss; red. Māra Banga, Silvija Gehtmane; no angļu val. tulk. Normunds Pukjans. Rīga : Zvaigzne ABC, 2005. 223 lpp. ISBN 9984-362-05-1.

Mitoloģijas vārdnīca. Sast. Ilze Vjaterē; red. Indra Andersone. Rīga : Avots, 2004. 328, [2] lpp. : il. ISBN 9984-7573-6-6.

Īsziņu vārdnīciņa = WAN2TLK? Rīga : Avots, 2002. 143, [1] lpp. ISBN 9984-7006-6-6.

Kultūras vēsture : vārdos, jēdzienos un nosaukumos. Sast. Daina Blūma; red. Ineta Rāte. Rīga : RaKa, 2000. 467, [2] lpp. : il. ISBN 9984-15-098-4.

Vilks, Andris. *Vārdnīca filozofijā* : vidusskolām. Rīga : Raka, 2000. 60 lpp. ISBN 9984-15-228-6.

Ideju vārdnīca : domātāji, teorijas un jēdzieni filozofijā, zinātnē, reliģijā, politikā, vēsturē un mākslā. Ovens Adikibi, Bernards Baleins, Elizabete Brejī u. c.; no angļu val. tulk. Zaiga Ikere, Jānis Markots, Normunds Pukjans un Maija Treilona; tulk. red. un papild. Aldis Lauzis. Rīga : Zvaigzne ABC, 1999. IX, 659 lpp. ISBN 9984-04-646-x.

Kalvokoresi, Pīters. *Bībeles enciklopēdiskā vārdnīca*. No angļu val. tulk. Alda Vāczeniece; red. Jānis Sīkstulis. Rīga : Jumava, 1999. 231 lpp., 16 lpp.krās. il. ISBN 9984-05-269-9.

Lauksmans, Frīders. *Filozofijas ABC* : jauni ceļi uz vecām atziņām. No vācu val. tulk. Uldis Tīrons; red. Velta Plēsuma. Rīga : Alberts XII, 1999. 270 lpp. : zīm. ISBN 9984-645-20-7.

Rampa, Lobsangs T. *Senču gudrība* : okulto zinātņu vārdu vārdnīca. No angļu val. tulk. Rūta Dukure. Rīga : Alberts XII, 1998. 270, [2] lpp. ISBN 9984-557-70-7.

Vangas veselības vārdnīca. Sast. un red. Armīda Priedīte. Rīga : Preses nams, 1997. 26, [2] lpp. ISBN 9984-00-280-2.

1.2.9. Krustvārdu vārdnīcas

Krustvārdu vārdnīca : skaties un risini. Sast. Vija Bajinska. 10. [grām.]. Mazliet par politiku. Eiropas Savienība. ANO ģenerālsēkretāri. NATO. Latvijas Republikas prezidenti. Rīgas mēri. Mazliet par biznesu. Rīga : JUVETAS, 2005. 79 lpp. ISBN 9984-97862-1.

Krustvārdu vārdnīca. Sast. Vija Bajinska. 9. [grām.]. Sports. Rīga : Juvetas, 2004. 94 lpp. ISBN 9984-97068-X.

Krustvārdu vārdnīca : skaties un risini. Sast. Vija Sarguna. 8. [grām.]. Medicīnas nozares un ārstēšanas metodes, atsevišķi medicīnas termini, ārstniecības augi, indīgie augi, augu dzimtas. Rīga : Juvetas, 2004. 88 lpp. ISBN 9984-97064-7.

Krustvārdu vārdnīca. Sast. Vija Sarguna. 7. [grām.]. Termini un jēdzieni. Grieķu alfabēts un kirilica. Mendeļejeva periodiskā sistēma. Zvaigznes un pavadoņi. Olimpiādes. Dzīvnieki un putni. Rīga : Juvetas, 2003. 88 lpp. ISBN 9984-97063-9.

Krustvārdu vārdnīca. Sast. Vija Sarguna. 3. [grām.]. Ievērojami mākslinieki. Slavenākie zinātnieki un komponisti. Latviešu aktieri, arhitekti, mākslinieki, tēlnieki. Nobela prēmija. Tēvzemes balvas laureāti. Rīga : Juvetas, 2003. 104 lpp. ISBN 9984-95414-5.

Krustvārdu vārdnīca : skaties un risini. Sast. Vija Sarguna. 4. [grām.]. Āfrika. Āzija. Eiropa. Austrālija un Okeānija. Dienvidamerika. Ziemeļamerika. Valstis un galvaspilsētas. Ezeri, upes, salas, kalni un to virsotnes. Rīga : Juvetas, 2003. 117 lpp. ISBN 9984-95418-8.

Krustvārdu vārdnīca : skaties un risini. Sast. Vija Sarguna. 5. [grām.]. A–Ļ : Latvijas pilsētas, Latvijas pagasti, novadi, pilsētu lauku teritorijas, apdzīvotas vietas, ciemi un māju grupas. Rīga : Juvetas, 2003. 96 lpp. ISBN 9984-97060-4.

Krustvārdu vārdnīca : skaties un risini. Sast. Vija Sarguna. 6. [grām.]. M–Ž : Apdzīvotas vietas, ciemi un māju grupas Latvijā. Rīga : Juvetas, 2003. 88 lpp. ISBN 9984-97061-2.

Krustvārdu vārdnīca. Sast. Vija Sarguna. 1. [grām.]. Latvijas upes. Pasaules ostas. Augstākie kalni. Jūras un okeāni. Pasaules lielākās upes. Rīga : Atvars-S, 2002. 96 lpp. ISBN 9984-614-45-X.

Krustvārdu vārdnīca. Sast. Vija Sarguna. 2. [grām.]. Pasaules tautu mitoloģija. Dažādu tautu mitoloģija. Mitoloģiskie simboli. Pasaules tautu eposi. Senlatviešu mēnešu nosaukumi. Rīga : Atvars-S, 2002. 96 lpp. ISBN 9984-614-47-6.

1.2.10. Terminu vārdnīcas

Torgāns, Jānis. *Mūzikas terminu vārdenīte*. Red. Ieva Jansone; vāka dizains: Līga Sarkane. Rīga : Zinātne, 2010. 183 lpp. ISBN 978-9984-808-74-1.

Ģeomātikas terminu skaidrojošā vārdnīca : mācību palīgmateriāls. Sagat. un sast. Jānis Štrauhmanis; konsultanti A. Auziņš, E. Stūrmanis, V. Vanags u. c.; Rīgas Tehniskā universitāte. Būvniecības fakultāte. Ģeomātikas katedra. Rīga : RTU izdevniecība, 2009. 127 lpp. : tab. ISBN 978-9984-32-784-4.

Diagnostikas terminu skaidrojošā vārdnīca tiem, kas rūpējas par bērniem slimnīcā. VSIA „Bērnu klīniskā universitātes slimnīca”; iev., 2.–3. lpp.aut. Romēna Namniece, Evita Zabothe. Rīga : VSIA „Bērnu Klīniskā Universitātes slimnīca”, 2008. 28 lpp. : tab.

Hiršs, Ilmārs, Hirša, Sigita. *Reliģisko terminu vārdnīca*. Red. Sigita Hirša. [Rīga] : Kristīgās vadības koledža, 2008. 214 lpp. : il. ISBN 978-9984-39-571-5.

Ekonomikas skaidrojošā vārdnīca : mācību palīglīdzeklis vidusskolām. Sast. Anna Ābeltiņa. Rīga : Biznesa augstskola Turība, 2007. 93, [1] lpp. ISBN 978-9984-766-88-1.

Millers, Laimonis. *Jūrnierības vārdnīca*. Rīga : Zvaigzne ABC, 2007. 479 lpp. : il. ISBN 978-9984-40-173-7.

Metināšanas terminu vārdnīca : mācību līdzeklis. V. Mironovs, J. Andersons, M. Žāģeris u. c.; Rīgas Tehniskā universitāte. Rīga : Izdevniecība RTU, 2006. 41 lpp. ISBN 9984-32-528-8.

Mironovs, Viktors. *Tehnisko terminu vārdnīca* : mācību līdzeklis. Rīga; Smiltene : Smiltenes 29. arodividusskola, 2006. 100 lpp. ISBN 9984-39-080-2.

Bībeles terminu skaidrojošā vārdnīca : vairāk nekā 450 šķirkļu. Red. Anita Tukiša. Rīga : Daugava, 2005. 56 lpp. ISBN 9984-7417-9-6.

Blūma, Daina. *Mazā mākslas vēstures terminu vārdnīca*. Red. Ilze Sausiņa; Māras Alševskas dizains. Rīga : Zvaigzne ABC, 2005. 225, [2] lpp. ISBN 9984-369-62-5.

Juridiski terminoloģiskā skaidrojošā vārdnīca. Sast. V. Jakubaņecs. Rīga : [P&K], 2005. 4. paplaš. un papild. izd. 438 lpp. ISBN 9984-689-54-9.

Bieži lietoti jēdzieni un termini : skaidrojošā vārdnīca 4000 šķirkļu. Sast. Larisa Vjatere, Ilze Vjatere; red. Ilze Čerņevska. Rīga : Avots, 2004. 621 lpp. ISBN 9984-7574-8-X.

Likumu terminu vārdnīca. Sagat. Ilze Amona, Inta Bārenīte, Rita Dindune u. c. 2. papild. izd. Rīga : Latvijas Vēstnesis, 2004. 366 lpp. ISBN 9984-7314-1-3.

NATO militāro terminu vārdnīca. Rīga : Latvijas Republikas Aizsardzības ministrija, 2004. 307 lpp.

Valodas prasmes pārbaudes terminu vārdnīca. Tulk. un adapt. D. Blūma, A. Grīnfelds, V. Kalnbērziņa u. c. Rīga : LR Naturalizācijas pārvalde, 2004. 67 lpp. : diagr. ISBN 9984-97462-6.

Ekonomikas un finanšu vārdnīca. Red. Raita Saleniece, Ligita Kauķe; redkol. Kārlis Krēslīšs, Ivars Brīvers, Arvids Kostomārovs u. c.; sast. Inese Allika, Brigita Baltača, Ivars Brīvers. u. c.. Rīga : Norden AB, 2003. 514 lpp. : diagr., tab. ISBN 9984-7131-0-5.

Militāro terminu skaidrojošā vārdnīca : māc. līdz. Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija. Aizsardzības zinātniskās pētniecības centrs. Rīga : Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija, 2003. 199 lpp. ISBN 9984-625-78-8.

Pandalons, Valdis, Pelēce Ilze. *Meteoroloģijas terminu vārdnīca.* Latvijas Lauksaimniecības universitāte. Jelgava : LLU, 2003. 50 lpp. : il., tab.

Kursīte, Janīna. *Dzejas vārdnīca.* Rīga : Zinātne, 2002. 486, [1] lpp., 16 lpp.il., ģīm. ISBN 9984-698-50-5.

Šteina, Inese. *Garīgo terminu skaidrojošā vārdnīca :* 315 termini. Red. Lolija Soma. Rīga : Zvaigzne ABC, 2002. 93 lpp. ISBN 9984-220-79-6.

Švinks, Uldis. *Akrobātikas terminoloģija :* metod. līdz. LSPA studentiem : 1. d. levads. Individuālo vingrojumu terminoloģija. Rīga : Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmija, 2002. 61 lpp. : il., sh.

Švinks, Uldis. *Akrobātikas terminoloģija :* metod. līdz. LSPA studentiem : 2. d. Pāru vingrojumu terminoloģija. Rīga : Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmija, 2002. 79 lpp. : il., sh.

Švinks, Uldis. *Akrobātikas terminoloģija :* metod. līdz. LSPA studentiem : 3. d. Grupu vingrojumi un piramīdas. Rīga : Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmija, 2002. 72 lpp. : il., sh.

Juridiski terminoloģiskā, skaidrojošā vārdnīca. Sast. V. Jakubaņecs. 3. papild. izd. Rīga : P&K, 2001. 288 lpp. ISBN 9984-689-02-6.

Jūrniecības terminu skaidrojošā vārdnīca. Latvijas Jūras akadēmija. Jūras transporta nodaļa; sast. G. Pavlovskis, J. Štrauhmanis, I. Vītols, H. Zālītis. [Rīga] : Latvijas Jūras akadēmija, 2001. 41 lpp.

Mazā astroloģijas terminu vārdnīca. Sast. Anita Brasliņa. [B. v.] : B. Sintēzes, 2001. 16 lpp.

Valsts un tiesību vēsture jēdzienos un terminos : 1500 jēdzieni un termini. Sast. Pēteris Valters. 2. papild. izd. Rīga : Divergens, 2001. 331 lpp. ISBN 9984-92962-0.

Valsts un tiesību vēsture jēdzienos un terminos : 1500 jēdzieni un termini. Sast. P. Valters. Rīga : Divergens, 2001. 359 lpp. ISBN 9984-92961-2.

Zinātnes un tehnoloģijas vārdnīca. Galv. red. Dainuvīte Guļevska; red. Raita Saleniece. Rīga : Norden AB, 2001. 754 lpp. ISBN 9984-93835-2.

ASV tiesību terminu vārdnīca : Glossary. Latvijas Policijas akadēmija; no angļu val. tulk. M. Kazmere; red. F. Straube. Rīga : LPA, 2000. 20 lpp.

Meikališa, Ārija, Strada, Kristīne. *Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca.* Red. F. Straube. 2. lab. un papild. izd. Rīga : RaKa, 2000. 395 lpp., sh. ISBN 9984-15-039-9.

Sociālā darba terminoloģijas vārdnīca. Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskola „Attīstība”; Lidijas Šilņevas red. Rīga : Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskola „Attīstība”, 2000. 249 lpp. ISBN 9984-90973-5.

Ašmanis, Miķelis. *Politikas terminu vārdnīca.* Red. J. Goldmanis. Rīga : Zvaigzne ABC, 1999. 128 lpp. ISBN 9984-17-415-8.

Brolīšs, Jāzeps. *Nacionālie procesi, nacionālā politika :* īsa terminu vārdnīca. Rēzeknes Augstskola. Nacionālo procesu pētīšanas inst. Rēzekne : Rēzeknes Augstskola, 1999. 77, [1] lpp. ISBN 9984-585-08-5.

Judins, Andrejs. *Krimināltiesību terminu skaidrojošā vārdnīca.* Red. Aija Asare. Rīga : RaKa, 1999. 204 lpp. ISBN 9984-15-180-8.

Juridiski terminoloģiskā, skaidrojošā vārdnīca. Sast. V. Jakubaņecs. 2. papild. izd. Rīga : [b. i.], 1999. 247 lpp. ISBN 9984-655-96-2.

Likumdošanas aktu terminu vārdnīca. Sast. Vilis Krauklis; Gundars Ūķis, Jānis Krauklis. Rīga : Senders R., 1999. 461, [2] lpp. ISBN 9983-92983-3.

Likumu terminu vārdnīca. Sagat. Ilze Amona, Dace Āboliņa, Inta Bārenīte u. c. Rīga : Biznesa komplekss, 1999. 251 lpp. ISBN 9984-672-01-8.

Skujiņa, Valentīna. *Latīņu un grieķu cilmes vārdaļu vārdnīca :* aptuveni 1600 šķirkļa vienību. Rīga : Kamene, 1999. 232, [1] lpp. ISBN 9984-636-29-1.

Vides zinību terminu skaidrojošā vārdnīca : māc. līdz. Sagat. Ilze Ansone, Gunta Kuhare, Gita Putriņa. Rīga : Jumava, 1999. 251 lpp. : zīm., diagr., tab. ISBN 9984-05-221-4.

Arhitektūras terminu vārdnīca : Arno Oerta bakalaura darbs. Liepāja : [b. i.], 1998. 80 lpp. : il. ISBN 9984-562-83-2.

Ārvalstu valsts un tiesību vēsture : terminu skaidrojošā vārdnīca. Sast. Pēteris Valters. Rīga : Divergens, 1998. 107 lpp. ISBN 9984-92960-4.

Grāmatvedības terminu vārdnīca. Latvijas Universitāte; sast. V. Andžāne, L. Ābika, I. Brūna u. c.; zin. red. J. Vaikulis. [Rīga : Latvijas Universitāte], 1998. 49 lpp.

Izglītības terminu skaidrojošā vārdnīca. A. Broks, I. Buligina, T. Koķe u. c. Rīga : Latvijas Pašvaldību mācību centrs, 1998. 29 lpp. ISBN 9984-19-015-3.

Juridiski terminoloģiskā, skaidrojošā vārdnīca juristiem iesācējiem. Sast. V. Jakubaņecs. Rīga : P&K, 1998. 132 lpp.

Juridisko terminu vārdnīca. V. Dubure, A. Fogels, I. Fridrihsone u. c.; red. U. Krastiņš, V. Šulcs. Rīga : Nordik, 1998. 302 lpp. ISBN 9984-510-45-X.

Meikališa, Ārija. *Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca.* Red. F. Straube. Rīga : RaKa, 1998. 299 lpp. : ģīm., sh., tab. ISBN 9984-15-039-9.

Juridisko terminu vārdnīca uzņēmējdarbībai. Sast. Vidaga Skuja. 2. papild. izd. Rīga : Ekonomisko reformu institūts, 1997. 111 lpp.

Muzeoloģijas terminu vārdnīca. Sast. Līvija Blūmfelde, Jānis Garjāns, Anita Jirgensone u. c. Rīga : Latvijas Muzeju asociācija, 1997. 183 lpp. ISBN 9984-90762-7.

Nezāļu, to grupu un augu aizsardzības tehnikas terminoloģijas vārdnīca. Zemkopības ministrija. Latvijas Valsts zemkopības zinātniskās pētniecības institūts „Agra”; veidošanā piedalījās : A. Lejiņš, A. Rasiņš, J. Āboliņš. Skrīveri, 1997 : LLU. 300 lpp. ISBN 9984-596-06-0.

Juridisko terminu vārdnīca uzņēmējdarbībai. Sast. Vidaga Skuja. Rīga : Ekonomisko reformu institūts, 1996. 109 lpp.

Graudonis, J. *Arheoloģijas terminu vārdnīca.* Latvijas Zinātņu Akadēmija. Latvijas vēstures institūts. Rīga : Zinātne, 1994. 450, [6] lpp. : il. ISBN 5-7966-0982-3.

Politoloģisko terminu vārdnīca. M. Ašmanis, D. Bāra, V. Bergs u. c.; sast. M. Ašmanis. Rīga, 1994. 79 lpp.

Kristalogrāfijas un mineraloģijas termini. Sast. S. Lagsdiņa, U. Sedulis, G. Korte u. c.; Atb. red. V. Skujiņa. Rīga : Zinātne, 1993. 225, [1] lpp. Latvijas ZA Terminoloģijas komisijas biļetens; 63. biļ. ISBN 5-7966-0981-1.

Rikmanis, Otomārs, Baldunčiks, Juris, Bibanajevs, Aleksejs. *Jūras ābece* : [jūrmieciņas termini, stāsti par jūru, attēli]. [Rīga] : Sprīdītis, [1993]. 110, [2] lpp. : il. ISBN 5-7960-0148-5.

Kupčs, J., Knipše, G. *Sporta terminu skaidrojošā vārdnīca* : 289 termini. Rīga : LIC, 1992. 60 lpp.

Politisko zinātņu terminu vārdnīca. Sast. M. Ašmanis. Rīga : Latvijas Universitāte, 1992. 75 lpp.

Sociālās un ekonomiskās ģeogrāfijas terminu vārdnīca. Latvijas Universitāte. Ekonomiskās ģeogrāfijas katedra; sast. J. Štrauhmanis, A. Lauzis. Rīga : LU, 1992. 50 lpp.

1.2.11. Vienburta vārdnīcas

Bankavs, Andrejs. *Vienburta vārdnīca.* Red. Inese Ritenberga; vāku noform. Juris Karčevskis. Rīga : Avots, 2007. 141, [1] lpp. : il., tab. ISBN 978-9984-800-19-6.

1.2.12. Vietvārdu vārdnīcas

Latvijas vietvārdu vārdnīca : 3. sējums, Pracirka–Puožu-. Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts; sast.: Vallija Dambe, Dzintra Hirša, Renāte Siliņa-Pinķe u. c.; iekļauti arī materiāli no Jāņa Endzelīna manuskripta; Atb. red. Ojārs Bušs; redkol. Benita Laumane, Elga Kagaine, Anna Stafecka; red. Ojārs Bušs, Laimute Balode, Dzintra Hirša u. c.; papild. un vārdn. aparāta veidošanā piedalījās Anta Trumpa, Ilze Štrausa, Sanda Rapa. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2010. LXIV, 471 lpp. : sh. ISBN 978-9984-742-57-1.

Latvijas vietvārdu vārdnīca : 3. sējums, Pilaci–Pracapole. Sast. V. Dambe; Atb. red. O. Bušs; redkol. Benita Laumane, Elga Kagaine, Anna Stafecka; red. Ojārs Bušs, Laimute Balode, Dzintra Hirša; papild. un vārdn. aparāta veidošanā piedalījās Anta Trumpa, Ilze Štrausa, Asnate Baņģiere, Sanda Rapa. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2006. LXI, 352 lpp. ISBN 978-9984-742-23-6.

Avotiņa, Ruta. *Sēlpils pagasts* : Daba. ledzīvotāji. Apdzīvotās vietas. Vēsture : novadpētnieciska vietvārdu vārdnīca. LR VZD Kartogrāfijas pārvalde. Toponīmikas laboratorija. Red. Zinta Goba; kartogr. noform. Baiba Gitendorfa, Ieva Kaģe; noform. Mārtiņš Dričs. Rīga : LR Valsts zemes dienests, 2003. 175 lpp. : il., faks., tab., kartes. ISBN 9984-286-48-7.

Latvijas vietvārdu vārdnīca : Paaglis–Piķu. Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts. Sast. V. Dambe, iekļaujot arī materiālus no J. Endzelīna ms.; Atb. red. O. Bušs; redkol. Benita Laumane, Elga Kagaine, Anna Stafecka; red. Ojārs Bušs, Laimute Balode, Dzintra Hirša; papild. un vārdn. aparāta veidošanā piedalījušās Anta Trumpa, Asnate Baņģiere, Sanda Rapa (Rumaka). Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2003. 381 lpp. ISBN 9984-7420-7-5.

Avotiņa, Ruta. *Madonas rajons* : Kalni. Upes. Ezeri. Purvi. Meži : ģeogrāfiska vietvārdu vārdnīca. Red. Aina Blinkena, Zinta Goba; Latvijas Universitāte. ĢZZF Reģionālās ģeogrāfijas un toponīmikas zinātniskā laboratorija. Rīga : Latvijas Universitāte, 1999. 237 lpp. ISBN 9984-631-01-X.

Kovaļevska, Otilija. *Krāslavas rajons* : ģeogrāfisko nosaukumu vārdnīca. Latvijas Universitāte. Reģionālās ģeogrāfijas un toponīmikas zinātniskā laboratorija. LR VZD Nacionālais mērniecības centrs. Kartogrāfijas daļa; Vitas Strautnieces foto. Rīga : Svētdienas Rīts, 1997. 173, [12] lpp., 1 lp. sh. : kartes, tab. ISBN 9984-631-00-1.

Goba, Zinta. *Kuldīgas rajons* : dabas objektu nosaukumu vārdnīca. Latvijas Universitātes ģeogrāfijas nodaļa; red. R. Avotiņa. Rīga : [Latvijas Universitāte], 1994. 42 lpp. + piel. [1] lp.

Kavacs, Jurgis. *Valkas rajons* : dabas objektu nosaukumu vārdnīca. Latvijas Universitāte. Ģeogrāfijas nodaļa; red. V. Strautniece. Rīga : Latvijas Universitāte, 1993. 69, [1] lpp. + 1 ats. lp. karte.

1.2.13. Zīmju valodas vārdnīcas

Latviešu nedzirdīgo zīmju valodas vārdnīca : īpašības vārdi. Sast. un priekšv. aut. Lilita Janševska, Ilona Liniņa, Velta Kleina, Agita Intsone, Līga Bauere, Skaidrīte Bauere, Veronika Dzalbe; apraksts Veronika Dzalbe. 1. daļa, A–M. Papild. un pārstrād. izd. Rīga : LNS Zīmju valodas centrs, 2009. 136 lpp. : il., ģīm. + 1 DVD. ISBN 978-9984-9889-8-6.

Latviešu nedzirdīgo zīmju valodas vārdnīca : īpašības vārdi. Sast. un priekšv. aut. Lilita Janševska, Skaidrīte Bauere, Ilona Liniņa, Velta Kleina, Veronika Dzalbe; apraksts Veronika Dzalbe; red. Ilze Kopmane; foto: Ilona Liniņa. 2. daļa, N–Ž. Rīga : LNS Zīmju valodas centrs, 2009. 144 lpp. : il., ģīm.; 21 cm + 1 DVD. ISBN 978-9984-9889-7-9.

Būvniecība : latviešu nedzirdīgo zīmju valodas vārdnīca. Sagat. Lilita Janševska, Skaidrīte Pliska, Elfa Zariņa u. c. Rīga : LNS Zīmju valodas centrs, 2007. 40 lpp. : il., ģīm. ISBN 978-9984-9889-6-2.

Ēdiena gatavošana : latviešu nedzirdīgo zīmju valodas vārdnīca. Sagat. Lilita Janševska, Skaidrīte Pliska u. c. Rīga : LNS Zīmju valodas centrs, 2007. 44 lpp. : il., ģīm. ISBN 978-9984-9889-5-5.

Latviešu nedzirdīgo zīmju valodas vārdnīca : īpašības vārdi : A–M. Sast. un priekšv. sarakst. Lilita Janševska, Veronika Dzalbe, Ilona Liniņa, Līga Bauere. Rīga : LNS Zīmju valodas centrs, 2007. 123 lpp. : il., ģīm. ISBN 978-9984-9889-3-1.

Mākslas izglītība : latviešu nedzirdīgo zīmju valodas vārdnīca. Sagat. Lilita Janševska, Skaidrīte Pliska, Elfa Zariņa u. c. Rīga : LNS Zīmju valodas centrs, 2007. 32 lpp. : il., ģīm. ISBN 978-9984-9889-4-8.

Būvniecība : latviešu nedzirdīgo zīmju valodas vārdnīca. Lilita Janševska, Skaidrīte Pliska, Elfa Zariņa. Rīga : LNS Zīmju valodas centrs, 2006. 40 lpp. : il. ISBN 9984-98892-7.

Ēdiena gatavošana : latviešu nedzirdīgo zīmju valodas vārdnīca. Lilita Janševska, Skaidrīte Pliska, Elfa Zariņa. Rīga : LNS Zīmju valodas centrs, 2006. 44 lpp. : il. ISBN 9984-98891-9.

Mākslas izglītība : latviešu nedzirdīgo zīmju valodas vārdnīca. Lilita Janševska, Skaidrīte Pliska, Elfa Zariņa u. c. Rīga : LNS Zīmju valodas centrs, 2006. 32 lpp. ISBN 9984-98890-2.

Brīvais laiks : latviešu zīmju valodas vārdnīca. Sast. Lilita Janševska, Inese Immure, Skaidrīte Pliska. Rīga : LNS Zīmju valodas centrs, 2002. 2 lpp. : il. ISBN 9984-19-338-0.

Latviešu zīmju valodas vārdnīca nedzirdīgajiem bērniem. Sast. Līga Bauere, Lilita Janševska, Zigrīda Zaguril. 1. [grām.]. Rīga : Latvijas Nedzirdīgo Savienība, 1998. 58 lpp. : il. ISBN 9984-90702-3x Kopkatalogā nav uzrādīta atrašanās vieta.

Latviešu zīmju valodas vārdnīca nedzirdīgajiem bērniem. Sast. Līga Bauere, Lilita Janševska, Zigrīda Zagurilo. 2. [grām.]. Rīga : Latvijas Nedzirdīgo Savienība, 1998. 56 lpp. : il. ISBN 9984-90704-X.

Latviešu zīmju valodas vārdnīca nedzirdīgajiem bērniem. Sast. Līga Bauere, Lilita Janševska, Zigrīda Zagurilo. 3. [grām.]. Rīga : Latvijas Nedzirdīgo savienība, 1998. 56 lpp. : il. ISBN 9984-90705-8x.

Latviešu zīmju valodas vārdnīca nedzirdīgajiem bērniem. Sast. Līga Bauere, Lilita Janševska, Zigrīda Zagurilo. 4. [grām.]. Rīga : Latvijas Nedzirdīgo savienība, 1998. 56 lpp. : il. ISBN 9984-90706-6x.

Latviešu zīmju valodas vārdnīca. Sast. Līga Bauere, Lilita Janševska, Georgs Poršs u. c.; red. Ilze Kopmane; foto : Aigars Altenbergs. Rīga : Latvijas Nedzirdīgo sav-ba. Laikr. „Kopsoli”, 1997. 157, [1] lpp. : il. ISBN 9984-90701-5.

1.2.14. Slenga vārdnīcas

Bušs, Ojārs, Ernstsone, Vineta. *Latviešu valodas slenga vārdnīca*. Red. Ineta Balode; Aigara Truhina vāka dizains. 2. izd. Rīga : Zvaigzne ABC, 2009. 574 lpp. ISBN 978-9934-0-0704-0.

Bušs, Ojārs, Ernstsone, Vineta. *Latviešu valodas slenga vārdnīca*. Red. Ineta Balode. Rīga : Norden AB, 2006. 574 lpp. ISBN 9984-7132-5-3.

Latviešu valodas žargona vārdnīca. Sast. Ivars Mirovics, Aivars Dubaus; palīgsast. Armīns Reiters, Vitauts Mebalds. Rīga : Avots, 2005. 272 lpp. : il. ISBN 9984-7577-8-1.

Tā runā zonā : Latvijas argo-kriminālvides žargona vārdnīca. Sast. Anrijs Kavalieris. Rīga : Valters un Rapa, 2002. 157 lpp. : zīm. ISBN 9984-595-76-5.

Pirmā latviešu lamu vārdu vārdnīca : (469 vārdi). Tukums : I/u „Diēta”, 1999. [22] lpp.

Latviešu žargona vārdnīca. Sast. Ivars Mirovics, Aivars Dubaus; palīgsast. Armīns Reiters, Vitauts Mebalds; il. Ivars Muzikants. Rīga : Austrālija : RE-CREO : [1998]. 268, [1] lpp. : zīm. ISBN 9984-559-04-1.

2. Divvalodu vārdnīcas

2.1. Vispārlietojamās leksikas vārdnīcas

2.1.1. Frazeloģijas vārdnīcas

Angļu-latviešu frazeoloģijas vārdnīca : ap 8000 frazeoloģismu = English-Latvian phraseological dictionary : approx. 8000 entries. Sast. Gunita Aizstrauta. Rīga : Avots, 2002. 437 lpp. ISBN 9984-700-74-7.

Raškevičs, J., Vējš, J. *Angļu-latviešu frazeoloģiskā vārdnīca* = English-Latvian phraseological dictionary. [Rīga] : Jumava, 1993. 379 lpp.

2.1.2. Leksikas minimuma vārdnīcas

Blocksidge, Helen, Mackenzie, Christiane. *Angļu valoda* : ceļojumi & atpūta : 1000 svarīgākie vārdi. No vācu val. tulk. Linda Hauka. Rīga : Zvaigzne ABC, [2010]. 152 lpp. ISBN: 978-9934-0-1144-3.

Hiller, Isabelle, Kober, Caroline, Poltorak-Pfenning, Bernadette. *Franču valoda* : ceļojumi & atpūta : 1000 svarīgākie vārdi. Tulk. Anda Pelēka Martin. Rīga : Zvaigzne ABC, 2010. 60 lpp. ISBN: 978-9934-0-0924-2.

Buhanovska, Sintija. *Angļu valoda* : izdzīvošanas minimums. Rīga : Zvaigzne ABC, 2009. 264 lpp. ISBN 978-9984-40-472-1.

Petročenko, A. V. *1000 vissvarīgākie vārdi angļu valodā, kuri jāzina katram, kas nav sācis mācīties angļu valodu vai ir paspējis aizmirst to, ko mācījies skolā*. Tulk. latviešu val. Ingrīda Keviša; Atb. red. Anna Pavlovskā. Rīga : Jumava, 2007. 196 lpp. ISBN 9984-382-20-6.

Kuzina, Viktorija. *3000 latviešu sarunvalodas biežāk lietotie vārdi ar tulkojumu krievu, vācu un angļu valodā.* Valsts valodas centrs. Rīga : [b. i.], 1998. 276, [1] lpp. : tab. ISBN 9984-649-00-8 (ies.)

Kuzina, Viktorija. *Latviešu valodas leksiskais minimums* : 1000 biežāk lietotie sarunvalodas vārdi un to tulkojumi krievu valodā. Rīga : Skolotāju darba birojs, 1994. 71, [1] lpp.

Bušs, Ojārs, Baldunčiks, Juris. *1000 vārdu* : latviešu valodas leksikas minimums ar tulkojumu krievu un angļu valodā = 1000 слов : лексический минимум латышского языка с переводом на русский и английский язык. Latvijas ZA. Valodas un literatūras institūts. Rīga : Zinātne, 1991. 46, [2] lpp. ISBN 5-7966-0711-1.

2.1.3. Sarunvārdnīcas

Angļu-latviešu

Štrauhmane, Gunta, Vinčela, Zigrīda. *English-Latvian phrase book* = Mazā angļu-latviešu sarunvārdnīca. Red. Marija Freiberga; Eduarda Groševa vāka dizains. Rīga : Zvaigzne ABC, [2009]. 240 lpp. ISBN 978-9984-40-923-8.

Survival Latvian : a traveller's phrasebook and guide : angļu-latviešu sarunvārdnīca. Comp. by J. Baldunčiks; red. Juris Baldunčiks. Rīga : Jumava, 2005. 135 lpp. ISBN 9984-05-922-7.

Franču-latviešu

Franču-latviešu sarunvārdnīca : ceļvedis. No angļu val. tulk. un adaptējusi Inta Murāne. Rīga : Zvaigzne ABC, 2003. 142, [1] lpp. ISBN 9984-22-808-8.

Krievu-latviešu

Krievu-latviešu sarunvārdnīca. Sast. Harijs Kalniņš; vāka aut. Juris Karčevskis. Rīga : Avots, 2009. 157, [1] lpp. ISBN 978-9984-800-64-6.

Treskina, Irina, Taube, Marika. *Русско-латышский разговорник* = Krievu-latviešu sarunvārdnīca. Red. Gunta Silakalne. Rīga : Zvaigzne ABC, [2005]. 176 lpp. : il. ISBN 9984-36-703-7.

Русско-латышский разговорник : krievu-latviešu sarunvārdnīca. Sast. Aivars Gavers. [Rīga] : Avots, 2000. 284 c. ISBN 5-401-01105-9.

Ivanova, Inga, Zakss, Laimonis. *Runāsim latviski!* : Krievu-latviešu sarunvārdnīca = Русско-латышский разговорник. Rīga : UNISISTEM, 1996. 64 lpp. ISBN 9984-520-03-X.

Krievu-latviešu sarunvārdnīca = Русско-латышский разговорник. Sast. P. Liepiņš. Latvijas Zinību biedrība. Kultūras tautas universitāte. Latviešu valodas fakultāte. Rīga : Panorāma, 1991. 181, [1] lpp.

Latviešu-angļu

Latviešu-angļu sarunvārdnīca. No čehu valodas tulk. Halina Lapiņa; redaktore Bārbala Simsone. Rīga : Zvaigzne ABC, 2009. 392 lpp. : il., kartes. ISBN 978-9934-0-0637-1.

Latviešu-angļu sarunvārdnīca. Sastādījusi Dzintra Kalniņa; vāka aut. Juris Karčevskis. Rīga : Avots, 2009. 188 lpp. : il. 978-9984-800-78-3.

Sīlis, Jānis. *Latviešu-angļu sarunvārdnīca* = Latvian-English phrase-book. [3. izd.]. Rīga : Jumava, 2009. 316, [1] lpp. ISBN 978-9984-38-720-8.

Sīlis, Jānis. *Latviešu-angļu sarunvārdnīca* = Latvian-English phrase-book. Rīga : Jumava, [2006]. 316, [3] lpp. ISBN 9984-506-82-7.

Latviešu-angļu sarunvārdnīca = Latvian-English phrasebook. Sast. Dzintra Kalniņa; red. Jānis Limežs. Rīga : Avots, 2005. 295 lpp. ISBN 9984-757-53-6 (ies.)

Latviešu-angļu sarunvārdnīca. Sast. Dz. Kalniņa. Rīga : Avots, 2003. 182 lpp. ISBN 9984-7009-5-X.

Štrauhmane, Gunta, Vinčela, Zigrīda. *Mazā latviešu-angļu sarunvārdnīca* = Latvian-English phrase book. Red. Marija Freiberga. Rīga : Zvaigzne ABC, 2002. 208 lpp. ISBN 9984-224-60-0.

Latviešu-angļu sarunvārdnīca. Sast. Dz. Kalniņa. Rīga : Avots, 2001. 119 lpp. : zīm. ISBN 9984-700-32-1.

Sīlis, Jānis. *Latviešu-angļu sarunvārdnīca* = Latvian-English Phrase-Book. Rīga : Jumava, 2001. 320 lpp. ISBN 9984-506-82-7.

Latviešu-angļu sarunvārdnīca : Latvian-English dictionary. Red. Andrejs Veisbergs. Rīga : Ekonomisko attiecību inst., 1998. 63, [1] lpp. + Piel. 2 audiokasetes.

Muitas kontrole : Latviešu-angļu sarunvārdnīca muitas un citu robežkontroles dienestu darbiniekiem = Customs Control : Latvian-English for customs and other officials of border control. Irēna Blumfelde, Irēna Matisone, Aija Ķēbere; red. I. Matisone. Rīgas Tehniskā universitāte. Inžinierekonomikas fak. Starptautisko ekonomisko sakaru un muitas institūts. Rīga : Antēra, [1998]. 232 lpp. : tab. ISBN 9984-93130-7 (ies.)

Sīlis, Jānis. *Latviešu-angļu sarunvārdnīca* = Latvian-English phrase-book. Rīga : Jumava, 1996. 316, [2] lpp. ISBN 9984-506-82-7.

Raškevičs, Jānis. *Runāsim angļiski!* = Let's speak English! : latviešu-angļu sarunvārdnīca. Rīga : Ekonomikas reformu institūts, 1995. 64 lpp.

Latviešu-angļu sarunvalodas vārdnīca tūristiem, sportistiem, biznesmeņiem. Red. G. Vīķelis. [Cēsis] : Druva, 1992. 103 lpp.

Raškevičs, Jānis. *Latviešu-angļu sarunvārdnīca* = Latvian-English phrase book. Rīga : [Jumava], 1992. 159, [1] lpp.

Latviešu-franču

Kalve, Helēna. *Latviešu-franču sarunvārdnīca* : Guide de Conversation Letton-Français. Red. Pēteris Bankavs. Rīga : Jumava, 1998. 360 lpp. : tab. ISBN 9984-05-178-1.

Calay, Francois. *Latviešu-franču sarunu grāmata* = Guide de conversation français-letton. Rīga : firma „Re-creo”, 1995. 106 lpp. ISBN 9984-559-01-7.

Latviešu-igauņu

Latviešu-igauņu sarunvārdnīca. Sast. Harijs Kalniņš; vāka aut. Juris Karčevskis.
Rīga : Avots, 2010. 175 lpp. ISBN 978-9984-800-89-9.

Latviešu-itāļu

Liseka, Tamāra, Fantons, Džovanni. *Latviešu-itāliešu sarunvārdnīca* : Frasario
lettone-italiano. Red. Dace Meiere. Rīga : Jumava, 2001. 249 lpp. ISBN 9984-05-242-7.

Liseka, Tamāra, Fantons, Džovanni. *Latviešu-itāliešu sarunvārdnīca* : Frasario
lettone-italiano. Red. Dace Meiere. Rīga : Jumava, 1999. 249 lpp. ISBN 9984-05-242-7.

Latviešu-ķīniešu

Latviešu-ķīniešu sarunvalodas vārdnīca. Sast. Pēteris Pildegovičs; red. Van Jindzja;
līt. red. Rīta Cimdiņa; vāka dizains: Baiba Lazdiņa. Rīga : RaKa, 2008. 325 lpp. : il., tab.
ISBN 978-9984-15-939-3.

Latviešu-lībiešu

Šuvcāne, V., Žagare, E. *Latviešu-lībiešu sarunvārdnīca* = Letkiel-livõkiel
rõksõnaräntõz. Red. R. Krautmanis. Rīga : Zvaigzne, 1991. 58, [11] lpp.
ISBN 5-405-00658-0.

Latviešu-lietuviešu

Latviešu-lietuviešu, lietuviešu-latviešu sarunvārdnīca = Latvišķų-lietuvišķų,
lietuvišķų-latvišķų pasikalbėjimų knygelė. Sast. D. Malahova. Rīga : Avots,
2004. 270 lpp. ISBN 9984-757-28-5.

Latviešu-norvēģu

Bērugs, Rihards, Kačevska, Ilze. *Latviešu-norvēģu sarunvārdnīca* = Latvisk-norsk
parlør. Rīga : Zvaigzne ABC, [2009]. 255 lpp. ISBN 978-9934-0-0676-0.

Bērugs, Rihards, Kačevska, Ilze. *Latviešu-norvēģu sarunvārdnīca* = Latvisk-norsk
parlør. Red. Ilze Kačevska. Rīga : Norden AB, 2006. 255 lpp. ISBN 9984-7132-8-8.

Latviešu-somu

Itkonene, Mirja, Kačevska, Ilze. *Latviešu-somu sarunvārdnīca* = Käyttösanasto
latvia-suomi. Rīga : Zvaigzne ABC, [2009]. 250 lpp. ISBN 978-9934-0-0675-3.

Itkonene, Mirja, Kačevska, Ilze. *Latviešu-somu sarunvārdnīca* =
Käyttösanasto latvia-suomi. Red. Ilze Kačevska. Rīga : Norden AB, 2006. 250 lpp.
ISBN 9984-7132-6-1.

Latviešu-spāņu

Plaude, Ēina. *Latviešu-spāņu sarunvārdnīca* = Guía de conversación Letona-Español.
2. izd. Rīga : Avots, 2005. 256 lpp. ISBN 9984-757-43-9.

Rozenberga, Māra. *Latviešu-spāņu sarunvārdnīca* = Guía de conversación
Letón-Español. Red. Valdis Ābols. Rīga : Jumava, 2004. 404 lpp. ISBN 9984-05-788-7.

Rozenberga, Māra. *Latviešu-spāņu sarunvārdnīca* : Guía de conversación
leton-español. Red. Valdis Ābols. Rīga : Jumava, 2000. 404 lpp. ISBN 9984-05-333-4.

Plaude, Ēina. *Latviešu-spāņu sarunvārdnīca* = Guía de conversación Letona-Español.
Rīga : Avots, 1998. 256 lpp. ISBN 5-401-01038-9.

Latviešu-vācu

Latviešu-vācu sarunvārdnīca. Sast. Inese Ritenberga. Rīga : Avots, 2009. 175 lpp.
ISBN 978-9984-800-65-3.

Veinerte, Biruta. *Latviešu-vācu sarunvārdnīca* = Sprachführer Lettisch-Deutsch. Red.
Irīda Miska. Rīga : Jumava, 2005. 243 lpp. ISBN 9984-38-014-9.

Burve, Daina, Šteinberga, Aija. *Mazā latviešu-vācu sarunvārdnīca* =
Lettisch-Deutsch Sprachführer. Red. Inese Miesniece. Rīga : Zvaigzne ABC, [2004].
240 lpp. ISBN 9984-36-522-0.

Sils, Leo. *Latviešu-vācu sarunvārdnīca* : Lettisch-Deutsch spracfuhrer. Rīga : Jumava,
2001. 268 lpp. ISBN 9984-05-421-7.

Latviešu-vācu sarunvārdnīca. Sast. L. Vjatere. Rīga : Avots, 2000 : 187, [1] lpp.
ISBN 5-401-01104-0.

Šteinberga, Aija, Varapoga, Vera. *Mazā latviešu-vācu sarunvārdnīca*.
Rīga : Zvaigzne ABC, 1999. 191 lpp. ISBN 9984-17-117-5.

Brigzna, I., Veinerte, B. *Latviešu-vācu sarunvārdnīca* = Sprachführer lettisch-deutsch.
Rīga : Avots, 1998. 288 lpp. ISBN 5-40101033-8.

Latviešu-vācu sarunvārdnīca = Lettisch-Deutsch Sprachführer. Rīga : Vaidelote, 1994.
192 lpp. ISBN 9984507602.

Brigzna, I., Veinerte, B. *Latviešu-vācu sarunvārdnīca* = Sprachführer
Lettisch-Deutsch. Rīga : Avots, 1992. 288 lpp.

Jansons, T., Jansone, M., Mukāne, I. *Latviešu-vācu mazā saziņas vārdnīca*. Bauska :
Polinoms, 48 lpp.

Latviešu-zviedru

Balode, Ineta, Kačevska, Ilze. *Latviešu-zviedru sarunvārdnīca* =
Lettisk-svensk parlør. Red. Ilze Kačevska. Rīga : Zvaigzne ABC, [2009]. 255 lpp.
ISBN 978-9934-0-0674-6.

Latviešu-zviedru sarunvārdnīca. Sast. Maira Krūma; vāka aut. Juris Karčevskis.
Rīga : Avots, 2009. 155, [1] lpp. ISBN 978-9984-800-69-1.

Balode, Ineta, Kačevska, Ilze. *Latviešu-zviedru sarunvārdnīca* = Lettisk-svensk
parlør. Rīga : Norden AB, 2006. 255 lpp. ISBN 9984-7132-7-X.

Latviešu-zviedru sarunu valodas vārdnīca. Sast. Valentīne Lasmane, Hillelvijs
Sellebrante. Rīga : Memento, 1993. 62 lpp. ISBN 91-87114-13-5.

Nīderlandiešu-latviešu

Nīderlandiešu-latviešu sarunvārdnīca. Sast. Dace Vīksna; vāka autors Juris Karčevskis.
Rīga : Avots, 2008. 43 lpp. ISBN 978-9984-800-58-5.

Spāņu-latviešu

Spāņu-latviešu sarunvārdnīca : ceļvedis. No angļu val. tulk. un adaptējusi Alla Jerjomenko. Rīga : Zvaigzne ABC, 2004. 147 lpp. ISBN 9984-22-904-1.

Vācu-latviešu

Deutsch-lettisch Reisesprachführer = Vācu-latviešu sarunvārdnīca. Sast. Mirdza Bušmane. Rīga : Jumava, 2005. 125 lpp., 1 lpp. karte. ISBN 9984-38-045-9.

Vācu-latviešu sarunvārdnīca : māc. līdz. = Deutsch-Lettischer Sprachführer. Sast. Santa Šterna, Angelika Lehmen. Rīga : Ekonomisko attiecību institūts, 1998. 63 lpp + Piel. 2 kasetes.

Šteinberga, A., Varapoga, V. *Wanderstab* : Vācu-latviešu sarunvārdnīca. Red. I. Miesniece. Rīga : Zvaigzne, 1993. 176 lpp. : ill. ISBN 5-405-00947-4.

Zviedru-latviešu

Carlén, [Gunnar], Reihmann, [Jolanta]. *Zviedru-latviešu sarunvārdnīca* = Svensk-Lettisk parlör. Rīga : BaltPriors, 1993. 131, [2] lpp.

Sanika, Erika. *Zviedru-latviešu sarunvārdnīca* = Svensk-lettisk parlör. [Rīga] : Jāņa sēta, [1993]. 238 lpp.

2.1.4. Vispārīgās vārdnīcas

Angļu-krievu

Angļu-krievu vārdnīca = Английско-русский словарь : около 6000 слов. Sast. Sarmīte Gedrovica. Rīga : Avots, 2003. 509, [1] lpp. ISBN 9984-700-93-3.

Англо-русский словарь = English-Russian dictionary. Сост. Юрий Макаров; худож. Улдис Балтутис. Rīga : Avots, 2005. 886 с. ISBN 9984-757-41-2.

Angļu-latviešu

Angļu-latviešu vārdnīca = English-Latvian Dictionary : ap 70 000 tulkotu leksisku vienību. Sast. Z. Belzēja u. c.; red. J. Baldunčiks. 5. izd. [Cēsis : Design & Printing Services, 200-]. 1234 lpp. ISBN 9984-98301-3.

New Passport : English-Latvian learner's dictionary = Angļu-latviešu mācību vārdnīca. Red. Ieva Tarvida; vārdnīcas latviešu daļu izstrādājušas Maija Treilona (A-L), Rasma Mozere (M—Z); Aigara Truhina vāka dizains. Jauns, papild. izd. Rīga : Zvaigzne ABC, [2009]. 679 lpp. : il. ISBN 978-9984-36-914-3.

Strongina, Ieva. *Angļu-latviešu vārdnīca jaunāko klašu skolēniem*. Red. Sintija Buhanovska; Jutas Tironas il. Rīga : Zvaigzne ABC, 2008. 175, [1] lpp. : krās. il., tab. ISBN 978-9984-40-475-2.

Angļu-latviešu vārdnīca : ap 85 000 šķirkļu un 175 000 tulk. leksikas vienību = English-Latvian dictionary. Sast. Dzintra Kalniņa, Edgars Kičigins, Kristīne Kvēle-Kvāle u. c. Rīga : Avots, 2007. 1241 lpp. ISBN 978-9984-757-57.

Angļu-latviešu vārdnīca : ap 10 000 vārdu = English-Latvian dictionary : approx 10 000 entries. Sast. Dzintra Kalniņa. Rīga : Avots, 2006. 637, [1] lpp. ISBN 9984-757-81-1.

Angļu vārdi, kurus jau zinām : vārdn. : 4500 [vārdu]. Sast. Harijs Kalniņš; red. Ženija Indāne. Rīga : Avots, 2006. 508, [2] lpp. ISBN 9984-800-08-3.

Krūmiņa, Ilze. *Grūtīte vārdi angļu valodā*. Red. Jānis Līmežs. Rīga : Avots, 2005. 288 lpp. ISBN 9984-757-73-0.

Angļu-latviešu vārdnīca : ap 70 000 tulkotu leksikas vienību = English-Latvian dictionary : approx. 70 000 transl. lexical items. Sast. Z. Belzēja, I. Birzvalka, L. Jurka u. c. 4. izlab. un papild. izd. Rīga : Jāņa sēta, [2004]. 1234 lpp. ISBN 9984-709-68-X.

Angļu-latviešu vārdnīca = Dictionary English-Latvian. Sast. Dzintra Kalniņa. Rīga : Avots, 2004. 679 lpp. ISBN 9984-757-42-0.

Angļu-latviešu, latviešu-angļu vārdnīca : 85 000 vārdu. Sast. Dz. Kalniņa. Rīga : Avots, 2003. 1084 lpp. ISBN 9984-700-90-9.

Angļu-latviešu, latviešu-angļu vārdnīca : ap 22 000 vārdu = English-Latvian, Latvian-English dictionary : approx. 22 000 entries. Sast. Dz. Kalniņa. Rīga : Avots, 2003. 655 lpp. : tab. ISBN 9984-7009-4-1.

Palīgā! : angļu-latviešu minivārdnīca : 1., 2., 3. līmenis. Sast. Ilze Auziņa; red. Maija Brēde, Aija Ozoliņa. Rīga : LVAVP, 2003. 120 lpp. ISBN 9984-680-91-6.

Angļu-latviešu vārdnīca : ap 45 000 vārdu = English-Latvian dictionary : approx. 45 000 entries. Sast. Z. Belzēja, I. Birzvalka, L. Jurka u. c.; red. Irēna Birzvalka. Rīga : Jāņa sēta, [2002]. 1324 lpp. ISBN 9984-9470-1-7.

Angļu-latviešu vārdnīca : ap 40 000 vārdu = English-Latvian dictionary : approx. 40 000 entries. Sast. Ārija Grabe, Dzintra Kalniņa, Arvīds Purviņš. Rīga : Avots, 2002. 863 lpp. ISBN 9984-700-40-2.

Angļu-latviešu vārdnīca : ap 6000 vārdu. Sast. D. Kalniņa. Rīga : Avots, 2002. 527 lpp. ISBN 9984-700-37-2.

Mozere, Rasma, Millere, Austra. *Angļu-latviešu, latviešu-angļu vārdnīca* = English-Latvian, Latvian-English dictionary. Red. Ieva Tarvida, Baiba Jansone. Rīga : Zvaigzne ABC, 2002. 464 lpp. ISBN 9984-17-962-1.

Password : angļu-latviešu mācību vārdnīca = English-Latvian learner's dictionary. Red. Ieva Tarvida; latviešu val. tulk. : Maija Treilona, Rasma Mozere. Jauns, papild. izd. Rīga : Zvaigzne ABC, 2002. 992 lpp. ISBN 9984-22-075-3.

Angļu-latviešu vārdnīca : ap 10 000 vārdu = English-Latvian dictionary : approx. 10 000 entries. Sast. Dz. Kalniņa. Rīga : Avots, 2001. 638, [1] lpp. ISBN 9984-700-25-9.

Angļu-latviešu vārdnīca : ap 45 000 vārdu = English-Latvian dictionary : approx. 45 000 entries. Sast. Z. Belzēja, I. Birzvalka, L. Jurka u. c.; red. Irēna Birzvalka. Rīga : Jāņa sēta, 2000. 1324 lpp. ISBN 9984-94701-7.

Angļu-latviešu, latviešu-angļu vārdnīca : 5.–12. kl. 5. izd. Sast. G. Martinsone, A. Millere, N. Sīle. Rīga : Zvaigzne ABC, [2000]. 187, [3] lpp. ISBN 5-405-01102-9.

Angļu-latviešu, latviešu-angļu vārdnīca : 5.–12. kl. Sast. G. Martinsone, A. Millere, N. Sīle. 5. izd. Rīga : Zvaigzne ABC, [1999]. 187, [3] lpp. ISBN 5-405-01102-9.

Raškevičs, Jānis, Sosāre, Maija, Dekunova, Aija. *Angļu-latviešu vārdnīca* = English-Latvian Dictionary. Rīga : Ekonomisko attiecību inst., 1997. 558 lpp. ISBN 9984-520-04-8.

Angļu-latviešu vārdnīca : ap 9000 vārdu = English-Latvian Dictionary : approx. 9000 entries. Rīga : Avots, 1997. 590 lpp. ISBN 5-401-01012-5.

Angļu-latviešu vārdnīca : ap 45 000 vārdu = English-Latvian dictionary : approx. 45 000 entries. Sast. Z. Belzēja, I. Birzvalka, L. Jurka u. c. 3. papild. izd. Rīga : Jāņa sēta, 1997. 1324 lpp. ISBN 9984-07-046-8.

Angļu-latviešu vārdnīca : ap 45 000 vārdu = English-Latvian Dictionary. Sast. Z. Belzēja, I. Birzvalka, L. Jurka u. c. 2. papild. izd. Rīga : Jāņa sēta, 1996. 1324 lpp. ISBN 9984-508-98-6.

Angļu-latviešu, latviešu-angļu vārdnīca : 5.–12. kl. Sast. : G. Martinsone, A. Millere, N. Sīle. 4. izd. Rīga : Zvaigzne ABC, 1996. 187, [3] lpp. ISBN 5-405-01102-9.

Password : English dictionary of Latvian = *Password* : angļu-latviešu vārdn. ar skaidrojumiem un piemēriem. Vārdn. latviešu daļu izstrādājušas: Maija Treilona (A–L), Rasma Mozere (M–Z). Rīga : Zvaigzne ABC, 1996. 822 lpp. ISBN 9984-04-385-1.

Angļu-latviešu vārdnīca : ap 45 000 vārdu = English-Latvian Dictionary. Sast. Z. Belzēja, I. Birzvalka, L. Jurka u. c. Rīga : Jāņa sēta, 1995. 1324 lpp. ISBN 9984-508-65-X.

Birzvalka, I. *Angļu-latviešu vārdnīca* : ap 8000 vārdu. 3. pārstr. izd. **Sosāre, M.** *Latviešu-angļu vārdnīca* : ap 8000 vārdu. 4. pārstr. izd. Rīga : Avots, [1994]. 212, [2] + 164, [2] lpp. Katram darbam sava titlp., dalītā paginācija. ISBN 5-401-00818-X.

Birzvalka, I. *English-Latvian Dictionary* = *Angļu-latviešu vārdnīca* : ap 8000 vārdu. **Sosāre, M.** *Latviešu-angļu vārdnīca* = *Latvian-English Dictionary* : ap 8000 vārdu. [Rīga] : Latvijas Zinību biedrība, 1993. 360 lpp. Katram darbam sava titlp.; paginācija kopēja. ISBN 5-7973-0081-8.

Raškevičs, J., Sosāre, M. *Angļu-latviešu vārdnīca* = English-Latvian Dictionary : ap 22 000 šķirkļu. Rīga : Livonija-5, 1993. 558 lpp. ISBN 5-9984-520-00-5.

Angļu-latviešu, latviešu-angļu vārdnīca : 5.–12. kl. Sast. G. Martinsone, A. Millere, N. Sīle. 3. izd. Rīga : Zvaigzne, 1992. 187, [3] lpp. ISBN 5-405-01102-9.

Franču-latviešu

Franču-latviešu vārdnīca : ap 10 000 vārdu = Dictionnaire Français-Letton : environ 10 000 mots. Sast. Jānis Joņevs; red. I. Čerņevska. Rīga : Avots, 2005. 473, [1] lpp. ISBN 9984-757-34-X.

Franču-latviešu vārdnīca : ap 6000 vārdu. Sast. Vita Liniņa. Rīga : Avots, 2005. 509, [1] lpp. ISBN 9984-757-58-7.

Franču-latviešu vārdnīca : ap 15 000 vārdu = Dictionnaire français-letton : environ 15 000 mots. Sast. Luīze Šternberga. [2. izd.]. Rīga : Avots, 2005. 473 lpp. : tab. ISBN 9984-7576-3-3.

Franču-latviešu, latviešu-franču vārdnīca : ap 22 000 vārdu = Dictionnaire français-letton, letton-français : environ 22 000 mots. Sast. Jānis Joņevs; red. Inese Ritenberga. Rīga : Avots, 2005. 653 lpp. ISBN 9984-757-54-4.

Franču-latviešu vārdnīca : apmēram 45 000 šķirkļu = Dictionnaire français-letton : environ 45 000 entrées. Red. Irēna Auziņa; tulk.: Andrejs Bankavs, Helēna Kalve, Astra Skrābane, Valda Zelča; red. : Baiba Apine, Pēteris Brūders, Inta Geile u. c. Rīga : Zvaigzne ABC : Hachette Livre, [2002]. XII, 1427 lpp. ISBN 9984-22-136-9.

Franču-latviešu vārdnīca : ap 15 000 vārdu = Dictionnaire français-letton : environ 15 000 mots. Sast. Luīze Šternberga. Rīga : Avots, 2000. 473 lpp. ISBN 5-401-01082-6.

Franču-latviešu vārdnīca : ap 23 000 vārdu = Dictionnaire français-letton : 23 000 mots environ. Franču val. konsult. Jean Marc Sulcs; latviešu val. konsult.: Inese Gagaine-Kagaine, Kristīne Lauriņa, Anna Mutore. Rīga : Sniegš, 1998. 525, [2] lpp. ISBN 9984-92240-6.

Igaņu-latviešu

Igaņu-latviešu vārdnīca : ap 9000 vārdu = Eesti-läti sõnaraamat : umbes 9000 sõna. Sast. Dace Kļava. Rīga : Avots, 2002. 350, [1] lpp. ISBN 9984-7006-2-3.

Itāļu-latviešu

Meiere, Dace. *Itāļu-latviešu vārdnīca* : ap 14 000 šķirkļu, 70 000 tulkojumu = Italiano-lettone dizionario : circa 14 000 lemmi, 70 000 traduzioni. Atb. red. Anna Pavlovskā; red. Dens Dimiņš. Rīga : Jumava, 2007. 628 lpp. ISBN 978-9984-38-289-0.

Itāliešu-latviešu vārdnīca = Vocabolario italiano-lettone : 35 000 vārdu. Sast. Katrīna Bernarde; zin. red. Raimonds Trūps. Rīga : Avots, 2004. 598 lpp. ISBN 9984-757-24-2.

Itāliešu-latviešu, latviešu-itāliešu kabatas vārdnīca = Vocabolario tascabile italiano-lettone, lettone-italiano. Sast. Pjetro Umberto Dini; red. Indra Andersone. Rīga : Avots, 2004. 631 lpp. ISBN 9984-7573-3-1.

Krievu-angļu

Русско-английский словарь : около 10 000 слов = Russian-English dictionary : approx. 10 000 entries. Sast. Harijs Kalniņš; red. Elita Roze. Rīga : Avots, 2010. 637, [1] c. : il., tabl. ISBN 978-9984-859-10-1.

Krievu-latviešu

Krievu-latviešu, latviešu-krievu vārdnīca : ap 73 000 vārdu. Sast. Brigita Ceplīte, Anna Darbiņa, Harijs Kalniņš, Dina Nātiņa; red. Ilze Čerņevska; vāka aut. Juris Karčevskis. Rīga : Avots, 2008. 1086 lpp. : tab. ISBN 978-9984-800-34-9.

Krievu-latviešu vārdnīca : 2 sēj. : ap 84 000 šķirkļu, 1. sēj. A–O = Русско-латышский словарь : [в 2-х т.] : около 84 000 слов. Rīga : Avots, 2006. 1107, [4] lpp.faksimilzd. (Rīga : LVI, 1959). ISBN 9984-757-99-4.

Krievu-latviešu vārdnīca : 2 sēj. : ap 84 000 šķirkļu, 2. sēj. П–Я = Русско-латышский словарь : [в 2-х т.] : около 84 000 слов. Rīga : Avots, 2006. 1056, [3] lpp.faksimilzd. (Rīga : LVI, 1959). ISBN 9984-757-99-4.

Krievu-latviešu vārdnīca : [ap 30 000 pamatvārdu] = Словарь русско-латышский : [около 30 000 заглавных слов]. Sast. Harijs Kalniņš. Rīga : Avots, 2006. 810 lpp. ISBN 9984-7577-2-2.

Lopatins, Vladimirs, Lopatina, Ludmila. *Русско-латышский толковый словарь* : papildināta ar latviešu-krievu vārdnīcu : vairāk par 70 000 vārdu un izteicienu. Tulk. I. Ozoliņa, I. Zuicena, L. Oldere. Rīga : Zvaigzne ABC, 2005. 1246 lpp. ISBN 9984-22-734-0.

Krievu-latviešu vārdnīca : ap 6000 vārdu. Sast. M. Antone. Rīga : Avots, 2004. 509, [1] lpp. ISBN 9984-757-31-5.

Krievu-latviešu vārdnīca : ap 38 000 vārdu = Русско-латышский словарь : около 38 000 слов. Sast. A. Darbiņa; ģeogr. nos. sarakstu sast. O. Bušs. Rīga : Avots, 2004. 36 lpp. ISBN 998757-04-8.

Русско-латышский, латышско-русский словарь : около 22 000 слов = Krievu-latviešu, latviešu-krievu vārdnīca : ap 22 000 vārdu. Sast. H. Kalniņš; red. I. Čerņevska. Rīga : Avots, 2004. 655 lpp. ISBN 9984-757-23-4.

Слово 3 : krievu-latviešu mācību vārdn. Sast. Elvīra Isajeva; red. Gunta Silakalne. Rīga : Zvaigzne ABC, 2004. 80 lpp. ISBN 9984-36-384-8.

Krievu-latviešu, latviešu-krievu mācību vārdnīca = Русско-латышский, латышско-русский учебный словарь. Sast. I. Zuicena, M. Žitareva, O. Burkevica, V. Pužule; red. O. Burkevica, V. Pužule. Rīga : Zvaigzne ABC, 2003. 688 lpp. ISBN 9984-22-181-4.

Palīgā! : krievu-latviešu minivārdn. Sast. Ilze Auziņa; red.: Tatjana Liguta, Aija Ozoliņa. Rīga : LVA VP, 2003. 132 lpp. ISBN 9984-680-70-3.

Krievu-latviešu vārdnīca : ap 11 000 vārdu = Русско-латышский словарь : около 11 000 слов. Sast. Toms Mārtiņš Millers. Rīga : Avots, 2002. 636, [3] lpp. ISBN 9984-7005-3-4.

Слово 2 : krievu-latviešu mācību vārdn. Sast. Gaļina Pitkeviča, Elvīra Isajeva, Natālija Trofimova, Aija Šmeisa; red. Veronika Pužule, Gunta Silakalne. Rīga : Zvaigzne ABC, 2002. 79 lpp. ISBN 9984-227-39-1.

Русско-латышский карманный словарь. Сост. И. Зуйцена, М. Житарева, В. Пужуле. Rīga : Zvaigzne ABC, 2002. 759 c. ISBN 9984-22-637-9.

Слово 1 : krievu-latviešu mācību vārdn. Sast. Gaļina Pitkeviča, Elvīra Isajeva, Natālija Trofimova, Aija Šmeisa; red. Veronika Pužule, Gunta Silakalne. Rīgā : Zvaigzne ABC, 2001. 8 c. ISBN 9984-22-287-X.

Krievu-latviešu vārdnīca : ap 40 000 vārdu = Русско-латышский словарь : около 40 000 слов. Sast. A. Darbiņa, A. Gūtmanis, O. Loginova u. c. Rīga : Avots, 1997. 580, [2] lpp. ISBN 5-401-01016-8.

Krievu-latviešu vārdnīca : ap 10 000 vārdu. Sast. A. Gavers. Rīga : Avots, 1997. 783 lpp. ISBN 5-401-01018-4.

[Laņņkova, K.] *Русско-латышский словарь наиболее употребительных 1200 русских и 2500 латышских слов*. Rīga : [b. i.], 1994. 48 c.

Gūtmanis, A. *Krievu-latviešu vārdnīca* : ap 9000 vārdu = Русско-латышский словарь. 2. izd. Rīga : [b. i.], 1992. 255 lpp.

Latīņu-latviešu

Latīņu-latviešu vārdnīca : mācību līdz. Sast. A. Gavrilovs. Rīga : Zvaigzne, 1994. 519 lpp. ISBN 5-405-00913-X.

Latviešu-angļu

Latviešu-angļu vārdnīca = Latvian-English dictionary : ap 50 000 šķirkļu un 150 000 tulkotu leksikas vienību. Sast. Dzintra Kalniņa; red. Dace Morica. 2. pārstrād. un papild. izd. Rīga : Avots, 2010. 910 lpp. ISBN 978-9984-859-07-1 (ies.).

Latviešu-angļu vārdnīca : ap 35 000 vārdu = Latvian-English dictionary. Sast. Dzintra Kalniņa; red. Dace Morica. Rīga : Avots, 2008. 708 lpp. : tab. ISBN 978-9984-800-32-5.

Latviešu-angļu vārdnīca : ap 10 000 vārdu = Latvian-English dictionary : approx 10 000 entries. Sast. Dzintra Kalniņa. Rīga : Avots, 2006. 635, [1] lpp. ISBN 9984-7578-0-3.

Latviešu-angļu, angļu-latviešu vārdnīca : ap 25 000 vārdu = Dictionary Latvian-English, English-Latvian : approx. 25 000 entries. Sast. Dzintra Kalniņa. [Rīga] : Avots, 2005. 543 lpp. ISBN 9984-7005-7-7.

Veisbergs, Andrejs. *Jaunā latviešu-angļu vārdnīca* : aptuveni 62 000 šķirkļu = The New Latvian-English Dictionary. Red. Ieva Tarvida. [2. papild. izd.] Rīga : Zvaigzne ABC, 2005. 920 lpp. ISBN 9984-36-667-7.

Palīgā! : latviešu-angļu minivārdnīca : 1., 2., 3. līmenis. Sast. Ilze Auziņa, Rasma Mozere; red. Maija Brēde, Aija Ozoliņa. Rīga : LVA VP, 2003. 118 lpp. ISBN 9984-680-87-8.

Latviešu-angļu vārdnīca : ap 6000 vārdu. Sast. D. Kalniņa. Rīga : Avots, 2002. 509, [1] lpp. ISBN 9984-7007-3-9.

Latviešu-angļu vārdnīca : ap 45 000 vārdu = Latvian-English dictionary : approx. 45 000 entries. Sast. Dz. Kalniņa. Rīga : Avots, 2002. 975 lpp. : tab. ISBN 9984-7005-2-6.

Latviešu-angļu, angļu-latviešu vārdnīca : ap 25 000 vārdu = Latvian-English, English-Latvian dictionary : approx. 25 000 entries. Sast. Dzintra Kalniņa. Rīga : Avots, 2002. 543 lpp. ISBN 9984-7005-7-7.

Jaunā latviešu-angļu vārdnīca : aptuveni 60 000 pamatšķirkļu un frāžu = The new Latvian-English dictionary. Sast. Guntis Brumelis, Māra Graustiņa, Ināra Jakubone u. c.; Andreja Veisberga red. Rīga : Ekonomisko attiecību inst., 2001. 850, [1] lpp. ISBN 9984-94950-8.

Millere, Austra, Mozere, Rasma. *Latviešu-angļu kabatas vārdnīca* = Latvian-English pocket dictionary : ap 6000 šķirkļu. Red. Marija Freiberga. *English-Latvian pocket dictionary* = Angļu-latviešu kabatas vārdnīca : ap 6000 šķirkļu. Red. Ieva Tarvida. Rīga : Zvaigzne ABC, [2001]. 630 lpp. ISBN 9984-17-195-7.

Jaunā latviešu-angļu vārdnīca = The new Latvian-English dictionary : aptuveni 60 000 pamatšķirkļu un frāžu. Sast. Guntis Brumelis, Māra Graustiņa, Ināra Jakubone u. c.; Andreja Veisberga red. Rīga : Ekonomisko attiecību inst., 2000. 850, [1] lpp. ISBN 9984-520-08-0.

Latviešu-angļu vārdnīca : ap 10 000 vārdu = Latvian-English dictionary : approx. 10 000 entries. Sast. Dz. Kalniņa. Rīga : Avots, 2001. 635, [1] lpp. ISBN 9984-7002-7-5.

Latviešu-angļu vārdnīca : ap 22 000 vārdu. Sast. D. Kalniņa. Rīga : Avots, 2000. 709 lpp. ISBN 5-401-01099-0.

Latviešu-angļu, angļu-latviešu vārdnīca : ap 20 000 vārdu = Latvian-English, English-Latvian dictionary : approx. 20 000 entries; *Angļu-latviešu, latviešu-angļu vārdnīca* : ap 20 000 vārdu = English-Latvian, Latvian-English dictionary : approx. 20 000 entries. Sast. Dz. Kalniņa. Rīga : Avots, 1999. 223, [1], 255 lpp. ISBN 5-401-01013-5.

Latviešu-angļu vārdnīca : ap 42 000 vārdu : 2 sēj., 2. sēj. N–Ž = Latvian-English dictionary : approx. 42 000 entries : in 2 vol. Sast. Dz. Kalniņa; I. Dušeles vāks. Rīga : Avots, 1999. 552 lpp. : tab. ISBN 5-401-01056-7.

Latviešu-angļu vārdnīca = Latvian-English dictionary : 19 000 vārdu. Atb. par izd. A. Mukāns; red. E. Voitekūne. Rīga : Lanateks, 1998. 292 lpp. ISBN 9984-64-100-3.

Latviešu-angļu vārdnīca : ap 42 000 vārdu : 2 sēj., 1. sēj. A–M. = Latvian-English dictionary : approx. 42 000 entries : in 2 vol. Sast. Dz. Kalniņa. Rīga : Avots, 1998. 430 lpp. ISBN 5-401-01056-7.

Latviešu-angļu vārdnīca : ap 9000 vārdu = Latvian-English dictionary : approx. 9000 entries. Sast. Dz. Kalniņa. Rīga : Avots, 1997. 575, [1] lpp. ISBN 5-401-01011-7.

Latviešu-angļu vārdnīca : aptuveni 33 000 vārdu = Latvian-English dictionary : approx. 33 000 entries. Andreja Veisberga red.; sast. Andrejs Veisbergs, Anita Načisčione; konsult.: Dace Baltiņa, Tālis Laizāns, Andrejs Līcis u. c. Rīga : Ekonomisko attiecību inst., 1997. 756, [2] lpp. ISBN 9984-520-03-X.

Latviešu-angļu, angļu-latviešu vārdnīca : ap 20 000 vārdu = Latvian-English, English-Latvian dictionary : approx. 20 000 entries. Sast. Dz. Kalniņa. Rīga : Avots, 1997. 224, 255 lpp.(dal. pag.). ISBN 5-401-01013-5.

Turkina, E. *Latviešu-angļu vārdnīca* : ap 30 000 vārdu = Latvian-English dictionary : approx. 30 000 entries. Rīga : Avots, 1996. 623 lpp. ISBN 5-401-01002-8.

Turkina, E. *Latviešu-angļu vārdnīca* : Ap 30 000 vārdu = Latvian-English dictionary : approx. 30 000 entries. Rīga : Avots, [1995]. 622, [1] lpp. ISBN 5-401-01002-8.

Sosāre, M., Birzvalka, I. *Latviešu-angļu vārdnīca* : Angļu-latviešu vārdnīca : ap 8000 vārdu = English-latvian dictionary. 4. pārstr. izd. Rīga : Avots, 1994. 212 lpp., 164 lpp. Grām. ar 2 titlp. Lasāma no sākuma un beigām. ISBN 5-401-00818-x.

Sosāre, M. *Latviešu-angļu vārdnīca* : 7000 vārdu = Latvian-English Dictionary : 7000 entries. Rīga : Vārds, 1993. 456 lpp.

Veisbergs, A. *Latviešu-angļu, angļu-latviešu VILTUS DRAUGU vārdnīca* = Latvian-English, English-Latvian Dictionary of FALSE FRIENDS. Rīga : SI, 1993. 51 lpp.

Latviešu-dāņu

Latviešu-dāņu, dāņu-latviešu vārdnīca = Lettisk-dansk, dansk-lettisk ordbog. Karstens Lomholts, Rute Lediņa, Dainuvīte Guļevska u. c. Rīga : Zvaigzne ABC, [2008]. 512 lpp. : tab. ISBN 978-9934-0-0260-1.

Lomholts, Karstens, Lediņa, Rute. *Latviešu-dāņu, dāņu-latviešu vārdnīca* = Lettisk-dansk, dansk-lettisk ordbog. 8. iespied. Rīga : Norden AB, 2006. 512 lpp. ISBN 9984-7130-3-2.

Lomholts, Karstens, Lediņa, Rute. *Latviešu-dāņu, dāņu-latviešu vārdnīca* = Lettisk-dansk, dansk-lettisk ordbog. 7. iesp. Rīga : Norden AB, 2003. 512 lpp. ISBN 9984-7130-3-2.

Lomholts, Karstens, Lediņa, Rute. *Latviešu-dāņu, dāņu-latviešu vārdnīca* = Lettisk-dansk, dansk-lettisk ordbog. Red. Raita Saleniece. 6. iesp. Rīga : Norden AB, 2002. 512 lpp. ISBN 9984-7130-3-2.

Lomholts, Karstens, Lediņa, Rute. *Latviešu-dāņu, dāņu-latviešu vārdnīca* = Lettisk-dansk dansk-lettisk ordbog. 5. iesp. Rīga : Norden AB, 2001. 512 lpp. ISBN 9984-7130-3-2.

Lomholts, Karstens, Lediņa, Rute. *Latviešu-dāņu, dāņu-latviešu vārdnīca* = Lettisk-dansk, dansk-lettisk ordbog. Red. Raita Saleniece. 4. iesp. Rīga : Norden AB, 1999. 512 lpp. ISBN 9984-9019-9-8.

Lomholts, Karstens, Lediņa, Rute. *Latviešu-dāņu, dāņu-latviešu vārdnīca* = Lettisk-dansk, dansk-lettisk ordbog. Red. Raita Saleniece. 3. iesp. Rīga : Norden, [1998.] 512 lpp. ISBN 9984-9019-9-8.

Lomholts, Karstens, Lediņa, Rute. *Latviešu-dāņu, dāņu-latviešu vārdnīca* = Lettisk-dansk, dansk-lettisk ordbog. Red. Raita Saleniece. 2. iesp. Rīga : Norden, 1997. 12 lpp. ISBN 9984-9019-9-8.

Lomholts, Karstens. *Latviešu-dāņu viltus draugu vārdnīca* = False friends lumske ligheder lettisk-dansk. Red. Raita Saleniece. Rīga : Norden, 1997. 174, [1] lpp. ISBN 9984-9081-3-5.

Lomholts, Karstens, Lediņa, Rute. *Latviešu-dāņu, dāņu-latviešu vārdnīca* = Lettisk-dansk, dansk-lettisk ordbog. Red. Raita Saleniece. Rīga : Norden, 1995. 512 lpp. ISBN 9984-9019-9-8.

Latviešu-franču

Latviešu-franču vārdnīca : ap 6000 vārdu. Sast. Vita Liniņa. Rīga : Avots, 2005. 510 lpp. ISBN 9984-757-55-2.

Latviešu-franču mācību vārdnīca = Dictionnaire élémentaire d'apprentissage Letton-Français. Sast. Anna Filipova. Rīga : Avots, 2002. 687 lpp. ISBN 9984-700-75-5.

Latviešu-franču vārdnīca : ap 10 000 vārdu = Dictionnaire letton-français : environ 10 000 mots. Red. Gunita Aizstraute. Rīga : Avots, 2002. 709, [1] lpp. ISBN 9984-7000-2-X.

Latviešu-franču vārdnīca : ap 20 000 vārdu = Dictionnaire letton-français : environ 20 000 mots. Sast. Luīze Šternberga. [Rīga] : Avots, 1998. 550 lpp. ISBN 5-401-01048-6.

Latviešu-ido

Latviešu-ido vārdnīca = Vortaro latvo-ido. Sast. Mirdza Kļava. Rīga : Aut. izd., 2001. 144 lpp.

Latviešu-japāņu

Krūmiņa, Brigita Baiba. *Latviešu-japāņu vārdnīca*. Red. Guna Eglīte. Rīga : Zvaigzne ABC, 2000. 210 lpp. ISBN 9984174735.

Latviešu-krievu

Latviešu-krievu mācību vārdnīca = Латышско-русский учебный словарь. Sast. I. Zuicena, M. Žitareva, O. Burkevica; red. O. Burkevica. Rīga : Zvaigzne ABC, [2006]. 303 lpp. ISBN 9984-374-70-X.

Latviešu-krievu vārdnīca : ap 30 000 vārdu = Латышско-русский словарь : около 30 000 слов. Sast. Harijs Kalniņš. Rīga : Avots, 2006. 668, [3] lpp. ISBN 9984-7578-7-0.

Latviešu-krievu vārdnīca : ap 6000 vārdu. Sast. Dz. Kalniņa. Rīga : Avots, 2005. 509 lpp. ISBN 9984-757-52-8.

Latviešu-krievu kabatas vārdnīca. Sast. I. Zuicena, M. Žitareva, O. Burkevica. Rīga : Zvaigzne ABC, 2002. 624 lpp. ISBN 9984-226-38-7.

Palīgā! : latviešu-krievu minivārdn. sast. Ilze Auziņa; red. Tatjana Liguta, Aija Ozoliņa. Rīga : LVAVP, 2002. 136 lpp. ISBN 9984-680-69-X.

Latviešu-krievu vārdnīca : ap 10 000 vārdu = Латышско-русский словарь : около 10 000 слов. Sast. B. Ceplīte. Rīga : Avots, 1998. 731, [1] lpp. ISBN 5-401-01037-0.

Latviešu-krievu, krievu-latviešu vārdnīca : ap 20 000 vārdu = Латышско-русский, русско-латышский словарь : около 20 000 слов. Sast. A. Plēsuma, J. Slavinska. Rīga : Avots, 1997. 313, 261 lpp. Grām. ar 2 titl., dalītā paginācija; lasāma no sākuma un beigām. ISBN 5-401-01017-6.

Latviešu-krievu vārdnīca = Латышско-русский словарь : 2 sēj. : ap 53 000 vārdu, 1. sēj. A-M. Sast. S. Bažanova, M. Beitiņa, B. Ceplīte u. c. [Rīga] : Univers, [1996]. 699 lpp. ISBN 9984-91620-0.

Latviešu-krievu vārdnīca = Латышско-русский словарь : 2 sēj. : ap 53 000 vārdu, 2. sēj. N-Ž. Sast. M. Beitiņa, A. Darbiņa, F. Marcinkevičs u. c. Rīga : Avots, 1996. 714 lpp. ISBN 9984-91620-0.

Magelis, Leons. *Latviešu-krievu vārdnīca* : (2000 vārdu) = Латышско-русский словарь : (2000 слов). Rīga : Jumava, 1996. 450, [3] lpp. ISBN 9984-506-94-0.

Latviešu-krievu vārdnīca = Латышско-русский словарь; Русско-латышский словарь = Krievu-latviešu vārdnīca. Sast. A. Plēsuma, J. Slavinska. Rīga : Avots, 1994. 320, 268 lpp. Grām. ar 2 titl., lasāma no sākuma un beigām. ISBN 5-401-00428-1.

Latviešu-krievu vārdnīca = Латышско-русский словарь; Русско-латышский словарь = Krievu-latviešu vārdnīca. sast. A. Plēsuma, E. Slavinska. Rīga : Avots, 1993. 320, 268 lpp. Grām. ar divām titl., lasāma no abām pusēm. Titl. nepareizi: J.[!] Slavinska. ISBN 5-401-00428-1.

Gūtmanis, A. *Latviešu-krievu vārdnīca* = Латышско-русский словарь : ap 7500 vārdu. 2. izd. Rīga : Liesma, [1992]. 271 lpp.

Latviešu-norvēģu

Dannemarks, Nilss, Bērugs, Rihards, Kačevska, Ilze. *Latviešu-norvēģu, norvēģu-latviešu vārdnīca* = Latvisk-norsk, norsk-latvisk ordbok. Red. un papild. Raita Saleniece, Dainuvīte Guļevska; tulk. Sandra Kaupuža, Ināra Lāce, Kristīne Gurtaja u. c.; Snorres Karkonena-Svensona lab. Rīga : Zvaigzne ABC, [2008]. 693 lpp. ISBN 978-9934-0-0291-5.

Dannemarks, Nilss, Rihards, Bērugs, Kačevska, Ilze. *Latviešu-norvēģu, norvēģu-latviešu vārdnīca* = Latvisk-norsk, norsk-latvisk ordbok. 4. iesp. Rīga : Norden AB, 2004. 693 lpp. ISBN 9984-7130-2-4.

Dannemarks, Nils, Bērugs, Rihards, Kačevska, Ilze. *Latviešu-norvēģu, norvēģu-latviešu vārdnīca* : Latvisk-norsk, norsk-latvisk ordbok. Red. Raita Saleniece, Dainuvīte Guļevska. 2. iesp. Rīga : Norden AB, 2001. 693 lpp. ISBN 9984-7130-0-8.

Dannemarks, Nils, Bērugs, Rihards, Kačevska, Ilze. *Latviešu-norvēģu, norvēģu-latviešu vārdnīca* = Latvisk-norsk, norsk-latvisk ordbok. Red.: Raita Saleniece, Dainuvīte Guļevska. Rīga : Norden, 1998. 693 lpp. ISBN 9984-9019-4-7.

Latviešu-poļu

Latviešu-poļu vārdnīca : ap 8000 vārdus = Słownik łotewsko-polski : około 8000 haseł. Sast. Irēna Birzvalka. Rīga : Avots, 2005. 581 lpp. ISBN 9984-7004-1-0.

Paršuta, Juzefa. *Latviešu-poļu vārdnīca* : ap 12 000 vārdus = Słownik łotewsko-polski : około 12 000 haseł. **Birzvalka, Irēna.** *Poļu-latviešu vārdnīca* : ap 9000 vārdus = Słownik polsko-łotewski : około 9000 haseł. Red. Janīna Danusēviča, Lidija Golubeca. Rīga : Jumava, 1999. 745, 405 lpp. Grām. ar 2 titl., lasāma no sākuma un beigām. ISBN 9984-05-174-9.

Latviešu-somu

Latviešu-somu, somu-latviešu vārdnīca = Latvia-suomi, suomi-latvia sanakirja. Marja Pajula, Iveta Vanhanena, Jeļena Samcova u. c. Rīga : Zvaigzne ABC, [2008]. 560 lpp. : tab. ISBN 978-9934-0-0261-8.

Pajula, Marja, Vanhanena, Iveta, Samcova, Jeļena. *Latviešu-somu, somu-latviešu vārdnīca* = Latvia-suomi-latvia-sanakirja. Red. Raita Saleniece. 5. iesp. Rīga : Norden AB, 2005. 560 lpp. ISBN 9984-7130-1-6.

Pajula, Marja, Vanhanena, Iveta, Samcova, Jeļena. *Latviešu-somu, somu-latviešu vārdnīca* = Latvia-suomi-latvia-sanakirja. Red. Raita Saleniece. 4. iesp. Rīga : Norden AB, 2002. 560 lpp. ISBN 9984-7130-1-6.

Pajula, Marja, Vanhanena, Iveta, Samcova, Jeļena. *Latviešu-somu, somu-latviešu vārdnīca* = Latvia-suomi-latvia-sanakirja. red. Raita Saleniece. 3. iesp. Rīga : Norden AB, 2001. 560 lpp. ISBN 9984-713-01-6.

Pajula, Marja, Vanhanena, Iveta, Samcova, Jeļena. *Latviešu-somu, somu-latviešu vārdnīca* = Latvia-suomi-latvia-sanakirja. Red. Raita Saleniece. 2. iesp. Rīga : Norden, [1998.]. 560 lpp. ISBN 9984-90810-0.

Pajula, Marja, Vanhanena, Iveta, Samcova, Jeļena. *Latviešu-somu, somu-latviešu vārdnīca* = Latvia-suomi-latvia-sanakirja. red. Raita Saleniece. Rīga : Norden AB, 1997. 560 lpp. ISBN 9984-90810-0.

Latviešu-spāņu

Restberga-Zalta, Mirdza. *Latviešu-spāņu vārdnīca* : ap 50 000 vārdus = Diccionario letón-español : aprox. 50 000 palabras. [B. v.] : Aut. izd., 2006. 715 lpp. ISBN 9984-8001-3-X.

Latviešu-vācu

Latviešu-vācu vārdnīca : ap 10 000 vārdus = Lettisch-Deutsches Wörterbuch : etwa 10 000 Stichwörter. sast. Larisa Vjaterē; red. Inese Ritenberga. Rīga : Avots, 2008. 639 lpp. ISBN 978-9984-800-40-0.

Latviešu-vācu vārdnīca = Lettisch-Deutsches Wörterbuch : ap 50 000 šķirkļvārdus. Sast. Valdis Bisenieks; red. Maija Tiltiņa; Ilgoņa Riņķa vāka dizains. Rīga : Atēna, 2007. 1367 lpp. ISBN 9984-34-263-4.

Latviešu-vācu vārdnīca : ap 6000 vārdus. Sast. I. Andersone. Rīga : Avots, 2003. 509, [1] lpp. ISBN 9984-700-85-2.

Latviešu-vācu, vācu-latviešu vārdnīca : ap 25 000 vārdus = Wörterbuch Lettisch-Deutsch, Deutsch-Lettisch : etwa 25 000 Stichwörter. Sast. Larisa Vjaterē. Rīga : Avots, 2002. 575 lpp. ISBN 9984-7006-5-8.

Latviešu-vācu vārdnīca : ap 50 000 vārdus = Lettisch-Deutsches Wörterbuch : etwa 50 000 Stichwörter. Sast. Daina Burve, Ilze Kļaviņa, Ineta Saliņa u. c.. Rīga : Avots, 2001. 1013 lpp. ISBN 9984-700-18-6.

Latviešu-vācu vārdnīca : ap 11 000 vārdus = Wörterbuch Lettisch-Deutsch : etwa 11 000 Stichwörter. Sast. L. Vjaterē. Rīga : Avots, 2001. 735, [1] lpp. ISBN 9984-7004-3-7.

Fennel, Trevor G. *Fürecker's dictionary: a concordance* : Fīreķera vārdnīca: vārdus rādītājs. 1 : A–M. Rīga : Latvijas Akadēmiskā bibliotēka, 2000. 325 lpp. ISBN 9984-538-42-7.

Fennel, Trevor G. *Fürecker's dictionary: a concordance* : Fīreķera vārdnīca: vārdus rādītājs. 2 : N–Ž. Rīga : Latvijas Akadēmiskā bibliotēka, 2000. 325 lpp. ISBN 9984-538-42-7.

Latviešu-vācu, vācu-latviešu vārdnīca = Deutsch-lettisches, lettisch-deutsches Wörterbuch : ap 20 000 vārdus. Sast. Larisa Vjaterē. Rīga : Avots, 2000. 563 lpp. ISBN 5-401-01085-0.

Smiltēna, Mudīte, Veinerte, Biruta. *Latviešu-vācu vārdnīca* : ap 18 000 pamatvārdus = Lettisch-deutsches Wörterbuch : etwa 18 000 Stichwörter. Rīga : Jumava, 2000. 640 lpp. ISBN 9984-05-315-6.

Latviešu-vācu vārdnīca : ap 33 000 vārdus = Lettisch-deutsches Wörterbuch. Sast. : V. Bisenieks, K. Granta, K. Karpova u. c. 2. izd. Rīga : Avots, [1999]. 870 lpp. ISBN 5-401-01047-8.

Latviešu-vācu vārdnīca = Lettisch-deutsches Wörterbuch : ap 7000 vārdus. Sast. Larisa Vjaterē. Rīga : Avots, 1998. 511, [1] lpp. ISBN 5-401-01039-7.

Latviešu-vācu vārdnīca : ap 33 000 vārdus. Sast. : V. Bisenieks, K. Granta, K. Karpova u. c.; V. Bisenieka un I. Niseloviča red. Pārstr. 2. izd. Aizpute : Harro von Hirschheydt, 1994. 890 lpp.

Latviešu-zviedru

Latviešu-zviedru, zviedru-latviešu vārdnīca = Lettisk-svensk, svensk-llettisk ordbok. Ineta Balode, Maija Grīnberga, Ilze Kačevska u. c.; red. Raita Saleniece. Pārstr. un papild. izd., 2. iesp. Rīga : Zvaigzne ABC, 2008. 1095 lpp. ISBN 978-9934-0-0252-6.

Latviešu-zviedru, zviedru-latviešu vārdnīca = Lettisk-svensk, svensk-llettisk ordbok. Ineta Balode, Maija Grīnberga, Ilze Kačevska, Austrā Krēslīņa; red. Raita Saleniece, Ilze Kačevska. Pārstr. un papild. izd. Rīga : Norden AB, 2004. 1095 lpp. ISBN 9984-713-16-4.

Kačevska, Ilze, Balode, Ineta, Grīnberga, Maija. *Latviešu-zviedru, zviedru-latviešu vārdnīca* = Lettisk-svensk, svensk-lettisk ordbok. Red. Raita Saleniece. 4. iesp. Rīga : Norden AB, 2002. 542 lpp. ISBN 9984-7130-7-5.

Sanika, Erika. *Lettisk-svensk ordbok* : ca 30 000 uppslagsord inkl. 7500 affärs och juridiska termer = Latviešu-zviedru vārdnīca : ap 30 000 vārdu, t. sk. 7500 komercijas un juridiskie termini. [Rīga] : Göteborg, 1999. 339 lpp. ISBN 9984-19-115-X.

Kačevska, Ilze, Balode, Ineta, Grīnberga, Maija. *Latviešu-zviedru, zviedru-latviešu vārdnīca* = Lettisk-svensk, svensk-lettisk ordbok. Red. Raita Saleniece. [2. izd.] Rīga : Norden, 1998. 542 lpp. ISBN 9984-90198-X.

Kačevska, Ilze, Balode, Ineta, Grīnberga, Maija. *Latviešu-zviedru, zviedru-latviešu vārdnīca* = Lettisk-svensk, svensk-lettisk ordbok. red. Raita Saleniece. Rīga : Norden, 1996. 542 lpp. ISBN 9984-9019-8-X.

Krastiņa, Mirdza. *Lettisk-svensk ordbok* : ap 22 000 vārdu. Rīga; Stokholma : Zinātne : Memento, 1996. 375 lpp. ISBN 5-7966-1153-4.

Lībiešu-latviešu

Lībiešu-latviešu-lībiešu vārdnīca = Līvokīel-letkīel-līvokīel sonārūntoz. Sast. Valts Ernštreits. Rīga : [b. i.], 1999. 109 lpp. ISBN 9984-9345-2-7.

Lietuviešu-latviešu

Lietuviešu-latviešu vārdnīca = Lietuvių-Latvių kalbos žodynas: ap 60 000 vārdu. J. Balkevičs, L. Balode, A. Bojāte u. c.; Atb. red. Alberts Sarkanis. 2., pārstr. izd. Rīga : Zinātne, 1995. 656 lpp. ISBN 5-7966-1110-0.

Poļu-latviešu

Poļu-latviešu vārdnīca : ap 8000 vārdu = Słownik polsko-łotewski : około 8000 haseł. sast. I. Birzvalka. Rīga : Avots, 2002. 713, [3] lpp. ISBN 9984-700-08-09.

Spāņu-latviešu

Spāņu-latviešu vārdnīca = Diccionario español-letón. Sast. Lilita Leodanska; red. Ruta Puriņa. Rīga : Avots, 2004. 682 lpp. ISBN 9984-757-17-X.

Vācu-latviešu

Depkin, Liborius. *Lettisches Wörterbuch*. The original manuscript transcribed and annotated by Trevor, G. Fennell. Vol. 5, (Addenda I): Errata. Nachricht. Appendices A–C. Rīga : Latvijas Akadēmiskā bibliotēka, 2009. VIII, 344 lpp. ISBN 978-9984-844-03-9.

Depkin, Liborius. *Lettisches Wörterbuch*. The original manuscript transcribed and annotated by Trevor, G. Fennell. Vol. 4, (Pp. 1440–1911) S, W–Z. Rīga : Latvijas Akadēmiskā bibliotēka, 2008. VIII, 282 lpp. ISBN 978-9984-844-00-8.

Vācu-latviešu vārdnīca : ap 10 000 vārdu = Deutsch-lettisches Wörterbuch : etwa 10 000 Stichwörter. Sast. Larisa Vjaterē; red. Inese Ritenberga. Rīga : Avots, 2008. 639 lpp. ISBN 978-9984-800-46-2.

Depkin, Liborius. *Lettisches Wörterbuch*. The original manuscript transcribed and annotated by Trevor, G. Fennell. Vol. 3, (Pp. 1011–1439) P, R, T–U. Rīga : Latvijas Akadēmiskā bibliotēka, 2007. VIII, 246 lpp. ISBN 9984-538-93-8.

Vācu-latviešu, latviešu-vācu vārdnīca : 92 000 vārdu. Sast. Larisa Vjaterē, Indra Andersone; red. Inese Ritenberga. Rīga : Avots, 2007. 1455 lpp. : tab. ISBN 978-9984-800-27-1.

Depkin, Liborius. *Lettisches Wörterbuch*. The original manuscript transcribed and annotated by Trevor, G. Fennell. Vol. 2, (Pp. 575–1010) KA–N. Rīga : Latvijas Akadēmiskā bibliotēka, 2006. VIII, 251 lpp. ISBN 9984-538-87-7.

Vācu-latviešu vārdnīca : ap 3200 vārdu = Wörterbuch deutsch-lettisch. Sast. Larisa Vjaterē; red. Lonija Duka. Rīga : Avots, 2006. 959 lpp. ISBN 9984-800-03-2.

Depkin, Liborius. *Lettisches Wörterbuch*. The original manuscript transcribed and annotated by Trevor, G. Fennell. Vol. 1, the Vortrab and Pp. 1–570 of the Lettisches Wörterbuch A–KA + O and Q. Rīga : Latvijas Akadēmiskā bibliotēka, 2005. 325 lpp. ISBN 9984538-73-7.

Vācu-latviešu, latviešu-vācu vārdnīca : ap 22 000 vārdu = Deutsch-Lettisches, Lettisch-Deutsches Wörterbuch : etwa 22 000 Stichwörter. Sast. Larisa Vjaterē. Rīga : Avots, 2005. 655 lpp. ISBN 9984-7575-0-1.

Vācu-latviešu vārdnīca : ap 11 000 vārdu = Wörterbuch Deutsch-Lettisch : etwa 11 000 Stichwörter. Sast. L. Vjaterē. Rīga : Avots, 2004. 694 lpp. ISBN 9984-7571-6-1.

Vācu-latviešu vārdnīca : ap 75 000 vārdu = Deutsch-Lettisches Wörterbuch. Sast. Indra Andersone, Larisa Vjaterē. Rīga : Avots, 2004. 887 lpp. ISBN 9984-757-00-5.

Vahere, Valija. *Vācu-latviešu, latviešu-vācu mācību vārdnīca* = Deutsch-Lettisch, Lettisch-Deutsch Wörterbuch. Red. Inese Miesniece. Rīga : Zvaigzne ABC, [2004]. 304 lpp. ISBN 9984-227-89-8.

Vācu-latviešu vārdnīca : ap 6000 vārdu. Sast. I. Andersone. Rīga : Avots, 2003. 512 lpp. ISBN 9984-757-02-1.

Vācu-latviešu vārdnīca : ap 42 000 vārdu = Deutsch-Lettisches Wörterbuch : etwa 42 000 Stichwörter. Sast. Larisa Vjaterē. Rīga : Avots, 2002. 1134 lpp. ISBN 9984-7003-6-4.

Kühn, Peter. *Mein Schulwörterbuch* = Vācu-latviešu skaidrojošā vārdnīca skolēniem. Rīga : Zvaigzne ABC, 1999. X, 444 lpp. : il. ISBN 9984-17-292-9.

Wörterbuch Deutsch-Lettisch, Lettisch-Deutsch = Vācu-latviešu, latviešu-vācu vārdnīca : skolēniem. Sast. Ksenija Karpova. 7. izd. Rīga : Zvaigzne ABC, 1998. 222, [2] lpp. ISBN 5-405-01434-6

Granta, K., Pampe, E. *Vācu-latviešu vārdnīca* : ap 52 000 vārdu = Deutsch-Lettisches Wörterbuch : etwa 52 000 Stichwörter. Papild. K. Sējēja. 3., pārstr. un papild. izd. Rīga : Avots, 1996. 746 lpp. ISBN 5-401-00995-x.

Vācu-latviešu vārdnīca : ap 7000 vārdus = Deutsch-lettisches Wörterbuch : etwa 7000 Stichwörter. Sast. L. Vjaterē. Rīga : Avots, [1996]. 517, [1] lpp. ISBN 5-401-00999-2.

Wörterbuch Deutsch-Lettisch, Lettisch-Deutsch = Vācu-latviešu, latviešu-vācu vārdnīca. Sast. Ksenija Karpova. 6. izd. Rīga : Zvaigzne ABC, 1996. 222, [2] lpp. 1. izd. 1979. ISBN 5405014346.

Wörterbuch deutsch-lettisch, lettisch-deutsch = Vācu-latviešu, latviešu-vācu vārdnīca. Sast. Ksenija Karpova; red. Inese Miesniece. 5. izd. Rīga : Zvaigzne ABC, 1995. 222, [2] lpp. ISBN 5-405-01434-6.

Wörterbuch deutsch-lettisch, lettisch-deutsch = Vācu-latviešu, latviešu-vācu vārdnīca. Sast. Ksenija Karpova; red. Inese Miesniece. 4. izd. [Rīga] : Zvaigzne ABC, [1994]. 222, [2] lpp. ISBN 5-405-01434-6.

Vācu-latviešu, latviešu-vācu vārdnīca = Wörterbuch Deutsch-Lettisch, Lettisch-Deutsch. Sast. K. Karpova. 3. izd. Rīga : Zvaigzne, 1993. 222, [2] lpp. ISBN 5-405-001104-5.

Zviedru-latviešu

Zviedru-latviešu vārdnīca : ap 10 000 vārdus = Svensk-lettisk ordbok : ca 10 000 ord. Sast. Maira Krūma; red. Ženija Indāne. Rīga : Avots, 2008. 637, [1] lpp. : tab. ISBN 978-9984-800-35-6.

Elsberga, Solveiga, Lediņa, Rute. *Zviedru-latviešu vārdnīca* = Svensk-lettisk ordbok : ap 20 000 vārdus. Rīga : Jāņa sēta : Norstedts, 1995. 383 lpp. ISBN 9984-508-02-1.

Krastiņa, Mirdza. *Svensk-Lettisk Ordbok* = Zviedru-latviešu vārdnīca. Sast. un red. Mirdza Krastiņa; zviedru tekstu pārbaud. Eva Olovsson. Rīga : Memento Latvija, 1992. 451 lpp. ISBN 91-87114-04-6.

2.2. Speciālās vārdnīcas

2.2.1. Attēlu vārdnīcas

Latviešu-krievu ilustrētā vārdnīca ar krievu-latviešu vārdu rādītāju = Латышско-русский иллюстрированный словарь с русско-латышским указателем. Sast. Ieva Zuicena, Marina Žitāreva, Oļesja Burkevica; red. Oļesja Burkevica. Rīga : Zvaigzne ABC, 2010. 480 lpp., [16] lpp. krās. il. : il., tab. ISBN 978-9984-36-004-1.

Bilžu vārdnīca : angļu-latviešu : info uzlīmes. No angļu val. tulk. Sintija Buhanovska; il. Sūzana Hačinsone. Rīga : Zvaigzne ABC, 2007. [32] lpp. : krās. il. + piel. 4 lp. uzlīmes. ISBN 978-9984-40-292-5.

Langs, Jaceks. *Angļu-latviešu ilustrētā vārdnīca*. Rīga : Zvaigzne ABC, 2007. 127 lpp. ISBN 978-9984-40-351-9.

Angļu-latviešu vārdnīca bildēs : lieliem un maziem. Tulk. Marika Taube. Rīga : Zvaigzne ABC, 2006. 360 lpp. : krās. il. ISBN 9984377164.

Franču-latviešu vārdnīca bildēs : lieliem un maziem. Tulk. Marika Taube. Rīga : Zvaigzne ABC, 2006. 360 lpp. ISBN 9984-37-714-8.

Itāļu-latviešu vārdnīca bildēs : lieliem un maziem. Tulk. Marika Taube. Rīga : Zvaigzne ABC, 2006. 360 lpp. ISBN 9984-37-713-X.

Pilarczyk, Małgorzata. *Žirnītis* : Ilustrētā angļu-latviešu vārdnīca. Tulk. Sandra Rutmane; red. Dace Lāže. Rīga : Egmont Latvija, [2006]. 32 lpp. : krās. il. ISBN 9984-09-694-7.

Spāņu-latviešu vārdnīca bildēs : lieliem un maziem. Tulk. Marika Taube. Rīga : Zvaigzne ABC, 2006. 360 lpp. ISBN 9984-37-715-6.

Vācu-latviešu vārdnīca bildēs : lieliem un maziem. Tulk. Marika Taube. Rīga : Zvaigzne ABC, 2006. 360 lpp. : krās. il. ISBN 9984-37-712-1.

Латышский язык : иллюстрированный словарь для начинающих : примеры 3300 слов : краткий курс грамматики. Sast. Harijs Kalniņš. [Rīga] : Avots, 2006. 318 c. : ил., табл. ISBN 9984-757-88-9.

Angļu valoda : ilustrētā vārdnīca iesācējiem: piemēri, 3300 šķirklju, īss gramatikas kurss. Sast. Dzintra Kalniņa; red. Ruta Puriņa; il. Maija Linde. Rīga : Avots, 2005. 310 lpp. ISBN 9984-757-38-2.

O'Loosy, Burt, Wolf, Matt. *Do you speak English?* : ilustrēta angļu-latviešu vārdn. : apmēram 1500 angļu vārdus. Tulk. Ieva Tarvida; red. Marija Freiberga. Rīga : Zvaigzne ABC, 2004. 186, [4] lpp. : krās. il. ISBN 9984-360-64-4.

Ilustrētā angļu valodas vārdnīca : 18 7000 definīciju šķirklju, 4500 il. Tulk. I. Bērziņa; red. D. Strelēvica. London : Oxford; Rīga : Dorling Kindersley : Oxford University Press : Zvaigzne ABC, 2000. 008 lpp. : krās. il., tab., kart. ISBN 9984174468 (ies.)

Orvels, Džozefs. *1351 angļu vārds maziem un lieliem*. Tulk. Dace Meiere. Rīga : Zvaigzne ABC, 2000. 159 lpp. : il. ISBN 9984-17-732-7.

Picture dictionary = Vārdnīca attēlos : 1200 visbiežāk lietotie angļu vārdi, to izruna un nozīme. Sast.: Eindrēla Vilksa, Kolins Kings; pārstr. Zāra Vederberna; red. Nikola Hola; tulk. V. Birnbauma; il. Kolins Kings. Rīga : Zvaigzne ABC, 1995. 95, [1] lpp. : krās. il. ISBN 5-405-01576-8.

2.2.2. Īpašvārdu vārdnīcas

Vecvagars, M. (Māris). *Sengrieķu-latviešu īpašvārdu vārdnīca* : vairāk nekā 11.000 šķirklju. Noform. M. Vecvagars. 2. papild. izd. Rīga : Filozofijas un socioloģijas institūts, 2008. 508, [5] lpp. : il., faks., kartes; ISBN 978-9984-624-49-5.

Vecvagars, M. (Māris). *Sengrieķu-latviešu īpašvārdu vārdnīca* : vairāk nekā 11 000 šķirklju. Noform. M. Vecvagars. Rīga : Filozofijas un socioloģijas institūts, 2007. 504, [7] lpp. : il. ISBN 978-9984-624-49-5.

Vecvagars, M. *Sengrieķu-latviešu īpašvārdu vārdnīca* : vairāk nekā 11 000 šķirkļu. Noform. M. Vecvagars. 2. d. Rīga : Filozofijas un socioloģijas institūts, 2006. 276, [1] lpp. ISBN 9984-624-35-8.

Vecvagars, M. *Sengrieķu-latviešu īpašvārdu vārdnīca*. Noform. M. Vecvagars. 3. d. Latvijas vēstures antīkie un bizantiskie avoti. Rīga : Filozofijas un socioloģijas institūts, 2005. 84, [1] lpp. : il. ISBN 9984-91525-5.

Vecvagars, M., Ķemere, I. *Sengrieķu-latviešu īpašvārdu vārdnīca* : vairāk kā 11 000 šķirkļi. Latviešu teksta red. O. Bušs; noform. M. Vecvagars. 1. d. 2. izd. labots un papild. Rīga : Filozofijas un socioloģijas institūts, 2004. 169 lpp. : il., kartes. ISBN 9984-91526-3.

Vecvagars, M., Ķemere, I. *Sengrieķu-latviešu īpašvārdu vārdnīca* : vairāk kā 11 000 šķirkļi. Filozofijas un socioloģijas institūts. Latviešu teksta red. O. Bušs; noform. M. Vecvagars. 1. d. Rīga : Filozofijas un socioloģijas institūts, 2003. 159 lpp. : il., k. ISBN 9984-91526-3.

2.2.3. Pareizrūnas vārdnīca

Angļu valodas izrunas vārdnīca : ap 55 000 vārdu = English pronouncing dictionary. Sast. Dzintra Kalniņa; red. Elita Roze. Rīga : Avots, 2007. 669 lpp. ISBN 978-9984-800-202.

2.2.4. Tematiskās vārdnīcas

Angļu-latviešu

Angļu-latviešu necenzētās leksikas skaidrojošā vārdnīca : ap 12 000 vārdu un skaidrojumu. Sast. Pēteris Bērziņš. Rīga : Avots, 2003. 426, [5] lpp. ISBN 9984-757-12-9.

Biznesa leksikas skaidrojošā vārdnīca : angļu-latviešu, ap 2500 šķirkļu ar piemēriem = English-Latvian business dictionary. Sast. Arvīds Purviņš. Rīga : Avots, 2003. 527 lpp. ISBN 9984-757-03-X.

Angļu-latviešu skaidrojošā datorvārdnīca. Sast. Lidijs Leikuma, Skaidrīte Zariņa, Māris Ābeltiņš. Rīga : Jumava, 1998. 397, [1] lpp., 4 lpp.krās. il. : zīm., sh., tab. ISBN 9984-05-138-2.

Grieķu-latviešu

Hiršs, Ilmārs. *Jaunās Derības grieķu-latviešu valodas vārdnīca*. [Rīga] : Kristīgās vadības koledža, 2007. 86 lpp. : il., tab. ISBN 978-9984-39-182-3 (ies.)

Krievu-latviešu

Слово : krievu-latviešu mācību vārdnīca 6. klasei. Sast. Elvīra Isajeva, Gunta Silakalne; red. Veronika Pužule. Rīga : Zvaigzne ABC, 2009. 52 lpp. ISBN 978-9934-0-0611-1.

Krievu-latviešu vēstures vārdnīca : Русско-латышский исторический словарь. Atb. red. A. Ivanovs. Daugavpils : Daugavpils Pedagoģiskā universitāte, 1997. 93 lpp. ISBN 9984-540-82-0.

Latviešu-krievu

Liepa, Ā., Lauriņa, E. *Izvēlies vārdu* : latviešu-krievu tematiskā vārdnīca. Rīga : Latvijas Tautas skola, 2001. 320 lpp. : il., tab., kart. ISBN 9984-7180-1-8.

Latviešu-vācu

Latviešu-vācu enerģētikas un elektrotehnikas vārdnīca : aptuveni 19 700 vārdu = Lettisch-deutsches Wörterbuch Energetik und Elektrotechnik : etwa 19 700 Fachwörter. Sast. Kārlis Timmermanis u. c. Rīga : Latvenargo, 2003. 251 lpp.

Vācu-latviešu

Vides politika un vides tiesības = Umweltpolitik und Umweltrecht: vācu-latviešu : Salīdzinošs tiesību normu pārskats un vārdnīca ar svarīgāko jēdzienu skaidrojumu. Jirgens Cupejs, Ilze Kangro, Valters Lecs u. c.; red. Ilze Kangro, Dzintra Auziņa. Rīga : Mācību grāmata, 1998. 279 lpp. ISBN 9984-18-134-0.

2.2.5. Terminu vārdnīcas

Latviešu un latīņu

Rudzītis, Kristaps. *Terminologia medica* : latīņu-latviešu medicīnas terminu vārdnīca. Redkol. Ivars Strautiņš (vad.), Jānis Stradiņš, Pēteris Apinis, Andrejs Senkāns; galv. red. Andrejs Senkāns; med. red. Dzidra Karisa; red. Daina Freimantāle, Olga Saldone; tulk. Inese Barone, Dmitrijs Tomakins, Reinis Vilšķērsts, Sandra Zirne. 2003.–2005. g. pārstr. un papild. izd. Rīga : Nacionālais apgāds, 2005. 1359, [1] lpp. ISBN 9984-262-29-4.

Latviešu un angļu

Birznieks, Jānis. *Juridisko terminu vārdnīca* : latviešu-angļu, angļu-latviešu : [iekļauti 3200 lietojamie juridiskie termini]. Rīga : Multineo, 2009. 523 lpp. ISBN 978-993-480-490-8.

Daugavvanags, Aldis, Kļimoviča, Nadežda. *Angļu-latviešu juridisko terminu vārdnīca* : 40 000 terminu ar attiecīgajiem frazeoloģismiem un vārdkopām. Rīga : Avots, 2008. 509, [1] lpp. ISBN 978-9984-800-53-0.

Īsa angļu-latviešu, latviešu-angļu biomehānikas terminu vārdnīca : aptuveni 36 000 vārdu un vārdkopu = Consise English-Latvian, Latvian-English learner's dictionary of terms in biomechanics : approx 36 000 words and phrases. Sast. Bronislava Kalniņa, Irina Presņakova, Amandis Podiņš u. c.; Zin. red. Māris Baltiņš. Daugavpils : Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds "Saule", 2008. 235 lpp. ISBN 978-9984-14-398-9 (ies.)

Justs, Francis. *Militāro jēdzienu skaidrojošā vārdnīca ar pamatterminu tulkojumu angļu valodā* : 15 300 terminu un vārdkopu. Red. Dina Nātiņa, Elita Roze. Rīga : Avots, 2008. 1231 lpp. ISBN 978-9984-800-38-7.

Štrauhmane, Gunta. *English-Latvian, Latvian-English dictionary of biology* = Angļu-latviešu, latviešu-angļu-vārdnīca. Latvijas Universitāte; lit. red. Silvija Ernštreite; sagat. Juris Afremovičs. Rīga : Latvijas Universitāte, 2008. 298 lpp. ISBN 9984-772-09-8.

Īriste, Sandra, Medne, Linda, Skrupskis, Imants. *Latviešu-angļu tūrisma terminoloģijas vārdnīca*. [Jelgava] : Latvijas Lauksaimniecības universitāte, 2007. 138 lpp. : tab. ISBN 978-9984-784-24-3.

Meža nozares termini : Eiropas Savienības un citos starptautiskos tiesību aktos lietoto meža nozares terminu vārdnīca : angļu-latviešu-angļu = Forest sector terminology : glossary of forest sector terminology used in the European Union and other international legislation : English-Latvian-English. Rīga : Tulkošanas un terminoloģijas centrs : Madris, 2007. 151, [1] lpp. ISBN 978-9984-31-433-4.

Uzņēmējdarbības loģistikas terminu angļu-latviešu vārdnīca = English-Latvian glossary of business logistic terms. Sast. N. Sprancmanis, J. Merkurjevs, I. Matisone u. c.; no angļu val. tulk. I. Matisone, I. Blumfelde, L. Krieviņa u. c.; speciālās jomas red. N. Sprancmanis, J. Merkurjevs; red. Ieva Tarvida. Rīga : Zvaigzne ABC, 2007. 168 lpp. ISBN 978-9984-37-887-9.

Angļu-latviešu nodokļu terminu vārdnīca = English-Latvian tax dictionary. Rīgas Tehniskā universitāte. Inženierekonomikas fakultāte. Starptautisko ekonomisko sakaru un muitas institūts. I. Matisone (vad.), I. Blumfelde; red. A. Krastiņš, Ē. J. Niedrītis, K. Ketners. Rīga : RTU izd., 2006. 159 lpp. ISBN 9984-329-46-1.

Angļu-latviešu starptautiskās uzņēmējdarbības terminu vārdnīca : aptuveni 35 000 vārdu un izteiksmju = English-Latvian dictionary of international business : approx. 35 000 entries. Sast. Irēna Matisone, Irēna Blumfelde, Lauma Krieviņa u. c.; Irēnas Matisones un Irēnas Blumfeldes red. Rīga : Zvaigzne ABC, 2006. 703, [1] lpp. ISBN 9984-367-36-3.

Angļu-latviešu vārdnīca juridisko tekstu tulkotājiem. Sast. Oļģerts Eglītis. [B. v.] : Eglītis un Partneri, 2006. 54 lpp. ISBN 9984-390-22-5.

Grava, Sigurds. *Angļu-latviešu pilsētvides terminu vārdnīca* = English-Latvian dictionary of the urban environment. Rīga : Jāņa Rozes apgāds, 2006. 320 lpp. ISBN 9984-232-27-1.

Angļu-latviešu Eiropas Savienības terminu vārdnīca. Sagat. A. Švalkovska, S. Līce, J. Veckrācis, K. Liljeberga. Rīga : UNDP, 2004. 252 lpp. ISBN 9984-684-24-5.

Angļu-latviešu jūrniecības terminu vārdnīca. Sast. Marita Sausā; Zin. red. V. Skujiņa. Rīga : Latvijas Jūras akadēmija, 2003. 128 lpp. ISBN 9984-96543-0.

Elektroenerģētikas komerctermini : īsa skaidrojoša vārdn. ar terminu ekvivalentiem angļu val. Sast. K. Timmermanis, A. Zviedris, S. Jermuts u. c. Rīga : Latvennergo, 2003. 50 lpp.

Latviešu-angļu, angļu-latviešu juridisko terminu vārdnīca : ap 2300 termini. Red. Mārcis Apinis. Rīga : Kamene, 2002. 265 lpp. ISBN 9984-636-33-X.

Pētersons, Ronalds, Plinta, Enārs. *Angļu-latviešu tūrisma terminu skaidrojošā vārdnīca* : vairāk nekā 1600 terminu un terminoloģisku vārdkopu. Zin. red. Gundega Zelīte. Rīga : Daugava, 2002. 300 lpp. ISBN 9984-741-02-08.

Demogrāfisko terminu skaidrojošā vārdnīca : latviešu un angļu valodā = Explanatory Dictionary of Demographic Terminology. Pēteris Zvidriņa Zin. red.; sast. Atis Bērziņš, Mārtiņš Bergmanis, Ligita Ezera u. c. Rīga : Latvijas Universitāte, 2001. 129 lpp. ISBN 9984-661-75-X.

Latviešu-angļu robežsardzes terminoloģijas vārdnīca : ap 3000 terminu = Latvian-English border guard terminology dictionary : approx. 3000 terms. Sast. A. Čudars, G. Rīmane; Zin. red. V. P. Karnups. Rīga : Latvijas Republikas Valsts Robežsardzes Galvenā pārvalde : Latvijas Policijas akadēmijas Svešvalodu katedra, 2001. 136 lpp.

Latvijas Republikas Civillikuma terminu vārdnīca : latviešu-angļu, angļu latviešu = The Civil Law of Latvia – glossary of terms : Latvian-English, English-Latvian : māc. līdz. sabiedrisko un juridisko zinātņu stud. Rīga : Tulkošanas un terminoloģijas centrs, 2001. 109, [1] lpp. ISBN 9984-657-06-X.

Angļu-latviešu Eiropas Savienības primāro tiesību aktu terminu vārdnīca : ap 1700 terminu un jēdzienu = English-Latvian glossary of EU primary legislation terms. Rīga : Tulkošanas un terminoloģijas centrs, 2000. 126 lpp. ISBN 9984-657-04-3.

Angļu-latviešu lauksaimniecības terminu vārdnīca : ap 3800 terminu = English-Latvian glossary of agricultural terms. Rīga : Tulkošanas un terminoloģijas centrs, 2000. 238 lpp. ISBN 9984-657-03-5.

Ēku energoefektivitātes terminu vārdnīca : angļu-latviešu, latviešu-angļu. Rīga : Ekodoma, 2000. 27 lpp.

Latviešu-angļu, angļu-latviešu juridisko terminu vārdnīca : [ap 2300 juridisko terminu]. Rīga : Kamene, 2000. 265 lpp. ISBN 9984-636-33-X.

Vides zinības : angļu-latviešu skaidrojošā vārdn. : apm. 500 terminu. Andris Andrušaitis, Edgars Vimba, Guntis Eberhards u. c.; R. Ernšteina un R. Jūrmalieša red.; LR Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, LU Vides zinātnes un pārvaldības inst. LU Ekoloģiskais centrs. Rīga : N.I.M.S., 2000. 135 lpp. ISBN 9984-679-60-8.

Angļu-latviešu autoceļu terminu tehniskā vārdnīca : Technical dictionary of roads terms English-Latvian. Sagat. P. Dzenis, J. Smirnovs, A. Krēgers u. c. [Rīga] : b. i, 1999. 156 lpp. : zīm.

Killers, V. K. *Latviešu-angļu, angļu-latviešu ilustrētā būvniecības terminu vārdnīca*. Tulk. Juris Kaurāts. Rīga : Avots, 1999. 202 lpp. : il. ISBN 5-401-01058-3.

Latviešu-angļu lauksaimniecības terminu vārdnīca : aptuveni 5000 šķirķļu. Sast. Nora Kinna; red. Irēna Birzvalka. Rīga : Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts, 1999. 160 lpp. ISBN 9984-93505-1.

Angļu/amerikāņu-latviešu, latviešu-angļu/amerikāņu sauszemes karaspēku militāro terminu vārdnīca = English/American-Latvian, Latvian-English/American land forces military dictionary. Sast. Verners Šulcs, Andrejs Līcis. Rīga : Ekonomisko attiecību institūts, 1998. 382, [2] lpp. ISBN 9984-520-05-6.

Sociālās nodrošināšanas terminu skaidrojošā vārdnīca angļu un latviešu valodā : ap 1600 vārdi. Valentīnas Skujiņas zin. un terminol. red. Rīga : Kamene, 1998. 223 lpp. ISBN 9984-636-01-1.

Starptautiskās civilās aviācijas terminoloģija, terminu definīcijas un saīsinājumi = International civil aviation terminology, definitions and abbreviations : angļu-latviešu un latviešu-angļu valodā : aptuveni 3370 termini, 760 definīcijas un 870 saīsinājumi. Sast. Māris Ansons, Imants Viškers; red. Viktorija Gaile. Rīga : Latvijas Vēstnesis, 1998. 331, [1] lpp. ISBN 9984-92371-1.

Angļu-latviešu muitas terminu vārdnīca = English-Latvian customs dictionary : ap 12 000 vārdi. Rīgas Tehniskā universitāte. Inženierekonomikas fakultāte. Starptautisko ekonomisko sakaru un muitas institūts. LR Valsts ieņēmumu dienests. Muitas pārvalde; autorkol. I. Matisone (vad.), I. Blumfelde, L. Krieviņa u. c.; red. I. Blumfelde, I. Matisone. Rīga : Jāņa sēta, 1997. 236 lpp. ISBN 9984-07-053-8.

Blūma, Dainuvīte. *Pedagoģijas un metodikas leksikas minimums*: angļu-latviešu un latviešu-angļu valodā. Red. Maija Arāja. Rīga : Latvijas Universitāte, 1997. 128 lpp.

Ekonomisko terminu vārdnīca uzņēmējdarbībai : latviešu-angļu. Sast. darba gr. Normunda Grostiņa un Ata Pudula vad. Rīga : Ekonomisko reformu institūts, 1997. 111, [1] lpp.

Latviešu-angļu enerģētikas un elektrotehnikas vārdnīca : aptuv. 14 500 vārdi : Latvian-English power engineering dictionary. Sast. Adrians Dirveiks, Pēteris Saveljevs, Valentīna Skujiņa u. c.; red. Andrejs Zviedris. Rīga : Gandrs, 1997. 201 lpp. ISBN 9984-593-04-5.

Angļu-latviešu enerģētikas un elektrotehnikas vārdnīca : aptuveni 12 000 vārdi = English-Latvian power engineering dictionary : approx. 12 000 entries. Adrians Dirveiks, Pēteris Saveljevs, Ilgvars Staltmanis u. c.; red. Andrejs Zviedris. Rīga : Pētergailis, 1995. 143 lpp. ISBN 9984-504-38-7.

Grava, Sigurds. *Angļu-latviešu pilsētplānošanas vārdnīca* = English-Latvian dictionary of city planning. [B. v.] : Sigurds Grava, 1994/1996. 239 lpp.

Latviešu-angļu-latviešu juridisko terminu vārdnīca = A Dictionary of Legal Synonyms Latvian-English-Latvian. Red. Steisija O. Kondrela, Viljams K. Kondrels; tulk. Laine Skopiņa, Inguna Varslavāne, Lauris Liepa. Rīga; [Chicago] : Amer. Bar Assoc. : CEELI [Central and East European : Law Initiative], 1993. XV, 162, 175 lpp. ISBN 0-89707-866-7.

Blūma, Dainuvīte. *Pedagoģijas un metodikas leksikas minimums* : angļu-latviešu un latviešu-angļu valodā. LU. Pedagoģijas fakultāte. Svešvalodu mācīšanas metodikas katedra. Rīga : LU, 1992. 83 lpp.

Graustiņa, Māra. *Lauksaimnieks runā angļiski* : Īsa sarunu un terminu vārdnīca = Agriculturist's English. [S. l.] : Agroinformācija, [1992]. 151 lpp. : il.

Latviešu un franču

Ošleja, Irina. *Franču-latviešu ekonomikas terminu mazā vārdnīca*. Rīga : Zvaigzne ABC, 1998. 83, [1] lpp. ISBN 9984-04-904-3.

Latviešu un krievu

Dabaszinību vārdnīca skolēniem : latviešu-krievu, krievu-latviešu : bioloģija, ģeogrāfija = Латышско-русский, русско-латышский школьный словарь по природоведению : биология, география. Bioloģijas vārdn. sast. Mihails Pupiņš, Irina Ščemeļova, Artūrs Škute; ģeogrāfijas vārdn. sast. Irina Pavelko; red. Jana Taperte; Mihaila Pupiņa zīm. Rīga : Zvaigzne ABC, [2009]. 223 [1] lpp. : il. ISBN 978-9934-0-0458-2.

Latviešu-krievu vēstures terminu skaidrojošā vārdnīca skolēniem = Школьный латышско-русский толковый словарь исторических терминов. Sast. Tatjana Barteļe; red. Oļesja Burkevica. Rīga : Zvaigzne ABC, [2008]. 189, [1] lpp. ISBN 978-9984-37-759-9.

Физика : латышско-русский, русско-латышский словарь для школьников и студентов : терминология и формулы. Sast. Inna Januma-Beržinska; vāku noformējis Juris Karčevskis. Rīga : Avots, 2005. 661 c. ISBN 9984-7576-2-5.

Biznesa terminu skaidrojošā vārdnīca : latviešu-krievu, krievu-latviešu = Словарь бизнес терминов : латышско-русский, русско-латышский. M. Rurāne, M. Volodina. Rīga : Kamene, 2003. 333, [2] lpp. ISBN 9984-7580-8-7.

Sporta vārdnīca : latviešu-krievu = Спортивный словарь : русско-латышский. Sast. Uldis Švinks. Rīga : N.I.M.S., 2002. 183 lpp., 183 lpp. Grām. ar 2 titl., lasāma no sākuma un beigām. ISBN 9984-679-63-2.

Pavelko, Irina. *Ģeogrāfijas vārdnīca skolai* : latviešu-krievu, krievu-latviešu = Школьный географический словарь : латышско-русский, русско-латышский. Red. Grigorijs Smirins, Inese Liepiņa. Rīga : Zvaigzne ABC, 2001. 116, [1] lpp. ISBN 9984-17-755-6.

Militārās leksikas minimums : [latviešu-krievu, krievu-latviešu]. Sast. Uldis Švinks. 3. izd. Rīga : LVA VP, 2001 (Rīga : N.I.M.S.) 119 lpp. ISBN 9984-680-38-X.

Killers, V. K. *Latviešu-krievu, krievu-latviešu ilustrētā būvniecības terminu vārdnīca*. Tulk. Juris Kaurāts. Rīga : Avots, 2000. 98, [1] lpp. : il. ISBN 5-401-01086-9.

Krievu-latviešu politehniskā vārdnīca. Sast. A. Pastors, V. Radziņš, V. Šķēle u. c.; papild. V. Tupureine, A. Zīle, Ā. Grabe; red. J. Saveljeva, M. Ķirīte. 2. papild. un pārstr. izd. Rīga : Avots, 2000. 803 lpp. ISBN 5-401-01065-6.

Mājturības terminu latviešu-krievu vārdnīca. Sast. Helga Pokule, Irēna Timinska, Sandra Mosāne; red. Veronika Ruža; Daugavpils Pedagoģiskā universitāte. Darbmācības katedra. Daugavpils : Saule, 1999. 101 lpp. ISBN 9984-14-092-X.

Militārās leksikas minimums : latviešu-krievu, krievu-latviešu. Sast. Uldis Švinks]. 2. papild. izd. Rīga : [LVAVP], 1999. 59, 59 lpp. Grām. ar 2 titl., lasāma no sākuma un beigām. ISBN 9984-9344-4-6.

Pupiņš, Mihails, Škute, Artūrs. *Bioloģijas terminu vārdnīca* = Словарь биологических терминов. Red. Ilze Kindzule, Gunta Silakalne; Mihaila Pupiņa il. Rīga : Zvaigzne ABC, [1999]. 130, [2] lpp. : il. ISBN 9984-17-025-x.

Krievu-latviešu celtniecības terminu vārdnīca : aptuveni 41 000 krievu terminu. Sast. Tālvāldis Keivs; Zin. red. un terminoloģijas izstrādātāja Valentīna Skujiņa. Rīga : Kaiva, 1998. 896 lpp. ISBN 9984-19-005-6.

Krievu-latviešu dzelzceļa terminu vārdnīca : aptuveni 22 200 terminu = Русско-латышский словарь железнодорожных терминов. V. Skujiņas zinātniskajā un lit. red.; Valsts akciju sabiedrība „Latvijas dzelzceļš”. Rīga : Latvijas dzelzceļš, 1998. 442 lpp.

Jaunā autotehnisko terminu vārdnīca = Новый словарь автотехнических терминов : [12000 speciālie termini]. Sast. Gundars Liberts; Atb. red. Juris Kreicbergs. Rīga : Antiope, 1997. 477, [2] lpp. ISBN 9984-92330-4.

Vēstures terminu krievu-latviešu vārdnīca : Labots un pap. izdevums. [vairāk kā 3000 tērmini]. Sast. G. Barkovska, A. Ivanovs, A. Kupšāns u. c.; Zin. red. A. Ivanovs. Rīga : Mācību apgāds NT, 1997. 80 lpp. ISBN 9984-617-08-4.

Latviešu-krievu fizikas terminu vārdnīca. Sast. Valfrīds Paškevičs; Daugavpils Pedagoģiskā universitāte. Fizikas katedra. Daugavpils : Saule, 1996. 45 lpp. ISBN 9984-540-60-X.

Latviešu-krievu matemātisko terminu vārdnīca. Armada Gricāna sakārt.; Daugavpils Pedagoģiskā universitāte. Matemātiskās analīzes katedra. Daugavpils : Saule, 1996. 66 lpp. ISBN 9984-540-59-6.

Krievu-latviešu matemātisko terminu vārdnīca. Armada Gricāna sakārt. DPU. Matemātiskās analīzes katedra. Daugavpils : Saule, 1996. 63 lpp. ISBN 9984-540-79-0.

Latviešu-krievu un krievu-latviešu ģeoloģisko terminu vārdnīca. I. Danilāna, I. Gavenas sakārtojumā un redakcijā. Rīga : LU, 1995. 278 lpp.

Juridisko terminu vārdnīca : latviešu-krievu, krievu-latviešu : ap 20 000 terminu = Словарь юридических терминов : латышско-русский, русско-латышский : ок. 20 000 терминов. Sast. V. Birkavs, L. Birziņa, I. Indulēns u. c.; J. Vēbera visp. red. Rīga : Rasma, 1994. 487 lpp. ISBN 9984-90151-3.

Krievu-latviešu grāmatvedības terminu vārdnīca = Русско-латышский словарь бухгалтерских терминов. Rīga : AFS, 1994. 46, [1] c.

Практический русско-латышский словарь портовой тематики = Ostas terminu vārdnīca. Sagat. J. Oļeiņiks, M. Ķirīte. Ventspils : Ventspils Tirdzniecības osta, 1994. 95, [1] lpp.

Русско-латышский словарь бухгалтерских терминов = Krievu-latviešu grāmatvedības terminu vārdnīca. Rīga : AFS, 1994. 46 c.

Krievu-latviešu juridisko terminu vārdnīca = Русско-латышский словарь юридических терминов. [Red. J. Alfejeva]. Rīga : Alkor, 1993. 206 lpp.

Krievu-latviešu keramikas tehnoloģijas terminu vārdnīca. Rīgas Tehniskā universitāte; materiālu sagat. S. Lagzdīņa, G. Korte; Atb. red. V. Skujiņa. Rīga : RTU, 1993. 95 lpp.

Krievu-latviešu militārās leksikas vārdnīca. Sast. un priekšv. aut. F. Justs; zin. konsult. V. Skujiņa. Rīga : Junda, 1993. 119 lpp. ISBN 9984-01-002-2.

Krievu-latviešu stikla tehnoloģijas terminu vārdnīca. Rīgas Tehniskā universitāte; svešval. kat.; materiālu sagat. S. Lagzdīņa, G. Korte; Atb. red. V. Skujiņa. Rīga : RTU, 1993. 110 lpp.

Telekomunikāciju terminoloģijas krievu-latviešu vārdnīca. Lattelekom; sast. Baiba Burtnece, Jānis Lauva, Jāzeps Ločmelis, Agasijs Pakuls. Rīga, 1993. 194 lpp.

Dzelzceļa transportā lietojamo terminu latviešu-krievu vārdnīca : Латышко-русский словарь терминов, применяемых на железнодорожном транспорте. Sast. J. Vanags. Rīga : [Latvijas dzelzceļš], 1992. 55 lpp.

Skujiņa, V., Kvašīte, R. *Lietišķo teicienu vārdnīca* : palīgs lietvedības praksē = Словарь деловой фразеологии : пособие для перевода деловых текстов. Latvijas Zinātņu akadēmija. Valodas un literatūras institūts; Atb. red. V. Skujiņa. 2. izd. Rīga : Zinātne, 1992. 102 lpp. ISBN 5-7966-0713-8.

Tirdzniecības ekonomikas, organizācijas un pārvaldes terminu vārdnīca = Словарь терминов торговли: экономика, организация и управление. Sast. Vija Strazdiņa, Mārtiņš Vīksniņš. Rīga : Zinātne, 1992. 252, [2] lpp. ISBN 5-7966-0930-0.

Русско-латышский словарь бухгалтерских терминов : Krievu-latviešu grāmatvedības terminu vārdnīca. Rīga : Firma „AFS”, 1992. 46 lpp.

Русско-латышский словарь терминов энергетики = Krievu-latviešu enerģētikas terminu vārdnīca : (около 17 600 рус. терминов). Valsts uzņēmums „Latvenergo”. Latvijas Enerģētiķu un elektrotehniķu zinātniski tehniskā biedrība. LR MP Valsts valodas centrs; aut. kol. M. Andruss, V. Baumanis, A. Dirveiks u. c.; red. A. Zviedris. Rīga, 1992. 208, [1] c.

Īsa krievu-latviešu ražošanas terminu vārdnīca : Lauksaimniecības tehnika = Русско-латышский словарь-минимум производственных терминов : Сельскохозяйственная техника. sast. J. Pommers. Rīga : Zvaigzne, 1991. 64 lpp. ISBN 5-405-00345-X.

Krievu-latviešu dzelzceļu terminoloģijas vārdnīca = Русско-латышский словарь железнодорожной терминологии. Sast. J. Vanags. 3 daļas. Rīga, 1991. 241. lpp.

Latvijas putnu nosaukumi : Latvijas Zinātņu Akadēmijas Terminoloģijas komisijas 60. biļetens = Названия птиц Латвии : 60-й бюллетень терминологической комиссии Латвийской Академии наук. Sastādītājs Z. Spuris; atbildīgā redaktore V. Skujiņa. Rīga : Zinātne, 1991. 3, [2] lpp. ISBN 5-7966-0655-7.

Medicīnas termini : Latvijas Zinātņu Akadēmijas Terminoloģijas komisijas 62. biļetens = Медицинские термины : 62-й бюллетень терминологической комиссии Латвийской Академии наук. [Atbildīgā redaktore M. Ķirīte]. Rīga : Zinātne, 1991. 142, [1] lpp. 5-7966-0709-X.

Mēbeļrūpniecības terminu latviski krieviskā un krieviski latviskā vārdnīca. ZRA „Gauja”; Rīgas mēbeļu kombināts. LLA kokapstrādes katedra. LZA Valodas un literatūras institūts. Rīga : ZRA „Gauja”, 1991. 165 lpp.

Skujiņa, V., Kvašīte, R. *Lietišķo teicienu vārdnīca* : Palīgs lietvedības praksē. = Словарь деловой фразеологии : пособие для перевода деловых текстов. Latvijas Zinātņu akadēmija. Valodas un literatūras institūts. Rīga : Zinātne, 1991. 102 lpp. ISBN 5-7966-0713-8.

Latviešu un vācu

Vācu-latviešu būvniecības terminu vārdnīca : apmēram 18 000 terminu = Deutsch-lettisch Wörterbuch für Bauwesen : etwa 18 000 Fachbegriffe. Sast. Lilita Ozola, Raisa Sipoviča. Jelgava : LLU, 2004. V, 229, [2] lpp. : il. ISBN 978-9984-19-535-3.

Schaffert, Ingrid, Niedre, Laila. *Vācu-latviešu/latviešu-vācu juridiskā vārdnīca* = Rechtswörterbuch: Deutsch-Lettisch/Lettisch-Deutsch. 2., pārstr. un papild. izd. Rīga : Latvijas Universitāte, 2003. 521 lpp. ISBN 9984-7256-8-5.

Latviešu-vācu enerģētikas un elektrotehnikas vārdnīca : (aptuveni 19 700 v.) = Lettisch-deutsches Wörterbuch Energetik und Elektrotechnik : (etwa 19 700 Fachwörter). Sast. Kārlis Timmermanis u. c. Rīga : Latvenergo, 2003. 251 lpp.

Vācu-latviešu enerģētikas un elektrotehnikas vārdnīca : aptuveni 19 600 terminu = Deutsch-lettisches Wörterbuch Energetik und Elektrotechnik : etwa 19 600 Fachwörter. Sast. Kārlis Timmermanis u. c. Rīga : Preses nams, 2003. 250 lpp.

Latviešu-vācu robežsardzes terminoloģijas vārdnīca : ap 3000 terminu = Wörterbuch der Grenzschutzterminologie Lettisch-Deutsch : rund 3000 Fachbegriffe. Sast. Ivo Barševskis, Daiga Lāce; tulk. un zin. red. Daiga Lāce. Rīga : Latvijas Republikas Valsts Robežsardzes Galvenā pārvalde : Latvijas Policijas akadēmijas Svešvalodu katedra, 2002. 152 lpp. ISBN 9984-7251-0-3.

Schaffert, Ingrid, Niedre, Laila. *Latviešu-vācu juridiskā vārdnīca* = Rechtswörterbuch Deutsch-Lettisch. Lit. red. Lūcija Paegle. Rīga : Latvijas Universitāte, 2001. 286 lpp. ISBN 9984-7251-0-3.

Sipoviča, R. *Vācu-latviešu vārdnīca vides un ainavu aizsardzībā* = Deutsch-lettisches Wörterbuch Landschaftsplege/Umweltschutz: ap 6000 vārdi. Zin. red. A. Ziverts; Latvijas Lauksaimniecības universitāte. Valodu katedra. Jelgava : LLU, 1998. 146 lpp. ISBN 9984-596-11-7.

Ahenbahs, Jurgens. *Vācu-latviešu terminu skaidrojošā vārdnīca tirdzniecībai*. Prof. J. Beļčikova tulk. un redak. sagat.; Latvijas Tirdzn. un rūpniec. palāta. Rīga : LU, 1994. 35 lpp.

3. Daudzvalodu vārdnīcas

3.1. Vispārlietojamās leksikas vārdnīcas

3.1.1. Etimoloģijas vārdnīcas

Mānušs, Leksa. *Čigānu-latviešu-angļu etimoloģiskā vārdnīca* = Romano-lotfitko-anglītko etimoloģitko lavengīro līl = Romany-Latvian-English etymological dictionary : ap 4000 vārdi; **Neilands Jānis, Rudevičs Kārlis.** *Latviešu-čigānu vārdnīca* = Lotfitko-romano lavengīro līl = Latvian-Romany dictionary : ap 12 000 vārdi. Red. Rūta Augstkalne, Andris Vilsons. Rīga : Zvaigzne ABC, 1997. 351, [1] lpp. ISBN 9984-04-548-X.

3.1.2. Sarunvārdnīcas

Latgališu-latviešu-krīvu sarunu vuordineica = Latgaliešu-latviešu-krievu sarunvārdnīca = Латгальско-латышско-русский разговорник : vyss,kas gruomotā, -stypuokam tyltam ci koč laipai storp myusu meilajim i draugim Latvejā, Latgolā, Krīvejā, Sibīrī, cytur pasaulī... Sast. A. Andronovs, L. Leikuma; Krasnojarskys nūvoda regionaluo sabīdriskuo organizaceja „Latgališu kulturys centrs”, Latviešu volūdys apgivis valsts agentura (LVAVA). Ačynskys; Reiga : LVAVA; 2008. 175, [1] lpp. : tab. ISBN 978-9984-815-22-0.

Ceļu policista latviešu, krievu, angļu, vācu sarunvārdnīca = Латышско-русско-англо-немецкий разговорник для дорожных полицейских = Latvian-Russian-English-German phrasebook for traffic police officers = Lettisch-Russisch-Englisch-Deutsch Sprachführer des Verkehrspolizisten. Sast. Ivars Plūme, Edmunds Krasovskis, Valentīna Ivbulē; jurid. red. Artūrs Garonskis; krievu val. versija: Valentīna Ivbulē; angļu val. versija: Gaļina Afenko, Tatjana Antonova, Dzintra Ābola u. c.; vācu val. versija: Daiga Rožkalna, Aldona Anna Rubīna; latviešu un angļu val. red. Inga Lejiņa. Rīga : Latvijas Policijas akadēmija, 2007. 85 lpp.

Buns, Lotars, Kanča, Kornēlija, Smiltēna, Mudīte. *Jautā un atbildi četrās valodās* : vācu-latviešu-krievu-angļu sarunvārdnīca. Red. Alberts Ločmelis, Jeļena Šaitere, Silvija Drikāne. Rīga : Mācību grāmata, 2001. 154 lpp. ISBN 9984-18-080-8.

Latviešu-dāņu-norvēģu-zviedru-somu-krievu sarunvārdnīca : Lettisk-dansk-norsk-svensk-finsk-russisk parlor = Lettisk-dansk-norsk-svensk-finsk-russisk parlor = Parlor lettisk-dansk-norsk-svensk-finsk-rysk = Käyttösanasto Latvia-Tanska-Norja-Ruotsi-Suomi-Venäjā = Латышско-датско-норвежско-шведско-финско-русский разговорник. Ilze Kačevska, Kristians Upesbrants, Rihards Bērugs u. c.; red. Raita Saleniece. Rīga : Norden AB, 1999. 542, [1] lpp. ISBN 9984-93830-1.

Šuvcāne, Valda Marija. *Latviešu-lībiešu-angļu sarunvārdnīca* = Letkiel-līvōkiel-englīškiel rōksōnārontōz = Latvian-Livonian-English phrase book. Rīga : Līvu savienība „Līvōdīt”, 1999. 100, [1] lpp. ISBN 9984-93630-9.

3.1.3. Vispārīgās vārdnīcas

Bergmane, Ligita, Ziemeļe, Lauma. *Start the challenge* : mini dictionary for forms 3 and 4 : angļu-latviešu-krievu. Red. Ieva Tarvida. Rīga : Zvaigzne ABC, 2007. 168 lpp. : il. ISBN 9984-378-63-2.

Vārdnīca 7 valodās : angļu, latviešu, lietuviešu, vācu, franču, itāļu, spāņu biežāk lietotie vārdi un to izplatītākās nozīmes. Sast. Dzintra Kalniņa. Rīga : Avots, 2003. 93, [2] lpp. ISBN 9984-7570-1-3.

Liseka, Tamāra. *Mazā telefonvārdnīca* : 250 izteicienu un vārdu latviešu, angļu, vācu, itāliešu, krievu val. Rīga : Madris, 2001. 103 lpp. ISBN 9984-592-34-0.

Русско-латышско-литовско-эстонско-английский словарь = Latviešu-lietuviešu-igauņu-angļu-krievu vārdnīca = Lietuviu,-estu-angļu-rusų-latvių kalbų žodynas = Eesti-inglise-vene-lāti-leedu sõnaraamat = English-Russian-Latvian-Lithuanian-Estonian Dictionary. Сост.: Д. Авотынь, Б. Петере; ред. И. Саксе. Рига : Эндо, 1992. 174 с.

3.2. Speciālās vārdnīcas

3.2.1. Attēlu vārdnīcas

Angļu-latviešu-krievu bilžu vārdnīca = Словарь с картинками. Sagat. Eva Jansone, Tatjana Vitze; il. Adam Pescott. Rīga : Egmont Latvija, [2007]. 48 lpp. : krās. il. ISBN 9984-09-894-X; ISBN 9789984098944.

Mistikas un reliģijas jēdzieni : skaidrojošā vārdn. : ap 850 šķirkļu un 450 attēlu. Sast. Kārlis Riekstiņš. Rīga : Avots, 2006. 403, [1] lpp. ISBN 9984-7576-9-2.

Žizņevska, Tamāra. *Dabaszinību bilžu vārdnīca skolēniem* : latviešu-krievu-angļu-vācu valodā. Foto: A. Piterāns, D. Tjarve, A. Rudzīte u. c.; Eduarda Groševa dizains. Rīga : Zvaigzne ABC, [2006]. 56 lp. : krās. il. 9984-37-032-1.

Ilustrētā angļu-latviešu-krievu vārdnīca. Sast. Joanna Radecka; tulk. Irina Treskina; il. Andrijs Meļņikovs. Rīga : Zvaigzne ABC, 2005. 160 lpp. ISBN 9984-370-91-7.

Mana pirmā angļu-krievu-latviešu vārdnīca : 500 ilustrētu vārdu. Rīga : Egmont Latvija, [2003]. 61 lpp. : il. ISBN 9984-09-476-6.

5 valodu vizuālā vārdnīca : angļu-franču-vācu-latviešu-krievu. Tulk. Marika Taube (latv. val.) un Irina Treskina (krievu val.). Rīga : Zvaigzne ABC, 2003. 400 lpp. : il., ģīm. ISBN 9984-36-046-6.

Disney, Walt. *Runāsim angļiski!* : 1000 vārdu : ilustrēta vārdn., 6–13 gadi = Let's speak English! = Поговорим по-английски! : иллюстрированный словарь. Tekstu latviešu val. tulk. S. Rutmane, tekstu krievu val. tulk. V. Ļakiševa. Atkārt. izd. Rīga : Egmont Latvija, 2000. 111 lpp. : il. ISBN 9984-526-42-9.

Disney, Walt. *Runāsim angļiski!* = Let's speak English! = Поговорим по-английски! : ilustrēta vārdn. bērniem Walt Disney; tekstu latv. val. tulk. S. Rutmane, tekstu kr. val. tulk. V. Ļakiševa. Rīga : Egmont Latvija, 1995. 10 lpp. : il. ISBN 9984-526-42-9.

3.2.2. Tematiskās vārdnīcas

Aldersons, Jūlijs, Aldersone, Inga. *Svešvalodu izteicienu vārdnīca*. Eduarda Groševa vāka dizains. Rīga : Zvaigzne ABC, 2006. 207 lpp. ISBN 9984376591. ISBN 9984-37-322-3 (ies); 9984-37-659-1.

Palīgs gardēdim : skaidrojošā vārdnīca angļu-latviešu-krievu : ap 6200 šķirkļu un jēdzienu. Sast. Valda Kozule, Gita Krūmiņa, Viesturs Rozenbergs, Imants Skrupskis. Rīga : Avots, 2006. 519, [1] lpp. ISBN 9984-8000-5-9.

Sporta spēļu vārdnīca = Sports games Dictionary = Wörterbuch für Sportspiele : angļu-latviešu-vācu-krievu. Latvijas sporta pedagoģijas akadēmija; Ulda Švinka red.; sast. Iveta Boge, Uldis Grāvītis u. c. Rīga : Latvijas sporta pedagoģijas akadēmija, 2004. V. Skujiņa, R. Kvašīte. 322 lpp.

Vieglatlētikas vārdnīca = Athletics Dictionary = Wörterbuch Leichtathletik = Словарь по легкой атлетике. Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmija; Ulda Švinka red.; sast. Uldis Švinka, Verners Mackars u. c. Rīga : Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmija, 2004. 271 lpp.

Vingrošanas vārdnīca = Dictionary of Gymnastics : latviešu-angļu-krievu. Sast. Uldis Švinks; Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmija. Rīga : Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmija, 2004. 303 lpp.

Angļu-latviešu-krievu informātikas vārdnīca : datori, datu apstrāde un pārraide. Sast. A. Baums, J. Borzovs, A. Gobzemis u. c.; lit. red. V. Skujiņa. Rīga : Avots, 2001. 660 lpp. ISBN 9984-7003-3-X.

Ikere, Z. *Britu empirisma filozofijas angļu-latviešu-krievu vārdnīca* : The British empiricists : an English-Latvian-Russian lexicon. Daugavpils Pedagoģiskā universitāte. Angļu valodas katedra. Daugavpils : Saule, 2001. 135 lpp. ISBN 998414013X.

Īriste, Vilhelmīne, Eņiņa, Vija. *Ārstniecības augu vārdnīca* : latīņu-latviešu-vācu-angļu-krievu. Rīga : Medikamentu informācijas centrs, 2000. 210 lpp. : il. ISBN 9984-90663-9.

Personālie datori : Angļu-latviešu-krievu skaidrojošā vārdnīca. Sast. A. Baums, J. Borzovs, A. Gobzemis u. c.; red. V. Skujiņa. Rīga : DATI, 1998. 256 lpp.

Поляков, Георгий. *Охрана интеллектуальной собственности* : русско-латышско-английский словарь = Intelektuālā īpašuma aizsardzība : krievu-latviešu-angļu vārdnīca = Intellectual property protection : Russian-Latvian-English dictionary. Red. A. Blinkena, F. Addor. Rīga : [b. i.], 1997. xviii, 408, [1] lpp. ISBN 9984-509-88-5.

Jūras navigācijas standartteicienu vārdnīca = Standart marine navigational vocabulary = Стандартный морской навигационный словарь-разговорник. Sakārt. un latv. val. tulk. Juris Baldunčiks, Jānis Bērziņš, Pēteris Bormanis u. c.; Atb. red. Pēteris Bormanis. Rīga : Latvijas Jūras akadēmija, 1995. 191 lpp. : zīm.

Angļu-latviešu-krievu finanšu grāmatvedības skaidrojošā vārdnīca = English-Latvian-Russian dictionary of financial accounting = Англо-латышско-русский словарь финансового счетоводства. Līgita Krūmkalne, Silvija Kukle, Augusts Landsbergs, Leonīds Pētersons. Rīga : Mācību grāmata, 1993. 100, [1] lpp.

Gravniece, Silvija. *Vārdnīca sievietēm* : Vācu-latviešu-krievu vārdnīca : Kosmētika un higiēna = Немецко-латышско-русский словарь. Red. L. Mūra. Rīga : Baltika, 1993. 45 lpp. : il.

Gravniece, Silvija. *Vārdnīca sievietēm* : Vācu-latviešu-krievu vārdnīca : Kulinārija = Немецко-латышско-русский словарь. Red. L. Mūra. Rīga : Baltika, 1993. 75, [2] lpp.

Jurkāne, Maija. *Vārdnīca sievietēm* : Angļu-latviešu-krievu valodas vārdnīca : Kosmētika un higiēna = Англо-латышско-русский словарь. Red. L. Mūra. Rīga : Baltika, 1993. 37 lpp. : zīm.

Jurkāne, Maija. *Vārdnīca sievietēm* : angļu-latviešu-krievu valodas vārdnīca = Англо-латышско-русский словарь. Rīga : Baltika, 1992. 43 lpp. : il.

Jurkāne, Maija. *Vārdnīca sievietēm* : Kulinārija : angļu-latviešu-krievu valodas vārdnīca. Rīga : Baltika, 1992. 43 lpp. : il.

3.2.3. Tematiskās vārdnīcas

Учебный тематический словарь современной периодики : (на материале чешского, русского и латышского языков). Латвийский университет. Отделение славянских языков и литератур. Сост. Н. Ключко, Т. Лигута, А. Пракаш; ред. Р. Павлова, И. Аудрина. Рига : Латвийский университет, 2001. 62 c. ISBN 9984-661-73-3.

3.2.4. Terminu vārdnīcas

Glosārijs : banku darbība, banku norēķini : [latviešu, angļu, vācu, krievu val.] Sast. V. Gavare, D. Golde, A. Ģēgere-Zetterstroma u. c. Rīga : Banku augstskola, 2010. 96 lpp. ISBN 987-9984-746-104.

Boksa terminu vārdnīca latviešu, krievu un angļu valodā. Sast. Jānis Muižnieks. Rīga : RTU Izdevniecība, 2009. 20 lpp. ISBN 978-9984-32-628-3.

Mironovs, Viktors. *Būvmašīnas* : tehnisko terminu vārdnīca : [latviešu-angļu-krievu-vācu] : mācību līdzeklis. Rīga : RTU Izdevniecība, 2009. 98 lpp. : il. ISBN 978-9984-329-88-8.

Lagzdīpa, S., Sedmalis, U. *Silikātu materiālu ķīmijas un tehnoloģijas termini* : vārdnīca : latviešu, angļu, vācu un krievu valodā. Rīgas Tehniskā universitāte. Silikātu materiālu institūts; red. M. Gulbe. Rīga : RTU Izdevniecība, 2008. 267 lpp. ISBN 978-9984-321-71-4.

Tūrisma un viesmīlības terminu skaidrojošā vārdnīca. Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija; izstr. : Kristīne Bērziņa, Gundars Bērziņš, Gatis Blunavs u. c.; zin. un lit. red. : Juris Brencis, Zinaida Melbārde, Andris Mukāns u. c. Rīga : LR Ekonomikas ministrija, 2008. 460 lpp. : ģīm. ISBN 978-9984-9370-8-3.

Kriminālistikas un operatīvās darbības latviešu, angļu, vācu un krievu terminoloģijas skaidrojošā vārdnīca. Latvijas Policijas akadēmija; aut. un sast. Arņijs Kavalieris (vad.), Jevgēnijs Kononovs, Leonīds Makans, Valentīna Skujiņa u. c. Rīga : Latvijas Policijas akadēmija, 2007. 392 lpp.

Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca : aptuveni 2000 terminu latviešu, angļu, vācu un krievu val. LU Latviešu valodas institūts; sast. aut. kolektīvs V. Skujiņas vadībā; aut. Ojārs Bušs, Daiga Joma, Andra Kalnača u. c.; pārsk. un papild. Andrejs Veisbergs; Atb. red. Valentīna Skujiņa; noform. Daina Priede. Rīga : Valsts valodas aģentūra : LU Latviešu valodas institūts, 2007. 623 lpp. : tab. ISBN 9984-9836-9-1.

Mironovs, Viktors. *Būvprocesu mehanizācija* : ilustrētā terminu vārdnīca ar skaidrojumiem. Red. Lolita Rūsiņa. Rīga : Stilus, 2008. 271 lpp. : il. ISBN 978-9984-39-495-4.

Elektroenerģētikas pamatterminu skaidrojošā vārdnīca : 2065 termini ar skaidrojumiem latviešu valodā un ekvivalentiem angļu, krievu un vācu valodā : 4. [d.]. Zemēšana, spriegumaktīvie darbi un aizsardzība pret elektrotīecieniem, sprādzienaizsargātas elektroiekārtas, atjaunīgās enerģijas avoti, energoelektronika, elektrotermija, pārspriegumaizsardzība, elektrovilce, elektroapgāisms. Sast. K. Timmermanis, A. Zviedris, S. Jermuts, V. Skujiņa. Rīga : Jumava, 2006. 794 lpp. ISBN 9984-38-057-2.

Franču-latviešu-angļu leksikogrāfijas terminu vārdnīca = Dictionnaire des termes de lexicographie (français-letton-anglais) = Dictionary of lexicographical terms (French-Latvian-English). Sast. un rediģējis Andrejs Bankavs; Latvijas Universitāte. Moderno valodu fakultāte. Romānistikas nodaļa, Latviešu valodas institūts. 2., papild. izd. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2006. 63 lpp. ISBN 9984-7833-1-6.

Latviešu-angļu-vācu-krievu jūrniecības terminu vārdnīca. Sast. Māris Grinšteins, Oļģerts Sakss; red. Ruta Puriņa. Rīga : Avots, 2006. 245 lpp. ISBN 9984-7576-4-1.

Ankalniņš, Māris. *Customs terminology of the European Union* = La terminologie douanière de l'Union européenne = Zollterminologie der Europäische Union = Таможенная терминология Европейского Союза = Eiropas Savienības muitas terminoloģija : terminu vārdnīca. Red. Raita Karnīte. Rīga : Latvijas Zinātņu Akadēmijas Ekonomikas institūts, 2004. 376 lpp. ISBN 9984-7740-0-7.

Bergholcs, Jons. *Krievu-latviešu-lietuviešu jūrniecības juridisko terminu vārdnīca* = Русско-латышско-литовский словарь юридических терминов морской деятельности = Rusų-latvių-lietuvių kalbų jūrinės veiklos teisės terminų žodynas. Rīga : Avots, 2004. 278, [1] lpp. : ģīm. ISBN 9984-7570-9-9.

Eiropas Savienības terminu vārdnīca : angļu-franču-latviešu = Glossary of European Union terminology English-French-Latvian = Glossaire de la terminologie de L'union Européenne anglais-français-letton. Rīga : Tulkotšanas un terminoloģijas centrs : Madris, 2004. 246, [1] lpp. ISBN 9984-317-92-7.

Elektroenerģētikas pamatterminu skaidrojošā vārdnīca : 1923 termini ar ekvivalentiem angļu, krievu un vācu valodā : 3. [d.]. Relejaizsardzība, automātiskā vadība, tālvadība, ēku elektroinstalācija, elektriskās ķēdes un ierīces, magnētiskās ķēdes un ierīces, elektriskie mērījumi un mēraparāti, elektromagnētiskā saderība, ķīmiskie elektroenerģijas avoti. Sast. Kārlis Timmermanis, Andrejs Zviedris, Sandis Jermuts u. c.; atbild. red. Iveta Šalkevica u. c. Rīga : Jumava, 2004. 803 lpp. ISBN 9984-05-748-8.

Mašīnbūves terminu vārdnīca : ap 4100 šķirklju latviešu, angļu, vācu, krievu valodā. Latvijas Nacionālā mehānikas komiteja; sast. Agris Aizpurietis, Guntis Bunga, Ksenija Čirule u. c.; Zin. red. Valentīna Skujiņa. Rīga : Latvijas Nacionālā mehānikas komiteja, 2004. 331 lpp. ISBN 9984-7672-6-4.

Ankalniņš, Māris. *Eiropas Savienības muitas terminoloģijas vārdnīca* : angļu-franču-latviešu. Rīga : Zemgales Alianse, 2003. 255 lpp. ISBN 9984-19-479-5.

Biznesa terminu skaidrojošā vārdnīca : vācu-angļu-latviešu-krievu, latviešu-vācu-angļu-krievu / sast. Marita Rurāne. Rīga : Kamene, 2003. 223 lpp. ISBN 9984-636-34-8.

Krauklis, V., Krauklis, J. *Celtniecības terminu vārdnīca* : angļu-latviešu-krievu : 51 000 terminu = Строительный словарь : английский-латышский-русский. [Rīga] : Telamons, 2003. VIII, 1327, [2] lpp. : ģīm. ISBN 9984-96800-6.

Leksikogrāfijas terminu vārdnīca (franču-latviešu-angļu valodā) = Dictionnaire des termes de la lexicographie (français-letton-anglais) = Dictionary of lexicographical terms (French-Latvian-English) / Latvijas Universitāte. Moderno valodu fakultāte. Romānistikas nodaļa. Latviešu valodas institūts; sast. Andrejs Bankavs. Rīga : LU latviešu valodas institūts, 2002. 56 lpp. ISBN 9984-7420-2-4.

Pakalns, Dailonis. *Lexicon plantarum medicinalium* : polyglotum = Ārstniecības augu vārdnīca = Wörterbuch der heilkräuter = Dictionary of herbs = Dictionnaire des plantes médicinales = Словарь лекарственных растений. Red. Irēna Fatāre. Rīga : Tēvans, 2002. 373 lpp. ISBN 9984-19-281-4.

Biznesa terminu skaidrojošā vārdnīca : vācu-angļu-latviešu-krievu, latviešu-vācu-angļu-krievu. Sast. Marita Rurāne. Rīga : Kamene, 2001. 223 lpp. ISBN 9984-636-34-8.

Lopkopības tehnoloģijas terminu vārdnīca : vācu-angļu-lietuviešu-latviešu = Wörterbuch der Fachbegriffe Viehzucht = Dictionary of technological terms in animal husbandry = Gyvulininkystės technologijų terminų žodynas. Autorkolektīvs : W. Drochner, S. Baranauskas, J. Kulpys u. c. Jelgava : [b. i.], 2001. 127 lpp. ISBN 9984-19-313-6.

Mehānikas pamatterminu skaidrojošā vārdnīca : termini 4 val. : latviešu, angļu, vācu, krievu, skaidrojumi latviešu val. Sast. Aivars Lagzdīņš, Gundaris Teters, Vitauts Tamužs (aut. kolektīva vad.), Jānis Vība.; Zin. red. Valentīna Skujiņa; Latvijas Nacionālā mehānikas komiteja. Rīga : Latvijas Nacionālā mehānikas komiteja, 2001. V, 247 lpp. ISBN 9984-698-29-7.

Ostu celtniecībā lietotie termini krievu-latviešu-angļu valodā. Jūras celtniecības un ostu attīstības inženieru savienība; Zin. red. Valentīna Skujiņa. Rīga : Jumava, 2001. 162, [1] lpp. ISBN 9984-05-427-6.

Concordia : Bibliotēkzinātnes, bibliogrāfijas, grāmatzinātnes un informācijas zinātnes termini. Sast. Anna Mauliņa; Latvijas Nacionālā bibl., Latvijas Zinātņu akad. Terminoloģijas komisijas Bibliotēkzinātnes un bibliogr. apakškomisija. 37. laidniens. Rīga : Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2000. 89 lpp. ISSN 1407-6861.

Ekonomikas skaidrojošā vārdnīca : 4478 termini ar tulkojumu angļu, vācu, franču un krievu valodā. Sast. autoru kolektīvs Rutas Grēviņas vadībā; R. Grēviņa, V. Kaža, K. Kroders u. c. Rīga : Zinātne, 2000. 702 lpp. ISBN 9984-698-03-3.

Gāzes nozares terminu vārdnīca : latviešu, angļu, krievu, vācu : [380 termini]. A / s Latvijas gāze. [Rīga : Latvijas gāze], 2000. [16] lpp. Iekļauts 1. un 2. laidniens.

Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca : aptuveni 1500 terminu latviešu, angļu, vācu un krievu valodā. Sast. aut. kol. Valentīnas Skujiņas vadībā; aut. Inārs Beļickis, Dainuvīte Blūma, Tatjana Koķe u. c.; Zin. red. Aina Blinkena. Rīga : Zvaigzne ABC, 2000. 248 lpp. ISBN 9984-17-686-X, ISBN 9984-362-35-3.

Angļu-latviešu-krievu biznesa terminu vārdnīca = A guide to English-Latvian-Russian business terms = Англо-латышско-русский словарь деловых терминов. V. Agamdžanova, E. Laurenoviča, I. Keviša u. c.; red. Anna Pavlovskā. Rīga : Jumava, 1999. 69 lpp. ISBN 9984-05-204-4.

Elektroenerģētikas pamatterminu skaidrojošā vārdnīca: 1513 termini ar ekvivalentiem angļu, krievu un vācu valodā : 2. [d.]: Elektrolīnijas, transformatori, mērmaiņi, komutācijas aparāti, elektromašīnas, elektroenerģijas tarifi. Sast. Kārlis Timmermanis, Andrejs Zviedris, Ilgvars Staltmanis u. c. Rīga : Jumava, 1999. 463 lpp. ISBN 9984-05-218-4.

Politehniskā vārdnīca : ap 50 000 terminu = Polytechnic dictionary : approximately 50 000 terms = Политехнический словарь : около 50 000 терминов = Polytechnisches Wörterbuch : etwa 50 000 Terminus. Sast. Jāņa Brieža vadībā. 1. [sēj.]. Jelgava : Senders R, 1999. 1379 lpp. ISBN 9984-9298-1-7.

Politehniskā vārdnīca : ap 50 000 terminu = Polytechnic dictionary : approximately 50 000 terms = Политехнический словарь : около 50 000 терминов = Polytechnisches Wörterbuch : etwa 50 000 Terminus. Sast. Jāņa Brieža vadībā. 2. [sēj.]. Jelgava : Senders R, 1999. 1379 lpp. ISBN 9984-92982-5x.

Latviešu-angļu-krievu pārtikas rūpniecības terminu vārdnīca = Latvian-English-Russian food technology dictionary = Словарь по пищевой промышленности. Ruta Galoburda (vad.), Jānis Āboliņš, Gunārs Brēmers, Aleksejs Daņiļevičs u. c.; Rutas Galoburdas red.; red. Inese Skrūzmane. Rīga : R. Galoburda, 1998. 471 lpp. ISBN 9984-19-044-7.

Mežtehnikas, mežsaimniecības un kokrūpniecības terminu vārdnīca : (latviski, angļiski, vāciski, franciski, krieviski) = Dictionary of forestry, the forest industry and the wood processing : (Latvian-English-German-French-Russian) = Wörterbuch der Forsttechnik, Forstwirtschaft und Holzindustrie : (Lettisch-Englisch-Deutsch-Französisch-Russisch) = Dictionnaire technique de sylviculture et travail du bois : (letton-anglais-allemand-français-russe) = Словарь по лесному хозяйству и деревообработке : (латышско-английско-немецко-французско-русский). Sast. Jānis Dolacis. Rīga : Antēra, [1998]. 672, [1] lpp. ISBN 9984-93130-7.

Elektroenerģētikas pamatterminu skaidrojošā vārdnīca : 734 termini ar ekvivalentiem angļu, krievu un vācu val. : 1. [d.] : Elektroenerģijas ražošana, pārvade un sadale. Sast. Zigurds Krišāns, Valentīna Skujiņa, Ilgvars Staltmanis, Kārlis Timmermanis. Rīga : Jumava, 1997. 343 lpp. ISBN 9984-05-121-8.

Latviešu-angļu-vācu-krievu ilustrētā ģeomorfoloģijas terminu vārdnīca. I. Grīnes un V. Zelča sakārt. un red. Rīga : P&K, 1997. 204 lpp. : krās. il., kartosh., tab. ISBN 9984-516-31-8.

Mehānikas terminoloģijas vārdnīca : 4 valodās: latviešu, angļu, vācu, krievu. : ap 4000 terminu. Latvijas Nacionālā Mehānikas komiteja; zin. vad. V. Tamužs; autoru kol. J. Vība, A. Skudra, G. Teters u. c.; Zin. red. V. Skujiņa. [Rīga] : b. i., 1997. V, [1], 258 lpp.

Piekrastes zvejniecības terminu vārdnīca : latviešu-krievu-angļu terminu vārdnīca : vairāk nekā 3500 terminu = Прибрежное рыболовство : латышско-русско-английский терминологический словарь : более 3500 терминов = Coastal fisheries : Latvian-Russian-English terminological dictionary : more than 3500 entries. Sast. V. Baturins, J. Baldunčiks; Latvijas Standartizācijas un metroloģijas nacionālais centrs. Zvejas rīku un to aprīkojuma materiālu standartizācijas un metroloģijas tehniskā komiteja. Rīga : Latvijas Standartizācijas un metroloģijas nacionālais centrs, 1997. 371 lpp. ISBN 9984-91941-2.

Ekonomikas, lietvedības un darba organizācijas termini : latviešu, krievu, angļu un vācu valodā : aptuveni 11 000 latviešu terminu. Latvijas ZA Latviešu valodas institūts; sast. aut. kolektīvs V. Skujiņas vad.; Atb. red. V. Skujiņa. [2. iespied.] Rīga : b. i., 1996. 910, [1] lpp. ISBN 9984-551-08-3.

Datu pārraides un apstrādes sistēmas : angļu-krievu-latviešu skaidrojošā vārdnīca. Sast. V. Baumgarts, A. Baums, A. Gobzemis u. c.; terminol. konsult. V. Skujiņa. Rīga : SWH Informatīvās sistēmas, 1995. 247 lpp.

Ekonomikas, lietvedības un darba organizācijas termini : latv., kr., angļu un vācu val. : (aptuveni 11 000 latv. terminu). Sast. aut. kolektīvs V. Skujiņas vadībā; LZA Latviešu valodas institūts. Rīga : [b. i.], 1995. 910, [1] lpp. ISBN 9984-551-08-3.

Jūrniecības tehniskās terminoloģijas pamati = Key terms in marine technology and equipment = Основы морской технической терминологии. Latvijas Jūrniecības Fonds; sast. M. Grinšteins, J. Baldunčiks. [Rīga] : Elfs, 1995. 135 lpp. : il. ISBN 9984-02-018-5.

Latviešu-angļu-vācu-krievu poligrāfijas un izdevējdarba terminu vārdnīca : ap 3500 terminu. Sast. G. Krieviņš. Rīga : LITTA, 1995. 343, [1] lpp. ISBN 5-7956-0012-1.

Informātikas un skaitļošanas tehnikas īsa krievu, latviešu un angļu vārdnīca. Rīgas Tehniskā Universitāte. Daugavpils Vispārtehniskā fakultāte; sast. J. Ivanovs. Daugavpils : Saule, 1994. 125, [1] lpp. ISBN 9984-540-02-2.

Linīņa, Silvija, Mauliņa, Anna. *Bibliotēku fondi un katalogi* : latviešu-angļu-vācu-krievu terminoloģiska vārdnīca = Library collections and catalogs : terminological dictionary : Latvian-English-German-Russian = Bibliotheksbestände und Katalogen[sic] : terminologisches Wörterbuch : lettisch-englisch-deutsch-russisch = Библиотечные фонды и каталоги : терминологический словарь : латышско-англо-немецко-русский. Latvijas Nacionālā bibliotēka. Rīga : Latvijas Nacionālā bibliotēka, 1993. 312, [1] lpp. ISBN 9984-9006-0-8.

Angļu-latviešu-krievu terminoloģijas vārdnīca : celtniecības fakultātes studentiem un aspirantiem specialitātē. Rīgas Tehniskā universitāte. Svešvalodu katedra; sast. G. Čākure, B. Rudzīte, M. Šnē. 1. d. Rīga : RTU, 1992. 194 lpp.

Angļu-latviešu-krievu terminoloģijas vārdnīca : celtniecības fakultātes studentiem un aspirantiem specialitātē. Rīgas Tehniskā universitāte. Svešvalodu katedra; sast. G. Čākure, B. Rudzīte, M. Šnē. 2 sēj. Rīga : RTU, 1992. 162 lpp.

Ekonomikas, lietvedības, darba organizācijas terminu vārdnīca : ap 10 000 latviešu terminu ar ekvivalentiem krievu, angļu un vācu valodā. Sast. aut. kolekt. V. Skujiņas vad.; sast. H. Kadikis, R. Grēviņa, I. Vaidere u. c.; Latvijas ZA. Latviešu valodas institūts. 1. [d. Administrācija-Devīze]. Rīga, 1992. 123 lpp.

Ekonomikas terminu vārdnīca latviešu, krievu, angļu, vācu, franču, lietuviešu, igauņu valodā. Sast. Jānis Porietis, Ausma Briede, Tatjana Volkova u. c. Rīga : LU, 1992 : Zinātne. 163 lpp.

Русско-латышско-английский словарь основных терминов по экономике : 703 термина. Латвийский информационный центр. Рига : ЛИЦ, 1991. 49 с.

Latviešu valodas aģentūra
Vārdnicu izstrāde Latvijā: 1991 – 2010

Latviešu valodas aģentūra
Lāčplēša iela 35 - 5, Rīga, LV - 1011
www.valoda.lv